OPTATI AFRI MILEVITANI EPISCOPI

De Schismate Donatistarum
contra
PARMENIANUM Donatistam
Libri Septem.

In Eosdem

NOTÆ & EMENDATIONES
MERICI CASAUBONI IS. F.
Canonici Cantuariensis.

LONDINI.
TYPIS IOH. LEGAT.
CIↃ IↃ CXXXI.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRI GVILIELMO, *Episcopo Londinensi*, REGIÆ MAIESTATI *à Secretioribus Consiliis*, *Celeberr*. OXON. ACAD. CANCELLARIO *Honoratiss*. DOMINO *suo optime de se merito*.

Rever. in Ch. P. Honor. Domine,

cum utrinque reprehensores non defuturos prævidérem, sive Tuo tanto ac tam illustri Nomini quod tam leve ac pusillum esset inscriberem; sive quicquam quod meum esset (has meas in Opt. Notas intelligo:) alij quam tibi, DOMINO, ac Mecænati meo tam benigno, tam benè de me merito dedicarem; in illam partem peccare tantò potius optavi, quantò temerarius quàm ingratus audire mallem. Quanquam TE planè indigna hæc non esse utinam alijs persuaderi tam facile posset, quàm

spes

ſpes bona mihi eſt, non ingrata Ti-
bi fore. Cur enim deſperem, niſi in-
gratus ipſe & immemor, eâdem Te
benignitate hæc à me profecta
complexurum, quâ ante aliquot an-
nos poſt magni mei Mecænatis ac
Patroni, Wintonienſis Epiſcopi, hu-
jus Regni imò ævi Decoris unici,
occaſum, ipſum me optantem po-
tius quàm ambientem in Cliente-
lam tuam recipere ultrò dignatus
es? Non enim quod opera noſtra
qualiſcunque alicui Tibi uſui futu-
ra eſſet, aut quod Tuum deinceps
eſſe me Tua quicquam intereſſet, ut
tum ipſe profeſſus es, & Eventus
docuit; ſed quod ſtudijs & nomini
noſtro faveres, à Te factum eſt.
Pudet igitur, Præſul Illuſtriſſ. pudet
me induſtriam meam inſigniori a-
liquo Opere approbare, melioremque
ſaltem illorum, quos hactenus
ſub Tua Clientela feliciſsimos egi
annorum rationem reddere Tibi

non

non posse. Me verò non modò *vitæ summa brevis* (quod alij cuivis æque competat:) sed & ætatis hujus meæ non tam studijs (ô utinam!) sed nec annis quàm continuis fere morbis attritæ ratio, etsi quod ait ille, longiores spes inchoare nondũ planè me vetabat, ut hæc tamen qualiacunque tanti facerem, Tibique inscribere auderem maximè impulit. Faxit Ille, à quo ut velim & possim pendet VNO, quicquid erit vitæ reliquum, id à me totum ejus gloriæ seu calamo seu lingua, seu quovis alio modo promovendæ pro viribus impendatur. Idem Te, Præsul Ampliss. huic Regno totiq; Ecclesiæ quam diutissimè servet incolumem.

Illustriss. tuæ Rever.

Sacellanus humill.

Mericus Casaubonus.

Lectori.

Prope iam viginti ſunt anni, Lector amice, cùm ex officina Iohannis Patij Lugd. Bat. nova prodijt Optati Milevitani Editio omnium quæ antea *(fronti ſi qua fides:)* emendatiſſima, & Notarum libello illuſtrior. *eum Librum cum caſus neſcio quis ante ſexennium mihi obtuliſſet, otioſas aliquot, quæ tum fortè ſuppetebant, horas haud meliùs collocari poſſe credidi, quàm ſi libri, tantilli mole, ſed & argumenti nobilitate & antiquorum, præcipuè Auguſtini, teſtimonio tanti ac tàm clari lectioni impenderem. aggreſſus igitur cum, ut fit, ad Notas ſubinde recurrerem, accidit inopinanti mihi, ut quæ Notæ novam editionem illuſtrare promittebant, eæ maximè tum editionis impuritatem, tum editorum errorem inſignem, ne quid dicam gravius, proderent. haud aliud enim Notæ iſtæ pleræque, quàm emendationes, & correctiones, ex infinitis paucæ, depromptæ ex meliore & ultimâ Balduinianâ Editione Pariſ. anni 1569. quam ſi tantò ante vulgatam fideliter modò repræſentaſſent Typog. Lugd. non modò Notis illis locus nullus fuiſſet, ſed & Optatum, non illum quidem emendatiorem quàm antea nobis exhibuiſſent, eô tamen ſexcentis penè locis emendatiorem & auctiorē multò, quem pro emendatiſſimo*

datißimo nobis obtruserunt. Cùm igitur tot passim mendis scateret omnis liber, ut non injucundus modò, sed & infructuosus esset omnis qui in eo poneretur labor, ingensq; Balduinianæ editionis desiderium in me excitassent illæ Notæ, quam nullæ tum vel amicorum privatæ, vel publicæ quas adire licuit Bibliothecæ suppeditabant: propositi tamen usq; tenax fui, ut nisi perlectum quicunq; fructus esset lectionis, nollem è manibus deponere. Emendationes interim & conjecturas, quæcunq; inter legendum quoties hærerem in mentē veniebant, ad oram libri annotabam. Postea autem cum voti compos factus, oculos animumq; exoptatâ illa editione satiassem, & omnes conjecturas meas ad illam recensuissem; etsi pleraque reperi aut eodem modo, aut multò felicius edita, & ex scriptis codicibus restituta, quàm conjecturâ assequi potuerā: haud pauca tamen supererant, ut eruditißimus Bald. ultrò professus est, in quibus sanandis non inutilem posuisse operam videbar. Cùm igitur has meas conjecturas amico uni aut alteri communicassem, & illi auctores essent ut ederem, non tamen tam aut illorū hortatione, aut opinione operæ à me præstitæ movebar ut assentirer, quàm justâ erga malè feriatos homines indignatione, qui (si tamen prudentes:) de Optato, deq; de Optato optimè merito, doctißimo Balduino, de Optati

de-

deniq; lectoribus tam malè meriti erant. Sane si is tum fuisset rerũ mearũ status, ut tam commodè potuissem, quàm res cordi erat, pridem jam illâ curâ defunctus essem. etsi enim cordi erat, haud tanti tamen erat, ut interim non multa essent, quæ è re mea magis, quæque illi prævertenda putarem. Labuntur interim anni aliquot, & tum certè nihil minus quàm de Optato cogitabã, cùm res nova ad me perfertur; Optatũ brevi proditurũ Parisijs cum certi cujusdã magni viri cõmentarijs. tantũ abest ut vel tarditatis meæ me pœniteret, aut etiã tum occupandũ esse putarẽ, ut contra Optato vehementer gratularer, quod viros doctißimos tã amicos & fautores nactus eßet, per quos integritati suæ, & pristino cultui restitueretur. aiebant enim hunc qui promiserat, virum undequaque doctißimum, Ecclesiasticæ præsertim omnis antiquitatis peritũ inter primos, qui de veteribus Ecclesiæ ritibus *quantivis pretij librũ magno cum eruditæ caveæ applausu emisisset. Cæterũ, cùm præter omniũ opinionẽ traheretur, jamque aliquot annos expectata esset hæc editio, & inciperent multi de illa desperare, itum est ad me à quibusdã, qui prioris mei propositi conscij fuerant, & Optato adeò volebãt, ut quicquid à quoquã ad ejus illustrationẽ conferretur quamdiu cessarent magis idonei, pro magno habituri essent. Testor omnes*

nes

nes Muſas, tantū me aliorū de ignoto homine judicio, & publicæ famæ detuliſſe, ut piaculare facinus aggreſſurū me putarē, ſi perſuaderi mihi ſinerē, quādiu ſpes vel minima eſſet promiſſæ ab ipſo editionis. Dum igitur cum alijs avidus & ipſe expecto, inceſſit interea cupido legendi celebres illas Obſervationes, quas aliquot abhinc menſes cum alijs libris recens è Gallia allatis cōmodè mihi Bibliopola Londinenſis obtulerat. de lectis ſi quæris quid mihi judicij fuerit, ad Optatū quidem quod attinet, memini multis me poſtea dixiſſe, nonnullis etiā ſcripſiſſe, adeò jam mihi notū hominē & perſpectū, ut audenter aſſerere minimè vererer, fruſtra ab illo expectari, quod vel Optato, vel docti cujuſquā (nam vulgū non moramur:) expectatione dignū eſſet. quod non eò dicimus, ut Optatū quaſi eximium quendā ſcriptorē invidendis laudibus efferamus, aut ſi quid à nobis non infeliciter hic præſtitū eſt, magnū quippiam præſtitiſſe nobis ipſis videamur, aut alijs pro magno venditare ſtudeamus; abſit à nobis tam putidus animus & puerilis [illegible]: ſed quod talē animo meo lectio ejus libri hominis impreſſiſſet imaginē, qui ab omnibus omninò præſidijs, quæ ad veteris alicujus, qualiſcunq; eſſet ille, ſcriptoris emendationē vel interpretationē neceſſaria ſunt, imparatus eſſet. Ne longū faciam; haud multæ dùm erant ſeptimanæ

cùm

cùm iſta ſcriberē, quòd tandē aliquando poſt laborioſam aliquot annorū parturitionē tot hominū votis expetitus, & expectatus ille Optatus in lucē prodierat. Non mea me fefellit expectatio. ſed non ſinit me pudor meus omnia de homine jam vitâ functo dicere, quæ verè juxta ac liberè de vivente dicturus fuerā. Ego enim ita ſemper ſenſi, neq; alius mihi nunc animus, cū omnē viventiū obtrectationē, rem fœdam eſſe, & liberali homine indignā; tum mortuorū præcipue, immanis & efferati ingenij. quorū injurias ipſa, cui conceſſere, rerū natura deprecari videtur, ut quibus vocē ademit, ijs nec vox ſit opus, qua laceſſiti pro ſe loquātur; quorumq; corpora placido ſinu recepit, eorū quoq; manes ab omni, ſi poteſt, inquietatione præſtet immunes. quæ tamen quò veriùs à me dicuntur, eò æquius eſſet ignoſci mihi, ſi quid in eum vel jam defunctū inclementius a me diceretur, à quo b. m. parentis Is. C. fama tam malignè impetita eſt, ut vix unquā nominet, quin per contumeliam ſimul tanquam Græcæ linguæ quàm Eccleſiaſ. hiſt. peritiorem, antiquarum Cæremoniarū imperitum, parū in antiquis Canon. verſatum, *ac ſimilibus alijs elogijs inceſſat ac traducat. ſed, etſi multa ſint ſeculi in barbariem vergentis indicia, atq; illud multò maximū, quod viliſſimi quiq; de fæce ſcripturientiū omnium*

ma-

manibus teruntur & in pretio ſunt, cum meliores pleriq; ſcriptores aut ignorentur aut negligantur, nondum tamen tàm malè cum literis & literatis agitur, ut contra tam iniqua, tam inepta judicia Iſaaci Caſauboni fama cujusquã defenſione egeat. Cæterùm, cum in tantâ corporis mole, quantâ nupera conſtat editio, nihil allatum novi viderem quod ad Optati reſtitutionẽ admodum pertineret, haud amplius cunctandum ratus quæ pridem in illum mihi notata fuerant, tibi, L. amice, cõmunicanda putavi. Illum ſicubi perſtrinxi, id neq; ſæpe, neq; pro merito, vel Notarũ ipſarum, vel paternæ iniuriæ factum à me eſt. Notæ quoq; illæ L. incerti & ignoti mihi auctoris, ut eas interdum notarẽ eò magis adductus ſum, quod etſi jam nullius uſus eſſent quibus præſto eſſet ultima Bald. editio, ex qua illæ pleræque concinnatæ; tamen ad augendam libri molẽ recudendas eas P.T. credidere. eò enim jam res rediȷt, ut libri non uſu æſtimentur, ſed mole & pondere; eò meliores utiq; quò majores. quâ re freti ȷȷdem illi Typog. (ſi tamen ipſi T.) neſcio an & quò ſuam ſtultis lectoribus fatuitatem contumelioſiùs exprobrarent, rem hactenus inauditã, mihi certè, eâdẽ illâ editione ſunt aggreſſi. Coll. Carth. hiſtoriam ſatis accuratè congeſtã ac digeſtam ſingulari libello Balduinus ediderat. ei libello ab argumẽto, Collation. Carthaginẽ-

ſis

ſis Hiſtoriæ *nomen fecerat: ſed præter argumentū aliquot, calente adhuc irâ, paginis in viros magnos Caluinū & Bezam, petulantiùs invectus fuerat. puduit mox virū modeſtū tantæ virulentiæ. paucis poſt annis cùm* 2^{m}. *Opt. editionē adornaret, eandē* hiſt. *ablatis quæ ad rem non pertinebant, additis quæ magis appoſita eſſent, recudendam curavit, Optatoq; non quæ ad Opt. propriè, ſed tamen ad Donatiſtas pertineret, adiunxit. cæterùm, eadē quæ prius hiſtoria; eadem ſeries; idem ordo; eadē deniq; ſi pauca illa excipias, toto libro verba. ſed juvat ipſum Balduinū de ſecundâ eius* hiſtoriæ *editione audire.* Superioribus, *inquit,* annis illius Coll. hiſtoriam ſeparatim edideram. ſed eam relegendo, feci ut poſt recognitinem ſecunda editio futura ſit multò melior, adjectis pleriſq; ad rem pertinentibus, detractis verò ijs, quæ ad rem minùs pertinere videbantur, & quia, *&c. Typog. qui nihil penſi haberent unde farciretur, modò iuſtæ magnitudinis librū Lectoribus ſuis excuderent, utramq; editionē ſimul ediderunt, & ne tanquā ſorices ſuo ſe indicio proderent, & tàm inſignis ipſorum væcordia vel invitis & maximè negligentibus in oculos irrueret; eundē librum bis editum duplici donarunt titulo. et priori quidem editioni,* hiſtoriæ Carthaginenſis *nomen hæſit; poſteriori autē,* Africanæ

næ

næ historiæ delibatio,*quam Bus. Optato,& V. Vticensi præfixerat epigraphem,nomen indiderunt. quasi solis eis cuderent opus, qui nihil ultra titulos solerent legere,titulo caverunt ne ipsorum ἀβλεψίαν próderet; quæcunq; post titulum sequebantur extra curam Lectoris arbitrati, ipsi quoq; neglexerunt: præcipuè cùm eorum fraudẽ casus adjuvaret, et prioris editionis primæ paginæ à B.inductæ essent,ideóq; etiã initij aliquod esset discrimen. Tam benè de Opt. meritus est doctissimus ille vir,ut tam insignẽ ejus iniuriam tacitam prætermittere non possem.quid enim aliud judicent,qui duas illas editiones tanquã diversa scripta, & pro diversis ab illo edita lecturi sunt , quàm aut miserum delirasse cum scriberet, aut lectoribus impudenter illusisse? Sed ut ad nostra redeamus, cùm omnium quæ hactenus visæ mihi sunt Editionum præstantissima sit, quæ ex fide plurium simul scriptorũ codicum L. P. à Bald. anno 1569. accurata est; neq; id nobis sumeremus,ut quicquã ex coniecturâ emendaremus; faciendũ nobis putavimus, ut illam fideliter, quoad eius potuit , repræsentaremus. quod in nupera Parisiensi non est factũ: quam ex prioribus haud raró interpolarunt, ut vel initio libri tertij statim deprehendas,nullo plerunq; judicio,nullo consilio.quod minùs mirũ, quando nec illas incerti auctoris Notulas sine*

in-

interpolatione recudendas putaverunt. unde est quod pag. 250. *iisdem quibus & caetera, ne deprehendi posset, typis & characteribus de suo interseruerunt*, Quare eam de medio tollunt Lutherani Calvinistae: *malui ego, & Lectori magis acceptũ fore credidi, si quaecunq; in Balduiniana mutata vellẽ, ea in Notas referrẽ, & omnia ejus judicio permitterẽ. Errata autem tùm scripturae nonnulla, tùm interpunctionũ plurima, quae vel erant ab operis ipsis, vel certè tam crassa & manifesta ut in eis corrigendis vel à maximè contentiosis & morosis nullus esset metus, haud ulla religio prohibuit quin ut occurebant plurima (nam omnia non ausim dicere:) in ipso textu tollerẽ & emendarẽ. nam si de omnibus Lectorẽ in consiliũ adhiberẽ, profecto tam multa erant ejus generis, distinctionũ vitia pleraq; sed quae sententiã planè corrumperent, ut non sine caussâ timeremus, ne lector vel patientissimus, nedum fastidiosus ab Optati lectione deterreretur. hujusmodi maculis scatebat praecipuè* 7[us]. *liber, ut contendenti cum caeteris quaecunque hactenus prodierunt editionibus facili constabit operâ. Ad Notas quod attinet, illud bona fide profitemur, etsi brevitati maximè studuimus, haud ullum tamen toto libro locũ scientibus nobis praetermissũ esse, cujus aliquã vel depravationẽ vel obscuritatẽ dignã animadversione*

versione subodorari potuimus. de illis tamen intelligo, quæ hactenus, quod quidem sciamus, aliis intacta fuerunt. nam ne actum ageremus quantâ maximâ potuimus cura vitavimus. Sed & illud rogandus est nobis Lector, ne prius de loci alicujus obscuritate queratur, quàm totum Optatū perlegerit. plurima enim primùm legenti Cimmeriis obscuriora tenebris videri possint, quæ eadem postquā integer lectus fuerit, meridianâ luce clariora euadent. In temporū ratione colligenda & rerum ipsarum quæ ab Optato narrantur veritate, & cum aliorum narratione consonantiâ disquirenda, nulla à nobis opera est præstita. quanquā enim non negē etiam post Balduini & Baronii messem relictum spicilegium eis, qui se in hac palæstra volent exercere; quia tamen illud prolixioris operæ & tēporis fuisset, quàm ut paucis expedire possemus, præsentis instituti nostri ratio non ferebat, ut nunc aggrederemur. Illud porrò monebo te L. Baron. in Ann. quandam Optati editionem Paris. laudare sæpius cum quâdam Optati, ex doctiss. P. Pithœi Bibliotheca appendice, *quæ* acta *illa &* gesta, *quorum ab Optato fit crebra mentio, quæque suis libris annectenda Opt. ipse curaverat, complectitur, & exhibet. eam appendicem doleo me nullâ hactenus amicorum operâ consequi potuisse. scio aliquid ejus generis in nupe-*

ra

ra Pariſ. extare, quod & jam pridem ſed non expreſſo ullibi P. Pithæi nomine Lutetiæ excuſum, neſcio an & editum cum Collatione Carthag. additum ſane ejus Coll. exemplari, quod hic nactus ſum, reperi. atqui appendix illa Pithæi de quâ Baronius loquitur, ſi omnia geſta Optato memorata continet, multò locupletior eſſe debet; pluraque adeò id genus ad Optatum pertinentia ex Auguſtino aliiſq; cuivis in promptu colligere. Erant & alia, fateor, non pauca, quibus hæc Optati Editio locupletari, & utilior reddi potuit: ſed cùm abſentes eſſe cogeremur, & non uno nomine plus ſatis moleſta hæc ipſa quæ ſunt edita, experti eſſemus; cur noſtro nobis, ut ait ille, jumento maiorem moleſtiam accerſeremus, & noſtræ commoditatis rationem non haberemus, cauſſa nulla erat. Vale. Cant. Kal. Aug. 1631.

OPTATI AFRI, MILEVITANI EPISCOPI,

DE SCHISMATE DONATISTARVM, ADVERSVS Parmenianum,

LIBER PRIMVS.

CVnctos nos Christianos, charissimi fratres, omnipotenti Deo fides una commendat. Cujus fidei pars est, credere Filium Dei, Deum, Iudicem sæculi esse venturum, eum qui jampridem venerat, & secundum hominem suum, per Mariam virginem natus est, passus, mortuus & sepultus, resurrexit: Et antequam in Cœlum ascenderet, (vnde descenderat) Christianis nobis omnibus suam per Apostolos pacem dereliquit. Quam ne videretur solis Apostolis dimisisse, ideo ait, *Quod uni ex vobis dico, omnibus dico*. Deinde ait, Mar. 13. *Pacem meam do vobis: pacem meam relin-* Ioh. 14.

quæ vobis. Sic igitur pax Christianis omnibus data est, quam rem Dei esse constat, cum dicit, *meam.* Cum autem dicit, *do vobis*, non solùm suam voluit esse, sed & universorum in se credentium.

Quæ pax, si, vt data erat, sic integra inviolataque mansisset, nec ab autoribus schismatis turbaretur: inter nos & fratres nostros hodie non esset vlla dissensio: Nec illi inconsolabiles Deo lachrymas facerent, quod Esaias testatur: nec falsorum vatum nomen & actus incurrerent: nec ruinosum ac dealbatum extruerent parietem: nec minus astutas, sed simplices euerterent mentes: nec malè imponendo omnibus captivis manum, eversionis velamenta obtenderent: nec maledicerent Deo: nec rebaptizarent fideles: nec nos eversas aut occisas innocentium animas doleremus: quas prius doluit Deus, per Ezechielem Prophetam, dicens: *Væ facientibus velamen super omne caput, & super omnem ætatem, ad euertendas animas. Animæ euersæ sunt populi mei: & maledicebant mihi in populo meo, ut occiderent animas, quas non oportuit mori: dum adnunciant populo meo vanas seductiones.* Et tamen admissa sunt hæc ab ijs, qui nostri sunt

Esa. 22.

Ezec. 13.

ſunt fratres. Sed ne quis dicat, me inconſideratè eos fratres appellare, qui tales ſunt: ab Eſaiæ Prophetæ vocibus increpati exorbitare non poſſumus. Quamvis & illi non negent, & omnibus notum ſit, quòd nos odio habeant, & execrentur, & nolunt ſe dici Fratres noſtros: tamen nos recedere à timore Dei non poſſumus, quos hortatur Spiritus ſanctus per Eſaiam Prophetam, dicens: *Vos qui timetis nomen Domini, audite nomen Domini: hi qui vos odio habent & execrantur, & nolunt ſe dici fratres noſtros, vos tamen dicite eis, fratres noſtri eſtis.* Eſa.66. Sunt igitur ſine dubio fratres, quamvis non boni. Quare nemo miretur, eos me appellare fratres, qui non poſſunt non eſſe fratres.

Eſt quidem nobis & illis una ſpiritualis nativitas, ſed diverſi ſunt actus. Nam & Cham, qui patris ſui riſit impiè nuditatem, frater innocentium fuit: & pro merito ſuo jugum ſervitutis incurrit, vt eſſet fratribus frater addictus. Ergo hoc nomen fraternitatis, nec interveniente peccato deponitur. Sed de iſtorum fratrum delictis dicam alio loco: Qui ſedentes adverſus fratrem, detrahunt, & contra nos ſcandala ponunt: & cum illo

fure concurrunt, qui Deo furtum faciunt. Et cum mœchis, id eſt, cum hæreticis, partem ſuam ponunt: & peccata ſua laudant: & convitia contra nos Catholicos meditantur.

Omnes quidem per ſingula loca maledicis vocibus perſtrepunt: ſed unum quidem vix invenimus, cum quo per literas, vel hoc modo loquamur. Parmenianum ſcilicet, fratrem noſtrum: ſi tamen ſe à nobis vel hoc nomine nuncupari permittit. Et quia collegium Epiſcopale nolunt nobiſcum habere commune, non ſint collegæ, ſi nolunt: tamen (ut ſuprà diximus) fratres ſunt. Frater meus igitur Parmenianus, ne ventoſè ac nudè, ut cæteri, loqueretur, quicquid ſentire potuit, non ſolùm dixit, ſed etiam in ſcriptura digeſſit: Cujus dictis, cùm reſpondere, veritate cogente, compellimur: erit inter nos abſentes quoquomodo collatio. Eodem modo & ſatisfiet deſiderijs aliquorum. Nam à multis deſideratum eſt, ut ad eruendam veritatem, ab aliquibus defenſoribus partium conflictus haberetur: & fieri potuit. Sed quoniam & acceſſum prohibent, & aditus intercludunt, & conceſſum vitant, & colloquium denegant: vel

vel tecum mihi, frater Parmeniane, ſit iſto modo collatio:ut quia tractatus tuos, quos in manibus, & in ore multorum eſſe voluiſti, non aſpernatus ſum, neque contempſi, ſed omnia à te dicta patienter audiui: audias & tu humilitatis noſtræ reſponſa. Nam & ego intelligo, & tu non negas, & quivis ſapiens pervidet, te nulla alia ratione tam prolixè tractaſſe, niſi ut Eccleſiam Catholicam tuis tractatibus indignè pulſares. Sed, ut intelligi datur, aliud habet animus, aliud reſonat ſermo. Denique omnia te video dixiſſe contra Catholicam: imo multa pro Catholica, cùm Catholicus nõ ſis,ut & nobis neceſſe non fuerit tractatibus tuis reſpondere: niſi,quòd dũ malè inſtructus es, ut quòd non vidiſti, ſed falſò audieris, loquereris, cùm in Epiſtolá Petri Apoſtoli legerimus: *Nolite per opinionem judicare fratres veſtros:* ut inter aliqua, quæ ad nos non pertinent (ſicuti probaturi ſumus) diceres, à nobis contra vos militem eſſe poſtulatum. Cæterùm à te in alijs partibus tractatus tui, aliqua pro nobis dicta ſunt, & contra vos: ut diluvij & circunciſionis comparatio. Quædam & pro nobis, & pro vobis: ea, quæ in laude dixiſti

isti baptismatis, præter illud quod carnem Christi malè tractaveris: ideò & pro vobis: quia quamvis foris sitis, tamen ex nobis existis. Nam & illud pro ambobus, quod demonstrasti hæreticos extraneos esse Catholicis Sacramentis: si tamen vosipsos non eis adjungeres, quos esse schismaticos constat. Quædam pro nobis solis, ut cum unius Ecclesiæ commemorationem faceres. Quædam contra vos per ignorantiam, (quia peregrinus es) ut traditorum & schismaticorum accusationem. Etiam illud est contra vos, quod dixisti de oleo & sacrificio peccatoris. Ac per hoc nihil contra nos à te dictum est, nisi quod ignoranter dixisti, à nobis militem postulatum. Quod calumniose à te dictum esse, probationibus verissimis demonstrabimus. Tolle hanc calumniam, & eris noster. Quid enim magis dici pro nobis & nostrum esse potest, quàm quod dixisti, in comparationem Baptismatis semel factum esse diluvium? Et singularem circumcisionem salubriter profecisse populo Iudæorum, magis pro nobis, quasi noster locutus es: Hæc enim nostra vox est, qui in Trinitate Baptismatis unionem defendimus: Non pro

pro vobis qui Baptisma, in cuius imagine sunt illa duo, audaciter, & quod contra leges est, iteratis: quamuis & vos ipsi non negetis, quia non debet iterari, quod semel iussum est fieri. Sed dum subtiliter laudasti, quod omni laudis praeconio dignum est: callide vestram supposuisti personam, ut quasi, quia semel licet, vobis liceat, alijs denegetur. Si Traditoribus non licet: vobis licere non debuit, quorum principes probamus fuisse Traditores. Si Schismaticis non licet: adaeque vobis licere non debuit, apud quos origo schismatis inuenitur. Si peccatoribus non licet: etiam peccatores vos esse testimonio diuino conuincimus. Et tamen quia licet, non per electum hominem, sed per quod semel licet: ideo post vos non emendamus, quia & apud nos & apud vos, vnum est Sacramentum. Cuius Sacramenti ratio tota quinto libro demonstrabitur. A te quidem, frater Parmeniane, multa tractata sunt. Sed video mihi non eo esse respondendum ordine, quo à te dicta sunt singula. Tu enim primo loco dixisti comparationes laudesque Baptismatis, & praeter carnem Christi à te male tractatam, caetera bene dixisti. Hoc enim

magis pro nobis te dixiſſe, ſuo loco demonſtrabitur. Secundo autem loco, excluſis hæreticis, vnam dixiſti eſſe Eccleſiam: ſed eam, vbi ſit, agnoſcere noluiſti. Tertio loco, traditores nullis certis perſonis aut nominibus accuſaſti. Quarto à te vnitatis lacerati ſunt operarij. Quinto, ut minima prætermittam, dixiſti de oleo & ſacrificio peccatoris. Sed mihi videtur primo loco traditorum & ſchiſmaticorum indicandas eſſe ciuitates, perſonas, & nomina: ut quæ à te de ijs dicta ſunt, veros autores & certos reos ſuos agnoſcant. Deinde mihi dicendum eſt, quæ, vel ubi ſit Eccleſia, quæ eſt una; quia præter unam altera non eſt. Tertio, à nobis militem non eſſe poſtulatum, & ad nos non pertinere, quod ab operarijs unitatis dicitur eſſe commiſſum. Quarto loco, qui ſit peccator, cujus ſacrificium repudiat Deus, vel cuius oleum fugiendum ſit. Quinto, de Baptiſmate. Sexto, de inconſideratis præſumptionibus & erroribus veſtris. Sed priuſquàm de rebus ſingulis aliquid dicam: quod carnem Chriſti malè tractaueris, breuiter oſtendam. Dixiſti enim, carnem illam peccatricem, Iordanis demerſam diluuio, ab vniuerſis ſordi-

bus

bus esse mundatam. Meritò hoc diceres, si caro Christi pro omnibus baptizata sufficeret, vt nemo pro se baptizaretur. Si ita esset, ibi esset totum genus hominum: Illic omne, quod corporaliter natum est: nihil esset inter fideles & vnumquenque gentilem: quia in omnibus caro est. Et dum nemo non est qui non habeat carnem, sicut dixisti, caro Christi diluuio Iordanis demersa est, omnis caro hoc beneficium consequeretur. Aliud est enim caro Christi in Christo, Aliud vniuscuiusque in se. Quid tibi visum est, carnem Christi dicere peccatricem? Vtinam diceres, *Caro hominum in carne Christi.* Nec sic probabiliter dixeris. Quia vnusquisque credens, in nomine Christi baptizatur: non in carne Christi, quæ specialiter illius erat. Addo, quòd eius caro de spiritu sancto concepta, inter alios non potuit in remissam peccatorum tingi, quæ nullum videbatur admisisse peccatum. Addidisti, & Iordanis diluuio *demersam.* Satis inconsideratè hoc vsus es verbo. Quod verbum soli Pharaoni, & eius populo debebatur, qui pondere delictorum, tanquam plumbum, ita mersus sit, vt ibi remanserit. Christi autem caro, dum in Iordane

Iordane descendit & ascendit, demersa à te dici non debuit. Cujus caro ipso Iordane sanctior invenitur, ut magis aquam ipsa descensu suo mundaverit, quam ipsa mundata sit. Etiam illud praeterire non possum: quod te subtiliter egisse considero, ut ad inducendos vel decipiendos animos auditorum, post circumcisionis & diluvij descriptionem, & post laudem Baptismatis, haereticos cum erroribus suis mortuos, & oblivione jam sepultos quodammodo resuscitare voluisti, quorum per Provincias Africanas, non solum vitia, sed etiam nomina videbantur ignota. Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus, & caeteri, temporibus suis à Victorino Pictaviensi, & Zepherino Vrbico, & Tertulliano Carthaginensi, usque ad Cataphrygas: & ab alijs adsertoribus Ecclesiae Catholicae superati sunt. Vt quid bellum cum mortuis geris, quod ad negocium temporis nostri non pertinet? Sed quia schismatis hodie aliquid, quod probare possis in Catholicos, non habes, ideo ad prolixitatem scripturae tuae augendam, tot haereticos cum erroribus suis commemorare voluisti. Nunc alia quaestio est. Vt quid à te memorati sunt

illi,

illi, apud quos non sunt Sacramenta, quæ nobis & vobis videntur esse communia? Sanitas non flagitat medicinam. De se secura virtus, forinsecùs non quærit auxilia. Veritas non desiderat argumenta: ægroti est, remedia quærere: inertis & imbecillis est, auxilia comparare: Mendacis est, argumenta conquirere. Interea dixisti, apud hæreticos dotes Ecclesiæ esse non posse. Et rectè dixisti: scimus enim hæreticorum Ecclesias singulorum, prostitutas, nullis legalibus Sacramentis, & sine jure honesti matrimonij esse. Quas *non necessarias recusat* Christus, qui est sponsus *unius* Ecclesiæ; sicut in Canticis Canticorum ipse testatur. Qui cum *unam* laudat, cæteras damnat: Quia præter *unam*, quæ est vera Catholica, cæteræ apud hæreticos putantur esse: sed non sunt. Secundum quod indicat (ut suprà diximus) in Canticis Canticorum, *unam esse columbam suam*: Eandem *sponsam, electam*, Eandem, *hortum conclusum*, & *fontem signatum*. Vt hæretici omnes neque claves habeant, quas solus Petrus accepit; nec anulum, quo legitur fons esse signatus: nec aliquem illorum esse, ad quem hortus ille pertineat, in quo Deus arbusculas Cant. 6.

culas

culas plantat. De quibus hæreticis, quamvis ad præſentem non pertineat cauſam, quod diu locutus es, & ſuffecerat & abundabat. Sed miror, quid tibi viſum eſt, etiam vos ipſos eis adjungere, quos eſſe ſchiſmaticos conſtat, dum Eccleſiæ dotes & hæreticis ipſis, & vobis ſchiſmaticis denegaſti. Dixiſti enim inter cætera, ſchiſmaticos à vite, velut ſarmenta, eſſe conciſos: deſtinatos pœnis, tanquam ligna arida, Gehennæ ignibus reſervari. Sed video te adhuc ignorare ſchiſma apud Carthaginem à veſtris principibus factum. Quære harum originem rerum, & invenies hanc te in vos dixiſſe ſententiam, cum ſchiſmaticis hæreticos ſociaſti. Non enim Cæcilianus exivit à Majorino avo tuo: ſed Majorinus à Cæciliano. Nec Cæcilianus receſſit à Cathedra Petri vel Cypriani, ſed Majorinus: Cujus tu Cathedram ſedes, quæ ante ipſum Majorinum originem non habebat. Et cum hæc ita geſta eſſe manifeſtiſſimè conſtet, & vos hæredes eſſe Traditorum & ſchiſmaticorum evidenter appareat: ſatis te miror, frater Parmeniane, cum ſchiſmaticus ſis, ſchiſmaticos hæreticis adjungere voluiſſe: aut ſi ſic tibi videtur, & ita placet, contra

illa quæ à te paulò ante sunt dicta. Dixisti enim fieri non posse, ut in falso Baptismate inquinatus abluat, immundus emundet, supplantator erigat, perditus liberet, reus veniam tribuat, damnatus absolvat. Bene hæc omnia poterunt ad solos hæreticos pertinere, quia falsaverunt Symbolum, dum alter dixerit duos Deos, cùm Deus unus sit: alter patrem vult in persona filij cognosci, alter carnem subducens filio Dei, per quam Deo reconciliatus est mundus: Et cæteri hujusmodi, qui à Sacramentis Catholicis alieni esse noscuntur. Quare pœniteat te talibus hominibus etiam schismaticos adjunxisse. In te enim convertisti sententiæ gladium, dum æstimas, quia alteros appetebas. Et non attendisti inter schismaticos & hæreticos, quàm sit magna distantia. Inde est, quòd ignoras, & quæ sit sancta Ecclesia: & sic omnia miscuisti.

Catholicam facit simplex & verus intellectus, intelligere singulare ac verissimum Sacramentum, & unitas animorum. Schisma verò, sparso coagulo pacis, dissipatis sensibus generatur, livore nutritur, æmulatione & litibus roboratur, ut deserta matre Catholica, impij filij dum foras exeunt,

exeunt, & ſe ſeparant (ut vos feciſtis) à radice matris Eccleſiæ, invidiæ falcibus amputati, errando rebelles abſcedunt. Nec poſſunt novum aliquid, aut aliud agere, niſi quod jamdudum apud ſuam didicerunt matrem.

Hæretici vero, veritatis exules, ſani & veriſſimi Symboli deſertores, de ſinu Eccleſiæ ſanctæ impijs ſenſibus depravati contempto quod bene fuerant geniti, ut ignorantes & rudes deciperent, de ſe naſci voluerunt. Et qui jamdudum vitalibus paſti fuerāt cibis, corruptelâ malæ digeſtionis, in pernicie miſerorum, diſputationibus impijs venena mortifera vomuerunt. Vides ergo frater Parmeniane, hæreticos à domo veritatis extorres, ſolos habere varia & falſa baptiſmata: Quibus inquinatus non poſſet abluere, immundus emundare, ſupplantator erigere, perditus liberare, reus veniam tribuere, damnatus abſoluere. Bene clauſiſti hortum hæreticis, bene revocaſti claves ad Petrum, bene abſtuliſti colendi poteſtatem, ne arbuſculas colerent ij, quos ab hortulo & paradiſo Dei conſtat alienos. Bene ſubduxiſti anulum ijs, quibus aperire non licet ad fontem. Vobis verò ſchiſmaticis quamvis

quamvis in Catholica non sitis, hæc negari non possunt, quia nobiscum vera & communia Sacramenta traxistis. Quare cum hæc omnia hæreticis bene negentur: quid tibi visum est, hæc & vobis negare voluisse, quos schismaticos esse manifestum est? Vos enim foràs existis, quantum in vobis est: Volebam, ut soli damnarentur hæretici: quantum in te est, & jam vos ipsos, cum eis una sententia ferire voluisti. Sed jam, ut ad propositum singularum rerum ordinem redeamus, Primo loco audi, qui fuerint Traditores, & plenius autores schismatis disce. In Aphrica duo mala & pessima admissa esse constat: Vnum in Traditione, alterum in schismate: sed utraque mala, & uno tempore, & ijsdem autoribus videntur esse commissa. Debes ergo, frater Parmeniane, discere, quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos lx. & quod excurrit, per totam Aphricam persecutionis est devagata tempestas: quæ alios fecerit martyres, alios confessores, nonnullos funesta prostravit in morte, latentes dimisit illæsos. Quid commemorem Laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? Quid ministros plurimos?

Quid

Quid Diaconos in tertio? Quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices & Principes omnium, aliqui Episcopi illis temporibus, ut damno æternæ vitæ, istius incertæ lucis moras brevissimas compararent, Instrumenta divinæ legis impiè tradiderunt. Ex quibus erant Donatus Masculitanus, Victor Russiccadiensis, Marinus ab aquis Tibilitanis, Donatus Calamensis, & homicida Purpurius Limatensis: Qui interrogatus de filijs sororis suæ, quod eos in carcere Milei necasse diceretur, confessus est, dicens: *Et occidi, & occido non eos solos, sed & quicunque contra me fecerit.* Et Menalus, qui ne thurificasse à suis civibus probaretur, oculorũ dolorẽ fingens, ad confessum suorum procedere trepidavit. Hi, & cæteri, quos Principes tuos fuisse paulò pòst docebimus, post persecutionem apud Cirtã civitatem, (quia Basilicæ necdum fuerant restitutæ) in domum Vrbani Carisi consederunt die Iduum Maïarum, sicut scripta Nundinarij tunc Diaconi testantur, & vetustas membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus. Harum namque plenitudinem rerum, in novissima parte istorum libellorum,

rum,

rum, adimplendam fidem adjunximus. Hi Episcopi, interrogante Secundo Tigisitano, tradidisse confessi sunt. Et cùm ipse Secundus à Purpurio increparetur, quod & ipse diu apud stationarios fuerit, & non fugerit, sed dimissus sit. Non sine causa dimissum fuisse; nisi quia tradiderat, jam omnes hæretici cœperunt murmurare. Quorum spiritum Secundus metuens, consilium accepit à filio fratris sui Secundo minore, ut talem causam Deo servaret. Consulti sunt, qui remanserunt, id est, Victor Garbiensis, Fœlix à Rotario Centurion. Ij dixerunt talem causam Domino debere reservari. Et dixit Secundus, *Sedete omnes*. Tunc dictum est ab omnibus, *Deo gratias*, & sederunt. Habes ergo, Parmeniane frater, qui manifestò fuerint Traditores. Deinde non post longum tempus, ijdem ipsi, tot & tales ad Carthaginem profecti Traditores, conjurati homicidæ, Majorinum (cujus tu Cathedram sedes) post ordinationem Cæciliani ordinaverunt, schisma facientes. Et quoniam Traditionis reos, Principes vestros fuisse monstratum est: consequens erit, eosdem fuisse autores schismatis. Quę res, ut clara & manifesta esse omnibus

possit, ostendendum est, ex qua radice sese usque in hodiernum, erroris protenderint rami; & ex quo fonte rivulus iste maligni liquoris, occulte serpens, usque in tempora nostra manaverit. Dicendum est, unde, & ubi, & à quibus ortum constet hoc alterum malum: quæ convenerint causæ: quæ fuerint operatæ personæ: qui autores hujus mali: qui nutritores: à quibus sint inter partes ab Imperatore postulata judicia: qui sederint Iudices: ubi sit actum Concilium: quæ sint prolatæ sententiæ. De divisione agitur: & in Aphrica, sicut & in cæteris Provincijs, una erat Ecclesia, antequàm divideretur ab ordinatoribus Majorini: cujus tu hæreditariam Cathedram sedes. Videndum est, quis in radice cum toto orbe manserit: quis foràs exierit: quis Cathedram sederit alteram, quæ antè non fuerat: quis altare contra altare erexerit: quis ordinationem fecerit, salvo altero ordinato: quis jaceat sub sententia Ioannis Apostoli, qui dixit multos Antichristos
1 Ioh.2. foràs exituros: *quia non erant* (inquit) *nostri: nam si nostri essent, mansissent nobiscum.* Ergo qui in uno cum fratribus manere noluit, hæreticos secutus, quasi Antichristus

tichristus foràs exivit. Hoc apud Carthaginem post ordinationem Cæciliani factum esse, nemo est qui nesciat: per Lucillam scilicet, nescio quam, fœminam factiosam, quæ ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset Ecclesia, cùm correptionem Archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ ante spiritalem cibum & potum, os nescio cujus martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, & cùm præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, & si martyris, sed necdum vindicati, correpta, cum confusione, irata discessit. Irascenti & dolenti, ne disciplinæ succumberet, occurrit subitò persecutionis enata tempestas. Ijsdem temporibus Fœlix quidam Diaconus, qui propter famosam, nescio quam, de Tyranno Imperatore tunc factam Epistolam, appellatus est, periculum timens, apud Mensurium Episcopum delituisse dicitur. Quem cùm postulatum Mensurius publicè denegaret, relatio missa est. Rescriptum venit, ut si Mensurius Fœlicem Diaconum non reddidisset, ad Palatium dirigeretur. Conventus non leves patiebatur angustias. Erant enim Ecclesiæ ex auro & argento quam plurima ornamenta

quæ nec defodere terræ, nec ſecum portare poterat. Quaſi fidelibus, Senioribus commendavit, commemoratorio facto, quod cuidam aniculæ dediſſe dicitur: ita ut ſi ipſe nō rediret, reddita pace Chriſtianis, anicula illa illi daret, quem in Epiſcopali cathedra ſedentem inveniret. Profectus cauſam dixit. Iuſſus eſt reverti Carthaginem: pervenire non potuit. Tempeſtas perſecutionis peracta, & definita eſt: Iubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Chriſtianis libertas eſt reſtituta: Botrus & Celeſius, ut dicitur, apud Carthaginem ordinari cupientes, operam dederunt, ut abſentibus Numidis, ſoli vicini Epiſcopi peterentur, qui ordinationem apud Carthaginem celebrarent. Tunc ſuffragio totius populi Cæcilianus eligitur, & manus imponente Fœlice Aptungitano Epiſcopus, ordinatur. Botrus & Celeſius de ſpe ſua dejecti ſunt. Brevis auri & argenti ſedenti Cęciliano, ſicut delegatum à Menſurio fuerat, traditur, adhibitis teſtibus. Convocantur ſuprà memorati Seniores, qui faucibus avaritiæ commendatam ebiberant prędam. Cùm reddere cogerentur, ſubduxerunt communioni pedem. Non minus & Ambitores, quibus & ordinari non contigit: necnon

non & Lucilla, quę jamdudum ferre non potuit disciplinam, cum omnibus suis potens & factiosa foemina, communioni misceri noluit. Sic tribus convenientibus caufis & personis, factum est, ut malignitas haberet effectum. Schisma igitur illo tempore confusæ mulieris iracundia peperit, ambitus nutrivit, avaritia roboravit. Ab ijs tribus personis contra Cęcilianum causę confictę sunt, ut vitiosa ejus ordinatio diceretur. Ad Secundum Tigisitanum missum est, ut Carthaginem veneretur: proficiscuntur omnes suprà memorati Traditores: suscepti hospitio ab auaris, ab ambitoribus, ab iratis: non à Catholicis, quorum petitione Cæcilianus fuerat ordinatus. Interea ad Basilicam, ubi cum Cęciliano tota civitas in frequentia fuerat, nullis de suprà dictis accessit. Tunc à Cæciliano mandatum est, *Si est quod in me probetur, exeat accusator & probet.* Illo tempore à tot inimicis nihil in illum potuit confingi. Sed de ordinatore suo, quod ab ijs falsò Traditor diceretur, meruit infamari. Iterum à Cæciliano mandatum est, ut si Fœlix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tanquam adhuc Diaconum ordinarent

Cæcilianum. Tunc Purpurius ſolita malitia fretus, quaſi & Cęcilianus filius ſororis ejus eſſet, ſic ait: *Exeat huc quaſi imponatur illi manus in Epiſcopatu, & quaſſetur illi caput de pœnitentia.* His rebus compertis, tota Eccleſia Cęcilianum retinuit, ne ſe latronibus tradidiſſet. Illo tempore aut reus debebat expelli, aut communicari debuit innocenti. Conferta erat Eccleſia populis plena: erat Cathedra Epiſcopalis: erat altare loco ſuo, in quo pacifici Epiſcopi retro temporis obtulerunt, Cyprianus, Lucianus & cæteri. Sic exitum eſt foràs, & altare contra altare erectum eſt, & ordinatio illicitè celebrata eſt: & Majorinus, qui Lector in diaconio Cæciliani fuerat, domeſticus Lucillæ, ipſa ſuffragante, Epiſcopus ordinatus eſt à Traditoribus, qui in concilio Numidię (ut ſuperiùs diximus) crimina ſua ſibi confeſſi ſunt, & indulgentiam ſibi invicem tribuerunt. Manifeſtum eſt ergo, exiſſe de Eccleſia & ordinatores qui tradiderunt, & Majorinum, qui ordinatus eſt. Intereà de ſuorum criminũ fonte, qui apud eos multorum flagitiorum venis exuberaverat, vnum Traditionis convitium in Ordinatorem Cęciliani derivandum eſſe

putave-

putaverunt : providentes quòd fama duas res similes uno tempore loqui non possunt: ut crimina in silentiũ mitterent sua; vitam infamare conati sunt alienam: Et cùm possent ipsi ab innocentibus argui, innocentes arguere studuerunt, mittentes vbique literas livore dictante conscriptas; quas inter cæteros actus habemus in posterum. Adhuc Carthagine positi præcesserunt se epistolis suis, ut rumoribus falsis cunctorum auribus insererent mendacium; sparsa fama per populos. Et dum de uno celebrata sunt falsa, supradictorum verissima crimina sub silentio latuerunt. Frequenter solet erubesci de crimine; sed illo tempore non fuit cui erubesceretur: quia præter paucos Catholicos, peccaverant universi: & quod imago fuerat innocentiæ, inter multos nephas admissum. Parvum erat Traditionis facinus, quod per Donatum Masculitanum & cæteros supràdictos constabat admissum: Etiam ingens flagitium schismatis traditioni junxerunt. Vides ergo Parmeniane, hæc duo crimina tàm mala tàm gravia Traditionis & schismatis, ad tuos Principes pertinere. Agnosce vel serò incurvisse te in tuos, dum insectaris alienos.

alienos. Et cùm priores constet operatos esse hoc alterum nefas; & vos jam eos sceleratis vestigijs sequi laboratis: ut quod illi priores in titulo schismatis fecerant, & vos jamdudum fecisse & nunc facere videamini. Illi ruperunt suis temporibus pacem: vos exterminatis vnitatem. De parentibus vestris & de vobis
Math.15. meritò dici potest, *Cæcus cæcum si duxerit, utrique in foveam cadunt*. Oculos patrum vestrorum furiosus excæcaverat liuor, & æmulatio vestros orbavit. Schisma summum malum esse & vos negare minimè poteritis. Et tamen Dathan & Abyron & Chore, perditos magistros vestros, sine trepidatione estis imitati: nec ponere ante oculos voluistis, hoc malum & verbis Dei esse prohibitum, & admissum graviter vindicatum. Deinde esse distantiam delictorum, aut remissio testatur aut poena. Denique inter cætera præcepta etiam hæc tria jussio divina prohibuit, *Non occides*, *Non ibis post deos alienos*: & in capitibus mandatorum, *Non facies schisma*. Videamus de ijs tribus, quid opportuit puniri, & quid meruit relaxari. Parricidium principale delictum est: & tamen Cain nec reus à Deo percutitur, sed occisus

occiſus inſuper vindicatur. In Ninive civitate hominum numero centum viginti millia ſacrilega, quæ deos alienos ſequi videbantur: poſt iracundiam Dei,& nuncium Ionæ Prophetæ, Iejunium parvi temporis & oratio indulgentiam meruit. Videamus ſi aliquid tale cōſecuti ſūt ij, qui populos Dei primitùs auſi ſunt ſcindere. Tot millibus virorum Iſrael, quorum à cervicibus divina providentia jugum ſervile dejecerat, Aaron ſanctum unum præfecerat ſacerdotem: ſed cùm miniſtri ejus ſacerdotium non ſibi debitum concupiſcentes, ſeducta parte populi illicitè invaderent, ritum imitati ſacrorum, ducentos, & quod excurrit, miniſtros ſecum perituros, cum thuribilis in fronte ſeducti populi poſuerunt. Deus cui diſplicet ſchiſma, hoc libentèr videre non potuit. Indixerant quodāmodo Deo bellum, quaſi eſſet alter Deus, qui alterum acciperet ſacrificium. Igitur Deus pro neglectis mandatis iratus eſt irâ magnâ. Et quod in ſacrilegos & parricidam non fecerat, in ſchiſmaticos fecit. Stabat miniſtrorum acies & multitudo ſacrilega, cum interdictis ſacrificijs ſuis illicò peritura: negatum & ſubductum eſt pœnitentiæ tempus,

pus, quia non talis erat culpa quæ veniam mereretur. Mandata est terræ fames: statim fauces suas in populi divisores aperuit, & contemptores mandatorum Dei, avido ore absorbuit. Intra momenti spacium, ad transgluriendos prædictos terra patuit, rapuit, clausa est. Et ne beneficium de mortis compendio consequi viderentur, dum non essent digni vivere, ijs nec mori concessum est. Tartareo carcere subitò clausi, antè sunt sepulti quàm mortui. Et miramini vobis aliquid tale asperè factum, qui schisma aut facitis aut colitis, cùm videatis quid magistri primi schismatis pati meruerunt? An quia cessat talis modo vindicta, ideò tibi cum tuis vindicas innocentiam? Deus in singulis rebus exemplorum posuit formam, ut sit quod imputet & imitantibus prima peccata: ad exemplum præsens pœna compressit, secunda judicio reservabit. Quid ad hæc dicturi estis, qui schisma, usurpato Ecclesiæ nomine, & occultè nutritis, & impudentèr defenditis? Sed quia audio aliquos de societate tua, litigandi studio chartas habere nescio quas: quærendum est, quibus sit accommodanda fides: quæ cum ratione concordent:

quæ

quæ cum veritate confabulentur. Vestræ, si sunt aliquæ, mendacijs fortè videantur aspersæ. Nostras chartas probant & conflictus causarum, & contentiones partium, & exitus judiciorum, & epistolæ Constantini. Nam quod de nobis dicitis, *Quid Christianis cum regibus? aut quid episcopis cum palatio?* Si nota est, nosse reges, vos tota perfundit invidia. Nam majores vestri, Lucianus, Dignus, Nassutius, Capito, Fidentius, & cæteri Imperatorem Constantinum, harum rerum adhuc ignarum, his precibus rogauerunt: quarum exemplum infrà scriptum est: *Rogamus te ô Constantine, optime Imperator, quoniam de genere justo es, cujus pater inter cæteros Imperatores persecutionem non exercuit, & ab hoc facinore immunis est Gallia. Nam in Aphrica inter nos & cæteros Episcopos contentiones sunt. Petimus, ut de Gallia nobis judices dari præcipiat pietas tua. Data à Luciano, Digno, Nassutio, Capitone, Fidentio, & cæteris Episcopis partis Donati.* Quibus lectis, Constantinus pleno livore respondit. In qua responsione & eorum preces prodidit, dum ait: *Petitis à me in seculo judicium, cùm ego ipse Christi judicium expectem.* Et tamen dati sunt Iudices, Maternus

ternus ex Agrippina civitate, Rheticius ab Augustoduno civitate, Marinus Arelatensis. Ad vrbem Romam ventum est ab ijs tribus Gallis: & ab alijs quindecim Italis. Convenerunt in domum Faustæ in Laterano, Constantino iij. & Licinio iij. Coss. vj. Non. Octob. Die sexta feria. Cùm consedissent Miltiades Episcopus vrbis Romæ, & Rheticius, & Maternus, & Marinus Episcopi Gallicani: & Merocles à Mediolano, Florianus à Cæsena, Zoticus à Quintiano, Stemnius ab Arimino, Fœlix à Florentia Tuscorum, Gaudentius à Pisis, Constantius à Faventia, Proterius à Capua, Theophilus à Benevento, Savinus à Terracina, Secundus à Præneste, Fœlix à tribus tabernis, Maximus ab Ostia, Evandrus ab Vrsino, Donatianus à Foro Claudij. His decem & novem considentibus Episcopis, causa Donati & Cæciliani in medium missa est à singulis. In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: *Quòd confessus sit se rebaptizasse, & Episcopis lapsis manum imposuisse: quod ab Ecclesia alienum est.* Testes inducti à Donato, confessi sunt, se non habere quòd in Cæcilianum dicerent. Cæcilianus omnium suprà memoratorum sententijs innocens

cens eſt pronunciatus: etiam Miltiadis ſententia, qua judicium clauſum eſt his verbis: *Cùm conſtiterit, Cæcilianum, ab ijs qui cum Donato venerunt, juxta profeſſionem ſuam non accuſari: nec à Donato convictum eſſe in aliqua parte conſtiterit: ſuæ communioni Eccleſiaſticæ integro ſtatu retinendum meritò eſſe cenſeo.* Sufficit ergo & Donatum tot ſententijs eſſe percuſſum, & Cæcilianum tanto judicio eſſe purgatum. Et tamen Donatus appellandum eſſe ab Epiſcopis credidit. Ad quam appellationem Conſtantinus Imperator ſic reſpondit, *ô rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.*

Eodem tempore idem Donatus petijt, ut ei reverti ad Carthaginem contingeret. Tunc à Filumino, ſuffragatore ejus, Imperatori ſuggeſtum eſt, ut bono pacis Cæcilianus Brixiæ retineretur: & factum eſt. Tunc duo Epiſcopi ad Aphricam miſſi ſunt, Eunomius & Olimpius, ut remotis duobus, unum ordinarent. Venerunt apud Carthaginem: fuerunt per dies quadraginta, ut pronunciarent ubi eſſet Catholica. Hoc ſeditioſa pars Donati fieri paſſa non eſt. De ſtudio partium ſtrepitus quotidiani

tidiani sunt habiti: Novissima sententia eorum Episcoporum Eunomij & Olimpij talis legitur, ut dicerent illam esse Catholicam, quæ esset in toto orbe terrarum diffusa: & sententiam decem & novem Episcoporum, jam dudum datam, dissolvi non posse. Sic communicaverunt clero Cæciliani, & reversi sunt. De ijs rebus habemus volumina actorum. Quod si quis voluerit in novissimis partibus legat. Cùm hæc fierent, Donatus ultrò prior ad Carthaginem redit. Hoc audito, Cæcilianus ad suam plebem properavit. Hoc modo iterum renovellatæ sunt partes. Constat tamen Donatum tot sententijs esse percussum, & Cæcilianum innocentem totidem sententijs pronunciatum. Sed quia in ipsa causa, iam dudum in catholica duorum videbantur laborare personæ, & Ordinati & Ordinatoris: postquam Ordinatus in urbe purgatus est: purgandus adhuc remanserat Ordinator.

Tunc Constantinus ad Ælianum Proconsulem scripsit, ut remotis necessitatibus publicis, de vita Fœlicis Autungitani publicè quæreretur. Inducti sunt Claudius Saturianus, Curator Reipublicæ, qui fuit tempore persecutionis in civitate Fœlicis,

licis,& Curator præſentis tunc temporis, quando cauſa flagitabatur, Callidius Gratianus, & Magiſtratus Alfius Cæcilianus: ſed & Superſtationarius perductus, & Ingentius ſcriba publicus, pependit ſub metu imminentium tormentorum. Reſponſis omnium nihil taleinventumeſt, quod vitam Fœlicis Epiſcopi ſordidare potuiſſet. Habentur volumina actorum, in quibus continentur pręſentium nomina, qui fuerant in cauſa, Claudij Saturiani curatoris, & Cæciliani Magiſtratus, & Superſtationarij, & Scribæ Ingentij, & Solonis Officialis publici ipſius temporis. Poſt quorum reſponſa, à ſuprà memorato Proconſule hæc pars ſententiæ dicta eſt: *Fælicem autem religioſum Epiſcopum, liberum eſſe ab exuſtione inſtrumentorum deificorum manifeſtum eſt, cùm nemo in eum aliquid probare potuerit, quòd religioſiſſimas ſcripturas Tradiderit vel exuſſerit. Omnium enim interrogatio ſuprà ſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas deificas, vel inventas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe. Hoc actis continetur, quòd Fælix Epiſcopus religioſus, illis temporibus, neque præſens fuerit, neque conſcientiam accommodaverit, neque aliquid tale fieri juſſerit.* Vndè pulſa

atque

atque exterſa infamia, cum ingenti laude illo judicio receſſit. Iamdudum opinionis incertæ, & inter caligines, quas livor & invidia exhalaverat, latere veritas videbatur. Sed etiam omnis ſcriptura memorata & actorum voluminibus, & epiſtolis commemoratis aut lectis renovata eſt. Vides, frater Parmeniane, in Catholicos Traditorum nomine falſò objecto, fruſtrà eſſe inventum: mutans videlicet perſonas, & transferens merita clauſiſti oculos, ne parentes tuos reos agnoſceres: aperuiſti eos, ut innocentes & indignos crimini copulares, Omnia pro tempore, nihil pro veritate: ut & de te dixerit bea-
1 Tim.1. tiſſimus Apoſtolus Paulus: *Quidam autem converſi ſunt in vaniloquium, volentes ſe eſſe legis doctores, non intelligentes quæ dicunt, neque de quibus adfirmant*. Paulò antè docuimus, veſtros patres fuiſſe ſchiſmaticos & Traditores: & tu ipſorum hæres, nec ſchiſmaticis, nec Traditoribus parere voluiſti. Iam igitur documentis ſuprà memoratis, omnia tela, quæ falsò in alienos jactare voluiſti; veritatis clypeo repulſa, in tuos parentes reciproco ictu vertuntur. Omnia igitur, quæ à te in Traditores & ſchiſmaticos dici potuerunt,

veſtra

vestra sunt. Nam nostra non sunt, quia in radice manemus, & in toto orbe terrarum cum omnibus sumus.

LIBER SECVNDVS.

Voniam & qui fuerint traditores ostensum est, & schismatis origo ita monstrata est, ut penè oculis perspecta videatur: etiam heresis ab schismate quid distet, ostendimus: Illud demonstrare jam proximum est (quod nos promisimus secundo loco esse dicturos) quæ sit una Ecclesia, quam columbam & sponsam suam, Christus appellat. Ergo Ecclesia una est, cujus sanctitas de Sacramentis colligitur; non de superbia personarum ponderatur. Ergò hanc unam columbam & dilectam sponsam suam, Christus appellat. Hæc apud omnes hæreticos & schismaticos esse non potest. Restat ut uno loco sit. Eam, tu frater Parmeniane, apud vos solos esse dixisti: nisi fortè quia vobis specialem sanctitatem de superbia vindicare contenditis, ut ubi vultis, ibi sit Ecclesia: & non sit, ubi non vultis. Ergo vt in par-

ticula Aphricæ, in angulo parvæ regionis, apud vos esse possit: apud nos in alia parte Aphricæ non erit. In Hispanijs, in Italia, in Gallia, ubi vos non estis, non erit. Si apud vos tantummodò esse vultis, in tribus Pannonijs, in Dacia, Misia, Thracia, Achaia, Macedonia, & in tota Grecia, ubi vos non estis, non erit. Vt apud vos esse possit, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Pamphilia, Phrygia, Cilicia, & in tribus Syrijs, & in duabus Armenijs, & in tota Ægypto, & in Mesopotamia, ubi vos non estis, non erit. Et per tot innumerabiles insulas, et cæteras provincias, quæ numerari vix possunt, ubi vos non estis, non erit. Vbi ergo erit proprietas Catholici nominis, cùm indè dicta sit Catholica, quòd sit rationabilis et ubique diffusa? Nam si sic pro voluntate vestra in angustũ coarctatis Ecclesiam: si universas subducitis gentes, ubi erit illud quod filius Dei meruit? ubi erit, quod libentèr ei largitus est Pater, in secundo Psalmo dicens: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Vt quid tale infringitis promissum, ut à vobis mittatur quasi in quendam carcerem latitudo regnorum? Quid

tantæ pietati obſtare contenditis? Quid contra Salvatoris merita militatis? Permittite Filium poſſidere conceſſa. Permittite Patri promiſſa complere. Cur ponitis metas? Cur figitis limites? Cum à Deo Patre Salvatori tota terra promiſſa ſit, non eſt quicquam in aliqua parte terrarum, quod à poſſeſſione ejus videatur exceptum. Tota eſt donata terra, cum gentibus totius orbis Chriſto: una poſſeſſio eſt. Hoc probat Deus, qui ait, *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Psal. 2. Et in ſeptuageſſimo primo Pſalmo, de ipſo Salvatore ſic ſcriptum eſt, *Dominabitur à mari uſque ad mare: & à fluminibus uſque ad terminos orbis terræ.*

Pater dum donat, nihil excipit: vos ut concedatis vnciam, totam libram auferre conamini. Et adhuc nitimini ſuadere hominibus, apud vos ſolos eſſe Eccleſiam, auferentes meritum Chriſto: negantes præſtitutum à Deo. O veſtra ingrata & ſtulta præſumptio! Chriſtus vos cum cæteris in ſocietatem regni cœleſtis invitat, & ut cohęredes ſitis, hortatur: & vos eum in hęreditate ſibi à Patre conceſſa, fraudare laboratis, dum Aphri-

cæ partem conceditis, & totum terrarum orbem, qui ei à Patre donatus est, denegatis.

Quid mendacem videre vultis Spiritum Sanctum? qui in quadragesimo octavo Psalmo, Omnipotentis Dei benevolentiam narrat, dum dicit: *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram,* Psal. 49. *ab ortu solis usque ad occasum.* Vocata est ergo terra, ut caro fieret, & sicut legitur facta est, & debet laudes Creatori suo.

Denique commemoratur, Spiritu sancto hortante, & dicente, in CXII. Psalmo, dum dicit, *Laudandum nomen Domini ab ortu solis usque ad occasum.* Et iterum in XCV. Psalmo: *Cantate Domino canticum novum.* Si hunc versum solùm diceret, possetis dicere, Quia vos solos hortatus est Spiritus sanctus. Sed ut ostenderet, quia non ad vos solos dictum est: sed & ad Ecclesiam, quæ ubique est, secutus est, dicens: *Cantate Domino omnis terra: pronunciate in gentibus gloriam ipsius, in omnibus populis mirabilia ejus. Pronunciate,* inquit, *in gentibus:* non dicit, *In particula Aphricæ, ubi vos estis. Pronunciate,* inquit, *in omnibus populis:* Qui omnes populos dixit, neminem excepit. Et vos

vos ſolos ab omnibus populis, de quibus hoc mandatum eſt, ſeparatos vos eſſe gratulamini. Et vultis vos ſolos eſſe totum, qui in omni toto non eſtis. *Laudandum*, inquit, *nomen Domini, & à tota terra, & ab ortu ſolis uſque ad occaſum.* Nunquid Pagani extralegales poſſunt cantare Deo, aut laudare nomen Dei: & non ſola Eccleſia, quæ in lege eſt: quam ſi apud vos tantummodo eſſe dicitis, fraudatis aures Dei. Si vos ſoli laudatis, totus tacebit orbis, qui eſt ab ortu ſolis uſque ad occaſum. Clauſiſtis ora omnium Chriſtianarum gentium: Indixiſtis ſilentium populis univerſis, Deum per momenta laudare cupientibus. Igitur ſi & Deus debitas ſibi laudes expectat, & ut ſonent Spiritus ſanctus hortatur, & totus orbis quod debet, paratus eſt reddere, ne fraudetur Deus: etiam vos ipſi laudate cum omnibus: aut quia noluiſtis eſſe cum omnibus, ſoli conticeſcite. Ergo quia probamus eam eſſe Eccleſiam Catholicam, quæ ſit in toto terrarum orbe diffuſa; ejus jam commemoranda ſunt ornamenta, & videndum ubi ſint quinque dotes, quas tu ſex eſſe dicis: inter quas Cathedra eſt prima: ubi niſi ſederit Epiſcopus, conjungi altera dos non

poterit: qui est annulus: Videndum est, qui & ubi prior cathedra sederet: si ignoras, disce: si nosti, erubesce. Ignorantia tibi ascribi non potest. Restat ergo ut noveris. Scientem errare peccatum est. Nam ignorantibus nonnunquam solet ignosci. Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo Cathedram Episcopalē esse collatam: in qua sederit omnium Apostolorū caput Petrus: undè & Cephas appellatus est: in qua una Cathedra, unitas ab omnibus servaretur, ne cęteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus & peccator esset, qui contra singularem Cathedram, alteram collocaret. Ergo Cathedra unica, quæ est prima de dotibus, sedit prior Petrus: Cui successit Linus, Lino successit Clemens, Clementi Anacletus, Anacleto Evaristus, Evaristo Sixtus, Sixto Thelesphorus, Thelesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri Elutherius, Elutherio Victor, Victori Zepherinus, Zepherino Calixtus, Calixto Urbanus, Urbano Pontianus, Pontiano Antherus, Anthero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius,

sius, Dionysio Fœlix, Fœlici Eutychianus, Eutychiano Caius, Caio Marcellinus, Marcellino Marcellus, Marcello Eusebius, Eusebio Miltiades, Miltiadi Sylvester, Sylvestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Fœlix, Fœlici Damasus, Damaso Siricius hodie, qui noster est socius: Cùm quo nobis totus orbis cõmercio Formatarũ, in una cõmunionis societate cõcordat. Vestrę Cathedrę vos originem reddite, qui vobis vultis sanctã Ecclesiam vindicare. Sed & habere vos in urbe Roma partẽ aliquam dicitis. Ramus est vestri erroris, protẽtus de mẽdacio, non de radice veritatis. Denique si Macrobio dicatur, ubi illic sedeat, nũquid potest dicere, in Cathedra Petri? quã nescio si vel oculis novit, & ad cujus memoriã non accedit quasi schismaticus, contra Apostolũ faciens, qui ait, *Memoriis sanctorũ cõmunicantes*. Ecce pręsentes sunt ibi duorum Memoriæ Apostolorum. Dicite si ad has ingredi potuit: ita, ut obtulerit illic, ubi sanctorum Memorias esse constat. Ergo restat, ut fateatur socius vester Macrobius, se ibi sedere, ubi aliquando sedit Encolpius. Si & ipse Encolpius posset interrogari, diceret, se ibi sedere, ubi antè sedit Bonifacius Balli-

tanus. Deinde si & ipse interrogari potuisset, diceret, Vbi sedit Victor Garbiensis, à vestris jamdudum de Africa ad paucos erraticos missus. Quid est hoc, quòd pars vestra in urbe Rom. Episcopum civem habere non potuit? Quid est, quòd toti Afri & peregrini in illa civitate sibi successisse noscuntur? Non apparet dolus? Non factio, quæ mater est schismatis? Interea Victor Garbiensis, ut hinc prior mitteretur (non dico lapis in fontem: quia nec valuit puritatem Catholicæ multitudinis perturbare) sed quia quibusdam Afris Vrbica placuerat commoratio: & hinc à vobis profecti videbantur, ipsi petierunt, ut aliquis hinc, qui illos colligeret, mittatur. Missus est igitur Victor. Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, Pastor sine grege, Episcopus sine populo. Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta, & quod excurrit, basilicas, locum, ubi colligerent, non habebant. Sic speluncam quandam foris à civitate, gradibus sepserunt, ubi ipso tempore conventiculum habere potuissent: undè Montenses appellati

lati ſunt. Igitur quia Claudianus Luciano, Lucianus Macrobio, Macrobius Encolpio, Encolpius Bonifacio, Bonifacius Victori ſucceſſiſſe videntur: ſi Victori diceretur, vbi ſederit; nec ante ſe aliquem illic fuiſſe monſtraret, nec Cathedram aliquam, niſi peſtilentiæ offenderet. Peſtilentia enim morbis extinctos homines ad Inferos mittit. Qui inferi portas ſuas habere noſcuntur, contra quas portas, claues ſalutares accepiſſe legimus Petrum, principem ſcilicet noſtrum: Cui à Chriſto dictum eſt, *Tibi dabo claues regni cælorum, et Portæ inferorum non vincent eas.* Vnde eſt ergo, quòd claues regni vobis vſurpare contenditis, qui contra Cathedram Petri, veſtris prçſumptionibus & audacijs, ſacrilegio militatis? Beatitudinem repudiantes, qua laudari meruit, *Qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in Cathedra peſtilentiæ non ſedit.* In conſilio impietatis itum eſt à majoribus veſtris, ut dividerent Eccleſiam. Iverunt etiam peccatorum viam, dum Chriſtum partiri conati ſunt, cujus Iudæi nec veſtimenta ſcindere voluerunt: cùm Apoſtolus Paulus clamet & dicat, *Nunquid diviſus eſt Chriſtus?* & utinam ſi jam malam viam

viam intraverant, agnito peccato, ſuper ſe reverterentur, id eſt, emendarent, quod erraverant: revocarent, quam fugaverant pacem: hoc erat de via reverti. In via enim ambulatur, non ſtatur. Sed quia parentes veſtri reverti noluerunt, ipſos conſtat in via peccatorum ſtetiſſe. Quorum greſſus impulerat furor, retentos ligavit pigra diſcordia: Et ne regredi ad meliora potuiſſent, ipſi ſibi ſchiſmatis compedes poſuerunt, ut in errore ſuo pertinaciter ſtarent, ne ad pacem, quam deſeruerant, reverti potuiſſent. Nec audierunt Spiritum Sanctum, dicentem in Pſalmo triceſimo tertio: *Diverte à malo, & fac bonum: inquire pacem, & ſequere eam:* Sed ſteterunt in via peccatorum ſuorum. Sederunt etiam in Cathedra peſtilentiæ, quæ (ut ſuprà diximus) ſeductos mittit ad mortem. Sed & dum vos parentum errorem colentes, ſtudioſè defenditis, hæredes ſceleris eſſe voluiſtis, cùm filij pacis vel ſerò eſſe poſſetis: cùm in Ezechiele Propheta ſcriptum ſit,
Ezec. 18. *Extolle vocem tuam ſuper filium peccatoris, ne veſtigia patris ſui ſequatur. Quoniam anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt. Anima quæ peccat, ſola punitur.* Si diſplaceret vobis quòd parentes veſtri peccaverunt,

uerunt, de admissu suo soli redderent rationem. Hoc modo vel vos beati esse possetis, & laudem de ore Prophetæ percipere, qui ait in Psalmo primo, *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in Cathedra pestilentiæ non sedit: sed in lege Domini fuit voluntas ejus.*

Quid est aliud in lege habere voluntatem, nisi divina præcepta & religiosè discere, & cum timore complere? In qua Lege scriptum est, *Pax hominibus in terra bonæ voluntatis.* Et alio loco, *Ponam fundamenta pacis in Sion.* Et alio loco, *Videamus quid loquatur Dominus: Quoniam loquetur pacem in plebem suam.* Et alio loco, *Venit filius Dei, & factus est in pace locus eius.* Et alio loco, *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.* Et in Euangelio, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Et Paulus ait, *Qui pacem serit, pacem & metet.* Et in omnibus epistolis suis: *Pax vobis abundet in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* Et alio loco, *Quære pacē & consequaris eam.* Fugata recesserat pax à patribus vestris, vos eam, sicuti à Deo mandatum est, non quæritis, quam nec vltrò voluistis quærere, non ablatam libenter

Luke 2.
Esa. 60.
Psal. 84.
Psal. 75.
Psal. 71.

ter accipere. Quis enim in tot prouincijs, quibus nati estis, audivit? Et si aliquis audivit, quis non vestrum miretur errorem? quis non vestrum facinus damnet? Igitur cùm manifestum sit, & ipsa luce sit clarius, nos cum tot innumerabilibus populis esse, & tot provincias nobiscum: jam videtis vos in parte vnjus regionis positos, & ab Ecclesia vestris erroribus esse separatos, frustrà vobis solis hoc nomen Ecclesiæ cum suis dotibus vindicare: quæ magis apud nos sunt, quàm apud vos: quas constat ita sibi connexas & individuas esse, vt intelligatur vna ab altera separari non posse. Etenim numerantur in nomine, sed vno intellectu suo junguntur in corpore: vt in manu digiti, quos intervallis singulos videmus esse distinctos. Vnde, qui tenet vnum, totos teneat necesse est, cùm vnusquisque à paribus separari non possit. Adde quod non vnam solam, sed omnes propriè possidemus. Igitur de dotibus suprà dictis Cathedra est (vt suprà diximus) prima, quam probauimus per Petrum nostram esse, qui ducit ad se Angelum. Nisi fortè eum vobis vindicantes, habetis in loculis clausum. Mittite illum si potestis, excludat septem Angelos, qui sunt apud

socios

ſocios noſtros in Aſia, ad quorum Eccleſias ſcribit Apoſtolus Ioannes. Cum quibus Eccleſijs nullum communionis probamini habere conſortium. Vnde vobis Angelum, qui apud vos poſſit fontem movere, aut inter cæteras dotes Eccleſiæ numerari? Extra ſeptem Eccleſias, quicquid foris eſt, alienum eſt: Aut ſi inde habetis aliquem unum, per unum communicatis & cæteris Angelis, & per Angelos memoratis Eccleſijs, & per ipſas Eccleſias nobis. Si ita eſt, litigium perdidiſtis. Ecce jam apud vos dotes eſſe non poſſunt. Non enim Spiritum Dei ſoli vobis vindicare poteſtis, aut includere, quod intelligitur & non videtur. Sic enim in Evangelio ſcriptum eſt, *Nam Spiritus Deus eſt, & ubi vult aſpirat, & vocem ejus audis, & neſcis unde veniat & quò eat*. Permittite Deum unde velit ire, & quò velit accedere: habeat libertatem, qui audiri poteſt, & videri non poteſt. Et tamen ſtudio criminandi libenter blaſphemare voluiſti, ut diceres, Nam in illa Eccleſia quis ſpiritus eſſe poteſt, niſi qui pariat filios gehennæ? Vomuiſti de pectore tuo convitium, & putaſti adjungendum eſſe de Evangelio Teſtimonium, ubi lectum eſt: *Væ vobis hypo-*

crita,

crita, qui circuitis maria & terras, ut faciatis unum proselytum, & cùm inveneritis, facitis eum filium gehennæ dupliciter, quàm vos estis. Si hoc convitium faciendum erat, quod non licet: quamvis sine causa fiat, utinam aliquis ex vestro numero hoc dixisset: & tamen te hoc dixisse satis admiror, id falsò in alterum dicere, ex quo, si ordinationem tuam consideres, possis & erubescere. Commemorasti enim lectum esse in Evangelio, *Væ vobis hypocritæ, qui circuitis maria & terras, ut faciatis unum proselytum,* hoc est, ut mutetis alicujus sectam. Tu quidem cujus secte fueris nescio: Tamenimportunè à te dictum esse æstimo, quòd te jam fortè hujus dicti poeniteat. Nunquid nos aliquas peragravimus terras? Nunquid nos aliqua circumivimus maria? Nunquid nos ad peregrinos accessimus portus? Nunquid nos aliquem adduximus Hispanum & Gallum? Aut nos ordinavimus ignorantibus peregrinum? **** Nam & fontem constat unam esse de dotibus, undè hæretici non possunt vel ipsi bibere, vel alios potare. Quia soli, sigillum integrum (id est, Symbolum Catholicum) non habentes, ad Fontem verum aperire non possunt. Nam cùm

cùm in Canticis canticorum ſcriptum eſt, *Sit vmbilicus tuus, ut crater tornatilis:* Vmbilicum altare affirmare conatus es. Si vmbilicus membrum eſt in corpore, inter dotes eſſe non poteſt, quod membrum eſt. Si ornamentum eſt, pars corporis non eſt.

Reſtat jam ut dotes quinque eſſe videantur. Quæ dotes, cùm ſint Eccleſiæ Catholicæ (quæ eſt in tot Provincijs ſuprà memoratis) etiam apud nos hîc in Aphrica deeſſe non poſſunt. Intelligite vel ſerò, vos eſſe filios impios, vos eſſe ramos fractos ab arbore, vos eſſe abſciſſos palmites à vite, vos eſſe rivum conciſum à fonte. Non enim poteſt eſſe origo rivus, quia parvus eſt, & non de ſe naſcitur: aut arbor à ramo concidi, cùm arbor fundata ſuis radicibus gaudeat, & ramus ſi fuerit exectus areſcat. Iam ne vides frater Parmeniane, jam ne ſentis, jam ne intelligis, te argumentis tuis contra te militaſſe? Cùm probatum eſt, nos eſſe in Eccleſia ſancta Catholica, apud quos & Symbolum Trinitatis eſt: & per Cathedram Petri, quę noſtra eſt, & cæteras dotes apud nos eſſe: etiam ſacerdotium, quod in nobis annullare viſus es in excuſatione erroris & livoris veſtri, dum poſt nos rebaptizatis:

zatis: & poſt ſocios veſtros in peccato detectos, hoc non facitis. Dixiſti enim, quòd ſi ſacerdos in peccato ſit, ſolæ poſſint dotes operari. Igitur, quia docuimus & quid ſit hæreſis, & quid ſit ſchiſma, & quid ſit Eccleſia, & quid ſancta Eccleſia: & hujus ſanctæ Eccleſiæ eſt conſtituta perſona, & hanc ſanctam eſſe Catholicam, quæ in toto ſit orbe terrarum diffuſa: Cujus membra & nos inter alios ſumus: Cujus dotes apud illam ubique ſunt: Deinde in primo libro probavimus, ad nos non pertinere traditionis invidiam, & hoc crimen etiam à nobis etiam damnatum: Iam illud volo mihi reſpondeas, Cur de ſolis Eccleſiæ dotibus loqui voluiſti, & de ſanctis ejus membris ac viſceribus tacuiſti: quæ ſunt proculdubio in Sacramentis & in nominibus Trinitatis? Cui concurrit fides credentium, & profeſſio, quæ apud acta conficitur Angelorum, ubi miſcentur cœleſtia & ſpiritalia ſemina, ut ſancto germine nova poſſit renaſcentium indoles procreari: ut dum Trinitas cum fide concordat, qui natus fuerat ſæculo, renaſcatur ſpiritaliter Deo. Sic fit hominum Pater Deus, ſancta ſic fit mater Eccleſia. Hæc omnia intelligo à te ideò non eſſe nominata,

nata,

nata, ne in ijs omnis ratio Baptiſmatis agnoſceretur. Vbi nihil ſibi operarius, qui homo eſt, vindicet: quod vos facitis. Ideóque ad ſolas dotes te conferre voluiſti, quas velut manu apprehenſas, aut aqua concluſas, Catholicis denegans, vobis ſolis eas fruſtrà vindicare conatus es. Cùm agatur de Regeneratione, cùm agatur de homine innouando, nulla à te credentium fides, nulla profeſſio nominata eſt. Dum vis de ſolis dotibus loqui, omnia hæc, ſine quibus ſpiritalis illa nativitas reparari non poteſt, in ſilentio remiſiſti. Et cùm dotes ad ſponſam, non ſponſa ad dotes pertineat: ſic ordinaſti dotes, quaſi ipſę videantur generare: non viſcera, quæ intelliguntur plus poſita in Sacramentis, quàm in ornamentis. Nec illud prætereo, quòd ore tuo & ſenſu noſtro Eccleſiam Paradiſum eſſe dixiſti: quæ res ſine dubio vera eſt. In quo horto Deus plantat arbuſculas. Et tamen Deo divitias ſuas denegatis, cujus hortum in anguſtias cogitis, dum vobis ſolis immeritò omnia vindicatis. Vtique plantationes Dei ſunt diverſa ſemina per diverſa præcepta. Iuſti, continentes, miſericordes, & virgines, ſpiritalia ſunt ſemina: harum

rerum arbuſculas in Paradiſum Deus plantat. Concedite Deo, ut hortus ejus ſit longè latéque diffuſus. Quid illi negatis Orientis & Septentrionis, etiam Occidentis Provinciarum omnium, & innumerabilium ? Inſularum populos Chriſtianos ? Contra quos, vos ſoli pauci, rebelles eſtis, & cum quibus nullum communionis conſortium poſſidetis. Iam & mendacium veſtrum hoc loco juſtè damnari poteſt, quo quotidiè à vobis ſacrificia condiuntur. Nam quis dubitet, vos illud Legitimum in Sacramentorum myſterio præterire non poſſe ? offerre vos Deo dicitis pro Eccleſia, quæ una eſt: hoc ipſum mendacij pars eſt, unam te vocare, de qua feceris duas. Et offerre vos dicitis pro una Eccleſia, quæ ſit in toto terrarum orbe diffuſa. Quid ſi unicuique veſtrûm dicat Deus, *Quid offers pro tota, qui non es in tota?* Si nos vobis diſplicemus, quid vobis fecit Antiochia civitas? Quid Arabia Provincia? Vnde probamus venientes, à vobis eſſe rebaptizatos. In uno tibi ſolo, Parmeniane frater, ingrati eſſe nõ poſſumus, Quòd Eccleſiã noſtrã, id eſt, Catholicã, quę continetur toto orbe terrarum, quamvis ab ea ſis alienus, laudare voluiſti,

luisti, numerando dotes: In quarum tamen numero errasti, & in dicendo, quia ipsa est hortus conclusus, fons signatus, & unica sponsa. Hoc nos de nostro dicimus. Nam tu de alieno locutus es. Quicquid de laudibus Ecclesiæ dicere potuisti, nos priores eadem loquimur. Traditores vobiscum & ipsi damnamus, eos videlicet, quos si meminis, in primo libro demonstravimus: & cùm sit nobis cum universo orbe communio, & cum universis Provincijs nobiscum, sic jamdudum duas Ecclesias comparare voluisti, quasi sola habeat Africa Christianos, in quà vitio vestro duę videntur partes effectæ. Et dum immemor factus es Christi, dicentis, *Vnam esse Sponsam suam:* Tu in Africa nõ dixisti duas esse partes, sed duas Ecclesias. Certè una est, quæ voce Christi meruit indicari, qui ait: *Vna est columba, una est Sponsa mea.* Et tu hujus vocis oblitus, ad invidiam Catholicis faciendam, his locutus es verbis, *Neque enim Ecclesia dici potest, quæ cruentis morsibus pascitur, & Sanctorum sanguine & carnibus opimatur.* Certa membra sua habet Ecclesia, Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Ministros, & turbam fidelium. Dicite cui generi hominum in Ecclesia no-

ſtra hoc poſſit adſcribi, quod objicere voluiſti? Specialiter nomina aliquem miniſtrum, oſtende aliquem Diaconum nomine ſuo. Indica hoc ab aliquo factum eſſe presbytero. Proba hoc Epiſcopos admiſiſſe. Doce aliquem noſtrûm cuiquam inſidiatum eſſe. Quis noſtrûm quenquam perſecutus eſt? Quem à nobis perſecutum eſſe, aut dicere poteris, aut probare? Sed quia tibi unitas diſplicet: Hoc ſi crimen putas, argue nos Theſſalonicenſibus, Corinthijs, Galatis, Septem Eccleſijs, quæ ſunt in Aſia, communicaſſe. Si nefas tibi videtur, aut ſi reatum putas memorijs Apoſtolorum & Sanctorum omnium communicaſſe: hoc nos feciſſe, non ſolùm non negamus, ſed etiam gloriamur. Sed ut oſtendam, partem veſtram (ut dixiſti) cruentis morſibus paſtam, Chriſtianorum ſanguine opimatam: à principio ſuo veſter rabidus commemorandus eſt furor: jam veſtra retexenda impietas, jam ſtultitia demonſtranda. In quo prius eſt oſtendere, erubeſcendam lętitiam veſtram, & gaudia criminoſa, quòd vobis à priſtini erroris libertate rediſſe contigerit. Recenſete tempora, diſcutite rationes rerum, diſſimilia vota, & perſonas

ſonas diverſas attendite. Redeat in memoriam Conſtantinus Imperator Chriſtianus: quem famulatum exhibuerit Deo, quæ habuerit vota, ut remotis ſchiſmatibus, intermortua omni diſſenſione, ſub toto cœlo filios ſuos gaudens, in uno videret ſancta Mater Eccleſia. Reddiderat unã communionem, maritis uxores, parentibus filios, fratribus fratres. Quibus rebus Deus ſe lętari teſtatur, dum dicit, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum, habitare fratres in unum.* Etenim cùm Africanos populos & Orientales, & cęteros tranſmarinos, pax una conjungeret, & ipſa unitas, repræſentatis omnibus membris corpus Eccleſiæ coagularet: dolebat hoc Diabolus, qui ſemper de fratrûm pace torquetur. Illo tempore ſub Imperatore Chriſtiano, deſertus in Idolis, tanquam incluſus, latebat in templis. Hoc eodem tempore Duces & Principes veſtros merita relegaverant ſua. In Eccleſia nulla fuerant ſchiſmata, nec Paganis licebat exercere ſacra ſacrilega: Pax Deo placita apud omnes Chriſtianos populos habitabat: diabolus mœrebat in templis, vos in regionibus alienis.

Psal. 131.

Deinde alter ut omnibus notum eſt,

ſecutus Imperator, vobiſcum vota ſiniſtra concipiens, ex famulo Dei factus eſt miniſter inimici, Apoſtatam ſe Edictis ſuis teſtatus eſt. Quem precibus rogaſtis, ut reverti poſſetis. Quas preces, ſi vos negatis miſiſſe, nos legimus. Nec difficultatem prębuit, quem rogaſtis. Ire præcepit pro voto ſuo, quos intellexerat ad diſturbandam pacem cum furore eſſe venturos. Erubeſcite, ſi ullus eſt pudor. Eadem voce vobis libertas eſt reddita, qua voce Idolorum patefieri juſſa ſunt templa. Eiſdem penè momentis veſter furor in Africam revertitur, quibus diabolus de ſuis carceribus relaxatur. Et non erubeſcitis, qui uno tempore cum inimico communia gaudia poſſidetis! Veniſtis rabidi, veniſtis irati, membra laniantes Eccleſiæ: ſubtiles in ſeductionibus, in cædibus immanes, filios pacis ad bella provocantes. De ſedibus ſuis multos feciſtis extorres, cùm conducta manu venientes, Baſilicas invaſiſtis, multi ex numero veſtro per loca plurima (quæ ſub nominibus dicere longum eſt) cruentas operati ſunt cædes, & tam atroces, ut de talibus factis, ab illius temporis Iudicibus relatio mitteretur. Sed intervenit & occurrit Iudicium Dei, ut ille, qui

qui vos jamdudum redire jusserat, Imperator prophanus & sacrilegus, moreretur, qui persecutionem, vobis provocantibus, jam miserat aut mittere disponebat. Operata est apud loca supradicta in Catholicos trucidatio. Memoramini per loca singula, qui fuerint vestri discursus. Nonne de numero vestro fuerunt Fœlix Diabensis, Ianuarius Flamen Pistensis, & cæteri, qui tota celeritate cucurrerunt ad castellum Lemellense: ubi cùm contra importunitatem suam viderent Basilicam clausam, præsentes jusserunt comites suos, ut ascenderent culmina, nudarent tecta, jactarent tegulas. Imperia eorum sine mora completa sunt: & cùm altare defenderent Diaconi Catholici, tegulis plurimi cruentati sunt, duo occisi sunt. Primus filius Ianuarij, & Donatus filius Nini, urgentibus & præsentibus Coëpiscopis vestris suprà memoratis: ut sine dubio de vobis dictum sit, *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*. De qua re Primosus, Episcopus Catholicus loci suprà memorati, in concilio vestro apud Thevestinam civitatem questus est, & querelas ejus dissimulantèr audîstis. Ecce à vobis factum est, quòd dixisti, Ecclesiam non

Psal. 13.

esse, quę cruentis morsibus pascitur: & aliud sunt, milites missi, aliud Episcopi ordinati. Quòd contra nos invidiosè loquimini, ab alijs factum est, non à nobis. Quod dicitis non debuisse fieri, vos fecistis. Commemorastis & B. Apostolum
Ephes. 5. Paulum dixisse, *Sine ruga & sine sorde Ecclesiam esse debere.* Episcopis vestris jubentibus & præsentibus, super altare Catholici Diaconi occisi sunt. Similiter & apud Carpos nō tibi videntur inexpiabiles sordes? In Mauritanię civitatibus, vobis instantibus, quassatio populi facta est. Mortui sunt in vteris matrûm, qui fuerant nascituri. Non tibi videtur ruga, quæ non possit ullis satisfactionibus tendi aut explanari? Quid tale à nobis admissum est? Nos expectamus vindicem Deum. Et invidiam facitis Macario, qui si aliquid asperè fecit pro unitate, leve videri poterit: dum vos pro dissensione tanta mala, acerba, cruenta & hostilia feceritis. Quid commemorem Thipasam Cæsariensis Mauritaniæ civitatem? Ad quam de Numidia Vrbanus Formensis, & Fœlix Idicrensis, duæ faculæ, incensæ livoribus, cucurrerunt: qui & eorum in pace positorum animos perturbantes: nonnullorum officialium

officialium & favore & furore juvante, & Athenio præside præsente cum signis, Catholica frequentia exturbata & cruentata, de sedibus suis expulsa est: lacerati sunt viri, tractæ sunt matronæ, infantes necati, abacti sunt partus. Ecce vestra Ecclesia, Episcopis ducibus, cruentis morsibus pasta est. Post hoc etiam aliud addidisti, *Quantum vult consumat edacitas vulturum, tamen major est numerus columbarum.* Vbi est, quod vulgò dicitur, *Memoriam custodem habere oportet mendacem?* Oblitus es, quod paulò antè dixisti, Ecclesiam unam columbam Christi in Canticis Canticorum dictam. Si una est apud vos Ecclesia, una est columba: Quid est, quod dicere voluisti, *Numerus major est columbarum?* Et quod vobis leve videtur, facinus immane commissum est. Vt omnia sacrosancta suprà memorati vestri Episcopi violarent, jusserunt Eucharistiam canibus fundi: non sine signo divini judicij. Nam ijdem canes accensi rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tanquam ignotos & inimicos laniaverunt. Ampullam quoque Chrismatis per fenestram, ut frangerent, jactaverunt. Et cùm casum

adju-

adjuvaret adiectio, non defuit manus angelica, quæ ampullam ſpiritali ſubvectione deduceret. Projecta caſum ſentire non potuit. Deo muniente, illæſa inter ſaxa conſedit. Et poſſent iſta non fieri, ſi mandata Chriſti in memoria haberetis, qui ait, *Ne dederitis ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas ante porcos, ne conculcent pedibus ſuis eas, & conuerſi elidant vos.* Quid tale ab operarijs Vnitatis fieri potuit? unde nobis Catholicis uanam invidiam facere laboratis. Inde revertentes Vrbanus Formenſis & Fœlix Idicrenſis, invenerunt matres, quas de caſtimonialibus fecerunt mulieres. Ecce quales, frater Parmeniane, Epiſcopos celas: & cùm pro tuis erubeſcere debueras, Catholicos innocentes accuſas. Interea ſuprà memoratus Fœlix inter crimina ſua, & facinora nephanda, ab eo compreſſam puellam, cui mitram ipſe impoſuerat, à qua paulò antè Pater vocabatur, nephariè inceſtare minimè dubitauit. Et quaſi de peccato ſanctior fieret, inde velociter properauit. Sic Donatum annorum ſeptuaginta Epiſcopum, hominem innocentem ſpoliare auſus eſt Epiſcopali nomine & officio & honore. Venit ſchiſmaticus ad Catholicum:

cum

cum: ad innocentem reus; ad Dei sacerdotem sacrilegus; incestus ad castum; ad Episcopum jam non Episcopus: sed de placito & de conjuratione vestra securus, vestris legibus & decretis armatus: manus, quas paulò antè peccata gravaverant, capiti innocentis injecit: & de illa lingua ausus est ferre sententiam: quæ jam nec ad pœnitentiam agendam vel idonea videbatur. Ecce, quales, frater Parmeniane defendis: ecce, pro qualibus jam dudum dotes operari dixisti. Etiam vos ipsi, qui sancti & innocentes videri ab hominibus vultis, dicite, unde est ista sanctitas, quam vobis licentiùs vsurpatis? quam Ioannes Apostolus profiteri non audet, qui ait, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est*. Hoc qui dixit, sapientèr se ad Dei gratiam reservavit. Est enim Christiani hominis, quod bonum est, velle: & in Deo, quod benè voluerit, currere: sed homini non est datum, perficere: vt post spacia, quæ debet homo implere, restet aliquid Deo, vbi deficienti succurrat: quia ipse solus est perfectio, & perfectus solus Dei filius Christus. Cæteri omnes semi-perfecti sumus. Quia nostrum

1 Ioh. 1.

ſtrum eſt velle, noſtrum eſt currere: Dei, perficere. Vnde Beatus Apoſtolus Paulus ait: *Neque volentis, neque currentis, ſed ad Dei gratiam pertinentis*. Nam & à Chriſto ſalvatore noſtro, perfecta ſanctitas non eſt data, ſed promiſſa. Denique ſic ait, *Sancti eritis, quia & ego ſanctus ſum*. Solus eſt ſanctus & perfectus. Denique non dixit, *Sancti eſtis:* ſed, *Sancti eritis*, dixit. Vnde eſt ergo, quòd vobis perfectam ſanctitatem de ſuperbia vindicatis? niſi vt appareat, quia vos ipſos decipitis, & veritas in vobis non eſt. Ioannis ſocij eſſe noluiſtis. Cùm enim ſeducitis aliquos, promittitis, vos indulgentiam peccatorum eſſe daturos: & cùm vultis donare peccata, veſtram profitemini innocentiam: & remiſſionem peccatorum ſic datis, quaſi nullum habeatis ipſi peccatum. Non eſt iſta præſumptio, ſed deceptio: nec veritas, ſed mendacium. Etenim inter vicina momenta, dum manus imponitis & delicta donatis, mox ad altare conuerſi, dominicam orationem prætermittere non poteſtis. Et vtique dicitis, *Pater noſter, qui es in cælis, dimitte nobis debita & peccata noſtra*. Quid vocaris, dum peccata confiteris tua, ſi ſanctus es, cùm dimittis

mittis

mittis aliena? Hoc modo & vos ipſos decipitis, & veritas in vobis non eſt. Sed vt apparet, hoc vobis dictat nutrix veſtra Superbia: quam Chriſtus in Euangelio teſtificatur: qui etſi nomina veſtra non dixit, per ſimilitudinem tamen veſtros mores oſtendit. Sic enim ſcriptum eſt: *Dicebat Ieſus hanc ſimilitudinem, propter eos qui ſe ſanctos putant, & contemnunt cæteros.* Luke 18. Hoc de vobis dictum eſſe, ipſa res euidenter oſtendit: dum vos quaſi ſanctos extollitis, & nos manifeſtè apertéque contemnitis. *Duo* (inquit) *aſcenderunt in templum adorare, vnus Phariſæus, & alter Publicanus.* Phariſæus tumidus, ſuperbus, inflatus, talis, quales & vos videmus. Non humiliato corpore, non inclinata ceruice: ſed erecta facie, & tumenti pectore, *Gratias tibi* (inquit) *Deus, quia nihil peccaui.* Hoc eſt dicere Deo, *Non habeo, quod ignoſcas.* Hò inſanus furor! hò punienda & damnanda ſuperbia! Deus paratus eſt ignoſcere, & reus feſtinat indulgentiam recuſare. Publicanus humilis, hominem ſe eſſe cognoſcens, ſic rogavit, dicens, *Propitius eſto mihi peccatori.* Sic iuſtificari meruit. Sic ſuperbia in Phariſæo, magiſtro veſtro, de templo, damnata deſcendit.

dit. Meliora inventa ſunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum ſuperbia.

Deinde cùm vobis traditionis & ſchiſmatis gravia peccata non deſint, inſuper & ſuperbos eſſe gratulamini. Nunc quoniam erubeſcenda gaudia veſtra probavimus, & furor veſter tot locis oſtenſus eſt: reſtat de profunda impietate veſtra aliquid dicere. Nam omnia, quæ à vobis aut facta ſunt, aut dicta, quis poterit explicare? Sic cuncta malignitate quadam ordinaſſe vos conſtat, ut in una ſpecie operis, ſpecies alias impleretis: ut dum presbyter aut Epiſcopus dejicitur, ſic populus caperetur. Quomodo poſſet turba hominum ſtare, quę rectorem ſuum eliſum eſſe conſpiceret? Non aliter, quàm quocumque caſu, paſtore occiſo, lupi graſſantur. Exorcizaſtis & lavaſtis ſine cauſa parietes: ut hoc nequitiæ genere ſubrueretis ſimpliciſſimorum hominum mentes. Talibus conſilijs veſtris, nonnullorum animi jugulati ſunt. Et ſub nube ſimplicitatis, obcæcato lumine, ut miſeros ſterneretis, ſagittas de pharetra pectoris veſtri, ſeductionibus præmiſiſtis: ut de vobis Spiritus Sanctus per David Prophetam in

Pſalmo

Psalmo x. prædixerit, *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum: paraverunt ſagittas in pharetra, ad ſagittandos in obſcuro rectos corde*. Quid à vobis minùs factum eſt? Veſtris conſilijs ſagittati ſunt innocentes, exarmati fideles, honore nominis ſui ſpoliati ſunt Sacerdotes. O impietas inaudita, quem jugulaveris inter pœnitentiam & tormenta ſervare! In comparatione operis veſtri, latronum levior videtur immanitas. Vos vivum facitis homicidium: latro jugulans dat de morte compendium. Paupertate ſenſus ſui circumventi ſunt, quos decipere potuiſtis. Perfecti enim fuerant illi, opere ſcilicet Dei, qui in ejus nomine fuerant ordinati. Et vos contra opus Dei hoſtilitèr militantes, diuinum opus malitię vectibus deſtruentes. Apparet ergò de vobis dictum eſſe in x. Pſalmo. *Quoniam quæ tu perfeciſti, ipſi deſtruxerunt*. Fecit vos ſuperbos impietas veſtra: ſed accuſat vos proſpiciens de cœlo juſtitia. Et iniqua vos gerentes error hominum laudat, ut de vobis in ix. Pſalmo dixerit Spiritus ſanctus, *Quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ: & qui iniqua egerit, benedicetur*. Quid iniquiùs, quàm exorcizare Spiritum ſanctum? altaria

taria frangere? Euchariſtiam animalibus projicere? Et ut in errorem vos veſter populus mittat, laudando fœlices appellat: & benè nominant, & per vos jurant, & perſonas veſtras jam pro Deo habere noſcuntur. Solet Deus ad probandam fidem in juratione ab hominibus nominari. Sed cùm per vos juratur, jam apud veſtros de Deo & Chriſto ſilentium eſt. Si ad vos diuina migravit de Cœlo Religio, quia per vos juratur; nemo veſtrorum langueat: nolite mori: imperate nubibus: pluite, ſi poteſtjs: ut per vos pleniùs iuretur, & de Deo ſileatur. Nam & prioribus ſæculis, ut templa fabricarentur, & Idola fierent, quid veſtro populo diabolus potuit ampliùs facere? Nihil aliud, niſi ut de Deo taceretur, dum per errorem homines de ſolo diabolo loquebantur. O ſacrilegium impietati commixtum, dum homines per vos jurantes, libenter auditis, & vocem Dei auribus non admittitis veſtris! Qui in ciiij. Pſalmo ſic ait, *Ne tetigeritis unctos meos, neque in Prophetas meos manum miſeritis.* Vnctos autem & Reges & Sacerdotes, & libri Regnorum indicant. Et David in Pſalmo cxxxij. ſic ait, *Sicut unguentum quod deſcendit in*

barbam

barbam Aaron. Et tamen vos contra easdem vires conati estis præcepta contemnere: quibus, qui Dominum timent, mandata conantur implere. Docete, ubi vobis mandatum est radere capita sacerdotum, cùm è contrario sint tot exempla proposita, fieri non debere. Saul antequam peccaret, ungi meruit: post unctionem non levitèr offendit. Hoc Deus cùm videret, propter oleum non tangendum volens exemplum proponere, pœnitentiam suam professus est. Sic enim legitur dixisse Dominum, *Pænitet me unxisse Saul in Regem.* Et utique potuit Deus oleum quod dederat auferre. Sed cùm voluit docere non debere contingi oleum etiam in peccatore, ipse qui dederat, pœnitentiā gessit. Igitur Deus, si, ut te doceret, quod dedit, auferre non potuit, per quod noluit: tu quis es, qui auferas quod non dedisti? Et qui parare debebas aures ad audiendum, parasti novaculam ad delinquendum. Et cùm possetis esse filij Dei, filij hominum esse voluistis: & ad infigendum morsum honoribus alienis, dentes vestros in sagittas & arma vertistis: linguas acuistis in gladios. Implestis quod de vobis in Psalmo lvj. scriptum est, *Filij*

E *hominum,*

hominum, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Ergo linguas veſtras acuiſtis in gladios, quas moviſtis in mortes, non corporum, ſed honorum. Iugulaſtis non membra, ſed nomina. Quid prodeſt, quia vivunt homines, & occiſi ſunt honores à vobis? Valent quidem membris, ſed erepta portant funera dignitatis. Extendiſtis enim manum, & ſuper omne caput mortifera velamina prætendiſtis: ut cùm ſint (ſicut ſuprà dixi) quatuor genera capitum in Eccleſia, Epiſcoporum, Diaconorum, & fidelium: nec uni parcere voluiſtis: evertiſtis animas hominum. Hos actus veſtros dolet Deus, in Ezechiele Propheta, cùm dicit, *Væ facientibus velamen,* hoc eſt, imponentibus manum *ſuper omnem ætatem ad evertendas animas.* Inveniſtis pueros: de pœnitentiâ ſauciaſtis, ne aliquid ordinari potuiſſent. Agnoſcite vos animas evertiſſe. Inveniſtis fideles antiquos, feciſtiş pœnitentes. Agnoſcite vos animas evertiſſe. Inveniſtis Diaconos, Presbyteros, Epiſcopos: feciſtis Laicos. Agnoſcite vos animas evertiſſe. Socius & comes veſter jamdudum fuerat, cui nunc manus inferre conatus es. Pariter currebatis: fac illum peccaſſe,

cùm

cùm peccatum non esse constet. Iacebat ut æstimas: si Apostolum legisti, tu vide cui stes,& ille cui jaceat: si servus es, Dominum recognosce, & intellige, quia non tibi jacebat, qui tecum paulò antè currebat. Quid in potestatem alienam irruis? Quid temerarius Dei tribunal ascendis? Et cùm ipse sis reus, in alterum audes ferre sententiam? Et legisti, Qui stat, Domino stat suo: Et qui jacet, Domino suo jacet. Potens est autem Dominus eius suscitare eum. Tu quis es, qui de seruo alieno iudices? Oleum sacerdoti à Deo collatum, non debuisse vos tangere, à puero Dei Dauid discere debuistis, qui sic per Samuel vngitur, vt Sauli quod jamdudum datum fuerat, minimè tolleretur. Denique vel cùm Deo iubente vel euentu procurante, vna eos spelunca concluderet, venerat in potestatem pueri Dauid Saul, qui peccaverat. Videtur non videns, ideo quod à maiori lumine (vt fieri assolet) in caligine clausi aëris, alterum iuxta se videre non potuit. Innumerabiles antiquum Regem sequebantur exercitus: sed ipse rex in potestatem venerat alienam. Occasionem victoriæ Dauid habebat in manibus: incautum & securum aduersarium,

 sine

ſine labore poterat iugulare: & ſine ſanguine & conflictu multorum, poterat bellum mutare in cædem. Et pueri eius & occaſio ſuadebant. Ad victoriam opportunitas hortabatur. Stringere jam cœperat ferrum: ire jam cœperat armata manus hoſtiles in iugulos. Sed obſtabat plena divinorum memoria mandatorum: hortantibus ſe pueris & occaſionibus contradicit, tanquam & hoc diceret: *Sine cauſa me victoria prouocas: fruſtrà me occaſio in triumphos inuitas.* Volebam hoſtem vincere: ſed prius eſt, diuina præcepta ſeruare. *Non,* inquit, *mittam manus in vnctum domini.* Repreſſit cùm gladio manum: & dum timuit oleum, ſeruauit inimicum. Et cùm compleret obſervantiam, vindicavit occiſum. Vos nec Deum timetis, nec fratres agnoſcitis: in corde liuoris acuiſtis nouaculas linguæ: & diuina præcepta calcantes, miſerorum properaſtis in capita: ut in captivitatem cæcos & imperitos populos, jugulatis ducibus, traheretis. Eſuritis honores innocentium ſacerdotum. Vnde furori veſtro tanta fames innata eſt, vt guttura veſtra ſepulchra patentia feceritis. Vnicuique ſepulchro ſufficit vnum funus, & clauditur: gutturi veſtro honorum

rum funera minimè sufficiunt, & adhuc patent, dum aliquos quæritis deuorare. Vt meritò de vobis dictum sit: *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Nam & de maledictione præsumitis, cùm scriptum sit, *Benedicite & nolite maledicere.* Quisquis contra vestram voluntatem aliquid fecerit, intentatis terrores, maledicta prætenditis. Et quia aliqui homines, plus mali mereri possunt, quàm boni: quicquid iudicium Dei aut peccati meritum fecerit, amaris vestris maledictionibus vindicatis: meritò, quia de vobis dictum est, *Os eorum maledictione, & amaritudine plenum est.* Psal. 13. Gloriamini, quod vobis maledicentibus, aliqui homines mori potuerunt. Certè non licet occidere. An ideo vos putatis innocentes, quia ferro vsi non estis? Innocentem se & venenarius judicet, si in solo ferro est homicidium. Non sibi videatur reus, qui alterum subducto cibo necaverit. Innocentem se judicet, qui spirandi prohibita facultate, suffocaverit vivere cupientem. Necis multa sunt genera, sed vnum nomen est mortis. Maledictionibus tuis cum fiducia hominem mortuũ protestaris. Quid interest an gladio ferias, an lingua percutias? indubitanter

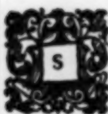
tanter homicida es, ſi per te mortuus fuerit qui vivebat. Quiſquis talis ex vobis eſt, fruſtrà ſe Chriſtianum aut ſacerdotem Dei profitetur: qui lenitatem Dei non curat, cùm ſcriptum ſit, Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione iuſtorum. Credo vos obliviſci non poſſe, quid per loca aliqua feceritis, cùm eos, qui legem Dei prædicabant, id eſt, Prophetas, velletis occidere contra iuſſionem Dei dicentis, *Et in Prophetas meos manum nè miſeritis*. Deuterium, Partenium, Donatum, & Getulicum, Dei Epiſcopos, linguæ gladio jugulaſtis, fundentes ſanguinem non corporis, ſed honoris. Vixerunt poſteà homines, ſed à vobis occiſi ſunt in honoribus Dei ſacerdotes. Multis notum eſt & probatum, perſecutionis tempore Epiſcopos aliquos, inertia à confeſſione Dei delapſos thurificaſſe: & tamen nullus eorum qui evaſerunt, aut manum lapſis impoſuit, aut vt genua figerent, imperavit. Et facitis vos hodiè poſt vnitatem, quod à nullo factum eſt poſt thurificationem: quia ſcriptum eſt, *Ne tetigeritis vnctos meos, neque in Prophetas meos manum miſeritis*. Oleum ſuum defendit Deus: quia ſi peccatum eſt hominis, vnctio eſt

tamen

tamen diuinitatis. *Ne tetigeritis* (inquit) *vnctos meos:* Ideo, nè dum peccatum hominis percutitur, & oleum, quod Dei eſt, feriatur. Iudicio ſuo Deus ſervavit rem ſuam, & tamen vos paſſim irruiſtis in alienam, corrumpentes omnium fœlicitatem. Nam quæ major infœlicitas, quàm Dei ſacerdotes vivere, nec eſſe quòd fuerant? matronæ, pueri ſimul & virgines, à vobis coactæ, nullo interveniente peccato, ſalva innocentia & pudicitia, vobis docentibus pœnitentiam gerere didicerunt. Nunquid minor eſt infœlicitas? contritas ſexu vexaſtis ætates? Verè de vobis dictum eſt, *Contritio & infælicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognoverunt: Non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Indixiſtis pœnitentiam plebibus. Nec enim acta eſt ab aliquo, ſed à vobis exacta: nec æqualibus ſpacijs temporum, ſed egiſtis omnia pro perſonis, alter anno toto, alter menſe, alter vix tota die, imperantibus vobis pœnitentiam geſſit. Si unitati conſentire (ut vultis) peccatum eſt, ſi eſt ſimilis culpa: quare non eſt æqualis pro eodem reatu pœnitentia? Dubium non eſt, eſſe vocatum populum credentium, Iſrael, id eſt, qui mente Deum videat, & tamen has

plebes coëgiſtis flectere & inclinare cervices, & ſerie capitum juncta, maſſam pœnitentium facere. Has plebes dolet
Ezec. 13. Deus per Ezechielem, dicens, *Væ filiabus Iſrael, quæ ſarciunt ceruicalia, ut ſupponant ſub cubito & ſub manu*. Vtique ſub cubito & ſub manibus veſtris, cùm ſuper earum capita velamina pœnitentiæ tenditis. Quæ impietas veſtra & furor oſtenſus eſt, & ſuperbia demonſtrata: etiam ſtultitia fuerat revelanda: ſed hanc in ſexto libro demonſtrabo.

LIBER TERTIVS.

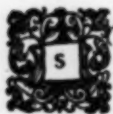

SAtis, ut arbitror, in ſecundo libello de Eccleſia quæ ſponſa eſt Chriſti, & de ejus dotibus, & de hæreditate diximus Salvatoris: conſequens eſt, primò ſchiſmaticorum errores oſtendere: Deinde, quæ fuerit cauſa, ut unitas fieret. Tertiò, quæ fuerit, ut miles mitteretur armatus. Ab operarijs unitatis multa quidem aſperè geſta ſunt: ſed ea ad quid imputatis Lentio, Macario, vel Taurino? imputate majoribus veſtris: qui (ſicut in Propheta ſcriptum eſt) ut vobis ſtupeſcerent dentes, ipſi uvas

uvas acidas comederunt. Illis primò, qui populum Dei diviſerunt, & Baſilicas fecerunt non neceſſarias. Deinde Donato Carthaginis, qui provocavit, ut unitas proximo tempore fieri tentaretur. Tertiò, Donato Bagaienſi, qui inſanam collegerat multitudinem, à qua ne Macarius violentiam pateretur, ad ſe, & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis poſtulavit auxilium. Venerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta eſt unaquæque civitas vociferantium: nunciata unitate, fugiſtis omnes. Nulli dictũ eſt, *Nega Deum.* Nulli dictum eſt, Incende teſtamentum. Nulli dictum eſt, aut *Thus pone,* aut *Baſilicas dirue.* Iſtæ enim res ſolent Martyria generare. Renunciata eſt unitas ſola: fuerant hortamenta, ut Deus & Chriſtus ejus, à populo in unum conveniente, pariter rogaretur. Nullus erat primitùs terror. Nemo viderat virgam: nemo cuſtodiam: ſola (ut ſupradiximus) fuerant hortamenta. Timuiſtis omnes, fugiſtis, trepidaſtis: ut pro certo de vobis dictum ſit, quod in Pſalmo ſcriptum eſt, *Trepidaverunt ubi non erat timor.* Fugerunt igitur omnes Epiſcopi cum Clericis ſuis; aliqui ſunt mortui. Qui fortiores fuerunt, capti longè

plebes coegistis flectere & inclinare cervices, & serie capitum juncta, massam pœnitentium facere. Has plebes dolet
Ezec. 13. Deus per Ezechielem, dicens, *Væ filiabus Israel, quæ sarciunt ceruicalia, ut supponant sub cubito & sub manu*. Vtique sub cubito & sub manibus vestris, cùm super earum capita velamina pœnitentiæ tenditis. Quæ impietas vestra & furor ostensus est, & superbia demonstrata: etiam stultitia fuerat revelanda: sed hanc in sexto libro demonstrabo.

LIBER TERTIVS.

SAtis, ut arbitror, in secundo libello de Ecclesia quæ sponsa est Christi, & de ejus dotibus, & de hæreditate diximus Salvatoris: consequens est, primò schismaticorum errores ostendere: Deinde, quæ fuerit causa, ut unitas fieret. Tertiò, quæ fuerit, ut miles mitteretur armatus. Ab operarijs unitatis multa quidem asperè gesta sunt: sed ea ad quid imputatis Lentio, Macario, vel Taurino? imputate majoribus vestris: qui (sicut in Propheta scriptum est) ut vobis stupescerent dentes, ipsi uvas

uvas acidas comederunt. Illis primò, qui populum Dei divisꝛerunt, & Baſilicas fecerunt non neceſſarias. Deinde Donato Carthaginis, qui provocavit, ut unitas proximo tempore fieri tentaretur. Tertiò, Donato Bagaienſi, qui inſanam collegerat multitudinem, à qua ne Macarius violentiam pateretur, ad ſe, & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis poſtulavit auxilium. Venerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta eſt unaquæque civitas vociferantium: nunciata unitate, fugiſtis omnes. Nulli dictũ eſt, *Nega Deum.* Nulli dictum eſt, Incende teſtamentum. Nulli dictum eſt, aut *Thus pone,* aut *Baſilicas dirue.* Iſtæ enim res ſolent Martyria generare. Renunciata eſt unitas ſola: fuerant hortamenta, ut Deus & Chriſtus ejus, à populo in unum conveniente, pariter rogaretur. Nullus erat primitùs terror. Nemo viderat virgam: nemo cuſtodiam: ſola (ut ſupradiximus) fuerant hortamenta. Timuiſtis omnes, fugiſtis, trepidaſtis: ut pro certo de vobis dictum ſit, quod in Pſalmo ſcriptum eſt, *Trepidaverunt ubi non erat timor.* Fugerunt igitur omnes Epiſcopi cum Clericis ſuis; aliqui ſunt mortui. Qui fortiores fuerunt, capti longè

ge relegati sunt. Et tamen horum omnium nihil actum est cum voto nostro: nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere. Sed gesta sunt omnia in dolore Dei, amarè plorantis, & in ultionem aquæ, quam contra interdictum iterum movistis: traducentes ad vos aquam antiquæ piscinæ: sed nescio an cum illo pisce, qui Christus intelligitur: qui in lectione Patriarchæ legitur in Tigride flumine prehensus, cujus fel & jecur tulit Tobias, ad tutelam fœminæ Saræ, & ad illuminationem Tobiæ non videntis. Ejusdem piscis visceribus Hasmodeus dæmon à Sara puella fugatus est (quæ intelligitur Ecclesia) & cæcitas à Tobia exclusa est. Hic est piscis, qui in baptismate per invocationem fontalibus undis inseritur, ut quæ aqua fuerat, à pisce etiam piscina vocitetur. Cujus piscis nomen secundùm appellationem Græcam, in uno nomine per singulas literas turbam sanctorum nominum continet, ἰχθὺς, quod est Latinè, IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SALVATOR. Hanc vos piscinam, quæ in omni Catholica per totum orbem terrarum, ad vitam generis humani, salutaribus undis exuberat, traduxistis ad vo-

luntatem

luntatem veſtram, & ſolviſtis ſingulare Baptiſma, quo Baptiſmate homines muri facti ſunt ad tutelam: & feciſtis quaſi alteros muros, nullum novum ædificium facientes: non potuiſtis conſtruere, niſi dirueretis. Et quale poteſt eſſe ædificium, quod de ruina conſtruitur? Hanc rem per Eſaiam Prophetam Deus dolet, cùm dicit filiam ſui generis eſſe contritam: genus Dei eſt, non habere genus, qui ex ſe eſt, & manet in æternitate. Similis eſt & aqua, quam legimus, in cujus aquæ injuria, indicat Deus lachrymas ſuas quas vos feciſtis: quas teſtatur nulla poſſe conſolatione ſiccari, cùm ad vos loquitur, dicens, *Miſſum me facite, amarè plorabo: Nemo poterit conſolari in contritione filiæ generis mei*. Hoc loco defenditur innocentia noſtra, cùm Deus cum dolore iracundiam vobis indicat ſuam: dum & cauſas prodit, & rationes oſtendit. denique non ait, In Sion, ſed in una ejus valle ſunt celebrata: Non in illo monte Sion, quem in Syria Paleſtina à muris Hieruſalem parvus diſterminat rivus: In cujus vertice, eſt non magna planicies, in qua fuerant ſeptem Synagogæ, ubi Iudæorum populus conveniens, legem, per Moyſen datam, diſcere

po-

potuisset: ubi nulla lis audita est, nec ab aliquo celebratum judicium, nec aliqua est illic ab ullo judice lata sententia: quia locus erat doctrinæ, non controuersiæ. Post doctrinam, si quid agendum erat, intra muros Hierusalem agebatur. Inde scriptũ est in Esaia Propheta, *Ex Sion prodiet lex, & verbum domini de Hierusalem.* Non ergo in illo monte Sion Esajas aspicit vallem, sed in monte sancto, qui est Ecclesia: qui per omnem orbem Romanum, caput tulit sub toto cœlo. In quo monte à Deo patre filius Dei regem se constitutum esse gratulatur in Psalmo secundo, dicens, *Quoniam regem constituit me super Sion montem sanctum suum:* utique super Ecclesiam, cujus rex & sponsus & caput est. Non in illo monte, ubi non illæ sunt portæ, quas diligit Deus, sed in monte Ecclesiæ, qui Sion spiritaliter appellatur. Cujus Ecclesiæ portas introëunt innocentes, justi, misericordes, continentes, & virgines. Quas portas commemorat spiritus sanctus in Psal. lxxxv. dum dicit, *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit dominus portas Sion:* non illius corporalis montis, ubi jam nullæ sunt portæ: & post victorias Vespasiani Imp. vix antiquarum

tiquarum reſtant jndicia ruinarum. Eſt ergo ſpiritalis Sion Eccleſia, in qua à Deo patre rex conſtitutus eſt Chriſtus: quæ eſt in tote orbe terrarum: In quo eſt una Eccleſia Catholica. Nam Sion Eccleſiam eſſe, & alio loco ſanctiſſimus David Propheta teſtatur, dicens, *Lauda Deum tuum Sion, qui confortavit ſeras portarum tuarum, benedixit filjis tuis in te.* Per ſingulas provincias totius orbis valles ſingulas intelligimus montis: & dum non in toto monte videt Eſaias, ſed in una valle; hoc eſt, in ſola Africa. In qua ſola cùm ſufficerent templa Dei quæ fuerant, alia facere voluerunt principes veſtri: in qua ſola dejecti ſunt muri ut fierent muri: & aqua ſanctæ piſcinæ tranſverſa eſt, & novitas contra antiquitatem à vobis inſtituta eſt. Hoc totum Deus in vallem montis Sion, & interrogat & increpat, dicens, *Vt quid hoc factum eſt vobis? ideo, quoniam aſcendiſtis in tecta ſupervacanea. Vnaquæque civitas repleta eſt vociferantium. Vulnerati in te, non vulnerati gladio: & mortui in te, non mortui in bello: in errore ſunt à minimo uſque ad maximum. Errantes in montibus omnes principes tui, in fugam converſi ſunt: Et qui capti ſunt, graviter* Eſai. 22.

alligati,

alligati, & fortiores tui longè fugati ſunt. Miſſum me facite, amarè plorabo. Nemo me poterit conſolari in contritione filiæ generis mei. Et aſcendent Elamitæ cum pharetris: Elamitæ latina lingua dicuntur, chori caſtrorum. & ſecutus eſt dicens, *Penetralia veſtra deferentur ad publicum, & ſecreta domus Iſrael nudabuntur.* Hoc in Africa factum eſt, & totum hoc quare factum eſt, indicavit Deus, dum vobis imputat dicens, *Quoniam convertiſtis aquam antiquæ piſcinæ ad civitatem veſtram, & dejeciſtis muros Hieruſalem, vt faceretis alteram munitionem, & conſtituiſtis aquam inter duas munitiones: & ad piſcinam antiquam attendere noluiſtis, nec ad eum, qui ab initio creavit illam.* Iam vides, frater Parmeniane, ad vos redundare omnia, à quorum principibus harum rerum omnium ſeminata eſt cauſa. Deinde ad Donatum Carthaginenſem, cujus veneficio videtur unitatis negocium eſſe commotum. In quo oſtendam operarios ejus non pro voluntate noſtra, nec ſua malitia aliquid feciſſe, ſed provocantibus atque impellentibus cauſis, quas Donatus Carthaginis levitate ſua conſtituit, dum magnum ſe videri contendit. Quem enim latet præter te, quia pe-

peregrinus es, & potuerunt tibi falſa narrari: aut quis negare poteſt rem, cui tota Carthago principaliter teſtis eſt, Imperatorem Conſtantem, Paulum & Macarium primitùs non ad faciendam unitatem miſiſſe, ſed cum eleemoſynis, quibus ſublevata per Eccleſias ſingulas poſſit reſpirare, veſtiri, paſci, gaudere paupertas? Qui cùm ad Donatum, patrem tuum, venirent, & quare venerant, indicarent: ille ſolito furore ſuccenſus, in hæc verba prorupit: *Quid eſt Imperatori cum Eccleſia?* & de fonte levitatis ſuæ, multa maledicta effudit: non minùs quàm in Gregorium aliquando, ad quem ſic ſcribere minimè dubitavit: *Gregori macula Senatus, & dedecus Præfectorum*, & cætera talia: cui Donato Præfectus patientia Epiſcopali reſcripſit, Harum epiſtolarum exemplaria multorum ore ubique cantantur. Iam tunc meditabatur, contra præcepta Apoſtoli Pauli, Poteſtatibus & Regibus injuriam facere, pro quibus, ſi Apoſtolum audiret, quotidiè rogare debuerat. Sic enim docet B. Apoſtolus Paulus, *Rogate pro Regibus & poteſtatibus, ut quietam & tranquillam vitam cum ipſis agamus*. Non enim Reſpu. eſt in Eccleſia, ſed Eccleſia in Rep. eſt, id

id eſt, in Imperio Romano. Quod Libanum appellat Chriſtus in Canticis Canticorum, cùm dicit, Veni ſponſa mea, veni, à Libano, id eſt, de imperio Romano, ubi & ſacerdotia ſunt, & pudicitia, & virginitas, quæ barbaris Gentibus non ſunt: & ſi eſſent, tuta eſſe non poſſent. Meritò Paulus docet, orandum eſſe pro Regibus & Poteſtatibus: etiam ſi talis eſſet Imperator, qui gentiliter viverit. Quantò, quòd Chriſtianus; quantò, quòd Deum timens; quantò, quòd religioſus; quantò, quòd miſericors, ut ipſa res probat? Miſerat enim ornamenta domibus Dei, miſerat pauperibus eleëmoſynam, nihil Donato. Cur ergo inſanivit? cur iratus eſt? cur quod miſſum fuerat, repudiavit? Et cùm illi qui miſſi fuerant, dicerent, ſe ire per provincias ſingulas, & volentibus accipere, ſe daturos: ille dixit, ubique ſe literas præmiſiſſe, ne id quod allatum fuerat, pauperibus alicubi diſpenſaretur. O conſulere miſeris! O providere fuerat pauperibus! O peccatoribus ſubvenire! Clamat Deus, dicens: *Ego ſum qui feci pauperem & divitem:* Non quia non potuit & pauperi dare. ſed ſi ambobus daret: peccator, quà ſibi ſuccurreret, invenire non poſſet. Denique

nique sic scriptum est: *Quemadmodum aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum.* Certè jam apud deum sunt ambo, & qui dare voluit, & qui obstitit, nè daretur. Quid si jam dicat Deus Donato, *Quid vis fuisse Constantem? Si innocentem, quare ab innocente accipere noluisti? Si peccatorem, quare non permisisti dare, propter quem feci pauperem?* Sub hac interrogatione, qualis futurus est? quid de levitate & furore laboravit tantis pauperibus impedire? Carthagini principatum se tenuisse crediderat, & cùm super Imperatorem non sit nisi solus Deus, qui fecit Imperatorem, dum se Donatus super Imperatorem extollit, jam quasi hominum excesserat metas, ut se, ut Deum, non hominem æstimaret, non verendo eum, qui post Deum ab hominibus timebatur. Denique cum per Ezechielem increpat spiritus sanctus dum ad Principem Tyri, id est, Principem Carthaginis, per prophetam his loquitur verbis, *Fili hominis, dic adversus Principem Tyri: Hæc dicit dominus Deus, quia exaltatum est cor tuum, & dixisti, Ego sum Deus.* Tyrum, Carthaginem esse, primò Esaias probat, in quo legitur, *visio super Tyrum.* Et sequitur. *Vlulate na-*

ves Carthaginis. Deinde, Tyrum Carthaginem ipsam esse, etiam mundanæ literæ protestantur: & si sit alia civitas, quæ hoc nomine nuncupetur, nihil in alia videtur factum, quod apud Carthaginem constat admissum. *Loquere* (inquit Deus) *adversus Principem Tyri*. Dum Deus ad Principem Tyri loquitur, non adversus sæcularem aliquem regem dicit esse loquendum, nec ad multos, sed ad unum, hoc est, ad Donatum Episcopum. Neque enim fas erat Prophetam Ezechielem, quem proximè nominavi, nisi Episcopo eum comparare, qui sibi (ut diximus) principatum Carthaginis vindicabat: qui exaltavit cor suum, & ab hominibus sibi superior videbatur: & sub se omnes etiam socios suos, habere voluisset: de quorum oblationibus nunquam est dignatus accipere. In qua re media est fides, & Deus Christus ejus, & querelæ multorum, quibus in ipsa societate hanc injuriam faciebat: ut solus secretò nescio quid ageret, & postea cæteris perfunctoriè misceretur. Hoc modo exaltatum est cor ejus; ut sibi jam non homo, sed Deus fuisse videretur. Denique in ore populi raro est appellatus Episcopus, sed Donatus Carthaginis dicebatur. Et

meritò

meritò princeps Tyri, id eſt, Carthaginis, appellari & increpari meruit, quia primus Epiſcoporum, quaſi plus eſſet ipſe quàm cæteri: & dum nihil humanum voluit habere, exaltavit cor ſuum: non ſicut hominis, ſed ſicut cor Dei: dum à cæteris hominibus aliquid plus eſſe cupiebat. Ad quem Deus ſequitur dicens, *Dixiſti, Ego ſum Deus*. Ideo, quamvis non ſit vſus hac voce: tamen aut fecit aut paſſus eſt, quod defectum hujus vocis impleret. Extulit cor ſuum, ut nullum hominem ſibi comparandum arbitraretur: & de tumore mentis ſuæ altior ſibi viſus eſt eſſe. quia quicquid eſt ſupra homines, jam quaſi Deus eſt. Deinde cum Epiſcopi Deo debeant famulari, tantum ſibi de Epiſcopis exegit, ut eum non minori metu omnes venerarentur, quàm Deum. Hoc eſt, quod ſibi Deus viſus eſt. Et cùm per ſolum Deum ſoleant homines jurare, paſſus eſt homines per ſe ſic jurare, tanquam per Deum. In quo ſi vnuſquiſque hominum erraverat, ipſe prohibere debuerat: cùm non prohibuit, Deus ſibi viſus eſt. Deinde, cùm ante ipſius ſuperbiam, omnes, qui in Chriſto crediderant, Chriſtiani vocarentur, auſus eſt populum cum Deo dividere:

dere: ut qui illum ſecuti ſunt, jam non Chriſtiani vocarentur, ſed Donatiſtæ: & ſi quando ad eum aliqui ex aliqua Africana provincia veniebant, non quærebat illud, quod humana ſemper exigit conſuetudo, de pluvijs, de pace, de proventu anni aliquid interrogare: Sed illico ad ſingulos quoſque venientes hæc erant verba, *Quid apud vos agitur de parte mea?* Quaſi jam verè populum cum deo diviſerat, ut intrepidè ſuam diceret partem. Nam à temporibus ejus, & vſque in hodiernum, ſi quando de rebus Eccleſiaſticis in judicijs publicis aliqua celebrata eſt actio: Interrogati ſinguli, ſic apud acta locuti ſunt, ut dicerent ſe de parte eſſe Donati: de Chriſto tacuerunt. Et quid de Clericis dicam, cùm legantur preces (quarum in primo libro fecimus mentionem) jamdudum ad Conſtantinum miſſæ & ſubſcriptæ, quæ Epiſcoporum nomina continebant, ſic, *datæ à Capitone & Naſucio, Digno, & cæteris Epiſcopis partis Donati.* Et poſtulabant utique contra Epiſcopos, qui dùm non erant in parte Donati, in Chriſti Catholica habitabant. Et dum Epiſcopus inter Coëpiſcopos ſuos non fuit, nec homo inter homines eſſe voluit, conſtat,

quod

quod extulit cor ſuum, & Deus ſibi fuiſſe videbatur. Nam cùm & ordinatores tui, quorum nomina frater Parmeniane, bene noſti, & ubi fuerint non ignoras, & quid vel à quo petiverint, & qualem rogaverint ut redirent, & tecum venire potuiſſent, & nos didicimus cùm eaſdem preces quas dederunt, apud Africanos judices allegarent: in quibus infra ſcriptum eſt, *Datæ ab Epiſcopis partis Donati*. Hic jam quid reſponſuri ſunt in illo imminenti divino judicio, qui in hoc ſæculo alio modo confeſſi ſunt, non ſe eſſe de Eccleſia Chriſti? qui libenter profeſſi ſunt de parte fuiſſe ſe Donati? cùm in Evangelio ſcriptum eſt, Chriſto dicente, *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo*: Iſti Donatum confeſſi ſunt, non Chriſtum. Et ne parva ſit iſta probatio, quam ad ipſius perſonam pertinere manifeſtum eſt, accedit ad illud teſtimonium, quo ſuprà memorata increpatio clauſa eſt, quod dixit illum deus *non in terra moriturum*. Et ita factum eſſe omnibus notum eſt. Habitabat in domo Dei, & erat in corde maris: (Vbique *mare*, ſæculum legimus;) cùm eſſet ipſe non tantum in amore aliquorum Chriſtianorum, ſed

Math. 10.

propter scientiam mundanarum literarum, erat etiam in corde maris, id est, in amore sæculi. Sed & de scientia sua sapiens sibi visus est. Sed hanc sapientiam ejus evacuavit Deus, dum dicit, *Nunquid sapientior tu quàm Daniel?* Meritò & bene ejus sapientia humiliata est, qua putavit, se Daniele esse sapientiorem, in repudiandis muneribus Regis, dum accipere noluit, quod ab Imperatore Christiano missum esse videbatur. Et visus est sibi aut Daniel novus, aut sapientior Daniele: quia & ipse Daniel aliquando à Baltassar Rege, cùm cogeretur accipere munera, id est, anulum, torquem, & cætera, dixisse legitur, *Dona tua tecum sint Rex.* Et sapienter respondit, & convitia Regi non fecit, & quod offerebatur non damnavit, sed distulit: Non quo modo Donatus, qui & convitia Constanti, quanta potuit, dixit, & quod ab eo pauperibus missum fuerat, repudiavit. Sed Daniel sanctus, sapiens inventus est, ut munera oblata illa die non acciperet. Illud enim quod ab eo petebatur, adhuc in cœlo erat: & insipientis esset, hujus rei quasi mercedem accipere, quam nondum habuit in potestate. Idcircò munera oblata, illa die ad tempus accipere noluit.

luit. Denique cùm ei Deus ostenderet, quod Regi suprà dicto indicaret, Baltassari retulit. Et quòd jamdudum repudiasse visus est, postea libenter accepit. Meritò increpat Deus Principem Tyri, Donatum, cùm dicit: *Nunquid tu sapientior quàm Daniel?* Sed ô quàm longè est præsumptio Donati à persona Danielis? Quod enim Baltassar dabat, Danieli dabat, non pauperibus: quod Constans Christianus Imperator tunc miserat, pauperibus transmiserat, non Donato. Denique ait, *Sapientes te non docuerunt sapientiam suam*, quia illud à Salomone discere noluisti, quod ait, *Absconde panem in corde pauperis, & ipse pro te rogabit*. Quia etiam illud ab ipso Daniele discere noluit quod dedit Nabugodonosor consilium, quo modo satisfaceret qui offenderat Deum. *Et tu* (inquit) *audi Rex consilium meum, & placeat tibi. Peccata tua eleemosynis redime & injustitias tuas in miseratione pauperum.* Daniel Regi peccatori & sacrilego faciendas eleemosynas suadet: Donatus, qui increpari meruit, Constanti Imperatori Christiano, ne misericors esset, obstitit. Ideo increpatur, quòd eum sapientes non docuerunt sapientiam suam. Quicquid à Rege

Ezec. 28. 3.

Ecclus. 29.

missum fuerat, per se dari passus non est. Vnde constat, Donatum omnium malarum fontem fuisse causarum. Quicquid itaque in unitate facienda asperè potuit geri, vides frater Parmeniane, cui debeat imputari. A nobis Catholicis petitum militem esse dicitis. Si ita est, quare in provincia Proconsulari tunc nullus armatum militē vidit? Veniebant Paulus & Macarius, qui pauperes ubique dispungerent, & ad unitatem singulos hortarentur. Et cùm Bagaiensem civitatem proximarent, tunc alter Donatus (sicut suprà diximus) ejusdem civitatis Episcopus, impedimentum unitati & obicem venientibus suprà memoratis opponere cupiens, præcones per vicina loca & per omnes nundinas misit Circumcelliones, Agonisticos nuncupans, ad prædictum locum ut concurrerent, invitavit: Et eorum illo tempore concursus est flagitatus, quorum dementia paulò antè ab ipsis Episcopis impiè videbatur esse succensa. Nam cùm hujusmodi hominum genus ante unitatem per loca singula vagarentur: Cum Maxido & Fasir, ab ipsis insanientibus *sanctorum duces* appellarentur: nulli licuit securum esse in possessionibus suis: debitorū chirographa amiserant

amiſerant vires: nullus creditor illo tempore exigendi habuit libertatem. Terrebantur omnes literis eorum, qui ſe Sanctorum Duces fuiſſe jactabant: Et ſi obtemperando eorum juſſionibus tardaretur, advolabat ſubitò multitudo inſana, & præcedente terrore, creditores periculis vallabantur. Et qui pro præſtitis ſuis rogari meruerant, metu mortis humiles impellerentur in preces. Feſtinabat unuſquiſque debita etiam maxima perdere: Et lucrum computabatur, evaſiſſe ab eorum injurijs. Etiam itinera non poterant eſſe tutiſſima. Quot domini de vehiculis ſuis excuſſi ante mancipia ſua dominorum locis ſedentia, ſerviliter cucurrerunt? Illorum judicio & imperio inter dominos & ſervos conditio mutabatur. Vnde cùm veſtræ partis Epiſcopis tunc invidia fieret, Taurino tunc Comiti ſcripſiſſe dicuntur, hujuſmodi homines corrigi in Eccleſia non poſſe: mandaverunt, ut à ſupradicto Comite acciperent diſciplinam. Tunc Taurinus ad eorum literas, ire militem juſſit armatum per nundinas, ubi Circumcellionum furor vagari conſueverat. In loco Octavenſi occiſi ſunt plurimi, detruncati ſunt multi: Quorum corpora uſque in hodiernum, per deal-

dealbatas aras aut menſas poterunt numerari. Ex quorum numero cùm aliqui in Baſilicis ſepelire cœpiſſent, Clariùs presbyter in loco Subbulenſi, ab Epiſcopo ſuo coactus eſt, ut inſepultam faceret ſepulturam. Vnde proditum eſt, mandatum fuiſſe fieri, quod factum eſt, quando nec ſepultura in domo Dei exhiberi conceſſa eſt. Eorum poſtea convaluèrat multitudo. Sic invenit Donatus Bagaienſis, unde contra Macarium furioſam conduceret turbam. Ex ipſo genere fuerunt, qui ſibi percuſſores ſub cupiditate falſi martyrij in ſuam perniciem conducebant. Inde etiam illi, qui ex altorum montium cacuminibus viles animas projicientes, ſe præcipites dabant. Ecce ex quali numero ſibi Epiſcopus alter Donatus, cohortes effecerat. Hoc metu deterriti illi, qui propè theſauros ferrent, quos pauperibus erogarent: invenerunt in tanta neceſſitate conſilium, ut à Sylveſtro Comite armatum militem poſtularent: non per quem alicui vim facerent, ſed ut vim, à Donato ſuprà memorato Epiſcopo diſpoſitam, prohiberent. Hac ratione factum eſt, ut miles videretur armatus. Iam quicquid ſubſecutum eſt, videte, cui debeat ac poſſit aſcribi. Furebant illic

lic vocatorum infinita millia populorum : pro quibus & annonam competentem constat fuisse præparatam : de Basilica quasi publicà fecerunt horrea : expectantes ut venirent, in quos furorem suum exercere potuissent : & facerent quicquid illis dementia sua dictasset, nisi præsentia armati militis obstitisset. Nam cùm ante venturos milites, metatores (ut fieri solet) mitterentur, contra Apostoli præcepta competenter suscepti non sunt: qui ait, Rom. 13. *Cui honorem, honorem : Cui vectigal, vectigal: Cui tributum, tributum. Nemini quicquam debueritis.* Qui missi fuerant, cum equis suis præoccupati sunt ab ijs, quorum nomina flabello invidiæ ventilasti. Ipsi magistri fuerant injuriæ suæ: & quid pati possent, ipsi prærogatis injurijs docuerunt. Reversi sunt vexati milites ad numeros suos, & quòd duo vel tres passi fuerant, universi doluerunt. Commoti sunt omnes: iratos milites retinere nec eorum præpositi valuerunt. Sic admissum est, quod inuidiam unitati factum esse memorasti. Hæc & cætera gesta & suas causas habent, & quas ostendi personas obnoxias. Hoc nos nec vidimus quidem, sed vobiscum audivimus. Si auditus facit re-

os :

os: tenemus vos ſocios, quia ſimiliter audivimus. Si à facto auditus immunis eſt: quod ab alijs, vobis provocantibus, factum eſt, nobis non debet imputari. Querelam per ordinem deponitis ſub Leontio, ſub Vrſatio, injuriatos eſſe quàmplurimos ſub Paulo & Macario: aliquos necatos à ſequentibus: neſcio quos ad tempus eſſe proſcriptos. Quid hoc ad nos? Quid ad Eccleſiam Catholicam pertinet? Quicquid objeciſtis, vos feciſtis. A Deo commendatam noluiſtis libenter excipere unitatem, chariorem æſtimantes hæreditatem ſchiſmatis, quàm præcepta præpoſiti Salvatoris. Arguiſtis operarios unitatis: ipſam unitatem improbate ſi poteſtis. Nam æſtimo vos non negare, unitatem ſummum bonum eſſe. Quid noſtra, quales fuerint operarij, dummodo quod operatum eſt, bonum eſſe conſtet? Nam & vinum à peccatoribus operarijs & calcatur & premitur: Et ſic inde Deo ſacrificium offertur. Oleum quoque à ſordidis, & nonnulis male viventibus, & immunda loquentibus conficitur: Et tamen in ſapore, in lumine, etiam in ſancto Chriſmate ſimpliciter erogatur. Operarios vnitatis malos fuiſſe dicitis: Fortè cum volun-

voluntate Dei, cui nonnunquam placet etiam quod ab ipso potuit prohiberi. Nam quædam mala malè fiunt: Quædam mala bene fiunt. Malum male latro facit: malum bene judex facit, dum vindicat quod latro peccavit. Nam hæc Dei vox est, *Non occides*. Et ipsius vox est: *Si inventus fuerit homo, dormiens cum muliere habente maritum, occidetis utrosque*. In primo libro Regnorum vnus Deus, & duæ diversæ voces. Denique, dum Phinees, filius sacerdotis, adulterum cum adultera inveniret, levavit cum gladio manum, & inter duas voces Dei dubius stetit: Hinc ad illum sonabat, *Non occidas*: Inde sonabat, *Occidetis utrosque*. Si feriret, peccaret: Si non feriret, delinqueret. Elegit melius peccatum, vt percuteret. Et fortè non defuerant, qui hujus rei vindicem quasi homicidam notare voluissent. Sed vt ostenderet Deus, aliqua mala bene fieri, Locutus est dicens, *Phinees mitigavit iram meam*; & placuit Deo homicidium, quia vindicatum est adulterium. Quid si & modo Deo placuit, quod passos vos esse dicitis, quòd vnitatem cum toto orbe terrarum, & cum memorijs Apostolorum quæ Deo placita est, habere noluistis? Invitus cogor hoc loco etiam

etiam illorum, quorum nolo, hominum facere mentionem, quos vos inter martyres ponitis: per quos, tanquam per vnicam religionem, vestræ communionis homines jurant. Quos quidem vellem silentio prætererire, sed ratio veritatis se sileri non patitur: Et ex ipsis nominibus contra vnitatem inconsideratè latrat invidia, & aspernantes aliqui accusandam aut fugiendam æstimant unitatem, quòd Marculus & Donatus dicantur occisi & mortui. Quasi omnino in vindictam Dei nullus mereatur occidi. Nemo erat lædendus ab operarijs unitatis; sed nec ab Episcopis mandata divina contemni debuerant: Quibus præceptum est, *Quære pacem, & consequaris eam.* Et iterum, *Quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum!* Et iterum, *Fœlices pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur.* Hoc qui nec libenter volebant audire, nec devotè facere voluerunt, quicquid potuerunt pati, si occidi malum est, mali sui ipsi sunt causa. Sed arguendus (ut dicitis) vobis videtur esse Macarius, quòd sine voluntate Dei æstimatis eum hoc facere non potuisse. Habetis hujusmodi reos antiquos. Accusate primò Moysen, ipsum legislatorem: Qui

cùm

cùm de Syna monte descenderet, propè, nec dum propositis tabulis legis, in quibus scriptum erat, *Non Occides*, tria millia hominum uno momento jussit occidi. Macarium differte paulisper, Phineem filium sacerdotis, quem paulò antè memoravi, in judicium provocate: si tamen inveneritis præter Deum aliquem judicem. Nam quod accusatis in persona ipsius, à Deo laudatum est quod in zelo Dei factum est. Supprimite interim voces, quibus in Macarium dictat invidia. Recurrite primò ad Heliam Prophetam, quod in rivo Cyson, cùm pareret voluntati Dei, quinquaginta & quadringentos occidit. Sed fortè dicitis, illos meritò occisos: istos indignè. Nunquam sequitur vindicta, nisi ejus antecesserit causa. Vindicavit (ut diximus) Moyses, vindicavit Helias, vindicavit Phinees. Vindicavit Macarius. Si nihil offenderant, qui occisi esse dicuntur, sit Macarius reus, in eo quòd solus nobis nescientibus, & vobis provocantibus fecit. Quare nobis fit invidia, cùm aliena sint facta? Et in vobis est causa, quia propter vos, qui foris fuistis, (quanquam & nunc foris esse videamini,) venisse dicitur: non propter nos, quam intus habitamus, &

nunquam de radice recessimus. Sed quia suprà memoratas personas per ordinem diximus, videamus quare Moses tria millia hominũ jussit occidi: quare Phinees duos, & quare Elias quadringentos & quinquaginta: quare Macarius duos, quorum nomina quotidie (vt suprà dixi) flabello invidiæ ventilatis. Omnes constat in eos vindicasse, à quibus jussio divina contempta est. Nam, *Non tibi facies sculptile*, Dei vox est: Et, *Non facies adulterium*, ejusdem Dei vox est: *Non sacrificabis Idolis*, Idem Deus locutus est. Et *non facies schisma*: & *quære pacem*, & *consequaris eum*: ejusdem præceptum est. Temporibus Moysi populus Israel caput vituli coluit, quod illis sacrilega flamma conflavit: ideo tria millia hominum occidi meruerunt, quia Dei vox videbatur esse contempta. Phinees adulteros uno ictu percussit: laudari à Deo meruit: quoniam divinorum præceptorum contemptores occidit. Et quadringenti & quinquaginta, quos Elias occidisse legitur, ideo occisi sunt, quia contra jussionem Dei, per quod falsi vates erant, Dei præcepta contempserant. Et illi, quorum nominibus Macarium criminatis, nec à falsis vatibus longè sunt. Quia vos

Deus

Deus dixit futuros eſſe falſos vates, quod proximo loco probaturi ſumus : & dum pacem noluerunt recipere,nec in vno cum fratribus habitare, contra præcepta & voluntatem Dei pertinaciter obſtiterunt.Ergo videtis à Moyſe, & Phinee, & Elia, & Macario, ſimilia eſſe facta, quia ab omnibus unjus Dei præcepta ſunt vindicata. Sed video vos hoc loco tempora ſeparare, ut alia fuerint ante Euangelium, alia poſt Euangelium : In quo poteſtis dicere, quia ſcriptum eſt, ut à Petro jam gladius conderetur, quo auriculam ſervi ſacerdotis abſtulerat , quo ſervùm poterat quaſi devotus Petrus occidere: ſed Chriſtus pati venerat, non defendi. Et ſi cogitatum ſuum Petrus impleret in paſſione Chriſti, videtur ſervus vindicari, non populus liberari. Nam & Macarius, gladium à Petro vagina conditum non eduxit. Hoc probat Deus, dum ad vallem Sion loquitur dicens , *Vulnerati in te, non vulnerati gladio*. Aut probate aliquem illo tempore gladio eſſe percuſſum. Deinde ait: *mortui in te, non mortui in bello*. Quare debetis attendere, ne temerarium ſit, eos martyres appellare, qui Chriſtianorum nullum ſenſerunt bellum. Non enim tale aliquid

factum aut dictum est, quod in bello Christianorum dici aut fieri solitum est. Quod bellum persecutio dicitur, quæ operata est sub duabus bestijs ex illis quatuor, quas Daniel de mari ascendentes aspexit. Prima fuit ut Leo. Hæc erat persecutio sub Decio & Valeriano. Secunda ut Vrsus, alia persecutio, quæ fuit sub Diocletiano, & Maximiano. Quo tempore fuerunt & impij judices, bellum Christiano nomini inferentes. Ex quibus in provincia Proconsulari (ante annos lx. & quod excurrit.) fuerat Annulinus, in Numidia Florus. Omnibus notum est, quid eorum operata sit artificiosa crudelitas. Sæviebat bellum Christianis indictum: in templis dæmoniorum diabolus triumphabat: immundis fumabant aræ nidoribus. & quia ad sacra sacrilega venire non poterat, vbicunque thus ponere cogebatur. Omnis locus templum erat ad scelus. Inquinabātur prope morientes senes: ignorans polluebatur infantia: à matribus parvi liberi portabantur ad nefas: parentes incruenta paricidia facere cogebantur. Alij cogebantur templa Dei viui subvertere, alij Christum negare, alij leges divinas incendere, alij thura ponere. Horum aliquid

quid à Macario factum esse, nec vos ipsi confingere poteritis. Sub persecutore Floro, Christiani Idolorum cogebantur ad templa: sub Macario pigri compellebantur ad Basilicam. Sub Floro dicebatur, ut negaretur Christus & Idola rogarentur. Contrà sub Macario commonebantur omnes, ut Deus unus pariter in Ecclesia ab omnibus rogaretur. Si suprà memoratos videri martyres vultis, probate illos amasse pacem, in qua prima sunt fundamenta martyrij: aut dilexisse deo placitam unitatem aut habuisse cum fratribus charitatem. Nam omnes Christianos, fratres esse & in primo libello probavimus, & in quarto procul dubio probaturi sumus. Quos dicitis debere appellari martyres, quia noluerunt fratres agnoscere, nullam habuerunt charitatem. Nec dicatur ad excusationem, quia Traditoribus communicare noluerunt: cùm manifestissimè probatum sit eosdem ipsos filios fuisse traditorum. Nulla igitur est excusatio, quia charitatem illos non habuisse manifestissimè constat, sine qua nullum vel nominari potest, vel esse martyrium: sine qua maxima & imperiosa virtus caret effectu: sine qua nihil valet omnium

ſcientia linguarum : ſine qua nihil poteſt etiam ſocietas angelorum , Apoſtolo Paulo dicente , *Si habeam in me poteſtatem imperandi montibus, ut transferant ſe de locis in loca, & loquar omnium gentium linguis, etiam , angelorum , & corpus meum flammis tradam , & charitatem in me non habeam, nihil ſum: ſed ero æramentum tinniens in deſerto,* ut pereat vocis opus, ubi nullus occurrit auditus. Si tanta res, ſi B. Paulus , ſi vas electionis , quamvis cum imperioſa virtute & angelorum ſocietate, pronunciat ſe nihil eſſe , niſi charitatem habuerit: videte, an non dicantur martyres, ſed aliquid aliud appellari mereantur, qui charitatis deſertores pro eadem deſertione pati aliquid potuerunt. Gaudet totus orbis de unitate Catholica, præter partem Africæ , in qua incendium de ſcintilla conflatum eſt. Ab operarijs Vnitatis querimini neſcio quæ eſſe commiſſa. Hoc non queritur Italia, non Gallia, non Hiſpania, non Pannonia,non Galatia, non Græcia, non cum tot provincijs ſuis Aſia. Quia nihil illic fuerat emendandum , nullus illuc miſſus eſt emendator: quia nihil illic fuerat ſciſſum, nullus illuc miſſus eſt (ut ita dixerim) ſartor. & hic in Africa

Africa jamdudum populo in vnitate manente, vestis fuerat sana: æmula manu inimici discissa est. Pendebant quodammodo panni de una vestis origine, & de una radice venientes. Vt quid se pars parti anteponit? aut quid supra alterum pannum alter pannus extollit, cùm meliorem se probare non poterit? Quid enim, si dicat contemptus pannus, *Quid te tantum extollis? In ove pares crevimus: In manibus conficientium simul fuimus; apud lotorem, pariter mundati sumus; Inimicus nos voluit ab invicem scindere. Adversarius pulchritudinem nostram voluit deformare. In parte vestis adhuc vnum sumus, sed in diversa pendemus.* Quod enim scissum est, ex parte divisum est, non ex toto concisum. Et meritò, quia nobis & vobis Ecclesiastica una est conversatio: & si hominum litigant mentes, non litigant Sacramenta. Denique possumus & nos dicere, *Pares credimus, & uno sigillo signati sumus: Nec aliter baptizati quàm vos. Nec aliter ordinati quàm vos. Testamentum divinum legimus pariter, unum Deum rogamus. Oratio dominica apud nos & apud vos una est, sed scissura (ut suprà diximus) facta, partibus hinc atque inde pendentibus, sartura fuerat necessaria.*

saria. Et tamen hujus rei artifex aut operarius, dum vult vestem in antiquam faciem revocare, vicina fila compungit. Displicet tibi sartor, qui scissuram, dum sanat, vulnerat. Ille tibi magis displiceat, qui fecit, ut sartor peccare potuisset. Et, quæ in vos ab operarijs vnitatis dicitis esse commissa, aut ad parentes vestros pertinent, quorum causa facta sunt; aut ex voluntate dei descendunt. Nos tamen inde alieni sumus. Quid si quamvis aspera, tamen (ut dixi) cum voluntate dei videntur esse commissa? Legimus enim in Ezechi-
Ezec. 13. ele Propheta *Parietem dealbatum*, cui Deus comminatus est tempestatem, pluviam & lapides petrobolos, & accusationes. *Erunt* (inquit) *falsi vates qui ædificent ruinosum parietem, dicentes, pax pax: Et ubi pax?* Recordamini, quo modo à vobis jam dudum matris Ecclesiæ membra ab invicem distracta sunt. Non enim vnamquamque domum semel seducere potuistis. Sed aut iuit uxor, & resedit maritus: aut parentes seducti sunt, & filij sequi noluerunt: aut stetit frater, sorore migrante: persuasionibus vestris divisa sunt corpora & nomina pietatis. Et non potuistis prætermittere, quod legitimum est. Vtique

que dixiſtis, *pax vobiſcum :* Cùm Deus contrà, *pax, & vbi pax ?* hoc eſt dicere, *quid ſalutas, de quo non habes? quid nominas? Quod exterminaſti, ſalutas de pace qui non amas, Hi* (inquit) *ædificant ruinoſum parietem,* Domus Dei una eſt. Qui foras exeuntes, partem facere voluerunt, parietem fecerunt, non domum : quia non eſt alter Deus, qui alteram domum inhabitet. Ideo parietem feciſſe dicuntur falſi vates, in quo ſi janua fuerit collocata, quicunque intraverit, foris eſt. Nec lapidem habere angularem unus paries poteſt, qui lapis eſt Chriſtus, duos in ſe ſuſcipiens populos: vnum de gentibus, alterum de Iudæis: qui nodo pacis jungit vtrunque parietem. Nam quot commoda habet domus, tot incommoda paries. Domus incluſa cuſtodit, tempeſtatem retundit, pluviam diffundit, latronem aut furem aut beſtiam non admittit: ſic & Eccleſia Catholica omnes filios pacis gremio & ſinu ſuo complectitur. Contrà paries, qui eſt ædificatus ruinoſus, nec lapidem angularem ſuſtinet, & januam ſine cauſa habet, nec incluſa cuſtodit : pluviâ vdatur, tempeſtatibus cæditur : nec poteſt arcere latronem, nec venientem prohibet furem.

Paries enim res de domo est, sed domus non est. Et pars vestra quasi Ecclesia est, sed catholica non est. *Et dealbant* (inquit) *eum*, hoc est, quod vos solos sanctos æstimatis. Querimini vos sine nobis aliqua esse passos. ergo constat vos solos aliqua passos. Quia aliud est tempus pacis, aliud persecutionis: Si persecutionem putatis; dicite, quid vobiscum passæ sunt vniversæ provinciæ, in quibus est Ecclesia Catholica? Sed quia vindicta fuit, non persecutio, solus paries passus est. Cui Deus interminatus est tempestatem, pluviam, & lapides petrobolos & accusationes. Sic enim locutus est, *Quid ædificastis ruinam? quid dealbastis? quid lavistis? Hoc contra voluntatem meam est, dicit dominus*. Displicent vobis tempora nescio cujus Leontij, Vrsatij, Macarij, & cæterorum. Emendate voluntatem Dei, si potestis: Qui dixit, *contra parietem exurgam cum ira mea, & immittam tempestatem nimiam, & pluviam diluentem, & lapides petrobolos, & percutiam parietem ruinosum, & dissoluentur compagines ejus*. Sed ne quis vestrûm dicat, si unitas bonum est, quare totiens facta durare non potuit? quia sic res ipsa à Deo est ordinata, qui comminatus est tempestatem,

peſtatem, pluviam, lapides, & accuſationē. Et iſtæ quatuor res non poterant uno tempore fieri. Fuit primo tempeſtas, agitatus eſt paries, ſed non cecidit, ut haberet pluvia, ubi operaretur. Secuta eſt pluvia, vdatus eſt paries, ſed non maduit, ut haberent lapides, ubi operaretur. Poſt pluviam ſecuti ſunt lapides, diſperſus eſt: ſed fundamentis ſuis ſe iterum reparavit. Iam tria peracta ſunt: debentur vobis accuſationes. Sed quomodo & quando, novit ille, cui placuit de vobis iſta nunciare. Et ne aliquis de hoc intellectu dubitaret, Deus addidit, dicens, *Non ſunt quæ dico de luto aut de pariete, ſed de falſis Prophetis, qui ſeducunt populum meum.* Ezec. 13. Hoc verbo, *ſeducunt*, videte cui parti competat. Nobiſcum erant omnes, nobis abſentibus irruiſtis: & ut haberetis quos habere deſideraſtis, non potuiſtis niſi ſeducere. Et quæ ſint verba ſeductionis veſtræ, omnibus notum eſt. Veſtrum eſt dicere: *Attendite poſt vos:* veſtrum eſt dicere, *redimite animas veſtras:* veſtrum eſt dicere hominibus fidelibus & Clericis, *eſtote Chriſtiani*. Sed cùm dicitis, *Attendite poſt vos*, contra Evangelium facitis, ubi dictum eſt, *Nemo tenens manicam aratri, poſt ſe attendens, intrabit regna cælorum.*

lorum. Et vultis ſcire quid meruit, qui poſt ſe attendit, & qui ante ſe? Recordamini Sodomorum fugitivos, Loth & vxorem ejus, quæ poſt ſe attendit, in ſtatuam ſalis mutata eſt: Qui ante ſe proſpexit, eva ſit. Quid eſt ergo quod dicitis, *Attendite poſt vos?* Nam & cùm dicitis, *Redimite animas veſtras:* vnde illas emiſtis, ut vendatis? Quis eſt neſcio qui angelus, qui nundinas facit animarum? Cùm dicitis, *Redimite, animas veſtras* redemptori renunciatis, cùm ſolus Chriſtus ſit redemptor animarum quas ante ejus adventum diabolus poſſidebat: has ſanguine ſuo Chriſtus ſalvator noſter redemit, Apoſtolo dicente,
1 Cor. 6. *Empti eſtis precio magno.* Conſtat enim ſanguine Chriſti omnes redemptos. Chriſtus non vendidit quos redemit. Animæ emptæ à Chriſto non potuerunt vendi, ut poſſint, ſicut vultis, à vobis iterum redimi. Aut quomodo poteſt una anima duos dominos habere? At nunquid eſt alter redemptor? Qui prophetæ nunciaverunt alterum? quis Gabriel iterum ad alteram Mariam locutus eſt? Quæ virgo iterum peperit? Quis virtutes novas aut alteras fecit? Si nullus eſt præter unum qui redimit animas omnium credentium, quid eſt

quod

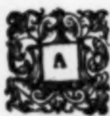
quod dicitis, *Redimite animas vestras?* Iam illud quale est, quod hominibus Christianis, etiam Clericis dicitis, *Estote Christiani?* Et cum admiraculo quodam vnicuique dicere, Cai Sei aut Caja Seja, adhuc paganus es aut pagana? Eum, qui ad Deum se conversum esse professus est, paganum vocas? Eum qui à nobis vel à vobis non in nomine nostro vel vestro, sed in nomine Christi tinctus est, paganum vocas? Sunt enim qui à vobis baptizati sunt, ad nostram communionem postea transierunt. Paganum vocas eum, qui Deum patrem per filium ejus ante aram rogaverit? Quicunque enim crediderit, in nomine patris & filij & spiritus sancti credidit. Et tu eum Paganum vocas post professionem fidei? Si aliquid Christianus (quod absit) vnusquisque deliquerit, peccator dici potest. Paganus iterum esse non potest. Sed hæc omnia vultis nullius esse momenti. At si tibi consenserit, quem seducis: unus consensus & manus tuæ porrectio, & pauca verba, jam tibi Christianum faciunt de Christiano: & ille vobis videbitur Christianus, qui quod vultis fecerit, non quem fides adduxerit. Et si seductioni vestræ paulo tardius fuerit accommodatus adsensus,

ſenſus, etiam illa vobis argumenta non deſunt: quibus facile etiam nolentibus, quod vultis, ſuadere poſſitis: dum dicitis, auditum eſſe ex ore eorum, qui jam dudum in veſtro collegio fuerant, *Quod qui guſtaret aut acciperet de ſacrificio adventātis vnitatis, de ſacro guſtare videretur.* Non negamus ab aliquibus eſſe hæc dicta, quos conſtat poſtea tota ſecuritate feciſſe, vnde paulò antè populos deterrebant: ſed alia ratio exegit has voces, alia invitavit in factum. Nam ut hæc dicerent qui feruntur iſta dixiſſe, opinio falſa, eorum aures & omnium populorum oppleverat. Dicebatur enim illo tempore venturos eſſe Paulum & Macarium, qui intereſſent ſacrificio, ut cùm altaria ſolenniter aptarentur, proferrent illi imaginem, quam primo in altari ponerent: ſic ſacrificium offerretur. Hoc cùm acciperent aures, perculſi ſunt & animi, & vniuſcujuſque lingua in hæc verba commota eſt, ut omnis qui hoc audierat, diceret, *Qui inde guſtat, de ſacro guſtat.* Et rectè dictum erat, ſi talem famam ſimilis veritas ſequeretur. At ubi ventum eſt à ſupradictis, nihil tale viſum eſt, ex eo quod fuerat paulò antè mentita fama: nihil viderunt oculi Chriſtiani quod horrerent. Nihil

hil probavit aſpectus ex jis quibus perturbatus erat auditus. Viſa eſt puritas, & ritu ſolito ſolennis conſuetudo perſpecta eſt. Cùm viderent divinis ſacrificijs, nec mutatum quicquam, nec additum, nec ablatum, Pax à Deo commendata, volentibus placuit. Quare nullus eorum debet argui, qui de collegio veſtro ad pacem tranſitum fecit. Qui fuerant ſiniſtra opinione turbati, ſimplici ac pura veritate firmati ſunt. Nec dicantur de amaro feciſſe dulce, aut de dulci amarum. Amaritudo, quæ de falſitate videbatur fuiſſe nunciata, in ſinu opinionis reſedit ac remanſit: veritas perſpecta oculis, dulcedinē ſuam in ſe habens, à falſæ opinionis limitibus ſeparata eſt. Ergo nec de amaro factū eſt dulce, nec de dulci amarū: quia & aliud & extra eſt, quod eſt viſū. Et longè fuerat, quod videbatur auditum.

LIBER QVARTVS.

Te nobis, frater Parmeniane, de petito milite fruſtrà calumniam factam eſſe, apertè dilucidéque monſtratum eſt. Etiam illud diſce quod dixiſti de [illegible]eo & ſacrificio peccatorum, ad vos potiùs pertinere.

Non

Non enim ille debet esse peccator, quem vos volueritis. Nam & nos vestram præsumptionem possumus imitari, & dicere, vos esse peccatores. Sed facite, ut ex utraque parte nullus nostrum humano judicio alterum damnet. Dei est, nosse reum, illius ferre sententiam. Taceamus omnes homines. Solus Deus judicet peccatorem, cujus sacrificium sit canina victima, & cujus oleum ungi desideranti ingerat metum. Hujus rei apertissimam veritatem, Parmeniane frater, agnosce: si tamen hoc nomen fraternitatis, frequenter à me dictum, libẽter audire dignaris: fac, ut tibi sit fastidiosum, tamen nobis est necessarium: ne fortè juxta tot probationes hujus nominis, tacendo rei esse videamur. Si enim tu non vis esse frater, ego esse incipio impius, si de nomine isto tacuero. Estis enim fratres nostri, & nos vestri, Propheta dicente,
Deut. 32. *Nonne vos unus Deus creavit, & unus pater genuit?* Non enim potestis non esse fratres, cùm omnibus dictum sit, *Dei estis, & filij altißimi omnes.* Et vos & nos sumus qui præceptum accepimus, in quo dictum est, *Ne vocetis vobis quenquam patrem in terris. quia unus est pater vester in cælis, salvator noster Christus.* Solus natus est filius

lius Dei: ſed & nos & vos filij uno modo facti ſumus; ſicut in Euangelio ſcriptum eſt, *Venit filius Dei: quotquot eum receperunt, dedit eis poteſtatem, ut filij Dei fierent.* Nos & facti ſumus & dicimur: vos & facti eſtis & non dicimini, quia pacifici eſſe non vultis, nec audire ipſum filium Dei dicentem, *Fælices pacifici, quia ipſi filij Dei vocabuntur.* Chriſtus veniens, Deum & hominem revocavit in pacem, & fecit ambos unum: tollens medium ſepem parietis. Vos nobiſcum, id eſt, cum fratribus veſtris, pacem habere non vultis. Non enim poteſtis non eſſe fratres, quos jiſdem Sacramentorum viſceribus una mater Eccleſia genuit: quos eodem modo adoptivos filios Deus pater excepit. Vnde hujus temporis præſcius Chriſtus, quia futurum erat, ut à nobis hodie diſcordaretis, talia dedit orandi mandata, ut vel in oratione unitas remaneret, ut preces jungerent, quos diſcrepaturæ fuerant partes. Oramus pro vobis, quia volumus; & vos pro nobis, & cùm non vultis: aut dicat unuſquiſque veſtrum, *Pater meus, qui in cælis es: &, panem meum quotidianum da mihi hodie: Et, dimitte mihi peccata, quomodo & ego debitori meo.* Igitur ſi quæ

man-

mandata sunt mutari non possunt, Videtis nos non in totum ab invicem esse separatos, dum & nos pro vobis oramus, volentes: & vos pro nobis oretis, & si nolentes. Vides, frater Parmeniane, sancta germanitatis vincula inter nos & vos, in totum rumpi non posse. Iam peccator quærendus est, cujus potuit vel oleum timeri, vel sacrificium repudiari. Cesset humana suspicio: utriusque partis præsumptio sileat: quis sit peccator, solus judicet Deus. Legimus quadragesimo nono Psalmo sub secundo diapsalmate, Spiritum Sanctum dixisse, *Peccatori autem dixit Deus.* Hoc loco advertenda est tota mentis intentio, & videndum, quis sit peccator. Si enim postquam lectum est, *Peccatori autem dixit Deus:* verba hujusmodi sequerentur, ut diceret, *Tulisti arma, processisti de castris, stetisti contra hostes in acie:* timendum erat militi, quia potuit ipse videri peccator. Aut si diceret, *comparasti merces, peregrinatus es, egisti nundinas, lucri causa quod emeras, vendidisti:* timendum erat negociatori, quia potuit ipse videri peccator. Aut si diceret, *fabricasti navem, instruxisti funibus, ornasti velis, opportunos, ut navigares captasti ventos:* timendum erat nautæ, quia

potuit

potuit ipſe videri peccator. Aut poſt quam lectum eſt, *Peccatori autem dixit Deus:* ſi ſequerentur hæc verba, diſſenſio & ſchiſma tibi diſplicuit: concordaſti cum fratre tuo, & cum una Eccleſia quæ eſt in toto orbe terrarum. Communicaſti ſeptem Eccleſijs & memorijs Apoſtolorum: amplexus es unitatem. Si hæc ſubſequens lectio contineret, nobis timendum erat, nos eſſe potius peccatores. Cùm autem dicit Deus, *Ad quid exponis juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu autem contempſiſti diſciplinam, & abjeciſti ſermones meos retro: Sedens adverſum fratrem tuum, denotabas, & adverſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum. Videbas furem, & currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Hæc ad vos dicta ſunt omnia. Excuſate vos ab his omnibus, ſi poteſtis. A vobis enim contempta eſt diſciplina. vt quid recitas teſtamentum, qui teſtamentum non ſervas, in quo deſcripta eſt diſciplina, quam ſervare non vultis? Non enim poteſtis dicere, vos eam ſervare, contra quam militatis. Deus dicit, *Quære pacem, & conſequaris eam.* Tu repudiaſti pacem; non eſt contemnere diſciplinam? Item in Pſalmo

cxxxij. legitur, *Ecce quàm bonum eſt & jocundum, habitare fratres in unum!* In unum habitare cum fratribus non vis; non eſt contemnere diſciplinam? Chriſtus dicit in Evangelio, *Qui ſemel lotus eſt, non habet iterum neceßitatem lavandi.* Tu rebaptizando iterum lavas; non eſt contemnere diſciplinam? Deus dicit, *Ne tetigeritis Chriſtos meos, neque in Prophetas meos manum miſeritis:* vos tot ſacerdotes Dei honoribus expoliaſtis; non eſt contemnere diſciplinam? Chriſtus dicit, *Inde ſcio quia diſcipuli mei eſtis, ſi vos invicem diligatis.* Vos odio nos habetis, fratres utique veſtros, nec Apoſtolos imitari voluiſtis, à quibus etiam negator dilectus eſt Petrus: non eſt contemnere diſciplinam? exponis iuſtificationes Dei, & aſſumis teſtamētum per os tuum. Quomodo diſputas, *Quare pacem,* cùm tu non habeas pacem? Teſtamētum recitas, & teſtamētum non ſervas.

Electi eſtis, qui ſedentes populum doceatis, & detrahitis nobis, utique fratribus veſtris: quoniam (ſicut ſuprà dixi) una nos mater Eccleſia genuit, unus nos Deus pater excepit. Et tamen ſcandala contra nos ponitis, mandando ſingulis ne nos ſalutent, ne à nobis dignationem accipiant.

cipiant. Conſiderate verba ſuperbiæ veſtræ. Conſiderate tractatus, conſiderate mandata, actus quoque veſtros revolvite. Invenietis oleum veſtrum timuiſſe, qui rogabat. Nullus veſtrûm eſt, qui non convitia noſtra ſuis tractatibus miſceat; qui non aliud initiet, & aliud explicet. Lectiones dominicas incipitis, & tractatus veſtros ad noſtras injurias explicatis. Profertis Evangelium, & facitis abſenti fratri convitium. Auditorum animis infunditis odia, inimicitias docendo ſuadetis. Hæc omnia dicendo, contra nos ſcandala ponitis. Ergo unicuique veſtrûm dictum eſt, *Sedens adverſus fratrem tuum denotabas, & adverſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.* Dum peccatorem arguit, & ſedentem increpat Deus, ſpecialiter ad vos dictum eſſe conſtat, non ad populum, qui in Eccleſia non habet ſedendi licentiam. Vides ergo proculdubio vobis imputari debere, cùm dicit Deus: *Sedens adverſus filium matris tuæ, ponebas ſcandala.* Vnam matrem nos habere jam toties comprobavi. Nec vos negare poteſtis, qui contra nos ſcandala ponitis, dum aliqui veſtrûm & non intellectas proferunt lectiones: ut auferant etiam illud, quod inter omnes

homines solet esse commune, salutationis videlicet officium. Nam & vos ipsi aliqui in perfunctoria salutatione oscula solita denegatis. Et docentur multi, ne *Ave* dicant cuiquam nostrûm. Et videntur sibi hoc de lectione, sed non intellecta, mandare: Ignorantes, de quibus Apostolus hoc dixerit, *Cum his nec cibum capere, Ave illi ne dixeritis. Serpit enim eorum sermo velut Cancer.* Dixit hoc de hæreticis, quorum cœperat illis temporibus vitiosa esse doctrina: Qui subtili seductione verborum, morbis obscurè serpentibus corrumperent fidei sanitatem. Vt Marcion, qui ex Episcopo Apostata factus, inducebat duos deos, & duos Christos. Vt Hebion, qui argumentabatur patrem passum esse, non filium. Vt Valentinus, qui conabatur carnem Christo subducere. Horum est sermo, qui habuit Cancrum ad fidei membra vexanda. Talis sermo est & Corpiani hæretici, qui negabat debere esse martyria: sed venena sua sibi servet, ne eorum relatio auditorum intellectus simplices vel leviter vexet. Hujus igitur sermo est, qui vitandus est, ne serpat sicut cancer. Dictum est hoc & de Arrio, qui conabatur docere filium dei ex nullis substantiis

factum

factum esse, non ex deo natum: cujus doctrina, nisi Nicæno Concilio à trecentis decem & octo Episcopis dissiparetur, pectora multorum sicut Cancer intraverat. Dictum est hoc & de Photino præsentis temporis hæretico, qui filium dei ausus est dicere, tantummodo hominem fuisse, non Deum. Potuit hoc & de vobis dici, quia vester sermo animis & auribus aliquorum non levem intulit Cancrum. Vester enim sermo est, quem ad pacis filios habetis: dum dicitis, *periistis: attendite post vos, periit anima vestra: quàm diu vos tenetis?* Sic fecistis de fidelibus pœnitentes: Sic mortificastis in sacerdotibus honores. Ecce & vester sermo est, qui serpit velut Cancer hodie, ut salutationes & convictus prohibeatis. Noster sermo quid tale facere potuit? qui simplici doctrina filios pacis retinemus: non alienos seducimus, nec quenquam exterminamus. Manifestum est igitur, vos contra nos quotidie scandala ponere: & longum est, percurrere omnes modos, quibus nobis detrahitis, & omnia genera quibus scandala ponitis. Nam & cùm dicit, *Videbas furem, & currebas cum eo:* de qua re hoc putatis dictum esse? Nunquid de subducto

 vesti-

vestimento, aut de involato gremio, aut de aliquibus rebus, quæ ablatæ vel lucra vel damna inter homines faciunt? Equidem sunt & ista prohibita: sed in hac lectione illa furta increpat deus, quæ sibi sunt facta. Quæritis quæ furta sint Deo facta? apud vos inveniuntur. Possessio Dei, est turba fidelium, ex qua quotidie fur diabolus cupit aliquid involare: In quovis Christiano aut Christiana vult vel mores ex aliqua parte corrumpere, & si non totum hominem, sed quodcunque de homine rapere. Talem furem cùm videatis contra nos vim facere, vestris operibus adjuvistis. Nam neminem fugit, quod omnis homo qui nascitur, quamvis de parentibus Christianis nascatur, sine spiritu mundi esse non possit, quem necesse sit ante salutare lavacrum, ab homine excludi & separari. Hoc exorcismus operatur, per quem spiritus immundus depellitur, & in loca deserta fugatur. Fit domus vacua in pectore credentis, fit domus munda: intrat Deus & habitat, Apostolo dicente, *Vos estis templum Dei, & in vobis Deus habitat*. Et cùm Deo unusquisque plenus sit, de quo fur diabolus aliquid involare contendit: vos rebaptizando exorcizatis hominem

minem fidelem, & dicitis Deo habitanti, *Maledicte exi foras:* ut compleatur quod à Deo dictum est per Prophetam Ezechielem, *Et maledicebant mihi in populo meo, propter plenam manum hordei & bucellam panis, ut occiderent animas, quas non oportuit mori.* Audit ergo Deus injurias non sibi debitas, & hujusmodi habitaculum deserit: Et homo, qui Deo plenus in Ecclesiam intraverat, egreditur vas inane. Diabolus qui volebat quasi fur aliquid involare, adjutus operibus vestris, videt totum suum factum esse, vnde volebat paululum aliquid tollere. Ergo de vobis dixit Deus, *Videbas furem & currebas cum eo.* Denique in Evangelio sic scriptum est, *Cùm autem Deus deseruerit hominem, remanet vas inane: spiritus autem immundus errans per loca deserta, jejunus dicet, Domus mea vacua est:* hoc est dicere, *qui me excluserat, exclusus est. Revertar illuc & habitabo. Et adducit secum alios septem sæviores, & habitabit illic, & erunt hominis illius pejora novissima, quàm quæ fuerunt prima:* Hoc est, *videbas furem, & concurrebas cum eo, Et cum mæchis particulam tuam ponebas.* Hæreticos dicit mœchos, & mœchas Ecclesias illorum: quas aspernatur & repudiat

Ezec. 13.

 Christus,

Christus, in Canticis canticorum, quasi dicat, *Quid mihi colligitis non necessarias? una est dilecta mea, una est sponsa mea, una est columba mea, id est, Catholica:* In qua & vos cùm esse possetis, rebaptizando inter mœchos particulam habere voluistis. Et quoniam vos esse peccatores, divino testimonio manifestissimè comprobatum est: etiam illud ostensum est, tua auxilia contra te militasse. In auxilium enim adduxeras prophetam, in quo lectum est, *Sacrificium peccatoris, quasi qui victimet canem.* Iam peccatores vos esse, si pudor est vllus, cum dolore cognosce. Etiam illud disce, cujus vox sit, *Oleum peccatoris non vnget caput meum.* Tu enim non intellexisti, cujus hæc vox sit, utique Christi, qui necdum vnctus fuerat, cùm rogaret, ut oleum peccatoris non impinguaret caput ejus. Hæc tu non intelligens, dixisti, Quia Propheta timuit oleum peccatoris, à Samuele jamdudum puer unctus fuerat. Qui cantabat, non fuit ratio ut iterum vngeretur: Ergo vox est Christi dicentis, *Oleum peccatoris non vnget caput meum.* Pre-
Psal.140. ces sunt, non jussiones: Desideria sunt, non præcepta. Nam si jussio esset, diceret, Oleum peccatoris non vngat caput meum.

Vox

Vox eſt ergo filij Dei jam tunc metuentis oleum peccatoris incurrere, id eſt, cujuſque hominis: quia nemo non eſt peccator, niſi ſolus Deus. Ideo filius ejus timuit oleum hominis, quia fœdum erat, ut deus ab homine ungeretur. Ideo deprecatur patrem, ut non ungatur ab homine, ſed ab ipſo Deo patre. Petit ergo filius: videamus an conceſſerit pater. Hoc ſpiritus ſanctus indicat & manifeſtat in Pſalmo xliiij. ubi ait ad ipſum filium, *Vnget te dominus deus tuus oleo exultationis aliter à conſortibus tuis*. Conſortes fuerant Iudæorum Sacerdotes & Reges, quos ſingulos vnctos ab hominibus conſtat. Sed quia filius à patre, Deus à Deo, erat vngendus, ſecundum quod filius petijt, & ſpiritus promiſſa nunciavit, complevit pater in Iordane. Quò, cùm veniſſet filius Dei, ſalvator noſter, à Ioanne oſtenſus eſt his verbis, *Ecce agnus Dei. Hic eſt, qui tollit peccata mundi*. Deſcendit in aquam, non quia erat quod in Deo mundaretur, ſed venturum oleum, aqua debuit antecedere, ad myſteria initianda & ordinanda, & implenda baptiſmatis. lotus cùm in Ioannis manibus haberetur, ſecutus eſt ordo myſterij, & complevit pater, quod rogaverat

rat filius, & quod nunciaverat spiritus sanctus. Apertum est cœlum: Deo patre vngente, spiritale oleum statim in imagine columbæ descendit, & insedit capiti ejus, & perfudit eum, vnde cœpit dici Christus, quando vnctus est à Deo patre. cui ne manus impositio defuisse videretur, vox audita est Dei de nube dicentis, *Hic est filius meus, de quo bene sensi, hunc audite.* Hoc est igitur quod lectum est, *Oleum peccatoris non vnget caput meum.* Rationem veritatis, frater Parmeniane, vel sero addisce, quoniam nunc tempus est invenisti discendi. Et illud quod in Salomone Propheta lectum esse dixisti: *Filios adulterorum inconsummatos, & spuria vitulamina altas radices dare non posse:* Hoc & simpliciter dictum esse intelligi potest, unde si figuram facias, veros adulteros excusasti. Sed fac, ut figuraliter dictum sit, hoc de hæreticis dictum est, apud quos sunt Sacramentorum falsa connubia: & in quorum thoris iniquitas invenitur: ubi in exterminium fidei corrupta sunt semina. Dum Valentinus filium Dei in phantasmate, non in carne fuisse contendit, fidem suam suorúmque corrupit. Nativitatis eorum semen exterminatum est, qui non crediderunt

diderunt filium Dei in carne natum de virgine Maria, & passum in carne. Nam & illud quod in Hieremia Propheta te legisse commemorasti, *Exhorruisse cœlum quòd duo maligna populus Dei fecerit, ut derelinquerent fontem aquæ vitæ, & foderent sibi lacus detritos, qui non possent aquam continere:* Hier. 2. Legisti quidem, sed ut se res habet, intelligere noluisti: studio criminandi ad convitium Catholicorum cuncta componens, multum ad arbitrium tuum declinare conatus es. Si enim putas per Prophetas sic dicta esse omnia, ut ad tempora nostra pertineant: excusa tu Iudæos, de quibus hæc dicta esse constat, qui dimiserunt Deum vivum, Deum verum, Deum qui illis beneficia præstitit: Et fecerunt sibi Idola, hoc est, lacus detritos, qui non possunt aquam continere. Ideo perennis majestas exundat. Sicut in fontem, aqua largiter defluentibus venis exuberat. Idola verò si non fiant, non sunt, & lacus nisi fodiatur, sinus capaces habere non potest. Lacus sine arte & ferramentis cavari non potest: Nec Idolum sine artifice fieri potest: In Idolis virtus naturalis nulla est, sed hominum errore adjungitur & applicatur, æstimatur in Idolo virtus. Quæ illic nata non

non est, lacus est arte detritus: cujus fabrica vexatio est. Hoc est quod dixit Deus, Duo mala fecisse populum suum, quia se reliquerat fontem aquæ vivæ, & effossos & detritos sibi fecerat lacus. Etenim Iudæorum populus deseruerat veram, quam non noverat Majestatem, & Idolorum inquinatam secutus fuerat religionem. Hoc est quod dolet Deus. Hoc est quod dicit cœlum exhorruisse. Nam & per Esaiam idem Dei dolor est, dum in hoc duo testatur Elementa, dum ait, *Audi cœlum & percipe auribus terra. Filios generavi, & exaltavi: ipsi autem me dereliquerunt.* Quare non de hac lectione aliquid, frater Parmeniane, dixisti? An quia hîc non est aqua nominata? Intelligeris enim studio criminandi sic palpasse legem, ut ubicunque aquam scriptam legeris, præstigijs quibusdam ad invidiam colligeres, & everriculo quodam malitiæ argumentorum intexto, ad te omnia quæ sunt bona traxisti. Nam qualis est tuus intellectus in hoc capitulo Hieremiæ, cùm clamaret Deus se desertum esse, & sic effossos lacus? pro se irascitur, non pro re sua. Aqua enim Baptismatis res Dei est, non Deus. Quare vides, te sine causa fecisse convitium: & fingens

pro

pro arbitrio tuo, quod voluisti, ut Taurinum & Macarium lacerares, perdidisti, quod sapiens videris, dum sensus tuos invidia depravavit, & intelligendi tibi aditus clausit. Probatum est ergo, te non contra nos, sed contra vos dixisse, quod ante dictum est de oleo & sacrificio peccatoris.

LIBER QVINTVS.

QVi fuerint Traditores & auctores schismatis, in primo libro manifestissimis documentis ostendimus. & apud nos esse unam & veram Ecclesiam catholicam secundo monstravimus. Tertio verò probavimus, quæ asperè facta esse dicuntur, ad nos minimè pertinere, & vos magis peccatores esse, indicio divino docuimus. Iam de baptismate hoc loco dicendum est: in qua re, quæ nunc agitur quæstio tota consistit, quod baptisma vestra violavit audacia, dum id voluistis iterare, quod semel mandavit Christus. Quod nec tu negas, frater Parmeniane, quia in principio tractatus tui, multa contra vos pro nobis, quæ sunt nostra, dixisti. Commemorasti enim

enim in comparatione baptiſmatis, ſemel factum eſſe diluvium. Et unam Circumciſionem fuiſſe apud populum Iudæorum. Et cùm hæc initio dictionis tuæ latè tractaveris, in proceſſu tractatus tui horum immemor factus es, inducendo duas aquas, & de aqua vera & falſa dicturus, principium ſermonis tui inſipienter perſtruens ordinaſti: Infirmando, confirmas ſancti Baptiſmatis unionem. De Circuncisione Iudaica, quaſi fundamenta jactare voluiſti, quod baptiſma Chriſtianorum in Hebræorum Circuncisione fuerat adumbratum. Defendiſti Catholicam dum impugnas. Etenim in progreſſu tractatus tui, alterum te inanire profeſſus es, ut alterum replere videreris. Extra hæreticorum baptiſmata, dum dicis alterum & alterum, licèt diverſa oſtendere conatus ſis, non poſſis negare: quia duo ſunt, ex quibus dum conaris auferre alterum, laboraſti ut de ſecundo quaſi primum facere videreris. Circuncisio ante adventum baptiſmatis in figura præmiſſa eſt, & à te tractatum eſt, apud Chriſtianos duas eſſe aquas. Ergo & apud Iudæos duas Circunciſiones oſtende, alteram meliorem, pejorem alteram. Hoc ſi quæras, non poteris in-

invenire. Abrahæ prosapia, qua Iudæi censentur, hoc sigillo se insigniri gloriatur. Ergo talis debet veritas sequi, qualis ejus imago præmissa est. Nam & Deus, qui voluit ostendere rem singularem postea esse debere, non de auricula, non de digito voluit aliquid tolli: sed ea pars corporis electa est deperire, ut semel ablatum, salutare in illis faciat signum, quod non potest iterum fieri. Semel enim factum servat salutem: si iterum fiat, potest afferre perniciem. Sic & Baptisma Christianorum, Trinitate confectum, confert gratiam: si repetatur, facit vitæ jacturam. Quid igitur tibi placuit, frater Parmeniane, rem singularem proponere, & contra hanc, licèt diversa, duo baptismata comparare: Vnum verum, alterum falsum? Sic enim postea disputasti, duas aquas esse, cùm vobis unam vindicans veram, nobis mendacem ascribere voluisti.

Post hoc & Cataclysmi fecisti mentionem. Erat quidem imago baptismatis, ut inquinatus totus orbis, demersis peccatoribus, lavacro interveniente, in faciem pristinam mundaretur. Sed qui postea dicturus eras, extra hæreticorum morbidos fontes, esse etiam aliam aquam, id est, mendacem,

dacem, contra veram : ut quid Cataclysmum (quod semel fuit) commemorare voluisti? Si ita est, ostende priùs duas Arcas non similes, & duas Columbas dispares, diversos ramos ore suo portantes, si aquam veram & falsam probaturus es. Aqua igitur sola & vera illa est, quæ non de loco, non de persona, sed de Trinitate condita est. Et quia dixisti, & aquam esse mendacem, etiam hoc disce, ubi eam poteris invenire. Apud Praxeam Patripassianum, qui ex toto filium negat, & patrem passum esse contendit: cùm sit filius Dei veritas, sicut ipse testatur dicens, *Ego sum janua & via, & veritas.* Ergo si filius Dei est veritas, ubi ipse non est, mendacium est. Cùm apud Patripassianos non est filius, non est nec veritas: Et ubi veritas non est, ibi est aqua mendax. Quare vel serò desine confingere crimina, & quod in Patripassianos dictum est, in Catholicos noli transferre. Nunc quoniam manifestè monstratum est, à nobis & pro nobis dici potuisse, quod de diluvio & Circuncisione locutus es: Consequens est ostendere, quomodo laudem baptismatis ita dixeris, ut in eâ multa pro nobis & pro vobis, aliquid tamen & contra vos. Pro utrisque illud

illud eſt,quod & nobis commune eſt: ideo & vobis, quia ex nobis exiſtis. Denique & apud vos & apud nos una eſt Eccleſiaſtica converſatio, communes lectiones: eadem fides: ipſa fidei Sacramenta; eadem myſteria. Benè igitur laudaſti baptiſma. Quis enim fidelium neſciat, ſingulare baptiſma, virtutum eſſe vitam, criminum mortem, nativitatem immortalem, cœleſtis regni comparationem, innocentiæ portum, peccatorum (ut & tu dixiſti) naufragium? Has res unicuique, non ejuſdem rei operarius, ſed credentis fides & Trinitas præſtat. Deinde quæris, quid in laude baptiſmatis contra vos dixeris? Audi; ſed prius eſt fatearis, quod omnes negare minimè poteritis. Dicitis enim Trinitatem pro nihilo haberi, ubi non interfuerit veſtra præſentia. Si nobis derogatis, vel deum reveremini, qui in Trinitate prior eſt: qui cum filio ſuo & ſpiritu ſancto omnia operatur & complet, etiam & illic ubi non fuerit humana perſona. Tu verò, frater Parmeniane, in laude aquæ de Geneſiorum lectione dixiſti, aquas primùm vivas animas edidiſſe: nunquid ſua ſponte eas generare potuerunt? nunquid non & illic fuerat tota Trinitas; utique &

illic fuerat Deus pater, qui jubere dignatus est, qui dixit, *Educant aquæ natantia & volatilia, &c.* Quod si sine operante fieret quod factum est, diceret Deus, *Educite aquæ.* Ibi erat ergo filius Dei qui operabatur. Ibi erat spiritus sanctus, sicuti lectum est, *Et spiritus Dei superferebatur super aquas.* Nihil illic video quartum, nihil minus à tribus, & tamen natum est quod Trinitas operata est; & non ibi fuistis. aut si sine vobis nihil debet licere Trinitati, revocate pisces in originem: jam volantes aves fluctibus mergite, si vobis absentibus nihil debet Trinitas operari. Cùm ergo dixeris & unum fuisse diluvium, & Circuncisionem repeti non posse: & nos docuimus cœleste munus unicuique credenti à Trinitate conferri, non ab homine: & quid vobis visum est, non post nos, sed post Trinitatem, Baptisma geminare? Cujus de Sacramento non leve certamen innatum est, & dubitatur, An post Trinitatem in eadem Trinitate hoc iterum liceat facere. Vos dicitis, *Licet:* Nos dicimus, *non Licet.* Inter *licet* vestrum, & *non licet* nostrum, nutant & remigant animæ populorum. Nemo vobis credat, nemo nobis: omnes contentiosi homines sumus. Quærendi

rendi ſunt judices. Si Chriſtiani, de utraque parte dari non poſſunt, quia ſtudijs veritas impeditur: deforis quærendus eſt judex. Si paganus, non poteſt noſſe Chriſtiana ſecreta. Si Iudæus, inimicus eſt Chriſtiani baptiſmatis. Ergo in terris de hac re nullum poterit reperiri judicium: de cœlo quærendus eſt judex. Sed ut quid pulſamus ad cœlum, cùm habeamus hîc in Evangelio teſtamentum? Quia hoc loco rectè poſſunt terrena cœleſtibus comparari; Tale eſt, quod quivis hominum habens numeroſos filios: his, quamdiu pater præſens eſt, ipſe imperat ſingulis: non eſt adhuc neceſſarium teſtamentum. Sic & Chriſtus, quam diu præſens in terris fuit (quamvis nec modò deſit) pro tempore quicquid neceſſarium erat, Apoſtolis imperavit. Sed quo modo terrenus pater, cùm ſe in confinio ſenſerit mortis, timens ne poſt mortem ſuam, ruptâ pace, litigent fratres, adhibitis teſtibus, voluntatem ſuam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas: & ſi fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumulum, ſed quæritur teſtamentum: & qui in tumulo quieſcit, tacitis de tabulis loquitur vivus. Is, cujus eſt teſtamentum, in

cœlo eſt. Ergo voluntas ejus, velut in teſtamento, ſic in Evangelio inquiratur. Etenim præſentia, quæ modò facitis, jam futura conſpexerat Chriſtus. Denique cùm lavaret pedes diſcipulis ſuis, ſic ait Petro filius Dei, *Quod ego facio, tu neſcis, Scies autem poſtea.* Dicendo, *Scies poſtea*, hæc tempora deſignabat. Ergo inter cæteros teſtamenti titulos, hunc titulum de aquâ conſtituit. Cùm lavaret pedes diſcipulis ſuis, tacentibus cæteris, ſi taceret & Petrus, ſolam fecerat formam humilitatis: nihil pronunciaverat de Sacramento baptiſmatis. Sed cùm Petrus recuſat, nec pedes ſibi lavari permittit, negat illi Chriſtus regnum, niſi accepiſſet obſequium. Sed cùm cœleſtis regni mentio fieret, à quo pars corporis petebatur ad obſequium, totum corpus obtulit ad lavacrum. Nunc adeſtote omnes turbæ, & ſinguli Chriſtiani populi, quid liceat, diſcite: dum provocat Petrus, Chriſtus docet: Qui dubitat, diſcat. Chriſti enim vox
Ioh. 13. eſt, *Qui ſemel lotus eſt, non habet iterum neceſſitatem lavandi:* Et de eo lavacro pronunciavit, quod de Trinitate celebrandum eſſe mandaverat: non de Iudæorum aut hæreticorum, qui dum lavant, ſordidant:

dant: ſed de aqua ſancta, quæ de trium nominum fontibus inundat. Sic enim ipſe dominus Chriſtus præcepit dicendo, *Ite, baptizate omnes Gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti.* De hoc lavacro dixit, *Qui ſemel lotus eſt, non habet iterum neceßitatem lavandi.* Qui ſemel dixit, prohibuit iterum fieri. Et de re locutus eſt, non de perſona. Nam ſi eſſet diſtantia, diceret, *Qui ſemel benè lotus fuerit.* Sed dum non addidit verbum, *benè*, indicat quia quicquid in Trinitate factum fuerit, benè eſt. Inde eſt, quod ſimpliciter à vobis venientes excipimus, cùm dicit, *Non habet neceßitatem iterum lavandi.* Hæc ſententia generalis eſt, non ſpecialis. Nam ſi Petro hæc dicerentur, diceret Chriſtus: *Qui ſemel benè lotus eſt, non habet neceßitatem iterum lavandi.* Ideo quotiens à vobis baptizatus aliquis, ad nos tranſitum voluerit facere, venientem hoc magiſtri exemplo tota ſimplicitate ſuſcipimus. Abſit enim, ut jam lotum revocemus ad fontem: Abſit, ut in ſpiritum ſanctum peccemus: cui facinori & præſenti & futuro ſæculo indulgentia denegatur: Abſit, ut iteremus, quod ſemel eſt: aut duplicemus, quod unum eſt. Sic enim ſcriptum eſt, Apoſto-

lo dicente, *Vnus Deus, unus Christus, una fides, una tinctio.* Denique vos, qui baptiſma quaſi libenter duplicare contenditis: ſi datis alterum baptiſma, date alteram fidem. Si datis alteram fidem, date & alterum Chriſtum. Si datis alterum Chriſtum, date alterum Deum. Vnum Deum eſſe negare non poteſtis, ne in Marcionis foveas incidatis. Ergo Deus unus eſt: de uno Deo unus eſt Chriſtus. Qui rebaptizatur, jam Chriſtianus fuerat. Quomodo dici poteſt iterum Chriſtianus? Vna fides hoc loco, ab hæreticorum erroribus & ab eorum varia fide, fides vnica ſeparatur. Et jam vobis præſcribitur, qui poſt ſemel, iterum facitis, totum ponendo in dotibus, nihil in Sacramentis. cùm hoc nomen fidei pertineat ad credentem, non ad operantem. Quocunque enim interrogante, qui credidit, Deo credidit: Et poſt illius unum *credo*, tu exigis alterum *credo*. Deinde ſequitur unum baptiſma, ut quia quod unum eſt, ſanctum eſt, per quod unum eſt: non ſolùm ab hæreticorum prophanis & ſacrilegis baptiſmatibus ſeparetur, ſed ne duplicetur quod unum eſt, aut iteretur quod ſemel eſt. In hoc Sacramento baptiſmatis

tis celebrando, tres esse species constat, quas & vos, nec augere, nec minuere, nec prætermittere poteritis. Prima species est in Trinitate. Secunda in credente. Tertia in operante. Sed non pari libramine ponderandæ sunt singulæ. Duas enim video necessarias, & unam quasi necessariam. Principalem locum Trinitas possidet, sine qua res ipsa non potest geri. hanc sequitur fides credentis. Iam persona operantis vicina est, quæ simili autoritate esse non potest. Duæ priores permanent semper immutabiles & immotæ: Trinitas enim semper ipsa est: fides in singulis una est: vim suam semper retinent ambæ. Persona verò operantis, intelligitur duabus prioribus speciebus par esse non posse, ideo quod sola esse videatur mutabilis. Inter nos & vos vultis ejusdem personæ esse distantiam: & sanctiores vos æstimantes, superbiam vestram non dubitatis anteponere Trinitati: cùm persona operantis mutari possit, Trinitas mutari non possit. Et cùm ab accipientibus baptisma desiderari debeat, vos desiderandos esse proponitis. Cùm operantes inter alios sitis, ostendite qualem in eodem mysterio locum habeatis, & an ex eodem corpore esse possitis. Bap-

tiſmatis unicum nomen eſt: cui ſubeſt proprium corpus: cui corpori certa ſunt membra: quibus nec addi nec auferri aliquid poteſt. Inter quæ membra ſi & eligendus operarius invenitur, totum corpus ad operantem pertinet. Hæc omnia hujus corporis membra, & ſemper & ſemel ſecum ſunt, & mutari non poſſunt. Operarij verò quotidie mutantur & locis, & temporibus, & perſonis. Neque enim vnus homo eſt, qui ſemper aut ubique baptizat in hoc opere. Iam dudum alij fuerunt, Modo alij, Poſtea alij futuri ſunt: Operarij mutari poſſunt, Sacramenta mutari non poſſunt. Cùm ergo videatis, omnes qui baptizant, operarios eſſe, non dominos, & Sacramenta per ſe eſſe ſancta, non per homines; quid eſt, quod vobis tantum vindicatis? Quid eſt quod apud vos ſolos munus principale eſſe dicitis? Quid eſt, quod Deum muneribus ſuis excludere contenditis? Concedite Deo præſtare quæ ſua ſunt. Non enim poteſt munus ab homine dari, quod divinum eſt. Si ſic putatis, & prophetarum voces, & Dei promiſſa inanire contenditis, quibus probatur quia Deus lavat, non homo. Adeſt contra vos David Propheta, qui ait in Pſalmo

Pſalmo 58. *Lavabis me & ſuper nivem dealbabor*. Item in eodem Pſalmo. *Deus lava me ab injuſtitia mea, & à delicto meo munda me. Lava me*, dixit: non dixit *Elige per quem laver*. Et Eſaias Propheta ſic dixit, *Quoniam abluet dominus ſordes filiorum & filiarum Sion*. Non dixit: *Lavabunt me, qui ſe ſanctos putant*. Dignamini ut vel Prophetæ vos vincant. Vel ſic agnoſcite quia non lavat homo, ſed Deus. Quàmdiu dicitis, qui non habet quod det, quomodo dat? Videte Deum eſſe datorem. Videte Deum unumquenque mundare. Sordes enim & maculas mentis lavare non poteſt, niſi qui ejuſdem fabricator eſt mentis. Aut ſi putatis, quia lavacrum veſtrum eſt, dicite, qualis eſt ipſa mens, quæ per corpus lavatur: aut quam habet formam: aut quo loco in homine habitet. Hoc homini ſcire negatum eſt. Ergo quomodo putas, quia lavas, qui neſcis quale ſit quod lavas? Dei eſt mundare, non hominis: ipſe per Prophetam Eſaiam promiſit ſe loturum, dum ait, *Et ſi fuerint peccata veſtra velut coccum, ut nivem inalbabo. Inalbabo* dixit, non dixit, *Faciam inalbari*. Si hoc deus promiſit, quare vos vultis reddere, quod vobis nec promittere licet,

licet, nec reddere, nec habere? Ecce in Esaia se promisit deus inalbare peccatis affectos, non per hominem. Revertimini ad Evangelium: Videte, quid in salute generis humani sit pollicitus Christus. Cui cùm mulier Samaritana aquam negaret, tunc à filio Dei dictum est, quod praescribat praesumptionibus vestris, *Aquam* (inquit) *quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum. Aquam quam ego do,* inquit; non dixit, quam dederint qui se sanctos putant, sicut vos vobis videmini: sed se dixit daturum. Ipse est ergo qui dat: ipsius est, quod datur: Quid est quod vobis tota importunitate vindicare contenditis? Cùm hanc rem cumulet Ioannes Baptista, qui praecursor venerat Salvatoris, cùm multos tingeret in poenitentia & remissa peccatorum, nunciavit filium Dei esse venturum. Cujus verba haec sunt, *Ecce venit qui vos baptizat.* Et tamen non legimus post Ioannem Christum aliquem baptizasse. Quod ergo dixit, *Qui vos baptizat,* & veniens Christus illo tempore post Ioannem neminem tinxit: promissum erat temporibus nostris, ut ipse daret, quod hodie datur: secundum quod ait, *Aquam quam ego do, qui biberit, non sitiet in aeternum.* Nam

&

& diſcipuli Ioannis, cùm dicerent magiſtro ſuo, Ecce quem baptizaſti, baptizat? Baptizabat quidem, ſed per manus Apoſtolorum, quibus leges baptiſmatis dederat. Denique lectum eſt alio loco, *Nam ipſe neminem baptizavit, ſed diſcipuli ejus.* In hac re omnes diſcipuli ejus ſumus, ut nos operemur, ut ille det, qui ſe daturum eſſe promiſit. Et tamen cùm Ioannes infinita millia hominum baptizaret, jam Chriſto præſente operabatur ſervus, & vocabat dominus, antequam baptizandi daret formam. Peractum eſt non modicum tempus, millia hominum in pœnitentia & remiſſione tincta ſunt peccatorum. Sed nemo tinctus fuerat in Trinitate: nemo adhuc noverat Chriſtum: nemo audierat eſſe Spiritum ſanctum. At ubi venit tempus plenitudinis, certo tempore dedit leges baptiſmatis filius Dei, & dedit viam qua iretur ad regna cœlorum, dum præcepit dicens, *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti.* Ex ea die oportuit fieri quod mandatum eſt. Ante tempus noluit emendare quod operatum eſt, ne licentiam rebaptizandi daret. quamvis alterum fuerit baptiſma Ioannis, & alterum ſit Chriſti. Bap-

tiſma

tisma Ioannis ante leges plenum voluit esse, quod non erat plenum. Et tamen suprà memorata millia hominum, quia in Deo crediderant, quamvis ignorarent filium Dei & Spiritum sanctum, regnum cœlorum eis denegari non potuit. Inde est vox filij Dei dicentis, *A diebus Ioannis usque in hodiernum, regnum Dei vim patitur. Et qui vim faciunt, diripiunt illud*: Ideo dixit, vim patitur, quia adhuc baptizabat Ioannes. Denique, quia alterum tempus erat ante præcepta, alterum post præcepta. Qui post præcepta in nomine Salvatoris baptizati sunt, in regnum legibus intraverunt: Qui ante præcepta, sine lege vim fecerunt, sed exclusi non sunt. Ergo ante præcepta, baptisma Ioannis, cùm esset imperfectum, pro perfecto judicatum est ab eo, cui nemo judicat. Et quia quasi limes quidam fixus esset jussionis inter tempora antecedentia & sequentia: Cùm apud Ephesum baptizarentur aliqui baptismate Ioannis post præcepta, hos videns beatissimus Paulus interrogavit, An accepissent Spiritum sanctum. Dixerunt se illi nescire, an esset Spiritus sanctus. Et dixit illis, ut post baptisma Ioannis acciperent Spiritum sanctum. Sic enim baptizati erant, quemad-

quemadmodum multi à Ioanne fuerant baptizati. Sed quod ante leges baptizati ſunt, ad indulgentiam pertinuerunt, quia præſens fuerat, qui indulgentiam daret: & non erant ex toto rei, qui legibus non fuerant occupati. Hi verò, qui apud Epheſum poſt leges, Ioannis baptiſmate baptizati fuiſſe leguntur, poſt leges in Sacramento erraverant: quia jam introductum fuerat baptiſma Domini, & excluſum fuerat ſervi. Et ideo, quia poſt mandata divina, legibus debuerant ire in regnum, non per violentiam: (jam enim terminum temporis fixerat Chriſtus, dicendo, *A diebus Ioannis vſque in hodiernum*) poſt hodiernum jam non licebat quod heri licuerat. Quare nolite vobis blandiri de dicto Apoſtoli Pauli, qui non poſt perſonam operarij interrogavit, ſed poſt rem: cui res, non perſona diſplicuit. Denique baptiſma ſalvatoris juſſit, ut diſcerent, qui non noverant, quia non ipſum, ſed aliud acceperant. Vos verò quid imitamini? ſi res potuiſtis mutare, rectè feceritis: ſi tamen de lege aliquid faceretis. Paulus dixit, *In quo baptiſmate baptizati eſtis?* Et dixerunt, *Ioannis.* perſuaſit eis, ut baptiſma Chriſti acciperent. Vos non dicitis, quid accepiſtis, ſed à

quo

quo accepiſtis: & inſectamini in perſonas hominum,& vultis iterare quod ſemel eſt. Qui baptizati erant apud Epheſum, crediderant in pœnitentia & remiſſione peccatorum. Rectè illis dictum eſt,ut baptizarentur in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Vos verò quid mutatis in hominibus, qui jam dixerunt, ſe credidiſſe in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti? Sive ipſum interrogatis,ſive aliud,convincamini, neceſſe eſt, peccare vos. Sive aliud interrogetis, quod juſſum non eſt; ſive hoc velitis facere,quod jam factum eſt. Redeo nunc ad illud veſtrum quod dicitis, *Qui non habet quod det,quomodo dat?* Vnde hæc vox eſt? De qua lectione recitari poteſt? Vox eſt de vico,non de libro collecta. *Qui non habet quod det,quomodo dat?* Hæc verba ſcripta in lege non ſunt. Nam ſi(ut vultis) homo dat, Deus vacat. Et ſi Deus vacat, & apud vos eſt omne quod dandum eſt,ad vos ſit converſio: quos baptizatis, in nomine veſtro tingantur. Erubeſcite, Beato Paulo clamante, & ſuam gratulationem profitente: *Nunquid in nomine meo baptizati eſtis?* Ille gaudet quod duos ſolos & unam domum baptizaverit: & vos populos rebaptizare contenditis,& peccaſſe vos

&

& peccare gaudetis, dicentes, *Quid dat, qui non habet quod det?* cui creditur ipſe dat quod creditur, non per quem creditur. Denique ſub Ioanne infinita multitudo hominum baptizata eſt. Probate Ioannem aut accepiſſe aut habuiſſe quod daret. Illo autem operante dabat Deus, qui dando non deficit. Et nunc operantibus cunctis, humana ſunt opera, ſed Dei ſunt munera. Iam illud quâm ridiculum eſt, quod quaſi ad gloriam veſtram à vobis ſemper auditur, *Hoc munus baptiſmatis, eſt dantis, non accipientis?* Et utinam hoc de Deo diceretis, qui hujus rei dator eſt. Sed quod ſtultum eſt, vos dicitis eſſe datores. Si ita eſt, & nos & vos teneamus ſingulos Gentiles. Vos, qui vos ſanctos dicitis, interrogate eum quem tenetis, an renuntiet diabolo & credat Domino: & ille dicat, *Nolo*. Contrà, nos peccatores (ut vultis) interrogemus alterum Gentilem, an renuntiet diabolo & credat Deo, &c. Et dicat, *Renuncio & credo*. Cùm vos tingatis nolentem, nos volentem: dicatur, quis eorum poſſit ad Dei gratiam pertinere. Vtique ſine dubio ille conſequitur qui credit, non ille, pro cujus voluntate (ut dicitis) ſanctitas veſtra ſuccedit. Operarios vos vel ſerò cognoſcite.

Aut

Aut si in operario est res ipsa, & non in se, hoc sibi vindicent & aliqui homines in artibus suis, ut quia sic provocatis ad res diuinas, etiam artes comparemus humanas. Cùm preciosus inficitur color, natura sæpe convertitur. Dum convectione vellus candidum purpurascit, Sic alba lana regalem transit in purpuram. Quomodo Catechumenus in fidelem? Vtique dum incipit esse quod non erat, desinit esse quod fuerat. Lana & colorem mutat & nomen. Et homo & vocabulum mutat & mentem. Considerata sunt effecta, retractanda sunt efficientia. Dicis à te datum esse, quòd homo fidelis effectus est. Si hoc totum meum est, dicat & operarius purpuræ, quòd preciosum colorem in suis manibus habeat: non procuret preciosa pigmenta ex Oceano multis ignota, quibus tincta vellera, per colorem promoveantur in admirabilem dignitatem: non admixto sanguine piscis, purpuram solo tactu conficiat. Igitur ut operarius iste per tactum solum dare colorem non potest, sic nec operarius baptismatis, ex se sine Trinitate dare aliquid potest. Tale est hoc, vnde modò certamen est. Nam in quo baptizarentur gentes, à Salvatore mandatum est: per quem bap-

baptizentur, nulla exceptione, discretum est. Non dixit Apostolis, *Vos facite: alij non faciant*. Quisquis in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizaverit, Apostolorum opus implevit. Denique lectum est in Evangelio, Ioanne dicente, *Magister, vidimus quendam in nomine tuo expellentem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum:* Sic Christus ait, *Nolite prohibere: qui enim non est contra vos, pro vobis est*. Nam & ipsis mandatum est, sic ut opus esset illorum sanctificatio Trinitatis: nec in nomine suo tingerent, sed in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti. Ergo nomen est quod sanctificat, non opus. Intelligite vos vel serò operarios esse, non dominos. Et si Ecclesia vinea est, & vites sunt homines & ordinati cultores: Quid in dominium patrisfamilias irruistis? Quid vobis, quod Dei est, vindicatis? Quid vultis vestrum esse totum, ubi nec partem poteritis habere? Nam propter tumorem vestrum, quo in nos intumescitis, increpat Corinthios Beatissimus Paulus: in se & Apollo actus nostri temporis conformat; *Ne alter in alterum* (inquit) *intumescat*. Vt ostenderet, quia hoc totum Sacramentum Baptismatis, Dei est, 1 Cor. 4.

ut illic ſibi nihil vindicet operarius, ſic ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit*. Id eſt, de Pagano catechumenum feci; Ille catechumenum baptizavit: ſed ut creſceret quod plantatum aut irrigatum eſt, Deus fecit. Nam & quivis hodie volens vineam paſtinare, operarium placitâ mercede conducit: qui curuato dorſo & deſudatis lateribus, ſinus terræ faciat, ubi deponat electa plantaria, & aquam calcatis ſcrobibus ſuperducat. Scrobem fodere, & plantaria ponere poteſt: aquam inducere poteſt; imperare ut teneat, non poteſt. Eſt enim hoc ſolius Dei, de medullis palmitum producere radices coaleſcentes in terram, & gemmantes oculos, incrementa frondium provocare. Denique Beatus Apoſtolus Paulus, ut veſtram præſumptionem tumorémque compeſceret, ne ſe æſtimet operarius baptiſmatis, aut habere dominium, aut de tanto iſto munere particulam ſibi aliquam vindicare; indicans, quia totum Dei eſt, ſic ait: *Neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid, ſed ſolus Deus, qui ad incrementa perducit*. Operarij inter alios eſtis intrante ſole, hoc eſt, finito ſæculo poteſtis, in die retributionis, nobiſcum de mercede contendere. Nolite vobis Majeſtatis domi-

dominium vindicare. Nam ſi ita eſt, vindicent ſibi & miniſtri, qui menſæ Dominicæ famulantur, ut pro humanitate exhibita, ab invitatis gratulatio eis referatur. Chriſti vox eſt invitantis, *Venite benedicti patris mei*. Veniunt gentes ad gratiam. Exhibet ille qui invitare dignatus eſt. miniſterium exercet turba famulorum. Non famulantibus, ſed paſcenti referendæ ſunt gratiæ. Vos nobiſcum comminiſtri ſitis: inverecundè totum vobis convivij dominium vindicatis, cùm ſe & cæteros beatiſſimus Paulus famulos cum humilitate fateatur. Ne quis putaret, in ſolis Apoſtolis aut Epiſcopis, ſpem ſuam eſſe ponendam, ſic ait, *Quid eſt enim Paulus, vel quid Apollo? Vtique miniſtri ejus, in quem credidiſtis*. Eſt ergo in univerſis ſervientibus non dominium, ſed miniſterium. Vides ergo, frater Parmeniane, ex tribus ſpeciebus ſuprà memoratis, illam primò tripartitam eſſe immotam, invictam & immutabilem: & operantis temporariam eſſe perſonam. Reſtat jam de credentis merito aliquid dicere: Cujus eſt fides, quam filius Dei & ſanctitati ſuæ antepoſuit & Majeſtati. Non enim poteſtis ſanctiores eſſe, quàm Chriſtus eſt. Ad quem cùm mulier

illa veniret, cujus filia erat mortua, & rogaret ut suscitaretur, nihil promisit de virtute sua, sed post fidem interrogat alienam, ut si mulier crederet, pro matris credulitate, filia surgeret. Si non crederet, virtus filij Dei feriata cessaret. Interrogatur mulier. Respondit se credere fieri posse quod rogabat. Iubetur ire. Redit ad domũ mulier, invenit puellam vivam, quam dimiserat mortuam. Non ruit in oscula, non properavit in amplexus, sed redit ut Saluatori gratias ageret. Et ut ostenderet filius Dei, se vacasse, fidem tantummodò operatam esse, *Vade* (inquit) *mulier in pace, fides tua te salvavit.* Vbi est quod dicis, *Dantis est, non accipientis?* Quid vobis videtur & Centurionis fides? cujus puer cùm malè haberet, Salvatorem petijt, ut ab eo mortem repelleret. Iam Christus pereuntem veniebat ad puerum, sic eum Centurio tenuit, indignitatem tecti sui confessus, quòd filius Dei totus non deberet intrare, sed suam virtutem mittere, quâ puer, fugatà morte, reviviscere potuisset. Non fortitudo Centurionis, & non sapientia laudata est, sed fides. *Et curatus est puer in illa hora.* Certè dantis est, non accipientis. Multa sunt hujusmodi in Evangelio

vangelio de fide perfecta, sed vel tria complenda sunt fidei testimonia. Quid vobis videtur & illa mulier, quæ de secreto causæ fœminarum, cùm per annos duodecim laboraret, & omnem substantiam suam in medicos erogasset: cùm videret à filio Dei tantas celebrari virtutes, processit in turbam, videt medicum, videt & populum: cogebat illam dolor, ut medicinam peteret: pudor impediebat nè causam suam coram masculis indicaret. Invenit consilium tacita fides: *Mittam* (inquit) *manum meam, & tangam fimbriam vestimenti ejus, & sana fiam.* Nemine vidente inter turbas, manum misit, tetigit & sanata est. Nec ausa est indicare, quod ausa non fuerat petere. Sed ne fructus fidei apud ignorantes latere videretur, sic Salvator ait, *Quis me tetigit?* Mirati sunt discipuli ejus, dicentes, *Turbæ te comprimunt: & dicis, Quis me tetigit?* Et Christus, *Quis me* (inquam) *tetigit? sensi enim à me exisse virtutem.* Sic mulier confessa est, se tetigisse, & sanatam esse. Iam dudum pro filia mater petijt; pro puero Centurio postulavit: Hoc loco nec mulier petijt, nec Christus promisit, sed fides tantum quantum præsumpsit, exegit. Certè dantis est,

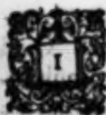
non accipientis. Nam quod ad amplificandos tractatus tuos, frater Parmeniane, Naaman Syrum, quasi immaturam quandam durissimorum nascentium vulnerum massam, diu describere voluisti; quid hoc ad præsentem pertinet causam? Benè hoc diceres, & longa oratione rectè uti potuisses, si invenires aliquem catechumenum scabrosissimis moribus, qui gereret durissimam mentem: qui lenissimam gratiam aquæ salutaris accipere detrectaret. Benè hominis innovationem verbis à te dictis ostenderes. Benè veternosam naturalem duritiam in infantilem carnem immutari ac molliri posse monstrares. In hoc verò negocio, quod inter partes, tempore præsente tractatur, ut quid à te talis commemorata est lectio? In qua non legitur aliquis illum leprosum Syrum vel jussione Helisæi lavisse, ut meritò denuo melius lavaretur. Quod & si fieret, nec sic vobis occurreret, quod rectè imitari possetis. Non enim legitur ille prius lavisse in fluminibus Syriæ, aut ab aliquo lotus esse, & nihil profecisse. Nam & si hoc legeretur, non ad Helisæi laudem, qui non lavit, sed consilium dedit; sed ad Iordanis gloriam pertineret, illi homini in eo flumine primitivam

mitivam gratiam provenisse, in quo postea sub Ioanne per confessionem in pœnitentia populorum peccata fuerant moritura. Postremò, qualis est illa pars tractatus tui de cœlestibus nuptijs, ubi spem amputans futurorum, totum in præsenti tempore posuisti, dicendo, à societate vestra projectum esse eum, qui janitores & ministros fefellerit vestros, ut à communione fidelium foras cùm iujuria mitteretur. Si ita est, nihil est quod speret fides, nihil, quod resurrectio repræsentet; nihil quod in cœlis amplius expectetur; nihil quod rex ille & paterfamilias Deus, in suo convivio agnoscat; cùm præsentia multorum gaudeat, & de aliquorum absentia contristetur: & multos dicat vocatos, & paucos electos. Nihil erit, quod irascatur vestem nuptialem non habenti, Cùm filius Dei ipse Christus sit sponsus: Et vestis & tunica natans in aqua, quæ multos vestiat, & infinitos expectet, nec vestiendo deficiat. Sed nè quis dicat, temerè à me filium Dei vestem esse dictum, legat Apostolum dicentem, *Quotquot in nomine Christi baptizati estis, Christum induistis.* O tunica semper una & innumerabilis, quæ decenter vestiat, & omnes æta- Gal. 3.

tates & formas, nec in infantibus rugatur, nec in juvenibus tenditur, nec in fœminis immutatur. Aderit profectò ille dies, ut cœlestes nuptiæ incipiant celebrari. Illic qui baptisma singulare servaverint, securi discumbent. Quicunque à vobis se rebaptizari consenserit, hujusmodi homini non denegatur resurrectio, quia credidit in resurrectione carnis: resurget quidem, sed nudus. Sed quia nuptiali veste à vobis se expoliari permisit, hanc patrisfamilias auditurus est vocem, *Amice,* Hoc est dicere, *Cognosce te, cùm aliquando renunciaveras diabolo, & ad me conversus fueras,* Et dederam tibi vestem nuptialem: *ut quid sic venisti non habens vestem nuptialem?* Hoc est dicere, *Quare non habes, quod tibi dedi?* Nemo enim potest irasci non habenti rem, quæ data non sit. Vestem nuptialem inter istos acceperas, & solus non habes: Quare nudus & lugubris venisti? Quis tibi detraxit spolia? quas fraudulentas adisti fauces? Quos incurristi latrones? Quotquot tales venturi sunt, locum in illo convivio non habebunt.

LIBER

LIBER SEXTVS.

Ndubitanter & liquidò demonſtratum eſt, in divinis Sacramentis quid nefariè feceritis. Iam illa oſtendenda ſunt, quæ crudeliter ac ſtultè vos feciſſe, negare minimè poteritis. Quid enim eſt tam ſacrilegum, quàm altaria Dei (in quibus & vos aliquando obtuliſtis) frangere, radere, removere? In quibus vota populi, & membra Chriſti portata ſunt? Quò Deus omnipotens invocatus ſit? Quò poſtulatus deſcendit ſpiritus ſanctus? vnde à multis pignus ſalutis æternæ, & tutela fidei, & ſpes reſurrectionis accepta eſt? Altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non juſſit Salvator poni, niſi quæ eſſent de pace condita, *Depone* (inquit) *munus tuum ante altare, & prius concorda cum fratre tuo, ut poſſit pro te ſacerdos offerre.* Quid eſt enim altare, niſi ſedes & corporis & ſanguinis Chriſti? Hæc omnia furor veſter aut raſit, aut fregit, aut removit. Hoc igitur inexpiabile nefas, ſi de aliqua ratione deſcendit, uno modo fieri debuit. Sed, ut æſtimo, alio loco copia lig-

lignorum frangi juſſit: alio ut altaria raderent lignorum inopia imperavit: ut remouerentur ex parte, verecundia juſſit: ubique tamen nefas eſt, dum tantæ rei manus ſacrilegas & impias intuliſtis. Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum in mercedem ſceleris datum? Quod ut immundo ore ſacrilegis hauſtibus biberetur, calida de fragmentis altarium facta eſt. Si livoris judicio nos vobis ſordidi videbamur, quid vobis fecerat Deus, qui illuc invocari conſueverat? Quid vos offenderat Chriſtus, cujus illic per certa momenta corpus & ſanguis habitabat? Quid vos offendiſtis etiam vos ipſi, ut illa altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum ſpacia, ſanctè (ut arbitramini) obtuliſtis? Dum impiè perſequimini manus noſtras illic, ubi corpus Chriſti habitabat, feriſtis & veſtras. Hoc modo Iudæos eſtis imitati. Illi injecerunt manus Chriſto in cruce: à vobis percuſſus eſt in altari. Si Catholicos illic inſectari voluiſtis, vel veſtris illic antiquis oblationibus parceretis. Ibi modò ſuperbus inventus es, vbi jamdudum humilis offerebas. Ibi libenter peccas, ubi pro multorum peccatis orare conſueveras.

ras. Hoc faciendo in numerum ſacrilegorum ſacerdotum libenter intraſtis, ſociati ſceleribus prophanorum, de quibus apud Dominum Helias propheta querelam deponit. His enim locutus eſt verbis, quibus & vos inter alios ab ipſo accuſari meruiſtis. *Domine* (inquit) *altaria tua confregerunt*. Dum dicit *tua*, indicat quia res eſt Dei, ubi Deo aliquid à quocunque oblatum eſt. Sufficeret inſaniæ veſtræ, quòd membra laniaſtis Eccleſiæ, quòd Dei populos jamdudum in unitate poſitos, veſtris ſeductionibus diviſiſtis. Inter hæc omnia vel altaribus parceretis. Cur vota & deſideria hominum cùm ipſis altaribus evertiſtis? Illàc ad aures Dei aſcendere populi ſolebat oratio. Cur concidiſtis precibus viam? & ne ad Deum ſupplicatio de more ſolito aſcenſum haberet, impia manu quodammodo ſcalas ſubducere laboraſtis? Et tamen cùm omnium veſtrum una ſit conjuratio, in hoc titulo ſimili errore diſſimiliter deliquiſtis. Si ſuffecerat removere, non licuit frangere. Si oportuit frangere, raſiſſe peccatum eſt. Si enim non licuit, ſicut inter vos placuit, rectè videtur fregiſſe, qui fregerit: jam reus eſt, qui majorem partem radendo ſervavit. Quæ

eſt

est ista nova & stulta sapientia, novitatem quærère in visceribus majestatis, & remotâ quasi quadam corporis cute, in latente corpore cutem quasi alteram quærere? Vnde cùm aliquid fuerit ablatum, minui potest, mutari non potest. Rasisti equidem quod tibi visum est: sed adhuc ibi est quod odisti. Quid, quod si sic conjurastis, ut quæ à nobis in nomine Dei in ipso mysterio tacta sunt, immunda viderentur: Quis fidelium nescit, in peragendis mysterijs ipsa ligna linteamine coöperiri? Inter ipsa Sacramenta velamen potuit tangi, non lignum. Aut si tactu possit penetrari velamen, ergo penetrantur & ligna. Si penetrari possunt ligna, penetratur & terra. Si à vobis lignum raditur, & terra, quæ subter est, fodiatur. Altam facite scrobem, dum pro vestro arbitrio quæritis puritatem. Sed observate, ne veniatis ad inferos, & illic inveniatis Core, Datan & Abiron schismaticos, magistros scilicet vestros. Ergo & fregisse vos & rasisse constat altaria. Quid est, quod in hac re subitò vester quasi languere visus est furor? Videmus enim vos postea mutasse consilium, & altaria à vobis jam non frangi, sed radi tantummodò, aut removeri. Si hoc sufficiebat,

ebat,

ebat, illa quæ prius facta ſunt judicatis, quia fieri minimè debuerunt à vobis. Hoc tamen immane facinus geminatum eſt, dum fregiſtis etiam calices, Chriſti ſanguinis portatores: Quorum ſpecies revocaſtis in maſſas, mercem nefarijs nundinis procurantes; ad quam nec emptores eligere voluiſtis ſacrilegi, dum inconſideratè vendidiſtis. Paſſi eſtis etiam comburi manus veſtras, quibus ante nos, eoſdem calices tractabatis. Eam rem tamen paſſim vendi juſſiſtis. Emerunt forſitan in uſus ſuos ſordidæ mulieres. Emerunt Pagani, facturi vaſa, in quibus incenderent Idolis ſuis. O ſcelus nefarium! ô facinus inauditum! auferre Deo quod Idolis præſtes. Subducere Chriſto, quod proficiat ſacrilegio. Sed video vos hoc loco invidiam nobis falſò conflantes, ad Aggæum Prophetam velle confugere, ubi ſcriptum eſt, *Quæ tetigerit pollutus, polluta ſunt.* Livore interveniente facile eſt iratis jactare convitium. Sed ſemper dum intenditur crimen, neceſſaria eſt manifeſta probatio. Quis enim noſtrûm intravit templa? Quis vidit ſacra ſacrilega? Pollui homines poſſunt fumis ſacrilegis nidoribus, ſacrificijs ſanguine. Sed in hac cauſa quis in-

greſſus

gressus est templum? Quis incendit idolis? Quis immundis nidoribus maculatus est? Quis sanguinem vel pecudis immundæ vel hominis, fundi aspexit? Quem probatis ad aliquod facinus commodasse consilium? In societate alicujus sceleris vel unum Episcopum convincite, si potestis, sicut suprà diximus. In hac causâ quicquid asperè fieri potuit, dum illa res in origine vocatur, ad principes vestros pertinere monstravimus. Vnde est quod Catholicos, quasi pollutos appellas? An quia voluntatem & jussionem Dei secuti sumus, amando pacem, communicando toti orbi terrarum, sociati Orientalibus: Vbi secundum hominem suum natus est Christus, ubi ejus sancta sunt impressa vestigia, ubi ambulaverunt adorandi pedes, ubi ab ipso factæ sunt tot & tantæ virtutes: ubi cum sunt tot Apostoli comitati: ubi est septiformis Ecclesia: à qua vos concisos esse, non solùm non doletis, sed quodammodo gratulamini? Quia unitatem Deo placitam amavimus, pollutos vocas? quia Corinthijs, Galatis, Thessalonicensibus assensum accommodavimus, communionémque conjunximus? Pollutos vocas, quia furtivas vobiscum non legimus lectiones?

ones? aut negate vos alienas lectiones legere, si potestis. Vt quid audetis Epistolas, ad Corinthios scriptas, legere, qui Corinthijs communicare noluistis? Vt quid ad Galatas, ad Thessalonicenses scripta recitatis, in quorum communione non estis? Cùm hæc omnia ita esse constet, intelligite vos ab Ecclesia sancta esse concisos, & nos non esse pollutos. Vbi est ergo, quod tibi putas Aggæum Prophetam posse succurrere? Igitur altaria & vasa suprà memorata, & in manibus vestris jamdudum fuerant & in nostris. Si infamatis manus nostras, quare illic damnatis & vestras? Sed dicitis lectum esse, *Quod tetigerit pollutus, pollutum est*. Fac aliquem pollutum esse, ut possint ab eo tacta videri polluta: esto; solus tactus sit, & non interveniat invocatio nominis Dei. *Quæ tetigerit pollutus, polluta sunt*, inquinari possunt, si de Deo taceatur. Nam si sit invocatio nominis Dei, ipsa invocatio sanctificat & quod pollutum esse videbatur. Denique cùm ducenta & quinquaginta thuribula, quæ sacrilegorum & peccatorum manibus portabantur, cùm eosdem peccatores absorberet terra, remanserunt de manibus eorum excussa thuribula. Et dum dubita-

ret Aaron sanctus sacerdos, quidnam de his faceret, audivit vocem Dei dicentis, *Tolle Aaron hæc vasa, & fac inde laminas, & pone in angulis arcæ testamenti. Quoniam licet illi peccaverint qui ea ferebant, tamen vasa illa sancta sunt: quia nomen meum illic invocatum est, dicit Deus.* Et utique plus est portare, quàm tangere. Ergo jam liquidò apparet, ex invocatione nominis Dei posse aliquid sanctificari, etiam si peccator invocet Deum. Non enim tantam vim potest habere tactus, quantam habet divini nominis invocatio. Nam & vos, qui vobis de vestra sanctitate præsumitis, dicite, si tactus sanctificat, aut invocatio? utique invocatio, non tactus. Aut si de solo tactu præsumitis, tangite tabulam, lapidem, vestem: videamus an sancta esse possint, si de Deo taceatur. Iam illud quàm stultum, quàm vanum, quod ad voluntatem, & quasi ad dignitatem vestram revocare voluistis, ut virgines Dei agerent pœnitentiam; ut jam dudum professæ, signa voluntatis capitibus, postea vobis jubentibus immutarent: ut mitrellas alias projicerent, alias acciperent. Primò, dicite ubi vobis aliquid de mitrella mandatum est? virginitas enim voluntatis

res

eſt, non neceſſitatis. Denique ſtabularius ille Paulus Apoſtolus, cui confoſſus peccatorum vulneribus populus commendatus, duos denarios, quos erogaret, acceperat, duo ſcilicet teſtamenta: hæc per doctrinam quaſi ſumptus impendit: docuit quomodo conjugales Chriſtiani debeant vivere: A quo cùm quæreretur quid de virginibus præciperet; Reſpondit, ſibi de virginibus nihil eſſe mandatum. confeſſus eſt, ſe duo teſtamenta, hoc eſt, duos denarios erogaſſe. Explicati erant quodammodo ſumptus. Sed quia qui ſaucium commendaverat, promiſerat ſe redditurum, quicquid in curam amplius erogaſſet poſt impenſos duos denarios: non præcepta, ſed conſilium erogat Paulus ad virginitatem. Nec impedimento eſt voluntati; nec nolentes impellit aut cogit. *Qui dederit* (inquit) *virginem ſuam, benè facit: & qui non dederit, meliùs facit.* Hæc ſunt verba conſilij: nec vlla ſunt præcepta conjuncta, vel de qua lana mitrella fieret, aut de qua purpura tingeretur. Non enim panno hoc poteſt virginitas adjuvari: Non enim inde compeſcuntur æſtus animi, quos interdum ætas accendit: Non inde ſublevatur mens, quæ nonnunquam deſiderio-

rum ponderibus premitur. Nam si ita esset, non una sed plurimæ virginis capiti imponerentur: ut quotiescunque animum carnis desideria pungerent, contra impugnationem mentis mitrellarum numerus dimicaret. Res inventa est ad signum capitis, non ad remedium castitatis. Denique talis pannus & deturbari, & rodi, & perire potest: Et tamen virginitas, si inlæsa sit, sine mitrella tuta esse potest. Spiritale nubendi hoc genus est. in nuptias sponsi jam venerant voluntate & professione sua; & ut secularibus nuptijs se renunciasse monstrarent, spiritali sponso soluerant crinem; jam cælestes celebraverant nuptias. Quid est quod eas iterum crines soluere coëgistis? Quid (inquam) quod ab ipsis per vos exacta est professio secunda? Quis est alter spiritalis sponsus, cui iterum nuberent? Quando mortuus est, cui nupserant, ut iterum nubant? Nudastis denuo capita jam velata: de quibus professionis detraxistis indicia, quæ contra raptores aut petitores videntur inventa. In mitrella indicium est voluntatis, non castitatis auxilium; ut rem jam Deo devotam ne qui sponsabat, perseueret petere, aut ne raptor audeat violare. signum est ergo, non

Sa-

Sacramentum. Invenistis igitur hujusmodi virgines, quæ jam spiritaliter nupserant: quasi secundas coëgistis ad nuptias; ut crines iterum solverent, imperastis. Hoc nec mulieres patiuntur, quæ carnaliter nubunt: Ex quibus si alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis festivitas: Non in altum tollitur: Non populi frequentia procuratur. Detraxistis igitur non capitis ornamenta, sed (ut suprà diximus) bonæ voluntatis indicia. Iam consecratas Deo aspersistis immundis cineribus: crines jussistis, etiam salsa aqua perfundi. Et utinam vel id quod tulistis, velociter revocare velletis. Interposuistis moras, ut retractæ in pristino habitu, aliquæ diutiùs remanerent, retractis signis, quibus se jamdudum contra petitores & raptores muniverant. Qui cùm viderent, præscriptionem sibi jamdudum oppositam, à vobis esse sublatam, de sponsis raptores effecti sunt. Nec visus est sibi unusquisque peccasse, dum talem rapuit, qualem viderat, quando ut uxorem acciperet postulabat. In hoc genere tanta damna fecistis Deo, quanta lucra diabolo procurastis. Conflastis impiè calices. Crudeliter fregistis, & inconsultè rasistis altaria.

Puellas miſeras non ſine opprobio, ut ſecundam mitrellam acciperent, coëgiſtis. Et illud prætermittere nequeo, quod nec Deo eſt placitum, nec à veſtris cultoribus excuſari, nec ab aliquo homine defendi poteſt: Per judicia ſecularia & leges publicas, divinæ legis inſtrumenta, executione officiorum à plurimis eripienda eſſe dixiſtis, volentes ſoli habere, quod pax in communione poſſederat. Non vereor Chriſtianus dicere, quod vobis poſtulantibus, Gentilis executio non potuit ignorare: velamina & inſtrumenta Dominica extorſiſtis, quæ jamdudum fuerant in communione poſſeſſa. Extorſiſtis cum codicibus pallas: judicio ſuperbiæ veſtræ vraque arbitrati eſtis eſſe polluta. Niſi fallor, hæc purificare properaſtis: laviſtis proculdubio pallas: Indicate quid de codicibus feceritis: in omnibus judicium providentiæ veſtræ debet eſſe æquale. Aut vtrunque lava, aut vtrunque dimitte. Quod ſi aliter facias, corrupiſti diligentiam tuam: pallam lavas, codicem non lavas? Si in vna parte bonum, in altera malum eſt: non potes negare offendere in vna, ſi in altera promereris. Et ſi gaudes, quod in vna videaris religioſus, debes & plangere,

gere, quia teneris in altera parte ſacrilegus. Iam illud quale eſt, quòd in multis locis etiam parietes lavare voluiſtis, & incluſa ſpacia, ſalſa aqua & ſpargi præcepiſtis. O aqua, quæ dulcis à Deo creata es: ſuper quam ante ipſius natalem mundi ſanctus ſpiritus ferebatur! O aqua, quæ ut purum faceres orbem, laviſti terram! O aqua, quæ ſub Moyſe, vt naturalem amaritudinem perderes, indulcato ligno, tot populorum pectora ſuaviſſimis hauſtibus ſaciaſti! Reſtabat tibi poſt promotionem non leviter degradari. Præſentia Moyſi in te amaritudo moritur, & à ſchiſmaticis hodie cum Catholicorum turbâ dulcedo tua vexatur. Pares patimur bellum, pares expectamus vindicem Deum. Dicite, frater Parmeniane, quid vobis fecerat locus? quid ipſi parietes, vt iſta paterentur? An quia illic rogatus eſt Deus? An quia illic laudatus eſt Chriſtus? An quia illic invocatus eſt ſpiritus ſanctus? An quia vobis abſentibus illic Prophetæ & ſancta Evangelia recitata ſunt? An quia illic fratrum, jamdudum litigantium, concordaverant mentes? An quia vnitas Deo placita, in qua habitabat, invenerat domum? Indicate, quid illic lavare potu-

 iſtis?

iſtis? Si Catholicorum veſtigia: & in vico & in platea calcavimus; Quare non omnia emundatis? Nam & ſovendorum corporum cauſa, eadem nos & vos lavacra pariter abluerunt. Et ante vos frequenter noſtrorum loti ſunt multi. ſi poſt nos purificanda putatis omnia, lavate & aquam ſi poteſtis. Aut ſi veſtigia (ut ſuprà dixi) noſtra eſſe vobis videntur polluta, ſufficeret terra: quid & parietes lavare voluiſtis, in quibus humana non poſſunt poni veſtigia? parietes non calcare, ſed tantum videre potuimus. Si & quod tangit aſpectus, lavandum eſſe cenſetis, cur cætera dimiſiſtis inlota? Videmus tectum, videmus & cœlum: hæc à vobis lavari non poſſunt. ſi illa lavando promeriti eſtis Deum: Iſta non lavando, inexpiabile videmini incurriſſe peccatum. Cùm igitur alibi quaſi diligentes videri vultis, alibi negligentes eſtis inuenti: ſi tamen diligentia dicenda eſt ſtultitia, & (vt vero nomine appelletur) vanitas veſtra, niſi fortè quia hoc faciendo, in pauorem miſiſtis populos imperitos; vt quia lota eſt columna, lavarentur & corpora. Si in his rebus conſilium latet, miſeros ſubtiliter decepiſtis. Si talis res ſine conſilio geſta eſt, manifeſta

eſt

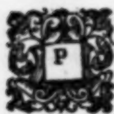
est vestra hebetudo. Hæc vos stultè fecisse, & à vobis seducti cognoscunt: nec vos ipsi negare poteritis. Quid referam etiam illam impietatem de vestra conjuratione venientem, quia ad hoc Basilicas invadere voluistis; ut vobis solis Cimiteria vindicetis, non permittentes sepeliri corpora Catholica. ut terreatis vivos, malè tractatis & mortuos, negantes funeribus locum. Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. Iam tacet cùm quo paulò ante litigabas. Quid insultas funeri? quid impetis sepulturam? quid cum mortuis litigas? perdidisti malitiæ fructum. Et si corpora non vis in unum quiescere, animas tamen in uno apud Deum positas, non poteris separare. Omnia denique, quæ à vobis geruntur, ex toto narrari non possunt. Sed concedatur vobis, qui erroris hujus magisterium possidetis. Iam & de vestris silere quis possit? de illis, scilicet, quos aut factione aut subtilitate, ut vestros faceretis, seducere potuistis: non solùm masculi, sed etiam fœminæ, ex ovibus subitò facti sunt vulpes, ex fidelibus perfidi, ex patientibus rabidi, ex pacificis litigantes, ex simplicibus seductores, ex verecundis im-

pudentes, feroces ex mitibus, ex innocentibus malitiæ artifices. Post quod ad vos delapsi sunt aut delapsæ, dolent alios ibi esse, ubi nati sunt: Bene stantes in lapsus suos invitant. Si scirent se gloriam consecutos, fœlicitate sua tacitè fruerentur. Nunc autem perditi transitus suos consolari cupientes, cæteros ut similiter labantur, invitant: Et residentes in sinu matris Ecclesiæ, quasi pigros & tardos accusant. His enim verbis loqui non erubescunt, Cai Sei, Caja Seja, quamdiu te tenes? Hoc est dicere, Iam meum debes sequi errorem; jam debes deserere veritatem. *Quandiu te tenes*, hoc est dicere, Imitare lapsus meos, imitare transitus turpes. *Quandiu fidelis vocaris? jam fidem desere; jam pænitentiam disce.* Vos estis aucupes, & illi aut illæ sunt aves. Sed quia non est unum aucupum genus: alij sunt qui arte simplici, altis fundatas radicibus in faciem nemoris diffusas arbores petunt, ubi aves simplici volatu naturalibus ramis insidunt: non illic numerantur fraudes, non artificiosa consilia, ars una est & sola capiendi. Illi vos aucupi similes dico, qui post discessum noctis, ante lucis adventum, non aliorum more naturales vadit ad arbores; sed

ſed ipſe arborem portans, futurum nemus ſtringit in faſcem; aridam arborem, nullis radicibus fultam, multiplici fraude componit. Cui adulterinos inſerit ramos, & quæ ſuas jamdudum ſucciſa perdiderat, alienas accipit frondes. Alias aves clauſas portat in cavea viſcerata, alias ad imaginem viventium, olim extinctas, fallacibus ramis, quaſi viventes imponit. Aliæ latent in caveis: Aliæ quaſi viventes videntur in ramis. Iungitur una geminata fraude calliditas: & ut decipi avium volantium ſimplicitas poſſit, quas mortuas eſſe conſtat, videntur tendere colla cum vocibus; & quæ latent in carcere ſuo, quaſi de gutture cantant alieno. Inter alterius imaginem, & alterius vocem, dolus unus operatur. Captivæ liberas capiunt, & mortuæ viventes occidunt. Tales ſunt, quos aut rebaptizatione, aut pœnitentia ſociaſtis. ne ſoli aut ſolæ perîſſe videantur, alios vel alias ſecum perire, magno labore & ſtudio contendunt.

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

Ost Traditores ostensos, & sanctam Ecclesiam demonstratam: post repulsas quas ingerebatis calumnias: & post peccata vestra, quæ à Deo increpari meruerunt: ordine suo, & ratio Sacramentorum,& præsumptiones vestræ, & errores ostensi sunt. Iam responsorum dictorúmque nostrorum finis esse debuerat: sed quoniam post invidiæ siluam securibus veritatis abscissam, video adhuc vestras provocationes pullulare posse, quibus potestis dicere, vos ad unam communionem non oportuisse quæri, cùm filios traditorum vos esse constiterit; ad ea pauca respondeam. Revera sufficiebat sibi Ecclesia, habens innumerabiles populos in provincijs universis: sufficiebat & in Africa, licèt in paucis. sed Deo vestra separatio non placebat: quoniam divulsa fuerant vnjus corporis membra: & contra voluntatem Dei, fratres à fratribus errabatis: quamvis domesticum judicium in parentibus vestris operatum sit, ut ultrò recederent, qui pro admissa traditione abijci debuerant: nullum judicium celebratum

bratum eſt, ſed ſententiæ eſt operatus effe-ctus. Pellendi fuerant poſt traditionem, de qua ſibi in conſilio Numidiæ confeſſi ſunt. Sed ne invidiæ eſſent, excuſata eſt judicandi ſeveritas, dum majores veſtri ultrò invenerunt de reatu conſilium, vt coöperto crimine ſuo, quaſi ſuperbi diſcederent, quibus & dolere & erubeſcere debebatur. Illi namque ſi illo tempore, bono pacis vnitatem facere debuerant, etiam & ipſi ab Eccleſia non fuerant repellendi, in quibus neceſſitas excuſaverat voluntatem. Non enim aliqui illorum ſponte tradiderant, aut hoc peccatũ cum cæteris delictis poterit coæquari. Quicquid enim Deus fieri noluit, ore ſuo prohibuit, quomodò dixit, Non occides, non mœchaberis, &c. Potuit etiam hoc prohibere quod à parentibus veſtris admiſſum eſt. ſed quoniam aliud eſt quod facit animus, aliud eſt quod operatur eventus, quicquid de voluntate poteſt ab homine fieri, hoc meruit prohiberi; quicquid neceſſitas peccat, non poteſt magnis viribus accuſari. Denique voluntas habet pœnam, neceſſitas veniam: homicida ſcelus, dum nemo cogit, poteſt & facere, poteſt & non facere: adulterium mœchus, dum de foris nemo compellit,

po-

poteſt admittere, poteſt & non admittere; & cætera hujuſmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. Ideo prohibita dum geruntur, judicio deſtinantur: non interdicta dum aliquâ neceſſitate fiunt, fortè facilè dignetur ignoſcere, qui noluit prohibere. Denique hoc delictum quod quaſi capitale potuit obijci parentibus veſtris, ſi illo in tempore nudarentur, aut in judicium vocarentur, poſſent ſibi exemplo non vno ſuccurrere, vbi primis temporibus aut tabulæ legis fractæ, aut libri traditi eſſe leguntur, vel inciſi & incenſi, & nemo damnatus eſt. Si (ut ſuprà dixi) parentes veſtri illo tempore nudarentur, ſi accuſari potuiſſent, ſine dubio dicerent, ſe nihil amplius feciſſe à Moyſe legiſlatore; quamvis non ſibi ſimilent, ſed inter ſe repugnent neceſſitas & voluntas, cùm eodem nomine legis parentum veſtrorum & Moyſi una fuerit cauſa. Poſſent dicere parentes veſtri illud ſe de neceſſitate feciſſe, quod Moyſes prior fecerit de voluntate. Qui cum populo indignaretur, non conſideravit, quia Deus digito ſuo ſcripſerat: Et plus eſt quod ſcriptum eſt in cœlo, quàm quod in terra: Et non eſt unum quod fecit dei digitus, & quod ſcripſit calamus hu-

humanâ manu compoſitus. Moyſes fere-
bat, quod per nubem acceperat, & paren-
tes veſtri tradiderunt quod datâ mercede
confecerant. rectè ſe parentes veſtri de-
fenderent, docentes capitale crimen non
eſſe, ſi id feciſſet unuſquiſque eorum mag-
no metu perterritus, quod Moyſes feciſ-
ſet iratus: Et non legimus dominum in-
dignatum eſſe Moyſi, nec vindicaſſe con-
fractas tabulas quas manu ſua perſcripſe-
rat, nec peccator appellatus eſt, nec puni-
tus. Sic lex à Deo profecta eſt, ut aqua
de fonte dilabitur, aut poma quæ de arbo-
re ſalva radice carpuntur. Non perit quod
erogatum eſt, ſi in origine ſua ſalvum eſt.
Denique Moyſes poſt tabulas ſparſam le-
gem & comminutam non damnari mer-
uiſſet, Syna poſtea montem revocatus aſ-
cendit, & loqui cùm Deo iterum meruit,
& ſecundùm legem innovatam accepit,
quam prodijt titulus libri quod Græco
vocabulo Deuteronomos ſcribitur, Ecce
non perit in lege, quod ſalvum fuerat in
origine. Sed ne cui videatur Moyſes ha-
buiſſe meritum, ut de colloquio quandam
apud deum fiduciam, & ideo Deum non
iratum eſſe: & hoc ſi ita eſſet, ſemper ami-
citia meritum ſuum & fructum exigere
de-

debebat: Quare in eum postea vindicatum est, quod offendit? Non ut ostenderetur leve fuisse illud, quod iratus admiserat? Lex in deo sana fuit & postquam ab homine cum tabulis lapideis fracta est, devotio quæ ab homine debebatur, vbi exhibita non est, Moyses illam pœnam meruit, vt medio itinere moreretur, ne terram promissionis intraret: vnde constat non magnum peccatum posse computari, quod in præceptis exemplo patuit impunè committi. Hæc si à parentibus vestris dicerentur, quis eis communionem negare potuisset? Quid si & illa consequentia exempla proponerent, in quibus legitur, innovata lex cùm haberetur in arca, & populus Israel in prælio vinceretur: Lex quæ in arca consilio populorum in hostes allata est, quæ ab ipsis presbyteris & cæteris filijs Israel defendi non potuit, & inimicis est tradita, dum minus est reportata, traditâ lege, qui ad adferendam dixerant, fugerunt timidi, & non leguntur postea in vindicta aliquid passi. Si à parentibus vestris hæc ratio redderetur, quis eos à communione sua repellere potuisset? Quid si nec illa exempla tacuissent Principes vestri? quibus legitur Baruch librum legis quem ex

ex ore Hieremiæ Prophetæ exceperat tradidiſſe ſcribæ Iudin, & à principibus Regis juſſum eſſe, ut & ipſe Baruch qui exceperat, & Hieremias per quem Deus locutus erat, fugerent & laterent. Hieremias dictabat, Baruch tradidit; fugerant ambo: ad Ioachim regem liber allatus eſt, qui Rex cùm ante ſe pro qualitate temporis frigidi arulam habuiſſet ardentem, & librum à Iudin ſcriba recitatum non libenter audiviſſet, ſubinde conciſum minutatim ignibus imponebat. Et non iratus eſt Deus vel Hiermiæ qui fugerat, vel Baruch qui cum eo fugiens tradiderat. Quibus ſi Deus iratus eſſet, ad Prophetam aliquem alterum loqueretur. non ad alterum, ſed ad ipſum Hieremiam locutus eſt. ſic enim legitur, *Et factus eſt ſermo domini ad Hieremiam poſtquam combuſſit rex capitulum libri, & ſermônes quos ſcripſit Baruch ex ore Hieremiæ, dixit Deus ad Hieremiam, Accipe tibi chartam alteram, & ſcribe omnes ſermones tuos qui tunc erant ſcripti in libro quem combuſſit Ioachim rex Iudæ.* Ecce nec Deus iratus eſt, nec qui arſerat perit, nec Baruch punitus eſt, nec Hieremias à Deo contemptus eſt. vnde apparet, quòd in hac re gravis nunquam fuerit culpa, quam nun-

nunquam potuit ſequi vindicta. Si hæc parentes veſtri allegarent, quis illos à communione revocare potuiſſet? Denique cùm videret Deus & à Moyſe legis tabulas fractas, & arcam hoſtibus derelictam, & poſt traditionem Baruch librum legis & inciſum eſſe & combuſtum, indicavit providentiam ſuam, & promiſit ſe legem jam non in tabulis ſcribere, nec in libris, ſed in ipſo interiori homine, hoc eſt, in mente & in corde vniuſcujuſque credentis: Quomodo ſcripſerat in corde Noë, Abrahæ, Iſaac, & Iacob, & cæterorum Patriarcharum, quos conſtat legitimè ſine lege vixiſſe. Quam rem probat & Beatus Apoſtolus Paulus, dicens, *Scripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus*. Poſt legem à Moyſe fractam & à filijs Iſrael hoſtibus derelictam, & offerente Baruch ad Ioachim regem, & conciſam & incenſam ante tempora Chriſtiana, vbi poſtea melius ſcripturus erat legem, indicavit Deus per Prophetam dicens: *Quoniam hoc eſt teſtamentum meum, quod diſponam domui Iſrael & domui Iuda, & poſt dies illos dicit dominus, dans leges meas in corda eorum & in mentibus eorum ſcribam*

eas.

eas. Promiſit hoc jamdudum, & proximè reddidit temporibus Chriſtianis. Ergo jam ſecundo loco eſt charta, ſecundo loco membranæ, ſi à Deo lex ibi ſcripta eſt vnde tradi non poſſit; ut parentes veſtri qui jam in trinitate crediderant, quamvis libros tradiderint, nec corda nec mentes tradiderint ſuas, in quibus Deus legem ſuam ſcripſit, ſicuti ſe ſcripturum eſſe promiſerat. Vbi eſt ergo, frater Parmeniane, quod dixiſti penitus exuſtam à Traditoribus legem? Ecce nec penitus exuſta eſt, nex ex toto ſublata, dum & in cordibus credentium manet, & librorum millia vbique recitantur. vndè apparet te parentes tuos quamvis per ignorantiam fruſtrà accuſare voluiſſe. Igitur ſi parentes veſtri ad tempora unitatis occurrerent tot exemplis rationabiliter redditis, & ipſi à communione repelli non poſſent; quantò vos, quos conſtat non traditores eſſe, ſed filios traditorum? cùm patrum & filiorum & perſonæ diſcernantur & nomina; inter quas perſonas ſi non ſit communis culpa, non poteſt una eſſe ſententia. Quamquam & ſi illorum unitas fieret ad Eccleſiam catholicam ſponte venirent: non ſicut vos, quos non ſine voluntate Dei adjutos eſſe con-

ſtat, ut rediretis unde erraveratis(quamvis adhuc erretis:) ſi ad Catholicam (ut dixi) ſponte veniſſent, quia traditores fuerunt, de talibus recipiendis dubitarent forſitan noſtri majores; ſed nobis lætandum eſt, quod tales uſque ad noſtra tempora minimè duraverunt. Ergo hodie negotium novum eſt, dum vobiſcum res non cum illis agenda eſt. Quamvis ab ipſis ad vos videatur hæreditaria macula eſſe tranſmiſſa: tamen in hoc titulo non poteſtis rei eſſe cum patribus veſtris ſecundum judicium Dei, qui locutus eſt per Ezechielem Prophetam dicens: *Anima patris mea eſt: & anima filij mea eſt. Anima quæ peccat, ſola punietur.* Quæ res jam & antiquis ſeculis in ipſis natalibus mundi comprobata eſt. nam non pertinuit ad Seth filium Adæ, patris admiſſum. Sed ne quis dicat alio loco ſcriptum eſſe, dicente Domino, mala patrum vſque in quartam progeniem redditurum: Illius ſunt proculdubio ambæ voces: ſed non ad unum populum ſonat utraque. Prima eſt per Moyſen ad certum genus hominum. Secunda per Ezechielem ad alterum genus hominum. Sed cùm ſciret Deus Iudæos apud Pontium Pilatum profeſſuros, ut dicerent: *Sanguis hujus ſuper nos,*

&

& super filios nostros: de præscientia Deus vidit pro magnitudine culpæ parum fuisse quod dicturi erant. Et ut competentibus pœnis lueretur offensio, ipsis Iudæis comminatus est, dicens se mala patrum usque in quartam progeniem redditurum. Ergo hæc vox ad solos Iudæos specialiter pertinet. Cæterum, illa ad Christianos, quâ Deus dignatus est promittere, non vindicare in filios, si quid peccatur à patribus; nec in patribus, si quid à filijs forsitan delinquatur. Cùm & temporibus Moysi sine cujusquam pœna lex iterata sit, & arca testamenti ab hostibus vltrò sit reddita, & ab Hieremia Deo præcipiente charta sit altera scripta; Quare putatur apud majores vestros solos capitale fuisse peccatum, in quo per tot exempla nemo damnatus est? Nam si lex ideo data est ut homines docerentur, non ut ipsa lex quasi pro Deo coleretur, post factum patrum vestrorum nullum damnum passa est turba credentium. unusquisque eorum sub metu codices suos perdidit. Nam lex quæ necessaria fuerat, valet apud doctores populorum & cultores Dei. Bibliothecæ refertæ sunt libris; nihil deest Ecclesiæ; per loca singula divinum sonat vbique præconium. Non si-

ſilent ora lectorum: manus omnium codicibus plenæ ſunt: nihil deeſt populis doceri cupientibus. quamvis lex non magis pro doctrina, quàm pro futuro judicio ſcripta eſſe videatur: ut ſciat peccator, quid pati poſſit, ſi minùs juſtè vixerit. Denique ſcriptum eſt & legitur, Quod juſtis lex data non ſit, quia vnuſquiſque juſtus ipſe ſibi lex eſt. Et alio loco idem Beatus Apoſtolus Paulus dicit, quia lex non facit juſtos, ſed ipſa amat juſtitiam. Semper in omnibus rebus efficientibus effecta quæruntur. Vacat lex quæ efficit, ſi per compendium paratum eſt, quod efficitur. Denique Abrahæ non dictum eſt, Crede, ſed ultrò credidit, in quo ſine lege, legis effectus impletus eſt. Non legitur, *Audivit Abraham legem & credidit*, ſed legitur: *Credidit Abraham Deo & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* & primis temporibus Noë patriarcha nihil legit, vnde juſtus fieret, & juſtus electus eſt, qui fabricatâ arcâ feliciter in diluvio navigaret. Longum eſt ire per ſingulos, qui ſine lege inventi ſunt juſti. Hæc ſi à veſtris parentibus ſuo tempore dicerentur, quis eos à communione ſua repelleret? Quid ſi dicerent, non debere ſilentio præteriri, quod Apoſtolus de extrale-

tralegalibus ait, *Gentes quæ legem nesciunt, ea quæ legis sunt, faciunt; habent enim legem scriptam in cordibus suis?* Nam & multi probantur in lege peccasse, & multi benè sine lege vixisse. Lex & homo duæ res sunt, sed pares esse non possunt. Non enim homo factus est propter legem, sed lex data est propter homines. Nusquam video damnum illatum Deo, dùm & origo legis apud eum manet, & postquam scriptura vestris parentibus tradita esse dicitur, nihil deest, omnia membra legis sana sunt, salva sunt, recitantur. Nihil minus est de lege & docere, & doceri cupientibus. An illud erat magis necessarium, vt occideretur homo, ne scriptura aliqua traderetur? Quid, quod nec homines occisi sunt, & omnes scripturæ non desunt? Non est vnum lex & Deus. Si pro Deo moriendum fuerat, qui & resuscitare mortuos, & reddere præmium potest, liber non traditus, de duobus his nec alterum potest. Impedit igitur necessitas vires suas. Non minùs videmus negligentiam frequenter operari, quàm necessitas operata est. Nam si membranæ aut libri, quibus scriptura legitima continetur, in totum debent illæsa servari, quasi non damnantur aliqui neg-

ligentes, non eſt longè tradere à malè ponere, aut malè ferre, alter in domo librum poſuit, quæ domus incendio concremata eſt: damnetur qui negligenter poſuit, ſi damnandus eſt, qui poſtulandum librum territus dedit: damnentur etiam illi, qui neglectas membranas aut libros ita poſuerunt, vt eos domeſticæ beſtiolæ, hoc eſt mures, ita corroſerint, vt legi non poſſint. Damnetur & ille, qui ita in domo poſuit, vt nimietate pluviarum ſic tecta aliqua ſtillicidia deliquarent, vt omnia humore obliterata legi non poſſint; & illi qui ferentes libros legis, temerarij ſe capacibus undis fluminum crediderunt, & ſe liberari cupientes, ſcripturam in vndis è ſuis manibus dimiſerunt. Ergo ſi ſcriptura una eſt, & hanc qui ſervare non potuit reus eſt, alter undis tradidit, alter roſoribus beſtijs dereliquit, alius ſtillicidio corrumpenda neglexit, alter metu mortis territus, homo homini dedit; ſi vnum eſt, quod ab omnibus admittitur, quare eligitur, qui damnetur, cùm levior culpa ſit traditoris, quàm negligentis? Qui ante mures poſuit aut ſub ſtillicidio reliquit, voluntate negligens fuit; & qui in fluvio perdidit, de temeritate peccavit; qui metu mortis aliquid

tradidit,

tradidit, homo homini dedit: integrum erat apud dantem, integrum apud accipientem. Si qui accipit, flammis tradidit, peccatum magis accendentis est, non tradentis. Hæc si à majoribus vestris dicerentur, quando illos repellere à nostra communione possemus? Si etiam Antiochi Regis tempora commemorare voluissent, quibus omnes Iudæi coacti sunt, vt libros in incendium darent, & ita universa scriptura data est, vt apex vnus in aliquo libro minimè remansisset. De Iudæis illo tempore nemo damnatus est, nec à Deo vel ab aliquo angelo in quenquiam Iudæum est vlla dicta sententia, quia peccatum fuerat imperantis & minantis, non populi cum tremore & dolore tradentis. Qui Antiochus ne aliquid primitivo populo nocuisse videretur, statim providit Deus, ut per vnum hominem Hesdam, qui lector eodem tempore dicebatur, tota lex sicut antea fuerat, ad apicem dictaretur. Sic Tyrannus Antiochus fructum malignitatis suæ habere non potuit, dum præter septem fratres & vnum seniorem carnem suillam manducare detrectantes, nullum Iudæum occidit, & lex perire non potuit. Sic & parentes vestri tempore suo nec ipsi

occiſi ſunt, & libri legis dominicæ toti vbique recitantur. Si parentes veſtri, ut ſuprà dixi, hæc dicerent, quis illos in ſuam communionem non intrepidè accepiſſet, ubi, ut dictum eſt, peccaverat neceſſitas non voluntas? Temporibus unitatis, principes veſtri qui probantur iſta feciſſe, jam è vivis exceſſerunt, vobis hæreditariam maculam relinquentes, quam prius, Deus à vobis providentia ſua ſic diluit, dum inter patres & filios (ſicut ſuprà diximus) ſeparavit. Igitur quia tradere peccatum eſt, videant parentes veſtri, quid in judicio Dei reſpondeant: veſtrum tamen (qui ab alijs temporibus eſtis) peccatum eſſe non poteſt. Inde eſt, quod vos jamdudum in communionem noſtram voluimus recipere, quia vos illo tempore non peccaſtis, ſed principes veſtri. Nam peccator talis, quales fuerunt veſtri majores, ſi ad Eccleſiam veniat, & neceſſitatis ſuæ rationem oſtendat, primò recipiendus eſt, deinde ſuſtinendus pio ſinu matris Eccleſiæ. Nec quaſi ex toto ſanctus debet quis de altero judicare, quia ſcriptum eſt in Evangelio, Chriſto dicente: *Nolite judicare, ne judicetur de vobis:* maximè cùm nemo ex toto ſanctus poterit inveniri. Nam

ſi

ſi ſunt qui poſſint non habere peccatum, mentiuntur in oratione dominica, ſi ſine cauſa indulgentiam poſtulant, dicentes Deo patri: *Dimitte nobis peccata, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris:* cùm Ioannes Apoſtolus, & omnium conſcientias prodat, & ſuam deſignet his verbis. *Si dixerimus* (inquit) *quoniam peccatum non habemus, nos ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* Cujus dicti rationem in ſecundo libro maniſeſtius explanavimus. Sed fac & aliquos eſſe totâ ſanctitate perfectos; non licet ut ſint ſine fratribus, qui ne repellantur, evangelica præcepta declamantes, ſcripturâ muniuntur. Ager eſt enim totus orbis, in quo eſt eccleſia, & ſeminator Chriſtus, qui præcepta dat ſalutaria. Econtrario, homo eſt malus, id eſt diabolus, qui non in luce, ſed per tenebras ſeminat importuna peccata: & in uno agro naſcuntur diverſa ſemina; ſicut in eccleſia non eſt ſimilis ſibi turba animarum. Ager ſuſcipit ſemina bona vel mala. Eſt diverſitas ſeminum, ſed Creator unus omnium eſt animarum. Vnus domini ager, vbi nata ſunt zizania. Duo ſunt auctores ſeminum; ſed ager unum dominum habet; ipſum Deum dominum. Illius eſt terra: illius

illius ſunt bona ſemina, illius eſt pluvia. Ideo vos adductos recipere in vnitate conſenſimus, quia nobis non licet vel ſeparare, vel repellere quamvis peccatores, in uno agro nobiſcum natos, quia in una pluvia, hoc eſt in baptiſmate nutritos: quomodo non licuit Apoſtolis de tritico zizania ſeparare: quia ſeparatio ſine exterminio fieri non poteſt: nè dùm evellitur quod opus non eſt, conculcetur quod opus eſt. Pariter juſſit Chriſtus in agro ſuo per totum orbem terrarum, in quo eſt una eccleſia, & ſemina ſua creſcere: & aliena poſt crementa communia, venturus eſt judicij dies, qui meſſis eſt animarum. ſedebit judex filius Dei, qui agnoſcit quid eſt ſuum, & quid alienum. Illius erit eligere quid condat in horreo, & quid tradat incendio: quos ad interminata tormenta deſtinet; & quibus promiſſa præmia repræſentet. Agnoſcamus nos omnes homines eſſe. Nemo ſibi vſurpet divini judicij poteſtatem. Nam ſi ſibi totum vindicet quivis Epiſcopus, dicatur, quid in judicio acturus eſt Chriſtus? Satis ſit homini, ſi de peccato ſuo reus non ſit, quàm vt de alieno judex eſſe deſideret. Profeſſio denique noſtra eſt, non ſolùm vos non repellere,

pellere, ſed etiam parentes veſtros, ſi eorum temporibus contingeret, & vnitas fieret, bono pacis non repellere. Nefas eſt enim, ut Epiſcopi faciamus, quod Apoſtoli non fecerunt, qui permiſſi non ſunt vel ſemina ſeparare, vel de tritico zizania evellere. Quod ſi de recipiendis vobis catholica dubitaret, nonne vos debuiſtis unitatis adſequi formam? Sed exempla in Evangelio lecta proponere noluiſtis: vt eſt lectio de perſona beatiſſimi Petri, ex quâ forma unitatis retinendæ vel faciendæ deſcripta recitatur. Equidem malum eſt contra interdictum aliquid facere: ſed pejus eſt, vnitatem non habere, cùm poſſis. Quam vnitatem, ipſum Chriſtum videmus præpoſuiſſe vindictæ ſuæ, qui magis omnes diſcipulos ſuos voluit in uno eſſe, quàm quòd offenſus fuerat vindicare. Dum nollet ſe negari, promiſit ſe negaturum eſſe apud patrẽ, qui ſe negaret apud homines. Et tamen non ſe promiſit puniturum, ſcripturam aliquam qui tradidiſſet. Gravius eſt enim, negare eum qui locutus ſit, quàm tradidiſſe verba quæ locutus ſit. Et cùm hæc ita ſcripta ſunt, tamen bono vnitatis B. Petrus, cui ſatis erat ſi poſt quod negavit, ſolam veniam conſequeretur,

tur, & præferri Apoſtolis omnibus meruit, & claves regni cœlorum communicandas cæteris, ſolus accepit. Bono vnitatis ſepelienda eſſe peccata hinc intelligi datur, quod beatiſſimus Paulus Apoſtolus dicat, charitatem poſſe obſtruere multitudinem peccatorum: *Onera veſtra* (inquit) *invicem ſuſtinete.* Ecce alio loco ait; *Charitas* (inquit) *magnanimis eſt: charitas benigna eſt: charitas non zelatur: charitas non inflatur: non quærit quæ ſua ſunt.* Et benè dixit. Hæc enim omnia viderat in Apoſtolis cæteris, qui bono vnitatis, per charitatem noluerunt à communione Petri recedere; ejus ſcilicet qui negaverat Chriſtum. Quod ſi major eſſet amor innocentiæ, quàm vtilitas pacis & vnitatis, dicerent ſe non debere communicare, vt ſuprà dictum eſt, beatiſſimo Petro, qui negaverat magiſtrum, & Dei filium Dominum. Poſſent non communicare (ut ſuprà dictum eſt) beatiſſimo Petro: poſſent contra illum recitare verba Chriſti, qui promiſerat negaturum ſe eſſe apud patrem, eum qui ſe coram hominibus denegaſſet. Ad quam formam debet diligenter attendi; de quâ dum pauca commemoro, ipſius ſancti Petri bea-

beatitudo veniam tribuat, ſi illud commemorare videor, quod factum conſtat & legitur. Dubito dicere, peccaſſe tantam ſanctitatem; ſed ipſe hoc factum probat, qui & doluit amarè, & flevit vbertim; qui nec doleret, nec fleret, ſi nulla intervenisset offenſio. Potuit utique caput Apoſtolorum ita ſe gubernare, vt nihil incurreret, quod doleret: ſed ideo in vno titulo ejus multa videntur errata, vt poſſit oſtendi bono vnitatis omnia deberi Deo ſervari. Et neſcio an in altero hoc genus peccati, tanti ponderis eſſe poſſit, quanti in beato Petro fuiſſe manifeſtum eſt. Quiſquis enim fortè in aliqua perſecutione negavit filium Dei, in comparatione beati Petri, videtur levius deliquiſſe ſi negavit quem non vidit; ſi negavit quem non agnovit; ſi negavit cui nihil promiſit; ſi ſemel negavit. Nam in beato Petro hoc genus peccati dilatatum eſt: primò quòd cùm interrogaret Chriſtus omnes, quem ſe homines dicerent, vnus dixit Heliam: alter dixit Prophetam. Tunc Chriſtus dixiſſe legitur: *Vos quem me dicitis eſſe?* Et ait illi Petrus: *Tu es filius Dei vivi.* Pro qua agnitione laudari ab eo meruit, quod inſtinctu Dei

patris

patris hoc dixerit. Et cæteris non agnoſcentibus filium Dei, ſolus Petrus agnovit. Deinde ſub die paſſionis, cùm diceret Chriſtus: *Ecce teneor & fugietis omnes:* tacentibus cæteris, ſolus ſe promiſit non receſſurum: de præſcientia filius Dei ait: *Petre, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Additum eſt aliud ad pondus peccati, promiſſum ſcilicet, quod non erat impleturus: poſteà quàm in domum Caiphæ ſacerdotis ductus eſt Chriſtus, ad menſuram delicti complendam, de tanto numero nullus alius interrogatur præter beatum Petrum. Interrogatus primò negat: interrogatus iterum negat: tertiò, dixit ſe Chriſtum omninò non noſce. Et cantavit gallus: non vt tempora cantu ſuo diſtingueret, ſed vt peccaſſe ſe beatus Petrus agnoſceret. Denique doluit amarè & flevit ubertim. Ecce, ut ſuprà dictum eſt, cæteris non agnoſcentibus, ſolus agnovit; cæteris non promittentibus, ſolus promiſit: cæteris nec ſemel negantibus, ter ſolus negavit. Et tamen bono unitatis, de numero Apoſtolorum ſeparari non meruit: Vnde intelligitur, omnia ordinata eſſe providentiâ Salvatoris, ut ipſe acciperet claves. Interclusa eſt malitiæ via,

via, ne Apostoli animo licentiam judicandi conciperent, & severè contemnerent eum, qui negaverat Christum. Stant toti innocentes, & peccator accipit claves, ut unitatis negotium formaretur: Provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, nè innocentes clauderent contra peccatores; & quæ necessaria est unitas, esse non posset. Hæc si commemoraretis, communicare cupientes, quando vos catholica pio sinu susciperet, dubitaret Ecclesia, cùm constet vos non Traditores esse, sed filios Traditorum? Nam aliqui ex vobis volentes nos populis suis contemnendos ostendere, etiam illud miscent tractatibus suis, quod à Salomone Propheta dictum est: *Muscæ morituræ exterminant olei suavitatem:* Et quasi muscas morituras nos appellant: & oleum nominant, illum scilicet liquorem, qui ex nomine Christi conditur: quod chrisma postquam conditum est, nominatur. Antequam fiat, adhuc oleum est naturâ, simplex fit; & suave est, dum de nomine Christi conditur. Ergo tres res sunt, quas Salomon propheta nominavit: oleum, suavitatem, & muscas morituras exterminantes suavitatem. Istæ tres loca sua habent

habent in ordine. Primo loco eſt oleum: ſecundo ſuavitas de confectione: tertio, muſcæ morientes exterminantes ſuavitatem. Quiſquis eſt talis tractator ex vobis, probet quomodo nos muſcas morituras appellat. Si apud vos putatis eſſe confectionem quæ det oleo ſuavitatem: eſt apud vos oleum & ſuavitas. Nunquid nos exterminamus oleum veſtrum, ut meritò nos muſcas morituras appelletis? Quod veſtrum eſt, apud vos eſt. Et ſi à vobis ad nos aliquis tranſitum fecerit, ſic à vobis ſervatur, quomodo à vobis dimittitur: quomodo dicitis quia nos ſumus muſcæ morituræ ſuavitatem olei corrumpentes, cùm poſt vos nihil tale facimus? Aut ſi à nobis dicitis ſuavitatem olei corrumpi poſſe: aut poſſumus aliquid, & damus oleo ſuavitatem; aut ſi nos, ut vultis, nihil poſſumus; remanſit oleum tale eſſe, quale & natum eſt. Quomodo dicitis, quia nos ſumus muſcæ morituræ, corrumpentes ſuavitatem olei? Igitur oleum antequam à nobis conficiatur, tale eſt, quale natum eſt: confectum, ſuavitatem ex nomine Chriſti accipere poteſt. Quomodo poſſumus uno facto & conficere, & corrumpere? Reſtat, vt ſi oleum de ſe

ſuave

ſuave ſit, vacet quod agitur ab hominibus, ſi ab homine in nomine Chriſti conficiatur: non poteſt idem operarius duas res repugnantes & contrarias ſimul facere. Vobis abſentibus ſi conficimus, non corrumpimus. Si corrumpimus, quis ante nos confecerat, quod corrumperemus? Quare, ne vacet dictio prophetæ, (ſi ita eſt;) intelligite, quia vos eſtis muſcæ morituræ. Vos enim exterminaſtis non quod natum eſt, ſed quod confectum eſt: ſuavitas enim legitur, non natura poſſe corrumpi. Oleum enim ſimplex eſt, & nomen ſuum vnum & proprium habet: confectum jam chriſma vocatur, in quo eſt ſuavitas, quæ cutem conſcientiæ mollit, excluſâ duritiâ peccatorum: quæ animum innovat lenem; quæ ſedem Spiritui ſancto parat, ut invitatus illhic, aſperitate fugata, libenter inhabitare dignetur. Hæc eſt ſuavitas olei, quam poſſunt muſcæ morituræ corrumpere. Si nos exterminaremus à vobis confectum oleum, meritò nos muſcas morituras appellare poſſetis: ſed dum quod à vobis unctum eſt, tale ſervamus, quale ſuſcipimus; muſcæ morituræ eſſe non poſſumus. Sed dum vos invidiæ tempeſtatibus impulſi, quaſi in oleum caditis: vos

exterminaſtis in rebaptizatione ſuavitatem olei illius quod in nomine Chriſti confectum eſt; unde condirentur mores; unde incenderetur lumen mentis ad ſalutarem, & veram intelligentiam. Vos exterminaſtis rem vbi oleum fuit,& ſuavitas. Nos quomodo potuimus corrumpere ſuavitatem, quæ ante nos à nullo confecta eſt? Seduxiſtis homines: rebaptizaſtis:iterum unxiſtis. Proh dolor! non ſine morte veſtrâ,exterminaſtis quod fuerat de nomine Chriſti confectum,more muſcarum, quæ pereuntes exterminant: quia mors eſt peccatum, quod non habet indulgentiam. Scriptum eſt, quia qui peccaverit in Spiritum ſanctum, non remittetur ei, nec hîc, nec in futuro ſæculo. Ergo cùm & falſò nos muſcas appelletis, & omnia quæ à nobis fiunt,diſſolvere properetis,& nos contemnendos' aut deſpiciendos eſſe dicatis, vobis ſolis ſanctitatem vendicantes: innocentiam proponitis veſtram, ut promittatis vos aliena poſſe donare peccata. Videtis igitur non de nobis, ut diſputatis, ſed de vobis dixiſſe beatiſſimum Paulum Apoſtolum: *Erunt*(inquit) *homines ſeipſos amantes, cupidi, gloriantes ſibi, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati,* *ſceleſti,*

ſceleſti, pacem non cuſtodientes, ſine affectu, detractores, immites, ſine benignitate, & cætera. Nam illud quale eſt, quod pro arbitrio tuo Moyſi vobis imponere voluiſtis perſonam, contra quem Iamnem & Mambrem obſtitiſſe commemorat Apoſtolus Paulus? Si ita eſt, quæ apud vos veritas inveniri poteſt, cui catholica videtur obſiſtere? Aut quod apud nos eſſe mendacium poteris approbare, in una communione eſſe cum toto orbe terrarum? Nunquid poteris approbare mendacium, ſymbolum verum & unicum retinere & defendere? Nunquid poteris approbare mendacium cathedram Petri, & claves regni cœlorum à Chriſto conceſſas, vbi eſt noſtra ſocietas? Nunquid poteris approbare mendacium in ipſa lectione quæ commemoraſti inter ipſas perſonas? Conſidera ordinem rerum: qui fuerit prior attende. Vtique Iamnes & Mambres ſecundo loco ſunt, qui contra Moyſem & veritatem falſis artibus militare voluerunt; & anteceſſerat Moyſes, cujus virtutes impugnare fruſtrà conati ſunt. Vt Moyſes prior eſt, ſic catholica prior eſt. Vt Iamnes & Mambres repugnantes obſtiterunt: ſic & vos rebelles contra veram catholicam

militatis. Quid eſt ergo, quod nomina & nobis & vobis mutare voluiſtis, niſi ut te ſociis tuis comparares æqualem? Sunt enim aliqui ex vobis qui obliti aut ignari præteritorum temporum eos iamdudum qui de catholica lapſi Majorinum ordinaverunt: illi ſcilicet auctores ſchiſmatis & traditionis. Cum adhuc retinerent pacem, antequam exterminarent Deo placitam unitatem, fuerunt lumen mundi, & ſal terræ meritò appellabantur: Dum docerent pacem, adhuc pacifici vocabantur; antequam inflati eſſent, beati erant, de paupertate ſpiritus; pars erant condimenti. Beati erant, dum mites; pars fuerant condimenti. Beati dum juſti; pars erant condimenti. Beati dum pacifici; totum fuerant condimentum. Poſteà quàm erroris divitias dederunt ſpiritui & pulmonibus ſuis, facientes ſchiſma, immites inventi ſunt; & minùs miſericordes, dum impiè membra Eccleſiæ diviſerunt: & injuſtitiam ſecuti, regnum Dei pro faſtidio habuerunt: & dividendo Eccleſiam, noluerunt eſſe pacifici; ipſi facti ſunt ſal infatuatum, ex quo nihil condiretur, quod Deo de ſuavitate placuiſſet. Et cùm hoc malum pertineat ad principes veſtros à quibuſdam

dam ſociis tuis aliter diſputatur, vt dicant inſipientes fuiſſe eos qui agnoverint vel ſerò veritatem, & ab ſchiſmate recedentes, agnitâ matre catholica ſecuti ſunt pacem. Hos putant aliqui veſtrûm erraſſe: hos exiſtimant quaſi infatuatos à ſapientia receſſiſſe. Vnde apparet vos omnes eodem modo errare in nominibus transferendis: dum & tu Iamnem & Mambrem pacificis catholicis comparaſti, & vos ſchiſmaticos Moyſi, quod à veritate alienum eſt: & aliqui ſocij tui inſipientes de ſapientibus judicare voluerunt, ut dicant fatuos factos eſſe pacificos; & parentes ſuos de diſſenſione infatuatos eſſe, intelligere noluerunt.

M

Is.

eſſe ?
Chri
mus,
id no
aſſeq
ipſe
Hoc
ab e
Nec
ſimil
mult
lica
mel.
cœl
men
atqu

MERICI CASAUBONI Is. F. IN OPTATI MILEVITANI LIBRUM PRIMUM, NOTÆ.

FIdes una commendat, &c.] *An id vult Optatus, concordi & unanimi unius ac ejuſdem fidei profeſsione gratos & acceptos Deo nos eſſe? an fidem eſſe, quæ nos* commendet Chriſtianos; *Chriſtiani nempe quotquot ſumus, & pro Chriſtianis à Deo agnoſcimur, id nos juris per fidem, quæ unica eſt, omnes aſſequi?* Fidem vnam *ita videtur Optatus ipſe explicare lib.* 5°. Vna fides: *inquit.* Hoc loco ab Hæreticorum erroribus & ab eorum variâ fide, fides unica ſeparatur. *Nec aliter videtur, aut certè non valde diſſimiliter accipiendum τὸ* commendare *in multis veterum locis, cùm de Eccleſiâ Catholica loquuntur. Coll. Carth. Edition. Commel. p. 63.* Hanc auctoritatem magiſterij cœleſtis ſecuti Apoſtoli Eccleſiam commendant in toto mundo fructificantem, atque creſcentem, &c. *Ita & ejuſdem Coll.* pag.1. lin. 1.

pag.

pag. 68. *August: Breuic. Coll. die* 3. *cap.* 4. Sic oſtendentes divina teſtimonia conſonare, ut & illa, quibus commendaretur Eccleſia cum malorum commixione, *&c.* Et illa teſtimonia quibus commendatur non habere commixtos malos, *&c. Vbi* commendatur, *pro, agnoſcitur aut deſcribitur. Idem Auguſt: & eodem loco,* Quoniam Donatiſtæ ſcripturarum teſtimonio unam Eccleſiam commendaverant, *i, unicam eſſe probaverant. Sed in his tamen nullus datiuus perſonæ, qui eſt in Optato. quare nihil affirmo.*

pag. 2. lin. 8. Nec ab authoribus ſchiſmatis turbaretur.] *Non ſane tum perturbabatur ab ipſis authoribus ſchiſmatis, qui jam pridem eſſe deſierant, nec ea mens Optati eſt.* Turbaretur *igitur hic accipe pro* turbata fuiſſet, *vt poſtea quoque* poſſet *pro* potuiſſet, haberetis *pro* habuiſſetis, &c. *Contrà autem* potuiſſent *pro* poſſent, remanſiſſet, *pro* remaneret, *& id genus alia ſexcenta. Et ſic quidem non vnus loquitur Optatus: ſed Arnobius, Zeno Veron: Lucifer Calaritanus, alij. Ex melioris etiam ævi ſcriptoribus, interdum Terentius, & Virgilius, ipſeque adeo Cicero, vt obſervarunt Grammatici. Vix tamen quiſquam crebrius quàm facit hic noſter, quod* deinceps,

deinceps, ſemel à nobis monitus, Lector ipſe obſervabit.

Nec illi inconſolabiles Deo lachrymas facerent, quas Eſayas teſtatur.] *Ea reſpicit Eſayæ verba, quæ capite 22. verſu quarto,* Miſſum me facite, amarè plorabo. Nemo me poterit conſolari in contritione filiæ generis mei. *Ita olim legebatur. Totum locum deſcribit, ac fuſe proſequitur Optatus lib. 3°. haud procul ab initio. Malè igitur hic ſecuti Pariſienſes priores editiones, quæ ad trigeſimũ ſecundum caput Eſayæ lectorem remittunt.* ibid.li.10.

Nec ruinoſum ac dealbatum extruerent parietem.] *Portenta ſunt, & ſi quæ portentis magis portentoſa, quæ Alb. hic adfert, vt locum per ſe planum & clarum, pervertat, & obſcuret.* Eccleſia, *inquit*, comparatur ædificio, & Epiſcopi ædificare dicuntur; quò alludit: aut ad illorum ſepulcra dealbata, qui tempore Macarij occiſi pro Martyribus à Donatiſtis celebrabantur. *Sed tam multa ſunt hoc genus, quibus ejus Notæ conſtant, vt hoc mirari nemo debeat. Cæterùm de verbis ſi quis dubitat, alludit Optatus ad Ezech.* 13. *ubi contra* dealbatum parietem, *quemadmodum olim legebant, multa prædicuntur. Integrum locum profert, &* ibid.li.13.

fuſè

fuse tractat Optatus ipse libro tertio, medio fere libro.

ibid. l. 15. Nec malè imponendo omnibus captivis manum, eversionis, &c.] *Etsi hoc leue est, monendum tamen, pro* omnibus captivis, *legendum esse*, omnibus capitibus; *non ob eam rationem quam Albasp. adfert, quòd libro secundo idem dixerit*, Extendistis enim manum, & super omne caput mortifera velamina prætendistis, &c. *quæ ratio si valeret, cùm* captivorum *&* captivitatis *eâdem in re postea quoque meminerit, nihil hîc mutandum esset: sed cùm certum sit eum sequentia prophetæ verba alludere, in quibus* super omne caput; *haud dubium hîc quoque idem voluisse Optatum. Quæ verò* velamenta *intelligat, quæ hîc & alibi non vno loco,* euersionis velamenta *vocat, ipse docet lib.* 2°. Væ facientibus velamen, hoc est, imponendo manum super omnem ætatem, &c. *ne quis ad* cilicium *trahat, quô publicè pœnitentium capita operiri præcipiuntur, in Concilio Agath. Dist.* 50. *can.* 63. *de quo & in superiori Canone,* Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, & cilicium super caput à sacerdote (sicut ubique constitutum est) consequantur: *&c. Hieronym. etiam Epist:*

pist: 30. Fabiolam ſacco indutam ſtetiſſe in ordine pænitentium, &c. *teſtis; ut alios omittam. Quod ſequitur*, nec maledicerent Deo, *pluribus ipſe explicat lib.* 4to. *quaſi medio; ſi fortè quis hic hæret.*

Væ facientibus velamen ſuper omne caput.] *Ita tum legebant, Ezech.* 13. 18. *Hodiernam Vulgatam ſi conſulas, multum differre intelliges. Quod non mirum: raro enim conſentiunt. Major, non hoc quidem loco, ſed tamen in pleriſque major cum Græcâ Seniorum (ut fere in ejuſdem aut majoris antiquitatis ſcriptis obſerves:) convenientia. Exempli cauſſâ, mox profert Optatus ex Iſaiâ*, Vos qui timetis nomen Domini, audite nomen Domini. Hi qui vos odio habent, & execrantur, & nolunt ſe dici fratres noſtros, vos tamen eis dicite, fratres noſtri eſtis. *Malè ablegant Editiones priores ad Iſaiæ* 56. *Eſt enim Iſa.* 66. 5. *Ibi vulgata planè in aliam mentem:* Audite verbum Dom. qui tremitis ad verbũ ejus. Dixerunt fratres veſtri odientes vos, & abijcientes propter nomen meum, glorificetur D. & videbimus in lætitia veſtra, &c. *Græci autem*, Ἀκούσατε ῥῆμα κυρίου οἱ τρέμοντες τὸν λόγον αὐτοῦ, εἴπατε, ἀδελφοὶ ἡμῶν, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ βδελυσσομένοις, *&c. Vides per omnia conſentire. Nam iſta in* ibid. l. 21.

Opta-

Optato, & nolunt ſe dici fratres noſtros, *ſunt ab Optato ipſo, qui prolatis ex Scriptura teſtimonijs, ſolet aliqua quaſi ſupplens interſe-rere, ut dilucidiora ſint, quæ profert: ſæpe ut apta propoſito videantur, quæ parum alioquin appoſita. Inde eſt & illud* tamen; Vos tamen, *&c. Cætera verbatim ex Græcâ, niſi quod* audite nomen D. *pro* audite verbum D. *quod irrepſiſſe puto. Eodem hoc teſtimonio contra Donatiſtas vtitur Auguſtinus poſt Coll. capite poſtremo. Profert & Tertull. contra Marcionem lib.* IV. *cap.* 16. *ex eadem quâ Optatus verſione. Vide & Collat. Carthag.* I. *pag.* 64. *vnde quid Optatus de ſuo adjecerit, liquidò conſtabit. Hoc exemplo poterit lector ſimilia alia loca, ſi operæ erit, expendere, eademque ad Hebraicam quoque veritatem exigere, atque inde, (quod in multis ſuccedet:) varietatis cauſſas rimari. Hæc enim in hac tantâ ac tam beatâ luce illarum literarum maluimus lectori relinquere, niſi ubi aliquid incidet, quod dignum vindice, quàm ijs immorari, quæ plerique faſtidiant, quia cuivis obuia; & quia multa, has noſtras Notulas inſtituto longiùs extruderent, ac diffunderent.*

pag. 3. lin. vlt. Cum illo fure concurrunt qui Deo, &c.) *Vt verba conſtent, quæ nunc malè cohærent,*

hærent, ita distinguenda sunt : ponunt, & cum illo fure concurrunt. Qui Deo furtum faciunt:*(i. Deum deserunt)*&cum mœchis, id est, cum hæreticis, partem suam ponunt, &c. *Psalm.* 49. 18. *&c.*

Et quia Collegium Episcopale nolunt nobiscum habere comm.] Collegium Episcopale, *non aliud quàm Episcoporum universus ordo, ac societas quàm latè patet. Omnes enim toto orbe Episcopi* collegæ, *&* *ita olim vicißim nuncupabant. Hinc aliquando* Collegium *absolutè, pro* Episcopale Collegium; *&* collegæ *pro* Episcopis. *Ita apud Sidon. Apoll:* turba Colegij, *pro, quantum est Episcoporum, Epist.* 1. *lib.* 6. *& qui* collegæ provinciales, *Epist.* 5. *lib.* 7. *eos* sacerdotes provinciales *appellat, Epist.* 25. *lib.* 4°. *quicunque essent ejusdem provinciæ, Episcopos, intelligens.* pag. 4. lin. 12.

Cum in Epist. Petri Apost. legerimus, Nolite, &c.] *Imò Iacobi, ni valde fallor, cap.* 4. *ver.* 11. *Erroris, ut conijcio, fuit hæc caussa, quod in Iacobo, laudata ab Optato verba quæ proximè præcedunt, eadem in Petri quoque Epist.* 1. *cap.* V. *ver.* 6. pag. 5. lin. 19.

Vt inter aliqua, &c.] *Non satis cohærent, nisi loco* ut, et *vel* id *scribas. Ita tamen Optatum scripsisse, non ausim asserere, cùm majora* ibid. l. 21.

jora

jora sint hoc in genere, quæ peccat non uno loco.

pag. 6. lin. 27. Qui in Trinitate Baptiſmatis unionem def.] *Ordo verborum quæ alioquin ſubobſcura videantur, hic eſt:* Qui unionem Baptiſm: in Trin. defend: *id eſt, Baptiſmatis in nomine Trinitatis adminiſtrati. Non immeritò tamen ſuſpicetur aliquis, Optatum hic per* Trinitatem Bapt: *trinas illas merſiones intelligere, quas Apoſtolorum, uti vocant, Canon 50.* τρία βαπτίσματα *nuncupat, & ſecundum* (Baptiſma) *aut intelligi, aut reſtitui debere, in hunc modum,* qui in Trinitate Baptiſmatis, ejus, *ſive,* Baptiſmatis, uni: defend. *Priorem tamen interpretationem magis probo, quando & alij ita quoque loquuntur, in* Trinitate baptizare, *i. e. in nomine* Trinitatis. *Optatus ipſe libro* v. Baptiſma Chriſtianorum Trinitate confectum, *&c. Eodem libro,* Nemo adhuc tinctus fuerat in Trinitate, *&c. ac deinceps ſæpius.*

pag. 9. lin. 9. ſicut dixiſti caro Chriſti, &c.] *Pro* ſicut, *lege,* ſi ut, *duobus verbis; ita enim ſententia requirit, quæ alioquin nulla poteſt elici ex vulgatâ lectione. Si, inquit, vt tu quidem vis, & interpretaris, Caro Chriſti, id eſt, omnis caro peccatrix, &c. Quod autem hîc,* nemo non eſt, *pro,* nemo eſt, *etſi durum, non auſim tamen emendare, quia*

haud

haud diſſimile alibi obſervavi.

Quæ nullum videbatur admiſiſſe pecc.] *Minùs cautè, ne dicam piè locutus cuipiam videri poſſit Optatus, qui vim locutionis, non ignotæ quidem, ſed antiquis minùs uſitatæ, non advertat.* Quæ nullum videbatur admiſiſſe pecc. *id eſt, quæ nullum admiſerat. Ita apud Lamprid: in Alex: Severo,* Iures judicare juſſit in civitatibus ullis nunquam videri. *Plura exempla ſi requiris, adi Caſaubonum ad illa Capitolini, ut* octo pedes digito videretur egreſſus: *pag. 399. Quomodo & loquitur Apoſtolus (ut hic obiter moneam,) 1.Cor.11.6.* Si quis autem videtur contentioſus eſſe; *atque iterum proximo cap:* quæ videntur membra, *&c. Nec non & Chriſtus Lucæ* 8.18. quod videtur habere, *&c. ac denique ſcriptor ad Hebr.4.1.* μήποτε δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν, *&c. Hujus autem locutionis apud hunc noſtrum exempla, cùm ſingulæ propè paginæ ſuppeditent, ſemel monuiſſe ſufficiat. At lib. 2.* Quid mendacem videre vultis Spiritum Sanctum, &c. *etſi ferri poſſit in Optato, puto tamen eum ſcripſiſſe,* videri.

ibid. lin. 22.

Victorino Pictavienſi, & Zepherino Vrbico, &c.] *Notum loquendi genus, jam multis obſervatum. Ita Victor Utic. de Perſec.*

pag. 10. lin. 17.

ſec. Vandal. lib. 1. Cujus exitum ita urbici captivi planxerunt, ut tunc ſe putarent magis tradi manibus Barbarorum, quando ille perrexit ad cœlum. *De captivis eum Romanis agere diſcas è præcedentibus. Optatus infra,* poſtquam ordinatus in urbe purgatus, *id eſt, Romæ: idemque alicubi,* urbica commoratio, *eâdem mente.*

pag. 11. lin. 2. apud quos non ſunt ſacramenta, quæ nobis & vobis videntur eſſe communia.] *Ea erat etiam Catholicorum multorum à Cypriani uſq; tẽporibus in Afr. ſententia, de quâ non vno loco Balduinus, Baptizatos ab hæreticis eſſe rebaptizandos. Quare quod poſtea hoc ipſo libro,* ab Eccleſia :aalienum eſſe, quod Donatus confeſſus eſt, ſe rebaptizaſſe; *monet Balduinus, non id in Africa, ſed Romæ, ubi contraria ſententia ſemper obtinuit, eſſe pronunciatum. Quod quidem verum eſt, cùm pars ſit ſententiæ à Melchiade Rom: in Donatum latæ. Cur tamen idem in Africa quoque à Catholicis Afris pronunciari non potuerit, nihil obſtat. Neque enim de rebaptizatione hæreticorum, ſed ſchiſmaticorum illis verbis agitur, quam non minùs improbabant Afri, quàm tranſmarini Catholici. Quod autem in rebaptizandis vel non rebaptizandis hæreticis diſ-*

crimen

crimen à veteri Ecclesia obseruatum sit, consulendi sunt antiqui Canones, & Augustinus de Baptismo.

quas non necessarias recusat Ch.] non necess. *i. tanquam extraneas, & ignotas. Sic lib.* 3°. Illis imputate, qui populum Dei diviserunt, & Basilicas fecerunt non necessarias. *i. nouas, & peregrinas, cum genuinis, ac legitimis, nihil habentes commune: qui erexerunt altare contra altare, &c. Qui* necessarij *dicantur in jure, consule IC.*ᵒˢ *Verius tamen, ut alludat ad locum Isaiæ prophetæ, quem postea profert lib.* 3. Ideo quoniam ascendistis in templa supervacanea, *&c. Propriè de templis videntur usurpasse. Ita Victor Vticensis postquam narravit gentilium numinum ædes à Vandalis dirutas, ad Christianarum vastationes ita transit,* Et ut de necessarijs loquar, Basilicam majorem, ubi corpora Storum martyrum, *&c.* pag. 11. lin. 14.

nec annulum quo legitur fons esse signatus.] *Hic sibi crucem figit Alb. quid veteres per* annulum *intellexerint, vehementer anxius. Et quamvis expedire se non possit, locos tamen aliquot Tertulliani, quibus annuli mentionem facit, quasi Optato non parum lucis allaturos, tum hic profert, tum ad* ibid. l. 26.

lib. secundum, ubi de annulo iterum quærit; pari anxietate, pari fælicitate. Toto enim cælo utrobique errat. Quid per annulum intelligant authores illius antiquitatis, *inquit,* non satis constat. Tertullianus de pudicit. non pro Baptismo, *&c. Illud primùm vellem explicasset, quem* annulum *veterum intelligat, de quo non satis constat; qui sint illi veterum de vno eodemque annulo loci, qui aliquam difficultatem pariunt. Tertull. de* annulo *loquitur, & Optatus de* annulo. *Sed Optatus, dum de Dotibus Eccle. disputat, & de annulo qui* Canticorum *4to. 12°. etsi non legitur, ab Optato tamen intelligitur, quia* fons signatus *ibi legitur: Eum annulum inter dotes Eccl. refert Opt. & enumerat. Qua id ratione, aut quid per* fontem signatum, *de cujus* annulo *loquitur, intellexerit, ipse non explicat. Cæterùm, cùm duplicis annuli fuerit olim inter veteres Baptismi ritus usus (ut à doctis observatum est:) alterius, quo* fontes *seu Baptisteria certis temporibus obsignare mos erat; alterius autem, quo baptizandi, fidei suæ professionem, quæ postea in publicas tabulas referretur, obsignabant; verisimile est Optatum per* fontem signatum *ad veterem illum signandi Baptisterij morem alludere, & quam facit* annuli *mentionem, ad*

eundem

eundem illam morem referendam. Haud quicquam tamen affirmare audeo. Quod autem libro de Pudicit. *meminit annuli Tertullianus, factum occasione parabolæ prodigi quæ 15°. Lucæ narratur, quam cum ita interpretarentur Catholici, ut ex illa verè pœnitentibus veniæ apud Deum, pristinaque locum gratiæ promitterent; Ipse qui contrariam sententiam tuebatur, illorum interpretationem suggillat & reijcit. Eodem loco & stolæ meminit, & vituli saginati, quæ ad eandem pertinent parabolam, eorumque receptas ab alijs interpretationes exagitat, aliasque ipse comminiscitur, & adducit. Non igitur de eodem annulo loquuntur Tertull. & Optatus; ut mirum non sit, si nec eadem dicant. Vtraque tamen quam illius quoque annuli adfert Tertullianus interpretatio, ad solemnes illos Baptismi ritus pertinere videtur. In priori enim, quam reijcit Tertull. interpretatione,* Signaculum lavacri *annulus exponitur; in posteriori autem,* quo pactionem fidei interrogati obsignabant, *à Tertulliano describitur. Hic* ☾A. *legat cui tanti erit noscere, quantâ ille peritiâ, quanto judicio in veterum lectione versatus fuerit. Quasi de eodem Tertull. & Opt. annulo loquerentur, eos inducit. Diversas ejusdem parabolæ inter-*

pretationes in Tertull°. confundit. In priori interpretatione quæ stolæ *seu* vestis ptioris *affertur expositio, eam* annulo *tribuit. Quia neutram* annuli, *quæ in duplici illa parabolæ interpretatione, rationem, non modò non assecutus est, sed ne suspicari quidem potuit, ipse alias comminiscitur, falsas, ridiculas, ineptas; ut omnem fidem superet. Interdum* Absolutiouem *interpretatur; interdum* Spiritum Sanctum; *tandem &* confirmationem. *Quam iniquè ita comparatum est, hi qui sunt indoctissimi, semper ut sint audacissimi! Nam quis alioqui crederet, virum grauem, tantæque in Ecclesia dignitatis, suæ existimationi tam malè consulturum fuisse? Balduino autem, viro doctissimo, libens assentior, totam hanc de dotibus, seu* ornamentis *Ecclesiæ doctrinam* Optati *&* frigidam *esse &* obscuram. *Frigida utique, quæ fundamentis tam infirmis tota nitatur: ideò autem obscura, tum quod hic imperfecta, tum quòd à nullo quod sciam veterum, ut ab ipso tradita sit, à quo lucem minùs perfectis & dilucidis* Optati *locis mutuari possimus. Eidem Bald. assentior, eum quasdam quasi notas & insignia quibus dignosci posset Ecclesia, tradere voluisse. Eas autem notas quinq; numero statuit. quarum tres,* fons annulus, angelus *ad*

Bap-

Baptismum pertinent. Fontis *&* annuli *fundamentum ponit in Cantic.* 4. 12. Angeli *verò, (de quo plura postea dicturi sumus:) in Angelo piscinæ Bethsaidæ. Nam & Angelum aquis sacri lavacri interuenire credebant, & illam piscinam, Baptismi figuram fuisse; ut postea pluribus docebimus. Idem tamen Optatus lib.* 2°. *has* dotes *ab ipsis Ecclesiæ* membris *&* visceribus *quæ vocat, distinguit, quæ in* sacramentis *&* nominibus, *sive personis Trinitatis, verâ nempe Trinitatis agnitione, non in* ornamentis, *sciscit ipse consistere. Distinguit igitur has* dotes à sacramentis; *quarum tamen ad Baptismum pleræque pertinent. Porrò si notas & indicia constituere voluit, quibus ornata dignosceretur Ecclesia; quid attinuit* Angeli *meminisse, quē ut peragendis salutaris aquæ mysterijs præsentem interesse concedamus, nemo tamen ita præsentem dixerit, ut videri poßit? Hæc eò dico pluribus, ne quis in his subtilibus argutijs, quas tanto noster hic conatu, frustra se torqueat, quasi magna ex ijs mysteria eruiturus. excussa enim, leviora quàm subtiliora comperientur: ut vel eo nomine grauiores alios, & doctiores, ab ijs abstinuisse putem.*

nec aliquem illorum esse] Nec aliquis illo- pag. 11. lin. 27.

illorum sit, *postularet recta Latinitas. Optatus fortasse scripserat* esset, *pro* sit, *solitâ enallage; unde postea mutato casu* τοῦ aliquis, *factus est infinitivus. Aut si* aliquem *retinemus, tum scripserit Optatus*, esse necesse, *quorum alterum propter affinitatem scripturæ sit omissum; prono sanè lapsu, & in Manuscript. passim obuio; ut postea quoque observabimus. Quid, quod compendia ejusmodi sive syllabarum, sive etiam vocum integrarum veteres scribæ quæsiverunt; ut* necESSET *pro* necesse esset? *quod & Typographos aliquando retinuisse observare memini. Ego tamen in ea potius sum sententia, ab ipso Optato esse, hoc quicquid est: neque abhorret ab illo æuo. Illud maximè me movet, quod similes solælcismi (sive* ἀνακόλουθα *mavis appellare:) præcedente particula* ut, *occurrunt apud hunc nostrum non uno loco.*

pag. 12. lin. 20. Nec Cœc. rec. à C. P.] *Scire te velim L. multa hinc & similib. alijs ex locis ad caussam relig. trahere A. passimq; ex Bar. Perronioque Cardin. interserere, quæ nos de industriâ missa facimus omnia. Fecimus autem, tum quia prolixioris erant operæ, & à proposito nostro alienæ; tum quia nihil ab eo novum videbamus afferri, quod non jam ad nauseam usque ultro citroque tortum ac retortum fuerit, sitque*

hodie

hodie scriptis ejus argumenti plurimis tritissimum, ac decantatissimum.

cōtra illa quæ à te paulo ante sunt dicta] *hîc idem est, ac si dixisset, è diverso, rursus, sive,* tum verò; *repetendo verbum* miror, *à principio. Cum tamen postea sequatur,* In te convertisti sententiæ gladium, dum æstimas, quia alteros appetebas: *non malè restituas,* contra illa quæ ante paulo dicta sunt, dixisti. *Error ab eo fonte, quo multi passim: inde nempe, quod alterum* dixisti *proximè sequatur. Quanquam nec illo* dixisti *opus erit, si* sunt *vel* faciunt *intelligas. Sed hoc leve. Monendum tamen fuit, ne quis cum A. putet aliquid hic deesse.* ibid. lin. vlt.

Catholicam facit simplex & verus intellectus, intelligere] *Vt aliquis sit sensus, vel expungendum est illud* intelligere, *quod sanè melius absit; aut coniungendum cum præcedenti,* facit: facit intelligere, *i, delarat, indicat. Sæpe enim redundat illud* intelligere; *ut* intelligeris ignorare, *pro, ignoras, post pauca: & lib. 2°. semel iterumque animadvertas ita usurpari, ut sententiæ nihil intersit, si tollatur.* Intellectus *autem &* intelligentia *pro* sensu *aut interpretatione, ut vulgò loquimur; apud Ecclesiasticos scriptores transliticium. Mox autem, quem offendet, indica-* pag. 13. lin. 22.

tivus abſcedunt *pro ſubiunctivo, (quod erat legitimum,) legat ille* & deſerta, *non ut hic*, ut des. *Aliter tamen ego ſentio.*

pag. 14. lin. 14. in pernicie miſerorum diſputationibus impijs venena m. vomuerunt] Perperàm, *inquiunt notæ L.* & *(perniciem)* reponendum vel puer videat. *Ita ſane poſtularet uſus; ſed aliter amant hi ſcriptores, & nihil omninò corrigendum. Ita Salvianus alicubi,* in uſu miſericordiæ collocare. *Noster lib.* 5. Videte quod in ſalute humani generis ſit pollicitus Chriſtus. *Idem mox.* Cum multos tingeret in pœnitentiâ ac remiſsâ peccatorum, *&c. Talia multa reperias. Pariter dictum eſt à Victore Vticenſi,* ſævire in Eccleſijs & Baſilicis, *&c.* Proijcere in partibus maritimis, *&c.* conijcere in vinculis, *&c.* relegare in Eremi partibus, *&c.* in longinquis & extremis regionibus detrudere, *&c. Apud Lucif. Calarit:* mittere in camino ignis. *Sed in illo minùs mirum, qui totus ubique* ἀγράμματ[illegible].

pag. 15. lin. vlt. Quid miniſtros plurimos? quid Diaconos in tertio? quid Presbyteros in ſecundo ſacerdotio] *Novum hoc atque inſolens eſt, ac noſtrâ in primis obſeruatione dignum, quod Optatus hic etiam Diaconos ſacro* ſacerdotio *comprehendit. Sane* ſacerdotis

com-

communem Presbyteris & Episcopis apud veteres appellationem, & ſacerdotes *pro Episcopis*; ſacerdotium *autem pro* Epiſcopatu *ab illis haud rarò dici, non poteſt ignorare, qui veteres ſcriptores, vel à primo, quod ajunt, limine ſalutavit. Vnde Auguſtino,* concilium 70. ſacerdotum *dictum alicubi: & apud Vict: Vticenſem de Perſecut. Vand.* Concilium tantorum ſacerdotum, *in edicto Hunnerici, lib. 3. In quo ſane vel uno Victore ſingulis prope paginis turpiter impingat,* qui ſacerdotem, *pro Epiſcopo,* & ſacerdotium *pro Epiſcopatu ab illo dici non animaduertat. Contrà autem,* Epiſcopus *pro* Preſbytero, *ab antiquis aliquando poſitum eſſe, quanquam id rarius, à doctis obſervatum eſt. Hinc ad diſcrimen vetus illa loquendi formula manavit, ut* primi ordinis ſacerdos, *pro Epiſcopo dicatur aliquando*; ſecundi *autem* ordinis *ſive* gradus ſacerdos *idem ſit, qui vulgò presbyter. De quâ loquendi formula multa doctiſſimus Savaro ad Sidonium Apoll. non vno loco. Sed mirum, cùm vir ille eruditiſſimus hoc, inter alia, Optati teſtimonio ſuam ſententiam de* duplici ſacerdotio *confirmet, & ejus verba laudet, quod de* tertio *quoque* ſacerdotij gradu *hic ibidem Optatus, illum tacere, ac quaſi conſultò præterire,*

ne

ne ſententiæ, quam volebat, incommodaret. Sed contra antiquos Canones, qui exertè, Diaconos ad miniſterium non ad ſacerdotium ordinari; *nec plures quàm duos illos, presbyteratus & Epiſcopatus* ſacerdotij ordines *eſſe ſanciunt, uſumque loquendi à veteribus receptum; non eſt quod unus aut alter locus, qualis hic Optati eſt, ubi* ſacerdotij *latior acceptio, moleſtiam nobis faceſſant. At in Iure Canonico non rarum, ut* ſacerdotij *appellatio ad omnes* in ſacris *(ut vulgò diſtinguunt,)* ordinibus *conſtitutos extendatur. qua ratione etiam ſubdiaconos includit. Ita diſt. 31. can. 14.* Aliter ſe Orientalium traditio habet Eccleſiarum, aliter hujus Stæ. Rom. Eccleſiæ. Nam earum ſacerdotes, Diaconi ac ſubdiaconi matrimonio copulantur. Iſtius autem Eccleſ. vel Occidentalium nullus ſacerdotum à ſubdiacono uſque ad Epiſcopum licentiam habet conjugium ſortiendi. *Vide & Can.* Omnium ſacerdotum, *&c. &*, Erubeſcant impij, *&c. Quin & omnes omninò Clericos eâ interdum appellatione comprehenſos, reperias. Ita Victor Vtic. lib. 3°.* Si Collatio deſiderabatur, quare rapinæ rerum alienarum, non tantum ſacerdotum, verum etiam Laicorum? Sacerdotes, *Laicis opponit,*

nit; Clericos intelligens. Sed longè aliter hîc Optatus, qui cæteros omnium ordinum, quos omnes ministros *appellat, à sacerdotio disertis verbis excludit, nec minùs exertè* Diaconorum *ordinem, tanquam* 3^m. sacerdotij *gradum constituit. Dico igitur, ad dignitatem Diaconorum pertinere, & eò referri debere, quod veteres plerique, Cyprianus, Augustinus, alij, cùm ordines Ecclesiasticos recensent, vel solos Episcopos, Presbyt. & Diaconos meminisse, cæteros omninò præterire; vel ut hic Optatus, cæteris, tanquam minorum gentium ordinibus, generali* ministrorum, ministeriorum vel ὑπηρετῶν, *voce comprehensis; solos illos nominare. Ijdem fortaſse cæterorum quoque meminerunt interdum; non nego: omittunt tamen sæpius, cum Episcopos, Presbyteros, & Diaconos nominant. Imò verò ita hos nominant, ac recensent, Dionys. de Hierarch: Ecclesiast. cap. 5°. Hieron. in Es. cap.19. ut alios non tam præterire, quàm non agnoscere videantur. Quibus ut respondeat magni vir nominis in* Controv. *torqueatur ipse magis, an eos torqueat incertum. Ac Dionysium quidem, non ordines Ecclesiasticos, sed Hierarchias; Hieronymum autem nec ipsum Clericorum, sed Christianorum ordines prædicto loco recensere, & proposito suo*

ea

ea enumeratione inservire comminiscitur. Sed ut de re ipsâ nihil dicam, neque cum Thoma Aquinate, & Petro Lombardo qui contrarium planè tuentur, cum committam; & Aquinas quidem, hoc ipso Dionysio fretus, Supplem. Quæst. 37. ad secundum, *&c. præter Dionysium & Hieronymum, sic loquuntur & alij, quibus responsio illa viri docti, aptari minimè potest. Inter alios etiam noster lib.* 2°. *circa finem*; cum sint (*inquit*) in Ecclesia quatuor genera capitum: Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, & fidelium, *&c. Interim tamen quod probat Bellar. commune cum Episc. & presbyt. diaconis quoque regimen Ecclesiæ fuisse, eosque ut* præpositos *in honore habitos, cùm reliqui Clerici tantum* ministrarent; *vel inde perspicias, quanto majoris olim dignitatis & authoritatis ordo fuerit, quàm postea fuit, neque absque ratione factum esse, ut cum cæterorum nulla omnino ratio haberetur; aut generali* ministrorum *appellatione, ut jam diximus, concluderentur: soli Diaconi quasi ejusdem dignitatis participes, cum* sacerdotibus *sive Episc. & presbyt. coniungerentur. Ad ea quæ Bellarm. affert, addo insignem Eusebij, aut potius Constantini locum, in Epist. ad Euseb. Vitæ lib.* 2°. *ubi* προεστωμένους ἐπισκόπους & πρεσβυτέρους

Diaconos

Diaconos ut ejusdem sortis ac conditionis adjunctos & annumeratos videas. Etiã August. ad Valerium, Epist. 148. *de merito agens, & præcellentiâ* sacerdotalis *muneris, Episcopis & Presbyteris, etiam Diaconos tanquam ejusdem, aut non dissimilis conditionis adjungit: & Hieronymus, ubi eos Presbyteris* sacerdotio minores *condendit,* lucris *tamen & dignitate, Romæ saltem* majores, *indignatur ille quidem, sed agnoscet tamen. Hinc etiam illud colligas, quod toties Canonibus ac censuris contra illos opus fuerit, quæ superbientes, ac supra Presbyteros sese efferentes, ipsis etiam Episcopis interdum contumeliosos, & iniurios (ut de quodam Cyprianus:) in ordinem cogerent, ac fastum eorum reprimerent. Sed de his vereor ne nimis multa. Quæ tamen etsi primâ fronte exigua videantur, observata, magni usus esse in antiquorum lectione comperientur. Pudet dicere, quàm fœdè labantur interdum viri maximi, harum vel minimarum rerum ignoratione. Hunc ipsum* Optati *locum nuper in admirandæ doctrinæ scripto à viro incomparabili ita versum legebam, ut nihil ipso indignius, & ab* Optati *mente magis alienum excogitari possit.*

Iam omnes hæretici cæperunt murmurare] pag. 17. lin. 8.

rare] *Quos* hæreticos *intelligit Optatus? Qua quidem ratione Donatistæ, vel ut Cresconio placebat, Donatiani, dici et appellari potuerint* hæretici, *multis disputat August. lib. 2°. contra Cresconium. Idem in libro de hæresibus*, schisma *eos* in hæresin vertisse *docet, & raro aliter quàm hæreticos nuncupat. Olim quoque vulgum* hæreticum *pro* schismatico *promiscuè usurpasse persuasum habeo; hodiéque in Epistolis Constantini,* hæretici vel schismatici, *quasi perinde esset, de Donatistis legas. Iam ut & illud concedamus, eos qui ad hoc Concilium convenerunt, non hujus quidem occasione concilij, sed eosdem tamen omnes, aut plerosque saltem, in posteriori quodam Concilio congregatos schismatis auctores extitisse; quis tamen credat Optatum, dum narrat illa quæ schisma præcesserunt, de ipsis, tanquam jam notis ac convictis hæreticis locuturum fuisse? Optatum, qui id modo disputabat, & à Parmeniano factum vehementer improbabat, quod schismaticos hæreticis inconsultè miscuisset; quos ipse nimirum magno discrimine separari invicem statuit, nec statuit tantum, sed discrimen ipse non perfunctoriè docet. Vel ista expendantur:* Sed miror quod tibi visum est, etiam vos ipsos hæreticis adjungere, quos esse schismaticos

maticos constat, *&c. mox iterum,* Satis te miror, Fr. P. cum schismaticus sis, schismaticos hæreticis adjungere voluisse, *&c. ac rursus,* Volebam ut soli damnarentur hæretici; quantum in te est, & vos ipsos cum eis unâ sententia ferire voluisti, *&c. Ego non dubito Optatum scripsisse,* iam omnes *(hæret ei)* cæperunt murmurare. *Ita mox ipsa eorum verba interserit, ne quis hic factum miretur. Iam ut eis qui ita premuntur, sive verbis, sive rebus ipsis, ut nequeant evadere, aut certe non facile se queant expedire; ut eis in quā* aqua *dicatur* hærere, *vel iis notum, qui nondum ære lavantur. Dativum autem, si non exprimatur, subaudiendum tamen esse, eosque falli qui exponunt,* in aqua hæret, *uno Ciceronis exemplo potest abunde confirmari; cujus hæc ad Q. Fratrem verba, Lib. 2. Ep. 7.* Quod Idibus & postridie dictum fuerat de agro Campano actum iri, non est actum. In hac caussa mihi aqua hæret. *Cum autem breviter scripsisset Optatus, & fortasse tum solerent & loqui,* hæret ei, *quod plenius ante dicebant,* aqua ei hæret; *ex duabus illis vocibus,* hæret ei, *ab imperito scribâ, cui aqua hic hærebat, quòd Optatum ipsis eorum verbis uti non intelligeret, & veteris verbi non veniebat in mentem,* hæ-

hæretici, *unâ voce, factum est. quod sane hic locum adeò non habet, ut unâ hac voculâ superior omnis disputatio de Hæreticis & schismaticis evertatur; quam qui expenderit, de necessitate hujus correctionis minimè dubitabit.*

ibid. l. 16. Sedete omnes] *Ad ea quæ Balduinus hic notat, addo locum ex Collat: Carthag. Coll.* 1ª. *pag.* 149. *Cum enim* partes *seu* actores *sedere vellet cognitor Marcellinus, ita inter alia respondent, ac excusant Donatistæ*, Id autem nobis expedit, id necesse est, ut cum caussa peroratur, cum prius incipitur, ut etiam personæ constent, stare singulos deceat, quibus subire contigit disceptationis examen.

pag. 19. lin. 10. Quæ ante spiritalem cibum, & potum, os nescio cujus martyris, si tamen] *Præter Balsamonem à Balduino citatum, vide & Damascenum. In Balsamone jure quis miretur, huius ossis ita illum meminisse, quasi hoc præcipuum huius sectæ esset, & hâc potissimum superstitione constaret. Nisi tamen magis hoc mirum esset, Græcos plerosque Donatistarum non omninò meminisse, quasi ne fando quidem notos habuissent. De* vindicato martyre *quod sequitur, Baronio planè assentior, in martyrologio,* non recepto nec pro-

probato, *interpretanti*; *quod alij*, ſanctitatis deſignatum, *neſcio quam benè. Neque enim omnes martyres, ſive mortem & tormenta pro fide paſſi*, ſanctitatis deſignati; *quando inter illos aliquando etiam qui facinoroſi, ſchiſmatici, & hæretici, (ut pluribus ibi Baronius:) quos opinor pro* beatis, *ſine* ſanctitatis deſignatis *Eccleſia non habuit. Cæterum de* Martyre *quod hæret hic Optatus, & dubitat, non ſine cauſſa factum, cum jam olim reperti non pauci, quibus hoc ſtudium, & ars ea vivendi unica, ut martyrum, etiam falſorum, reliquias circumferrent, & ſimplicioribus venditarent. Teſtem appello Auguſtinum, de Opere Monach: cap.* 28. Alij membra martyrum, ſi tamen martyrum, venditant, alij fimbrias, & phylacteria ſua magnificant, alij parentes vel conſanguineos ſuos, &c. et omnes petunt, omnes exigunt, aut ſumptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ pretium ſanctitatis, *&c.*

quaſi fidelibus ſenioribus commendavit] *Erant olim* ſeniores *Laici, puri puti ſæculares; erant & alij, Laici quidem & ipſi, ſed qui tamen quadamtenùs* Eccleſiaſtici *quoque dici potuerunt: haud ſecus ac illi, qui hodie apud nos* templorum, *vel* Eccleſiarum gardiani *vulgò vocitantur. Illi* loco- pag. 10. lin. 2.

rum *seu* urbium seniores *vulgò dicti; isti, Ecclesiæ, vel Ecclesiastici. Sed de istis multa congessit vir doctiss. & de his literis adeo meritus, Christoph. Iustellus, ad Can. Ecclesiæ Africanæ, ut dignus sit, qui diligentiæ & eruditionis suæ fructum ferat ab omnibus. Illum igitur adeat, qui plura de istis cupit.*

ibid. lin. 26. Subduxerunt communioni plebem] *Melius quod jam olim fuerat editum,* subduxerunt comm. pedem. *Idem mox aliis verbis repetit,* Non minùs & ambitores, *&c.* nec non & Lucilla communioni misceri noluit.

pag. 22. lin. 3. quasi imponatur illi manus in Episcopatu, & quassetur illi caput de pœnitentia] *Quoniam Cæcilianus iterum se ordinandum obtulerat, sive id seriò, sive per ironiam, ut Augustinus intelligit; Purpurius solitâ malitiâ fretus, & occultos animo versans dolos, Age, inquit, accedat huc Cæcilianus, ut in Episcopatu, (id est, ad Episcopatũ,) manus ipsi à nobis imponatur: reverâ autem, ut cum Cæcilianus accessisset, ac se in eorum manus tradidisset, eum* de pœnitentia quassarent, *i. lapsorum pœnitentiam, sive* [illegible] *subire cogerent; quâ semel peractâ, qui clericus erat, statim suo gradu,* ipso facto, *ut loquuntur;*

&

& qui nondum erat, ejus in posterum obtinendi spe omni, & facultate per antiquos Canones, excidebat. Augustin: Ep. 50. ad Bonif: Vt constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam, clericatum accipiat, vel ad Clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ, *&c. Sed ne longius eamus, noster hic exertè lib. 2°.* Invenistis pueros, de pœnitentia sauciastis, ne aliqui ordinari potuissent. De pœnitentia *autem* sauciare, *aut quod eodem recidit*, caput alicui quassare, *usitatâ sibi, eáque eleganti* φράσει *dicit Optatus, ut alibi,* sanctitatem de superbiâ vendicare, *lib. 3°. &*, de paupertate spiritus pars erant condimenti, *lib. 7°. & eodem libro*, de dissensione infatuatus. *Omitto similes alios locos, qui plurimi. Ita Sidon: Apoll. li. 9°. ep. 9ª.* affectare de vestium discretione superbiam. *Amat inprimis Cyprianus, ut infinitis locis demonstrari possit. Vnico exemplo contenti erimus.* De Idol: Vanit. *circa finem*, Itaque cum Christus secundum à prophetis ante prædicta, verbo & vocis imperio Dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos restringeret, leprosos purgaret, *&c.* Iudæi qui illum crediderunt

hominem tantùm de humilitate carnis, & corporis; existimabant Magum de licentia (*peßimè in editis nonnullis quibus usus sum*, diligentia, *pro*, de licentia:) potestatis.

ibid. lin. 16. qui lector in Diaconio Cæciliani fuerat] *id est, cum Cæcilianus adhuc erat Archidiaconus: durante ejus Archidiaconatu. Nam alioqui* Diaconium, *sive* διακονικὸν *de sacratißimo Ecclesiæ loco dici non ignoramus, qui Can. Concil. Laodic.* ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, *&c.* ministris *interdicitur; ubi Balsamon* ὑπηρέτας hypodiaconos; *concilium autem Agathense can.66.* insacratos ministros *interpretatur.*

pag. 23. lin. 1. providentes quod fama duas res similes uno] *scribe*, quod fama duas diversas res simul & uno t. loqui non posset. *pro* diversas, *exscriptor per compendium (dras) scripserat; quod postea ob similitudinem cum præcedente* duas, *omissum. aut ex (dras,) fecit* duas; *quo sententia carere rectè potest. Haud absimile illud, ad verba quod attinet, lib.* 7°. Non potest idem operarius duas res repugnantes & contrarias (*quod hic,* duas diversas res:) simul facere.

pag. 24. lin. 24. et in capitibus mandatorum, non facies schisma] *Non debebant hæc*, Non facies

schisma,

ſchiſma, *alijs characteribus ſcribi, quaſi ipſa S^{ræ}. verba eſſent ab Optato citata. Neque enim nunc extant, neque unquam, in ullâ, vel Græcâ, vel Latinâ Verſione extiterunt. Hoc ipſum ſubindicat Optatus, dum dicit,* in capitibus mandatorum; *ad illa nimirum reſpiciens Apoſtoli Rom.* 13. 9. Τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, &c. καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. *Quod hodie* inſtauratur, *olim legebatur, à quibusdam ſaltem,* recapitulatur; *ut & Epheſ.*1.10. *quem locum citans Tertull. adverſ. Marc. lib.* V. *cap.* 17. recapitulare *repræſentat; quamvis idem alibi reddat,* ad caput reciprocare; *atque iterum alio loco,* ad initium colligere. *Iam,* ſchiſma *ad peccata, quæ in proximum committuntur, propriè atque inter prima referri, notum eſt.* Inter peccata quæ ſunt in proximum, peccatum ſchiſmatis videtur eſſe maximum, quia eſt contra ſpirituale bonum multitudinis. *Aquin.*2^a.2^æ. *Quaeſt.* 39. *artic.* 2. Ad tert. *&c.* In capitibus mandatorum *igitur hic explicamus, In ſummâ, ſive, recapitulatione mandatorum. Non diſplicet tamen Albaſpinæi interpretatio, qui refert ad primum mandatum, cùm paulò poſt Optatus,* Deus cui diſplicet ſchiſma hoc libenter videre non potuit. Indixerant

quodammodo Deo bellum, quasi esset alter Deus, &c. *Utraque interpretatio vera fuerit, si dicamus Optatum ad verba Christi respexisse, Math.22. 37,38.*

pag. 25. lin. 1. In Ninive Civitate hominum numero centum viginti millia] *Non hic error Optati proprius. Politissimus Ecclesiasticorum Sulpicius, Sacræ hist. lib.* 1°. id oppidum *(de Ninive loquitur:)* olim ab Assur Sion filio conditum, caput regni Assyriorum fuit: frequens tum incolarum multitudine, alens virorum millia c. & xx. atque ut in magno populo, abundans vitijs. *Atqui non ait Scriptura tot omnino esse in urbe, sed tot esse qui dextram à sinistra nequiverint discernere. quod sane non potest, nisi de valde pueris intelligi; nisi ad allegoricas interpretationes confugias. Vide hic Hieron. & Glossas: vide & Drusium.*

pag. 26. lin. 5. Intra momenti spatiũ ad transgl. pr. terra patuit, rapuit, clausa] *Elegenter hic ab Optato ad exprimendam rei celeritatem oratio, quæ vocatur* ἀσύνδετον, *adhibetur. quasi imitatus esset illud Cæsaris,* Veni, vidi, vici. *Et sane haud vulgarem ejus elegantiam, nec minus ingenium, præcipuè cum quippiam narrat aut describit, multa testantur. Utinam par fuisset eruditio. Nam disputante illo plerumque:*

riumque: ſed de ſancto viro nolo quicquam acerbius. præcipuè, cùm temporis, quàm hominis infælicitas hæc fuerit.

ut ſit quod imputet & imitantibus prima peccata] τὸ &, *non eſt hic otioſum, ſed magni & elegantis uſus. Vt ſit, inquit, quod meritò iis imputet, quóque* ἀναπολογήτους *eos reddat, quicunque peccatores primos tam exemplariter à Deo punitos porrò ſuſtinent imitari. Quod autem ſequitur in eadem ſententia*, Ad exemplum præſens pœna compreſſit, ſecunda judicio reſervabit, *cùm nulla commoda ſententia ex his effici poſſit, facilè mihi quemvis acceſſurum puto, perquam levi, ac nullâ prope literarum mutatione corrigendum eſſe*, Ad exemplum præſens pœna cum præceſſit, ſecundam judicio reſervabit, *vel*, ſecunda judicio reſervabitur. *Cùm, inquit*, pœna præſens, *id eſt, in hoc ſeculo exacta publicè & in omnium conſpectu, ad exemplum; poſtquam hæc pœna jam præceſſit, non mirum eſt, ſi Deus ſimiles pœnas ab omnibus ſchiſmaticis non exigat, quum ſecundam & quæcunque poſtea debebuntur eo nomine peccatoribus pœnæ, omnes eas univerſali judicio reſervaverit. Poſſunt etiam hæc latiùs de quibuſvis peccatoribus intelligi.* ibid. l. 19.

pag. 27. lin. 1. quæ cum veritate confabulentur] *Non observatum mihi alibi verbum hac notione. Ego adulterinum censeo, ac loco illius reponendum*, confibulentur. *Tertullianus sic usurpat non semel, & quidem præcedente, ut hic*, concordiæ, *vel* concordandi *verbo. lib. de Trinit. (sive ille Tertulliani fœtus est, sive Novatiani:) de Christo loquens*, Quoniam si ad hominem veniebat, ut mediator Dei, & hominum esse deberet, oportuit illum cum eo esse, & verbum carnem fieri, ut in semet ipso concordiam confibularet terrenorum pariter, atque cœlestium, dum utriusque partis in se connectens pignora, *&c. Mox iterum, capite, quod proximè sequitur, extremo*, concordia *&* confibulatio *simul juncta.*

ibid. l. vlt. Et tamen dati sunt Iudices] *Importunè hic digrediendi super Inscriptione Epistolæ Constantini ad Melchiadem occasionem captavit A. Cùm enim novum ipse nihil, veterem Baronij coniecturam*, τὸ Μάρκῳ, *emendantis*, ἱεράρχῳ. *à doctis pridem explosam, Cardinali* du Perron *falsò tribuit, quę adeò ejus puduit, (quod ex novissimo ejus ad Regem Angliæ scripto liquet:) ut quidvis potius excogitandum putaret, quàm vel meminisse Baronianæ conjecturæ dignaretur.*

Et

Et Episcopis lapsis manum imposuisse, quod ab Eccles. alienum est] *Multus est in Observationibus Albasp. & multos Optati locos, quasi tot argumenta colligit, ut hanc* manuum impositionem, *de qua hoc loco Optatus, non de* reordinatione Episcoporum, *qui ad Donatistas deficiebant, ut Balduinus & alij quidam docti explicabant, sed de pœnitentium* χειροθεσία *accipiendam esse probet. Sane plerisque locis quibus Optatus* manus *à Donatistis* impositæ *meminit, eum de pœnitentibus intelligere, neminem puto negaturum, & ipsa verba satis evincunt. Cum tamen verisimile sit, (utcunque neget Albasp.) aliquos ab ijs jam tum reordinatos, nihil vetat de ipsis hæc verba intelligi. Vt tamen de pœnitentium* χειροθεσία *potius accipiam, suadent maximè Leonis Papæ verba, dist. 50. Can. 67.* Alienum est à consuetudine Ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconij gradu fuerint consecrati, ij pro crimine aliquo suo per manuum impositionem remedium accipiant pœnitendi, *&c.* pag. 28. lin. 24.

iuxta professionem suam non accusari] *an id vult, eos, quod facturos professi fuerant, ut Cæcil: accusarent, non præstitisse; & accusatorum partes quas susceperant, deseruisse?* pag. 29. lin. 5.

uisse? potius, iuxta professs. suam, *id est, quemadmodum & ipsi professi sunt; nam antea,* Testes à Don. inducti, confessi sunt se non habere, quod in Cæcilianum dicerent. *More suo novus scholiastes, Iuxta professionem suam,* hoc est, *(inquit)* Canones non tradidisse, neque conscientiam ad Idololatriam accommodasse, vel contra fidem quam profitetur, nihil egisse persecutionis tempore.

ibid.l. 16. Eodem tempore idem Donatus petijt, ut ei reverti] *Hic sequi debuisse censebat Balduinus concilij Arelatensis historiam & cognitionem, seu Iudicium Constantini Mediolanense. Ego verò Baronio potius assentior, qui locum his esse post purgationem Fælicis, non antè, judicat; quod & novis si sit opus, argumentis confirmari posit. An tamen aliquid omninò desit, & quicquid hujus in Optato desideratur, an ab ipso Optato prætermissum non sit, puto non sine caussa à Balduino dubitatum esse. Nam ut id concedam, quod maximè urget Baronius, rem toto orbe celebrem, ab Optato ignorari non potuisse; puto tamen potuiße fieri, ut adeo explorata ipsi non essent, quæ omisit, atque cætera; utque illi non suppeterent Acta eorum, quæ proferret, quemadmodum & reliquorum, quæcunque præ-*

præcesserunt. Præterea, cùm quicquid ab Arelatensi Concilio, vel Constantino, postea pronunciatum est, id totum fere ex fide & veritate gestorum purgationis Fælicis, Cæciliani ordinatoris, coram Æliano Africæ proconsule penderet; non magni interfuit Afrorum cognoscere quid ab illis tam longinquè compertum ac pronuntiatum esset, si de veritate rerum domi, sive in Africâ, gestarum semel eis constaret. quam ad rem gesta Africana sufficiebant.

Omnium enim interrogatio suprà scripta manifesta est] Interrogatio hoc loco pro totâ actione, quæ responsa scilicet includat, accipienda est. Non enim propriè & strictè interrogatio iudicis, sive cognitoris, sed responsa testium, aut reorum rem faciunt manifestam. Vnde & hic paulo antè, hæc Proconsulis sententia interrogatorum responsa subsecuta dicitur. Huc pertinet quod Tertull. de Resurr. carnis cap. 48. quod 1. Pet. 3. 21. ἐπερώτημα, interpretatus est responsionem, his verbis; Anima enim non lavatione, sed responsione sancitur; ut jam olim à docto Interp. animadversum est. pag. 31. lin. 22.

Sed etiam omnis scriptura memorata, &c. renovata est] Quàm non semper acquiescendum sit, aut scriptorum codicum quibus pag. 32. lin. 5.

bus fretus 2da*. hanc editionem adornavit Balduinus integritati, aut ipsius Balduini judicio, vel hinc coniecturam facias. Cùm in principibus Optati editionibus,* revelata est, *antea legeretur, Balduinus primum se fuisse, qui* renovata *ex suo manu scripto exemplari restitueret, ipse sibi gratulatur: adeò de veritate correctionis dubitaturum neminem putabat. Atqui per hanc correctionem quàm manca & imperfecta pendeat antecedens periodus; quàm ægrè quicquam sani, aut dilucidi ex hac ipsa poßit erui, facilè animaduertet Lector intelligens. contrà, si priorem lectionem retineas, & pro,* etiam, *restituas,* ea iam; sed ea jam omnis, scripturâ memoratâ, *&c. (cuiusmodi erratis, nihil in omni scripturâ proclivius:) omnia tunc optimè cohærebunt; ut nihil planius, aut liquidius esse poßit.*

ibid l. 10. Frustra esse inventum:] inventum *pro* invectum *hic esse, vix monendum putarem, nisi pariter in hoc eodem verbo errarent omnes quas vidi Editiones. Vt sequentia autem Latina sint, & congrua, nova periodus inchoanda est ab illo,* mutans, *& quæ sequuntur commodè connectenda, ut hic sunt, non ut in aliis editionibus. Quanquam ut* mutans *pro* mutantem *hic ponatur, si id affirmarem,*

non

non adeo miraretur, qui Solæcismos id genus apud unum Lucif. Calaritanum, qui nostro hoc antiquior, (ut alios taceam,) non uno loco observaverit. quo concesso, quàm melius à clausisti, *sententia sequens inchoetur, nemo non videt. Victor etiam non multò melius, lib.* 2. strenuum atque doctissimum virum incendio concremavit, æstimans tali exemplo timorem incutiens reliquos elisurum. *et lib.* 3°. iuvenum, senum, puerorum, vel etiam puellarum agmina simul & funera, ubi potuerunt, quomodo poterant, passim diffundebantur, circumeuntes oppida, vicos, vel singulas urbes.

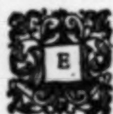
nec Traditoribus parere voluisti] *Cùm pauca retrò verba, & mutatas personas, & translata à Parmeniano crimina queratur Optatus, ad explendam sententiam, pro duplici* nec, *duplex* nos *puto legendum esse:* nos schismat: nos Tradit. *&c. Dixit autem* parere, *pro* partos fingere, *vel pronuntiare. Qualia apud magnum Poetam in illis*, quis humum florentibus herbis, Spargeret, *&c.* Spargeret *pro* adspersam caneret; *& in illis iterum,* Tum Phaetontiadas musco circumdat amaræ Corticis, atque solo proceras erigit ulnos, *&c. ubi,* circumdat, *&* erigit, *pro* circumdatas & erectas canit: *ut* ibid. lin. 21.

à

à Servio observatum est. Ita Leuit. 13. Immundabit & mundabit Sacerdos, *& Ier.* 1.20. Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas ac destruas, *&c. Sed & Heb.* 7.3. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ ἀγενεαλόγητος, *Syrus interpret.* דלא אבוהי ולא אמה אתכתבו בשרבתא cujus neq; p. neq; m. scripti sunt in progenie; *seu genealogia; quasi illud ἀγενεαλόγητος ad præcedentium modò verborum explicationem additum esset. Ita & apud Aristotelem ij dicuntur* γεννῶν τὸν οὐρανὸν, *qui scribebant cælum fuisse genitum sive creatum. ut ad Persii,* Si quibus aut Procnes, *&c. à b. m. parente observatum est. Addi & illud potest, quo verisimilior fiat hæc conjectura, Parmenianum, ut ex superioribus satis liquet, Optati* parentes *accusandos, non suos excusandos suscepisse; ut cui nimirum genuini partus, ne controversia quidem hactenus mota fuerat, adeoque parentes suos hac defensione non egere putabat, ut quæcunque contra Traditores in genere,* nullis certis personis aut nominibus, *debaccharetur, ea omnia ad Optati maiores, aut antecessores pertinere præsumeret; ut testatur hic noster. Sed vir doctus & acutus, qui me forte pro nostrâ necessitudine, cùm hæc Londini excuderentur, Cantuariam inuiserat, pro* parere, *legendum conijciebat,* par-

parcere; *ut nullâ aliâ correctione sit opus. Cui ut planè assentiri nondum possum, ita fateor eius coniecturam adeò mihi placuisse, ut lectori nollem invidere.*

IN LIBRVM SECVNDVM.

Am tu frater Parm. apud uos solos esse dixisti] *Lego cum interrogatione,* dixisti? *i. sustinuisti dicere? eo dementiæ devenisti ut diceres? nisi fortè illud sit, &c. Quæ sequuntur etiam, ab illis* Ergo ut, *continuatâ per aliquot periodos interrogatione, suaviora multò sunt, &* ἐμφατικώτερα. *Vehementiorem enim faciunt orationem, quam vehementem hic esse ratio postulat. Leges igitur;* Ergo ut in particulâ Africæ, in angulo parvæ regionis, apud vos esse possit, apud nos in alia parte Africæ non erit? In Hispanijs, in Gallia, in Italia, ubi vos non estis, non erit? *&c. Si quis malit per sarcasmum, sine interrogatione, non repugno; etsi illud magis probo.* pag. 33. lin. 24.

cum inde dicta sit Catholica, quod sit rationabilis & ubique diffusa] *Nihil magis contra mentem Optati (ut de re ipsa nihil* pag. 34. lin. 18.

hil

hil dicam:) poterat, quàm quod à Balduino hic affertur, Ecclesiam ideo dici ab Optato rationabilem, quod non tam oculis cernatur, quàm ratione, hoc est mente, & intellectu comprehendatur. Vbicunque tandem habeat, certè hic locum habere non potest hæc interpretatio: ut illud taceam, quod, aliud est, rationabilis, & rationalis aliud, quæ hac interpretatione temerè confunduntur. Præterea, quis non videt argumentum hîc ab Optato, ab ipsa vi vocis & etymologia nominis Catholici duci? At per omnes Grammaticos, & linguarum peritos, quisquam unquam fuit, qui Catholicam inde dici putaret, quod rationabilis esset, & ubique diffusa? Rationabilis illud quod attinet, non ignoro in veteri Glossario, [illegible], verti rationales, & optimè verti; quod tamen nihil huc omnino facere fatebuntur, qui, qui rationales aut Catholici dicantur in Iure, & apud veteres aliquot, usumque appellationis utriusque apud antiquos non ignorant. Vtrum tamen Optato hæc errandi caussa fuerit, haud facilè dixerim. Illum certè, ita planè credidisse, Catholicam dici quasi rationabilem, & ubique diffusam, confidenter assero. Tanta erat, & tam catholica Linguæ Græcæ imperitia, ut paßim, etiam qui alioqui doctißimi, in similes errores in-

inciderent. Possemus nos certissimis hoc argumentis demonstrare, si quenquam esse putaremus, qui quidem in antiquorum lectione versatus sit, qui de eo dubitaret. Ne longè igitur argumenta quæramus, quis non æquè miretur istam Catholici nominis deriuationem, omnium obediens, *sive*, ubiq; unum? *quod tamen à Paciano disertis verbis affirmari, qui mihi non credit, ipsum audiat, ad Sempronianum Epist.* 1ª. Et si reddenda postremò Catholici vocabuli ratio est, & exprimenda de Græco, interpretatione Romana, Catholicus, ***ubi unum***, vel ut doctiores putant, ***obedientia omnium***, nuncupatur: mandatorum scilicet Dei. Vnde Apost. *Si in omnibus obedientes estis, &c. mox*, sed et si Catholicus, ***ubiq; unum est***, ut superiores putant, *&c. Et tamen Pacianus is est, qui neque antiquitate (aliquot etiam annis prior:) neque doctrinâ cedit Optato. Age, in Coll: Carthag: cùm omnes ferè conuenissent Episcopi Africani, & ex omnibus, delecti essent doctissimi, qui cæterorum omnium nomine, causam susciperent, quid illi tandem de nomine* Catholico *definiunt?* Catholicum *esse à Catholon: Catholon autem dici, quod* secundum totum *sit. Propiùs ad verba fateor, si per se singula spectentur; verum enim est*

etiam τὸ καθόλου *à quo* καθολικός, *esse à* κατὰ *&* ὅλον; *ad vim autem, & veram significationem, quam coniuncta habent, haud multò propiùs, quàm quod ab Optato affertur. Idem tamen, etiam Augustinus ingerit, ac tuetur, contra literas Petiliani, lib. 2. cap. 38. Neque dubium illud* rationale *ex vestigijs quibusdam* τοῦ κατὰ *&* λόγου, *quæ in voce* καθολικὸς, *promanasse: an etiam in ultima syllabâ aliquid à* χέω *repetendum somniauerint, unde illud,* diffusa, *viderint ipsi. Mihi fit magis verisimile, duas diversas etymologias, aut diversorum potius somnia, & hallucinationes, ne dicam deliria, hic Optatum coniungere, & confundere. Non mirum autem si Optato hæc somnia placuerint, & se facile probauerint. Cùm enim Ecclesiæ Catholicæ contraria sint, Hæresis, & Schisma, quorum illam error, hoc autem separatio propriè facit, ut Hieron. & Augustinus pridem distinxere, (quò & illa pertinent suprà,* Catholicam facit simplex, & verus intellectus intelligere, *&c.* Hæretici verò veritatis exules, impijs sensibus deprauati, *&c.*) *duplici hâc* Catholici *nominis proprietate, ab Hæresi & à Schismate pariter asseritur. Ab Hæresis errore, quòd sit* rationabilis, *i, rationi & veritati consonans; quo sensu,* rationabile, *passim*

apud

apud Ecclesiasticos reperies : à schismatis autem separatione , *& superbâ illa Ecclesiæ ad unum aliquem angulum (quod modò Donatistis obijciebat Optatus:) restrictione , quòd* ubique sit diffusa. *Atque hæc nos eò pluribus, ne quis postea novis coniecturis sit locus. Video enim viros doctos hunc Optati locum variè, quà correctionibus , quà interpretationibus sollicitasse. Sane & nobis aliquando* nationalis *probabatur; sed meritò id respuimus. Si quicquam mutandum, id multò prius esset, ut pro,* rationabilis , & ubique, *scriberemus* rationabiliter ubique : *quo verbo non Optatus modo postremo libro, sed & Cyprianus, aut qui scripsit de* Singularit. Cleric. *inter opera Cypri. Augustinus, Saluianus, Victor Vticens. alijque sunt vsi. sed omninò nihil mutandum.*

Vocata est ergo terra] Vocare *hic accipe, ut Math.9.* 13. Non veni vocare iustos, sed peccatores. *Nam &* terra *&* caro *sunt hic metaphorica. Etiam* Creationis *verbum mox usurpatum , ad spiritualem regenerationem pertinet. Nam ut de primâ illâ hominis* è limo terræ *creatione hic agat , quod verba primâ facie videntur innuere, præcedentibus verbis accommodari nullo modo potest. Ait igitur, vocatos esse Gëtiles, &c.* Sicut legitur pag. 36. lin. 9.

 i. quemad-

i. quemadmodum prædictum fuerat; vel, ut ex historia propagati per gentes Evangelij, quam sacri N. T. scriptores contexuerunt, latiùs patet.

pag. 37. lin. 8. Ecclesia quæ in lege est,] Lege, *id est,* fœdere; *&* extra-legales, *qui fœdere exclusi sunt. Vnde & in Collat. Carthag.* 371. 373. Legalia *vocantur* documenta, *sive testimonia, quæ tamen è N. T. proferuntur. Apud Cyprianum quoque* Evangelij legem, *est alicubi. Huius locutionis ignoratio doctissimum Balduinum in magnum errorem induxit. Nam quod Optatus lib.* 1. Hæc enim nostra vox est, qui in Trinitate Baptismatis unionem defendimus: non pro vobis, qui Baptisma, in cuius imagine sunt illa duo, audaciter, & quod contra leges est, iteratis: *Id Balduinus de* legibus Imperatorum *accipiens, multum se torquet, ut inveniat, quas Imperatorum leges Optatus intelligere potuerit. Atqui vel sequentes lineæ,* quamvis & vos ipsi non negetis, quia non debet iterari, quod semel iussum est fieri, πολυθρύλητα *& decantatißima illa,* Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi, *quibus se potißimùm illorum temporum Martyres armare consueuerant contra vim & importunitatem Hæreticorum rebaptizare*

tizare

tizare volentium, queque ab ipso Optato lib. 5°. multis tractantur, revocare ipsi in memoriam debuerunt, ut ad illa Optatum respexisse, ac isto, semel, *allusisse intelligeret.* Quod contra leges est, *igitur, id est, quod contra Scripturas, & Evangelica præcepta.* Semel *illud ita explicat & lib.* 5°. De hoc lavacro dixit, *Qui semel lotus est, non habet iterum necessitatem lavandi.* Qui *semel* dixit, prohibuit iterum fieri. *Sed & propriè ac peculiariter*, leges Baptismatis *ab Optato nuncupatas eodem lib.* 5°. *reperias, quæ &* præcepta *ab illo repetuntur. Vide, Lector, quantum sit in verbis vel minimis, rectè expensis & intellectis. Tantum certè sani cuiusque iudicio, ut qui hæc negligunt, & fastidiunt, ut hodie multi qui soli sibi sapere videntur, vel optimos quosque veteres scriptores fastidiant necesse sit; vel si legant, tantum ex illorum lectione proficiant, quantum si nunquam vidissent.*

Liberio Fœlix, Fœlici Damasus.] *Scias Lector, absentem me fuisse, cùm hæc excuderentur, atque non solum imprudente & invito me, sed & contra fidem exemplaris Typographo à me traditi, & omnium Optati editionum*, Fœlicis *nomen ab aliquo huc intrusum esse. Nam ut illud aliis disputandum re-* pag. 39. lin. 6.

 linquam,

linquam, an hic Fœlix *legitimus unquam Papa fuerit; cùm Optatus non tam Rom. Paparum nomina, quàm successiones hic instituat; quàm ridiculum Liberio successorem dare* Fœlicem, *qui non modo Fœlici supervixit, sed & Pontificiâ sede, illo mortuo, diu potitus est. Quare & August. Epist. 165ª. ubi simili occasione Rom. Pontifices commemorat, etsi non in omnibus cum Optato conveniat, huius tamen Fœlicis nec ipse meminit. Ne tale quid in sequentibus admitteretur, à viro doctissimo, qui hanc provinciam, pro suo in me amore, rogatus haud illubenter suscepit, diligenter cautum est. Quod ideo moneo, ne & alia quoque immeritò suspecta habeas.*

ibid. lin. 8. commercio formatarum.] *De formatis, post tot viros doctos, qui hoc argumentum fusè tractarunt, non est quod nos hic quicquam. Res nota est: neque nobis alios transcribere hic animus.*

ibid. lin. 18. contra Apostolum faciens, qui ait, Memorijs sanctorum communicantes] *Rom. 12. 13. quo loco μνείαις pro χρείαις, ab antiquis nonnullis est lectum. Balduinus ad hunc locum notavit, & plura Lucas Brugensis in Notis ad N. Test. Alb. ubicunque* memorias *reperit,* reliquias *interpretandum putat; cùm tamen ex antiquissimis, qui lectionis illius meminerunt,*

runt, quidam pro recordatione *acceperint. Sed neque apud alios*, memoriæ, *idem quod* reliquiæ. *Erigebantur enim* memoriæ; reliquiæ *condebantur. Erigebantur autem vel templa, vel altaria, in quibus, si quas sanctorum veras reliquias haberent, condere solebant, & asservare.* Memoriæ *igitur sunt Templa, ut plurimum: aliquando, tantùm* altaria, *quæ seorsim, & singularia sæpe extruebantur. Cæterum Al. tanti facit hanc lectionem, ita à se expositam & enarratam, ut etsi vulgatæ versionis ab omnibus receptam lectionem*, Necessitatibus sanctorum communicantes, *planè repudiare non audeat, alteram tamen* veteri disciplinæ, *si reciperetur, magis* consentaneam, *non vereatur pronuntiare. Adeò sordebat homini ex merâ, quantus erat, antiquitate composito, quicquid ad veteres seu veros seu fictos ab ipso ritus, trahere non poterat. Ego verò* veteri disciplinæ *tam* consentaneam *esse illam versionem ausim præstare, ut nulla magis esse queat. Vnde factum est, ut olim, quoties nihil esset, unde* necessitatibus *pauperum subveniretur, sanctissima queque, Deo consecrata, vasa, vela, quævis alia, conflare, confringere, distrahere nulla religio esset, quo sanctissimo huic præcepto, quoquo modo satisfieret. Id sæ-*

pe à veteribus Ecclesiæ Præsulibus, viris veræ, & antiquæ pietatis, etsi interdum non sine invidia, maiori tamen semper cum laude factitatum esse, testes illorum temporum historiæ. Sed ne Notæ nimium crescant, deinceps mihi, nisi fortasse in perquam paucis, planè omittendus Alb. Illud etiam Lectorem rogatum velim, ut si quid occurret obscurius à me prætermissum, ne prius mihi vitio vertat, quàm Balduinum consuluerit, apud quem spero repertum iri, quicquid in his Notis desiderabitur.

pag. 40. lin. 9. Interea Victor Garbiensis, ut hinc prior mitteretur] τὸ mitteretur *repetitum, turbat ordinem orationis, & intricatam reddit, si continua serie legas ad secundum illud*, mitteretur. *Poßis tamen ita accipere; Interea, quod primus* Victor Garb. *hinc missus sit, non dicam consulto consilio factum, ut tanquam* Lapis in fontem, *quia revera nihil tale consecutum est; sed nimirum*, quia quibusdam Afris, *&c. sublatâ nempe* τῶ [illegible], *punctoque post* τὸ perturbare *geminato. Vtcunque tamen legas, non abhorret ab Optati stylo; neque operæ erit, nos in his & similibus deinceps immorari.*

ibid. lin. 26. gradibus sepserunt, ubi ipso tempore] Gradibus sepire *quid sit, non satis capio. nisi quod de*

quod de gradibus *non alienum, quibus fortaſſe deſcenſus in* ſpeluncam. *At* muris *aut* cratibus (*quod aliquando reponendum hic putavi :*) ſepire, *propriè dicitur. Apponam locum Seruij, qui non alienus ab hoc loco. Servius igitur ad illa Virgilij lib.* 4. *AEneidos*, Centum aras poſuit, *&c.* Alij, *inquit*, Templum dicunt, non ſolùm quod poteſt claudi, verùm etiam quod palis aut haſtis, aut aliqua tali re, & lineis aut loris, aut ſimili re ſeptum eſt, quod ecfatũ eſt. *Ita poſtrema verba emendat illuſtris, & æternæ memoriæ Heros Ios. Scaliger, ad Feſtum. pag.* 88. *cùm antea legeretur*, & factum eſt. *Quod ait Optatus*, ipſo tempore, *nihil opus erat Barthiana emendatione, qui* pro tempore *legit*. ipſo tempore, *valet*, eo, *vel*, iſto. *Ita Optatus ipſe lib.* 1°. Officialis publicus ipſius temporis, *id eſt, ejuſdem. Ita & Victor Vti. lib.* 1°. quod ipſo geſtum eſt tempore. *& poſt aliquot iterum paginas*, Qui paulatim deficientes, nunc ſimul ipſi ſuperſtites ſunt tres. Iſti, *voluit dicere, quos deinceps nominat. Dabit veniam æquus Lector ſi hæc minima interdum proſequimur. Non enim quod tanti ſint, ipſa; ſed quod aliorum in his minimis error, tanti ut eſſent, fecerit.*

In via enim ambulatur, non ſtatur] *Optatus* pag. 42. lin. 4.

tatus verba regij vatis sic interpretatur, & παραφράζει: Beatus, *&c.* & in via peccatorum non ſtetit; *qui si quando ab impijs seductus, & abductus, eandem cum illis viam institit, non perstitit tamen, sed ab incepto cursu gradum ocyus revocavit, & ad sanam mentem citò redijt, &c. Cur autem ita interpretetur, hanc reddit rationem, quia, inquit, alioquin impropriè locutus esset Propheta, si illud* ſtetit, *de ipso standi, sive consistendi actu, non de continuato cursu acciperemus:* In via enim ambulatur, non ſtatur. *Mox pro,* ne ad pacem, *scribe,* nec ad pacem.

pag. 43. lin. ult. non oblatam libenter accipere] *Aliæ edit. meliùs hic* nec obl. *fortasse tamen non hic temerè,* non *illud. Expende enim sequentia, & agnosces vix cohærere, nisi legas,* Quam nec ultrò (*id est, non ultrò, ut,* nec opinus *pro* non opinus, *&c.*) voluiſtis quærere, nunc oblatam libenter accipite. *mox,* eſſe ſeparatos, *illud* eſſe *meliùs abesset; quod tamen Optati, an Librariorum vitio hic sit, haud facilè dixerim.*

pag. 45. lin. 12. Si ita eſt, litig.] *Ad superiora referendum, non quæ proximè præcedunt. Si ita res habet, inquit, ut diximus, ut quæcunque unum habet Angelum Ecclesia, cæteris quoque per illum communicet Angelis, & Ecclesijs;*

cùm

cùm vos constet alijs minimè communicare Ecclesijs, quid superest, quàm ut caussâ planè excideritis? Ecce (*nam & illud quoque consequitur:*) iam apud vos, *&c.*

Si hoc convitium faciendum erat, &c.] pag. 46. lin. 4. *Totus hic locus fœdè corruptus; sententia tamen non obscura: ut de verbis minùs laborandum sit. Fortasse scripserat Optatus;* Si hoc couvitium faciendum erat, quamvis sine caussa fiat; utinam aliquis (*f.* alius quis) ex vestro numero hoc dixisset : & tamen (*vel*, te tamen) eum fuisse satis admiror, qui falsò in alterum diceres, ex quo, *&c.* *vel*, & tamen te hoc dixisse satis admiror. Id falsò in alterum diceres, (*vel*, dicere te:) ex quo, si ordin. tuam consideres, possis & erubescere? Quod non licet, *tanquam glossema*, *&* quamvis sine causa fiat, *qualia vulgò solent è margine in ipsum contextum irrepere, penitus expungo.* Tamen *pro* autem *interdum poni, iam pridem ad Vopiscum historicum observatum est. Quod si quisquam subtilius ista distinguere voluerit*, non licet, *&*, sine causa fit; *per me licebit illi; ut mihi tamen integrum sit illud quod probo magis sequi. Ideò autem hoc dicit Optatus, quod Parmenianus esset* peregrinus. *quod etiamsi non hic exertè, alibi tamen disertis ipsi verbis obijcit.*

obijcit. Poßis etiam, si retinemus illud quamvis sine causa fiat, *ita interpretari, Quandoquidem tamen ita vobis sedet, convitium, utcunque illicitum, facere, utinam, &c.*

ibid. lin. ult. Nam cùm in Canticis.] *Non cohærent cum præcedentibus. Tota hæc de dotibus tractatio, duabus potißimum constabat partibus. Primâ parte 5. dotes à Parmeniano tractatas, Optatus agnoscit quidem, sed ita, ut veræ Catholicæ asserat, & quæ super ijs à Parmeniano malè, arguat ipse, ac retexat. Postea confutabat eius errorem super earum numero, quòd sex ille numerasset, quas quinque duntaxat esse Optatus contendebat. Adhuc in priore parte versabatur, & de* Fonte *præcedente sententiâ disputabat, & ecce nova jam res hîc agitur, novum affertur argumentum, sine ullâ conclusione præcedentium, aut aditu, qui viam faciat ad novam disputationem. Hic igitur asterisci, hiatus indices, erant ponendi; non mox (quod vult Balduinus) ante τὸ* Restat. *Postquam enim ostendit, ac vicit,* umbilicum *de sextâ dote non debere accipi, quod Parmenianus affirmaverat, rectè tum concludit, (siquidem nulla erat alia de numero controversia:)* Restat jam ut dotes quinque esse videantur, *&c.*

pag. 47. lin. 23. Symbolum Trinitatis] *an* Symbolum,

lum, *vocat hic* myſterium, *ut aliquando*, ſymbolica *&* myſtica *confunduntur? an potius ſynecdochicè, aut* κατ' ἐξοχὴν *ita vocat* Symbolum Apoſtolorum; *quia* Trinitatis myſterium, *præcipuum ejus argumentum? Malo tamen ſimpliciter accipere, pro fide ac profeſſione*; *ut* Symbolum Trinit. *nihil aliud ſit, quàm quod Victor. Vtic. lib.* 2. fides integra Trinitatis. *Ratio cuivis obvia; quia nimirum* ſymbolum, *fidei noſtræ ſumma. Vnde & illa conjunguntur interdum, ut ſynonyma.* De fide & Symbolo *Presbyterum ſe diſputaſſe ſcribit Auguſt. Retract. lib.* I. 17. *& eo nomine liber eſt ab eo editus: quemadmodum & alij loquuntur.*

et in nominibus Trinitatis. cui concurrit] Nomina Trinit. *hic ut apud Tertull. de Bapt. lib.* 7. numerus nominum divinorum, *i. perſonarum. Noſter infrà lib.* 3°. nomina pietatis, *pro, perſonæ vinculo pietatis ſibi iunctæ. et lib.* 5°. tria nomina, *i. tres perſonæ. De* fide *ac* profeſſione credentium, *quæ ſequuntur, ut alijs decantata, ſciens prætereo. Cæterum*, Angelum aquis intervenire, *multis probatum Tertull°. de Bapt. cap.* V. VI. *ſed non* aquis *tantùm*, *ſed &* Orationibus, *de Orat. cap.* 12. *&* matrimonij *ſacris, ad vxor. lib.* 2°. *cap. ultimo.* pag. 48. lin. 18.

De

De Baptiſmo autem, etiam Auguſt. de ſymbol. ad Catechum: ubi poſt quædam de profeſſione, Videte, *inquit,* dilectiſſimi quia hanc profeſſionem veſtram in Curiam profertis Angelorum: nomina profitentium in libro excipiuntur vitæ, non à quolibet homine, ſed à ſuperiore cælitus poteſtate, *&c. qui locus eximiè hunc Optati illuſtrat.* Acta *autem hic, ut,* ſecreta, ſtudia, ſpectacula, *apud alios, & iſtiuſmodi innumera, pro locis ipſis* actorum, ſecretorum, *&c. Ita centies in Collat. Carthag.* apud Acta, *&*, Actis, *i. publicè, coram officio, ſive Notario publico, &c. Mox,* Trinitas, *i.* perſonæ Trinit. *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Deo nempe cum ipſa* fide, *&* profeſſione *baptizandorum* concordante, *& concurrente, &c.*

pag. 49. lin. 7. aut aquâ concluſas] *Neſcio quorſum hic* aquæ *mentio, niſi fortè ad eluendum quod latet hic mendum; idque tam fœdum, ut mirum ſit, tam diu fefelliſſe viros doctos. Nam pro,* aqua, *reſcribendum eſt cum Optato,* arca; *quod olim ſcribebatur,* arqua; *velut* arquus, *pro* arcus, *teſte Priſciano. quæ tamen à Non. Marcello diſtingui non neſcimus. ſed plura ſunt apud Priſcianum, alioſque, veteris iſtius ſcriptionis exempla; & in quibuſ-*

dam

dam hodieque, ut, cum, ſequutus, *&c. retinemus. Hoc qui non intellexerunt, quod Baptiſmi paulò ante mentio facta eſſet, in* aquam *mutarunt. Atqui jam ſuprà, pag.* 44. *poſtremis lin.* Niſi fortè eum vobis vendicantes, habetis in loculis clauſum; *Angelum intellige. Non ovum ovo ſimilius, quàm ſunt hæ duæ* φράσεις, in loculis clauſum, *&*, arcâ concluſum *aliquid habere.*

in paradiſum Deus plantat] In paradiſum, *hic & alibi, ut apud Cicer. in* poteſtatem; *apud Plautum,* in mentem; *apud alios* in controverſiam eſſe, *pro,* poteſtate, *&c. Quod ideo moneo, non quod valde novum ſit, aut inſolens, ſed ne quis tamen, qui minùs advertat, ſuſpectum habeat.* pag. 50. lin. 1.

unde probamus] Probamus, ἀντὶ, probare poſſumus, *ut Coll. Carth.* I I. *cum interrogati notarij,* quando poſſent in ſchidis geſta conſcribi, & edenda compleri, *reſpondiſſent,* Hodie ſchidas complemus, *excipiens Tribunus, ita repetit, ut ſimul explicet,* Quoniam ſuggeſſit officium, hodie ſe ſchidas poſſe complere, *&c. mox* meminis, *pro,* meminiſti *hactenus mihi non obſervatum, & fortaſſe (quanquam nihil non audent hi ſcriptores:) reſtituendum,* ibid. l. 23.

me-

meminiſti. meminens *autem*, *multis uſurpatum*.

quaſi ſola habeat Africa Chriſtianos, in qua] *Quoties Catholici ex Catholici nominis proprietate Donatiſtis invidiam faciebant, illi ſe* Chriſtianos *eſſe regerebant, nec tam ſe de prioris tituli, quàm de ſecundi poſſeßione, quem ſibi proprium vendicabant, ſollicitos eſſe palam profitebantur; quanquam nec illum ſibi negari paterentur; ſed eatenus tamen aſſererent, quatenus* Chriſtiani. *Ait igitur Optatus, Parmenianum de duabus Eccleſijs ita diſſeruiſſe, ut dum ſuæ parti* Chriſtianum *nomen vendicat, etiam* Chriſtianos *Africâ concluderet, ut in quâ ſolâ, diviſâ nempe per eos Eccleſiâ, vigerent, & aliquo loco, & numero eſſent Donatiſtæ.*

pag. 51. lin. 13.

quod vobis à priſtini erroris libert] *Planè hæc contra mentem Optati, contra rem ipſam, factique veritatem, ut ſequentia palam faciunt. Priores editiones,* quod uobis ad priſtini erroris libertatem factam eſſe conſtitit. *unde levi mutatione*, quod (*vel*, quando) u. ad priſtinos errores libert. f. eſſe conſtitit. *Quod ſi quis malit*, quod vobis ad priſtini erroris libertatem rediſſe contigerit, *quod ad Balduinum propius*,

pag. 52. lin. 25.

pius, dum eadem sit sententia, pili non interest, utro modo legas. Si quis præterea, qui errorem, *pro*, exilio *ab Optato positum hic putet, non valdè repugnarim, cùm de revocatis ab exilio Donatistis hic agat.*

Ianuarius Flamen Pistensis] *Probabili* pag. 55. lin. 9. *coniecturâ nixus vir doctus in Notis ad Optatum, pro* Flamen Pistensis, *aut* lumen Pist. *quod alij repræsentant, ipse* Flamen piscensis *ex Collat. Carthag. restituendum censet. Ego non renitor; & in tantâ locorum istorum (quæ in Carth. Collat. paginam utramque implent:) caligine, aliquid certò definire arduum puto. Mox,* cùm contra importunitatem suam, *&c. moneo minùs cautos, ne τὸ* importunitatem *vulgari notione accipiant, sed quomodo Virgilius, Cicero, Terentius, optimi Latinitatis auctores, accipiunt sæpe; nempe pro immanitate ipsa, & ultimâ flagitiorum lineâ. Neque tamen puto nostrum tam hos imitari, quàm Scripturæ* ἐφ' ὧν, *quâ* ἄτοποι (absurdi, *propriè) pro scelestis & impijs. Vide Luc.* 23. 41. *&* II. *Thess.* 3. 2. *ab vulg.* importunis & malis, *&c.* An & importuna peccata, *lib.* 7°. *ita quoque interpretabimur? Nisi tamen ibi*, peccata *vocet* importuna, *quæ non proprio, sed alieno loco, & tempore seminata sint. Loquitur enim de zizanijs, quæ à Diabo-*

lo furtivâ superseminatione per tenebras bonis frugibus immiscentur.

pag. 56. lin. 27. qui & eorum in pace positorum animos perturbantes] *Vel est*, perturbantes, *pro*, perturbarunt; *ut post aliquot paginas*, militantes *&* destruentes, *pro* militastis, *&* destruxistis; *vel est nominativus pro auferendi casu; quales* ἀντιπτώσεις, *etiam plusculas, observabis in N°. T°. Vide eruditum Interpretem ad Marci* 12. 40. *&* 2. *Cor*. 4. 13. *qui exemplo elegantissimorum scriptorum fieri nonnunquam docet. Aliquando retinuit & Interpres vetus, ut Coloss*. 3. 16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientiâ docentes; & commonentes vosmetipsos. *Concilij Carthag. anni* 419. *initio*, Aurelius Episc. dixit: Post diem præstitutam concilij, ut recordamini, frat. beatiss. multa flagitata sunt expectantes frat. nostros, ἐν τῷ ἀναμένειν ἡμᾶς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, *ut rectè Græcus interpres; moxque iterum*, à decessoribus nostris eandem synodum firmantes, ἀπὸ τῶν προηγησαμένων ἡμᾶς τὴν αὐτὴν Σύνοδον βεβαιωσάντων, *&c.*

pag. 58. lin. 5. & possent ista non fieri] *Observanda* μείωσις, *pro, Hæc autem minimè facta essent: fieri non potuissent; ut in Cod. Theod. & apud Cassiodorum*, non iubemus, *pro*, vetamus.

Vide

Vide ad Lamprid: p. 356. *Ita Const. Apostol. lib.* 3°. *cap.* 20. Nec presbyterum, neque Diaconum iubemus ordinare: ἀλλὰ *vetamus quenquam vel presbyt. vel, &c. Græca non erant ad manum, cùm hæc scriberem: sed interpretem opinor hic quoque verbum verbo reddidisse. Sciendum tamen est, verbum* posse, *sæpe redundare, ubi* τῷ μείονι *locus non est. Sic hoc ipso libro circa finem,* mereri possunt, *pro,* merentur: mori potuerunt, *pro,* mortui sunt; *etiam* pati potuerunt, *pro,* passi sunt; *item,* potuit geri, *pro,* gestum est. *Operæ & chartæ parco, ne plura congeram; sed multò plura similis locutionis exempla, poterit in hoc uno scriptore sedulus Lector observare. Quo fortasse pertinet & illud sancti Marci.* 6. 5: καὶ οὐκ ἐδύνατο & non poterat ibi virtutem ullam facere, *&c. ut & illud Genes.* 19. 22. דבר כי לא אוכל לעשות *quod vul. ad verbum*, quia non potero facere quicquam, *&c.*

ibid. lin. 13. invenerunt matres, quas de castimonialibus] Matres *possumus* Abbatissas *interpretari. Quemadmodum enim* Patres *vocati, qui monachis* (*ut docet Augustinus de moribus Ecclesiæ Cath. cap.* 31.) *ita quæ monialibus præerant,* Matres, *olim vocatæ. Hieron. ad Sabinianum Diaconum lapsum,* Moris est

Ægyptijs, & Syrijs Monasterijs, ut tam virgo, quàm vidua, quæ Domino se voverint, & sæculo renuntiantes omnes delicias sæculi conculcaverint, crinem monasteriorum Matribus offerant desecandum, non intecto postea secundum voluntatem Apostoli incessuræ capite, sed ligato pariter ac velato. *Ita descripsi ex antiquo codice MS*[to]*. quem nuper in hac urbe nactus sum. Idem Hieron. & ex eodem codice, adversus Vigilant. circa finem*, Matres vocamus, sorores, & filias, & non erubescimus vitijs nostris, nomina pietatis obtendere. Quid facit Monachus in cellulis fœminarum? *&c. Præterea, solemne huic nostro verbum* invenire, *hâc in re. post aliquot paginas*, Invenistis pueros, *&c.* Invenistis fideles antiquos, *&c.* Invenistis Diaconos, Presbyt. *&c. Cur tamen hic potius* Matrum, *quæ singulæ præerant, quam monialium sub earum imperio, ac disciplinâ viventium meminisset? Præterea, tot ibi tum fuisse credibile est, consecratarum Deo virginum, sive* monasteria, *sive* diversoria *(Augustinus 33. cap. de Moribus Ecclesiæ:) ut hinc sequeretur, si plures Matres? Quare verius ego puto, ut* matrem *hîc communiter accipiamus; nempe, pro puerpera: & acutior sane, tum erit sententia.*

Fece-

Fecerunt *autem, pro* fecerant; *nisi ipsum* fecerant *reponendum. Quondam pro* Matres, *legebam,* mitratas, *sed non probo. Cæterum de* Mitris, *&* mitrellis, *velisque virginum sanctarum, tum purgandi ritu, per cineres, & salsam aquam, & si quæ alia ad ritus antiquos in hoc nostro pertinentia, ut de pœnitentia passim multa observanda; hæc omnia à viris doctis pridem occupata, nos consultò prætermimus. Neque enim hoc agimus, ut chartas impleamus, aut aliorum plumis superbi, qui multorum hodie mos est, nos ostentemus; sed si quæ adhuc in Optato obscura, & alijs hactenus, quod quidem sciamus, intacta, ea nos illustranda suscepimus.*

& in Deo, quod bene] Et in eo, *non autem* Deo *scribendum esse, vel cæcus videat. mox enim,* Quia nostrum est velle, nostrum est currere; Dei autem perficere. *Ad ea nempe Apostoli respexit,* Igitur neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. *Quibus in verbis qui verborum Hebraicorum,* רץ *&* רצה *vim non aduertunt, suavissimæ, & elegantiss.* παρονομασίας, *quam in animo tum habebat Apostol. quæque his verbis occasionem dedit, iacturam faciunt. Sed &* τὸ רצה *prima syllaba, ut pars* τῆς παρονομασίας *attendenda. Commodè autem sunt hæc Opta-* pag. 59. lin. 22.

ti, & ex mente Apostoli accipienda, ne eidem Apostolo contradicere videatur, ad Philip. 2. 13. Deus est enim, *&c. Sed hac de re totâ adi, si lubet, virum præstantissimum, & quod non in minimâ fœlicitatis parte ponimus, nobis amicissimum, in opere laudatissimo, lib.* 4^i. *parte secunda.*

pag. 63. lin. 8. quem jugulaveris inter pœnit.] *Aliæ editiones hæc ita legunt.* O impietas inaudita, quæ jugulas inter pœnitentiæ tormenta secure. In compar. *&c. quod præcedentibus quidem non malè convenit : sed quæ sequuntur, illud potius exigere videntur, quod in hac editione.*

pag. 64. lin. 4. Et benè nominant] *id est*, loco ominis boni vestra nomina proferunt; *vir doctus ad hunc locum. qui etiam profert locum Tibulli,* Sed benè Messalam sua quisque ad pocula dicat, Nomen & absentis, singula verba sonent. *Illud fortasse verum; sed hoc parum appositè, ni fallor. Aliud enim est amicorum sive præsentium, sive absentium inter bibendum meminisse, & illis benè precari Plautinâ illâ formulâ*, Benè me, benè te, benè nos, benè vos, benè nostram etiam Stephanium; *aliud,* nomen alicuius, ominis boni causa proferre; *quod qui facit, sibi potius benè precatur. Non me latet Deos quoque*

que

que Deasque appellari solitos à bibentibus, quos probabilius boni ominis causa nominatos putes: sed illud neque ad hunc Optati, neque illum Tibulli locum pertinet. Possis etiam interpretari, bene nominant, *quoties nominant,* benedictos *appellant : quomodo Tertullianus,* benedictos *&* benedictas *propriè designatos martyres, paucis ad* martyres *capitibus sæpius. Solitos autem Donatistas* de persecutione Catholicorum *passim queri, &* *sese suosque* veritatis martyres *nuncupare, pluribus docet Augustinus.*

Et tamen vos contra easdem vires] *Miror unde hæc in meliorem hanc editionem irrepserint, cùm meliùs antea legeretur,* Et tamen vos contra, ijsdem viribus con. *&c.* pag. 65. lin. 1.

Evertistis animas hominum] *Corrige cum viro docto,* animas omnium. *quale est quod & 7°. legebatur.* Si unum est quod ab hominibus admittitur, *&c. ubi correximus,* omnibus. pag. 65. lin. 14.

in caligine clausi aëris, alterum iuxta se videre non potuit] *Ideò ait Saulem visum à Davide, videre tamen ipsum non potuisse, cùm uterque in eadem essent spelunca, quòd Sauli à majore lumine oculi adhuc caligarent. Vulgò experimur, ut qui ex apertis in clausa,* pag. 69. lin. 21.

& tenebricosa subitâ migratione deveniunt, claráque lucem obscuriore aliquo loco repentè mutant, illi aliquandiu nihil omnino videant: ut & illis contrà, qui ex densis tenebris in apertam lucem subitò prodeuntes, totum simul admittunt Solem, repentino fulgore oculos ad aliquod tempus præstringi. Ad verba quod attinet, aut subaudiendum est, veniens; *à* majori *veniens* lumine; *aut* à majori lumine, *id est, propter majus lumen; præ majori lumine; quod scilicet antè paulò oculos eius implebat, &c.* Clausi aëris, *ut hîc est, ferri potest; pro quo tamen si quis,* clausi antri, *vel* clausuræ, *vel tale quid malit, dummodò eódem recidat, ego non contenderim.* Barthius, *inquit vir doctus,* emendat, clausi oris. *Hoc quoque ferri potest; non illud item, quod mox subjicit:* Os aliquando totam faciem denotare. *Quorsum enim illud hîc? Sane si,* oris, *admittamus, de* ore speluncæ: *ut in Vulg. occurrit interdum, non hominis intelligendum esse, dubitaturum credo neminem. Sed nec principis editionis contemnenda scriptura est,* in caligine clausus. *mox,* poterat bellum mutare in cædem, *alia Edit. pleniùs,* pot. b. per compendium mutare in c. *Paulò post,* in corde livoris acuitis novaculas: *pro quo primâ*

facie

facie in corde livoris, *non dubitabam reponendum. ſed jam mihi videtur illud & elegantius, & acutius. mox*, in captivitatem trahere, *cùm tam clarum ſit, quàm ſi Solis radio ſcriptum eſſet, quid dicemus illos, niſi nodum in ſcirpo quæſiviſſe, qui* in captivitatem cæcos, *id eſt*, prorſus excæcatos, & oculis orbatos, ſeu captos, *ex Apuleio maluerunt interpretari?*

quicquid iudicium Dei, aut p. m. f. pag. 69. vestris maledictionibus vendic.] *Quia*, lin. 10. *inquit, ita ſolet uſuvenire, ut non omnes ſint fælices, quicquid è noſtris alicui contingit adverſi, id vos protinus veſtris maledictionibus vendicatis, & aſſeritis, quaſi earum vi ac virtute contigiſſet. Fecit A. ut interpretandum putarem, ne valde reconditum quis putaret & obſcurum, quod ipſe profitetur ſe non intelligere.*

Inertia à confeſſione Dei delapſos thuri- pag. 72. ficaſſe] *Verbum hoc* inertia, *non pro atro-* lin. 19. *citate criminis, quo vix ullum majus, ſi ut vulgò, accipias. Sed* inertiam *hîc vocat Optatus, metum mortis, & amorem mundi, & temporalis tranquillitatis; quæ ſanè verè* inertis *& ignavi propria: unde & in N°. T°.* δειλοὶ *meticuloſi, timidi, &* ἄπιστοι *infideles conjunguntur, & ab hæreditate cæleſti cum cætera*

terâ peccatorum colluvie excluduntur: Apoc. 21. 8. *Magni enim & generosi animi est, esse Christianum. Quò fortassè & illud pertinet, quod Hebræi dicunt* אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד Nullus Nebulo (*fatuus stolidus*) timet peccatum: nec idiota(*Hebr. populus terræ:*) quisquam pius: *ex* א ם *quæ vulgò*, Capitula Patrum. *Sed & Heb.* VI. 11. *&* 12. *segnes & inertes eis opponuntur, qui in fide ad finem usque perseuerant; neque dubitavit beatus Chrysostomus infandam Iudæ proditionem ipsius inertiæ* καὶ ῥαθυμίᾳ *uni adscribere* τοσοῦτόν ἐστι ῥαθυμία κακόν, *ut eleganter ibi concludit tom:* V. *pag.* 363. *Idem beatus Pater,* ὅτι ἐκ ῥαθυμίας ἡ κακία, καὶ ὅτι σπουδὴ ἡ ἀρετή, *fusè tuetur ac disputat tom.* 6. 844. *&c. Supra lib.* 1°. *eadem de re,* ut damno æternæ vitæ istius incertæ lucis, moras brevissimas compararent, *&c. quod igitur prius amori, studioque præsentis hujus vitæ, hic* inertiæ *imputat, ut etiam Q. Curtius*, Pigros, *&*, qui diuturnam vitam unicum bonum æstimant, *coniunxit*. Quanquam ne pigri quidem sibi fata disponunt, sed unicum bonum diuturnam vitam æstimantes, sæpe acerba mors occupat. *de gestis Alex. lib.* 9. *mox*, qui evaserunt, *i. qui tentationi, seu persecutioni non succuberunt*;

cuberunt; *qui* ſteterunt. *Ita enim ſolet Sanctus Cyprianus*, ſtantes, lapſis opponere.

Contritas ſexu vexaſtis ætates] *Aut cum alijs editionibus legendum*, Nunquid minor eſt infælicitas, contritas (*lege*, cum contritas, *ut ſupra* compreſſit, *pro*, cum præceſſit:) ſexu vexaſtis ætates? Verè, *&c. Aut ſi illud*, Nunquid m. eſt inf. *ad ſuperiora pertinet*, *ſcribendum hic*; Contritas ſexu vexaſtis ætates. verè, *&c.* Sed quid hoc, *contritas ſexu ætates?* an ſubaudiendum aut reſtituendum, utriuſque, *& leg.* contritas utriuſque ſexus u. æt. *Ætates ſiue ſeorſim capias*, *ſive cum* contritas *coniungas*, *eleganter ponitur pro* ſenibus, *ſeu perſonis ſenio confectis: ut*, ædium ſenectutem, *&*, ædium ætatem, *promiſcuè uſurpata reperias. Atqui jam* virginum *&* matronarum, *in ſuperiori periodo meminerat. an igitur hic iterùm* ſexus utriuſque? *an potius*, ſenum: contritas ſenum u. *ut ante aliquot pag.* Inveniſtis fideles antiquos, *&c. Conjciebam aliquando* contritas ſaxo vex. *cum pauca retrò*, genua figere *inter pœnas*, *à pœnitentibus exigi ſolitas*, *poſuerit. Præterea, quid huc pertinent ſequentia Pſalmiſtæ verba*, *quæ profert Optatus*, *ſi hæc contritio, de qua iſthic* pag. 73. lin. 13.

agi-

agitur, non ab eorum crudelitate, quos hic incessit noster sed ipsâ senum ætate? Nisi tamen, contritas vexastis, *pro,* conterendo vexastis *sit ab eo dictum. Tuum erit arbitrium, Lector, quod malueris eligere. Optatum autem ejusmodi argutias, nimis amasse, utinam non tam multa in mundo exempla, quæ fidem facerent. Atque ego q. ita super hoc loco. Sed idem vir doctus & acutus B.B. cujus jam supra memini, ita corrigebat.* gerere didicerunt. numquid m. est infælicitas? Contristis sexus; vexastis ætates. Verè de u. *&c. ut ad ista alludat quæ s.* Væ facientibus velamen s. omnem ætatem, *&c. quod mihi quoque valde placet.*

pag. 73. lin. 26. Esse vocatum populum credentium Israel, id est, qui mente Deum videat] *Miror quid eos à quibus Optatus hausit, inducere potuerit, ut Israel interpretarentur,* qui mente Deum videat. *Non quæro quàm id verum sit, quod esse falsissimum nemo potest ignorare; sed aliquam tamen erroris ansam, quam in illis* Deum videns, *vel* homo Deum videns, *ab Augustino, aliisque notatis agnoscimus, quæro. An à* שור *vel* שרר *quod* LXXII. *seniores interdum* [illegible] *reddidere, nomen etiam quod* mentem *significaret, inde deduxerunt? Sed quicquid hujus*

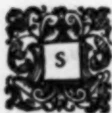
jus

jus sit, cùm & hanc adducat, irridens ille quidem, sed adducat tamen inter alias Hieronymus, & qui post Hieronymum voces Hebraicas S^tx. congessere; non est quod de antiquitate ejus interpretationis dubitemus. Illud tamen porrò cordato Lectori considerandum propono, quomodo ista, mente Deum videre, *&,* flectere & inclinare cervices, *quæ tanquam contraria cōmittit hic Optatus, opponantur. Ego planè persuasum habeo, scripsisse Optatum* rectè *vel,* erectè; *quod postea quia minus esset notum, etsi magis probum, & ab Hebraicis minus remotum; quia tamen fortasse minùs notum, in* mente *mutatum sit, ut quemadmodum supra in parabola Publicani, & Pharisæi,* erecta facies, *&* inclinata cervix *opponuntur, ita & hic* erectè videns, *&* inclinans cervicem. *Affine est, & ab eadem radice, quod Hieronymus ipse commendat, qui vertit Israel,* directus Dei, *sive,* [illegible]. *Adfert & Remigius in Interpretationibus nominum Hebraic. quarum hodieque in nostra qualicunque Cantuariensi Bibliotheca, (olim, heu olim! instructissimâ, sed ab impijs zelotis, rapinis ac sacrilegijs suis pietatem obtendere solitis, dudum direptâ, atque inter ipsos, ut ajunt, spoliatores, velut præda, divisâ,) codex manuscriptus satis antiquus*

exta.

extat. Mox pro, massam pænitentium facere, *corrigendum aliquando putavi,* ferre, *sed jam non probo. Non enim tantum de pondere dixerunt, ut* massa auri, argenti, *te id genus; sed & de quovis acervo, seu serie rerum, quæ ejusdem essent generis. Vnde sæpissimè apud Gregorium, aliosque domus rusticanas plures inter se junctas, quas Gr.* συνοικίας *vocant,* massas *nuncupatas reperias; id est,* fundos, *sive* prædia. *Codice Can. Eccles. Afric. pag.* 157. massa diœcesium *vocatur, quæ mox,* fascis diœcesium *vertit interpres Gr.* συγκτησίαι, & σῶμα, τῶν παροικιῶν.

IN LIBRVM TERTIVM.

pag. 72. lin. 16. SAtis ut arbitror in secundo libro] *In aliis editionibus ita incipit hic liber;* Ex ijs quibus putant aliqui unitati faciendum esse convitium, satis ut arbitror, *&c. quæ cum nullo modo cohæreant, quin spuria sint, & irreptitia, & à Balduino merito expuncta, nullus dubito. Quare non erat quod hujusmodi lacinijs hinc inde corrasis Balduinianam contaminarent editionem nuperi editores: unde & illud impurum glossema in fine præcedentis*

dentis libri, Ceruicalia, id est, membra cervicis, *quod invito Balduino in Textum Optati quasi postliminio reduxerunt. Sed quò res sit extra controversiam, & ut contentiosis os obstruamus, etiam depravationis origo nobis indicanda est. In editione Germanica Cochlæana, cuique libro (primo excepto:) præfixa sunt argumenta, quæ parum abest, quin Optati ipsius esse credam: antiqua certè sunt. Huius autem tertij libri argumentum ita conceptum est;* Hic tertius liber continet quatuor causas, quibus effectum est, ut non sine asperitate unitas fieret. Primam, quod Basilicas schismatici non necessarias fecerint. secundum, quod Donatus Carthaginem (*scribo,* Carthaginensis:) provocavit, ut unitas fieret. tertiam, quod Don. Bagaiensis Circumcelliones collegit, ut operarios unitatis impediret. quartam, sine voluntate Dei nihil esse factum *sequi debebat,* ex ijs quibus putant aliqui unitati faciendum esse convitium. *Sed id sequentis initio libri malè assutum est. Quod factum ne quis miretur, etiam quinto libro in eadem editione simile contigit. ut enim hic pars argumenti cum sequentis libri initio malè coaluit, ita & illhic ex initio libri plures lineæ argumento accessere, quæ suo loco desiderantur.*

tur. ab his enim liber incipit, In quâ re quæ nunc agitur Quæstio, *&c. cætera quæcunq; præcedunt, ab argumento libri repetenda sunt. Sed & illud non prætermittam, Fulgentium, Afrum, & Optati, quod ex ipso liquet, valde studiosum, iisdem planè quibus hinc orditur Optatus, secundum ad Monimum librum verbis auspicari;* Satis, ut arbitror, Monime Charissime, *&c.*

pag. 76. lin. 6. quam contra interdictum iterum movistis] *Plura Sᵗᵉ. Script. loca simul alludit his verbis Optatus. Ad Sᵗⁱ. Evangelistæ narrationem haud dubiè, & principaliter, Ioh. cap.* V. *sed etiam ad illa Prophetæ Esaiæ, quæ post pauca profert, ubi de* antiqua piscina, *quod huc transtulit. Quod ait,* contra interdictum, *idem valet atque illud, quod antea dixerat,* contra leges, *libro primo, ad illa respiciens,* Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi: *ut ibi docuimus. nisi fortasse de piscinâ eâdem hoc quoque, quasi nefas ab Angelo plus quàm semel eam moveri, aut ab eo semel motam, si non nefas, stultum tamen & inane à quoquam iterum moveri. Cæterùm, illam piscinam Bethsaidæ figuram fuisse Baptismatis etiam aliorum fuit opinio. Vide Tertull. de Bapt. cap.* V. *&* VI. *Quod hinc autem de* pisce *colligit*

ligit Optatus, inde profectum videtur, quod piſcinam *priſcâ ſignificatione acceperit, pro* piſcium vivario, *ut loquitur Plinius, non pro merâ* κολυμβήθρᾳ *(quanquam & hoc quoque pro* ἰχθυοτροφείῳ *uſurpetur:) ſeu aquarum ad uſum, ſeu alium quem, ſeu natationis inductarum, invectarumque loco, quæ poſtea frequens, & uſitata verbi notio fuit.*

qui in lectione Patriarchæ legitur] pag. 76. lin. 9. *Aliæ edit: pro* Patriarchæ, *exhibent* Patriarcharum: *hoc uno differunt. Quid autem per* lectionem Patriarchæ, *aut* Patriarcharum *velit Optatus; haud facile divinare. Tale aliquod ſcriptum, neque olim extitiſſe puto, neque hodie, quod ſciam, ullibi eſt. Commentitium, & pſeudepigraphum quoddam ſub* XII. Patriarcharum *nomine Teſtamentum in Bibliotheca patrum vidiſſe aliquando memini. Non enim dignum videbatur, quod legeretur; etſi non ignorem tale quid, jam olim extitiſſe. Sed quum totum hoc quod hic narrat Optatus, ſit in Tobia, cur teſtes aliunde conquireret? Non alium igitur, quam ipſum Tobiam hic laudari, planè perſuaſum habeo. Quàm recens ſit inventum, ſacræ S*^{ræ}. *in capita, & verſiculos, ſive ſectiunculas tributio, qua nunc omnes utimur, nemo opinor tam parum verſatus in ve-*

terum scriptorum libris, qui non animadverterit. Cùm igitur illi, non per numeros, ut nos solemus, aut sectiones ipsius S^{ræ}.(præterquam in Psalmis:) Sed alius aliter, multi autem per ipsas materias, aliquot subinde ex ipso contextu sacro verba proferentes, locum quem vellent indicarent, puto etiam fuisse, qui quasi capitula quædam ex præcipuis verbis, & memoratu dignissimis, quæ hinc, illinc commodè excerpebant, conficerent, atque eo pacto libros in partes distinguerent. Quod igitur hujus Tobiæ partis, quam nos hodiéque capite secernimus, maximè singulare videretur illud, quod Patriarcharum sit in eâ mentio, etiam Patriarchæ nomen, sive Patriarcharum, integræ sectioni, sive capiti adhæsit. Non igitur aliud hoc loco, sive Optatus, sive Optati Lector (qui in orâ fortasse libri sui notaverat, quod postea in ipsum contextũ receptum est:) vult, opinor quàm illum Tobiæ Titulum, seu sectionem indicare, quâ narratio illa piscis, in Tigride flumine prehensi continetur; quod nos hodie diceremus, Tobiæ sexto capite. Quod sequitur, Ejusdem piscis visceribus, &c. Illud Ejusdem non est cum superioribus connectendum, quasi novum quid de eodem pisce hoc posteriore membro narraretur, cùm enim eadem prorsus

quæ

quæ antea repetat, manifestam tautologiam commisisset; sed ejusdem, valet unius ac ejusdem. Repetit autem paulùm immutatis verbis, ut in rei admirandæ meditatione Lectorem moretur aliquam diu, ac detineat. Quare placet ut hinc quoque nova periodus, scripto post videntis pleno puncto, incipiat.

Similis est & aqua quam legimus] Optato propositum hic est, ut Esayæ prophetæ verba de Deo super contritione filiæ sui generis conquerente, (postea integrum locum prolixè citat:) ad aquam pertinere, persuadeat. Quod ut assequatur, ex ipsis Prophetæ verbis (cum Optato loquor, nam Hebræa quomodo habeant, aut hîc aut alibi, non monendus est nobis lector:) hoc ducit argumentum. Propheta inducit Deum super filiâ sui generis, conquerentem. Dei autem genus est, non habere genus. Consequens erat ut idem hoc & aquæ convenire probaret. quod sane ab Optato non prætermissum est, neq; omninò potuit. quali tamen argumento usus fuerit, vix ac ne vix quidem ex hac editione subolfacias. Balduinus enim (si tamen Balduinus:) malos chirurgos hic imitatus, cum locum pessimè affectum sanare non posset, cutem tamen ita induxit, ut leviter inspectantibus, nulla de

pag. 77. lin. 11.

interno vulnere ſuſpicio oriretur. Priores autem Editiones ita repræſentant; Similis eſt & aqua, quam non legimus;in cujus aquæ injuria, *&c. ex quibus facile eſt reſtituere, quod & requirit ſententia, & ab Optato ſcriptum fuiſſe, res ipſa clamat*; Similis eſt & aqua, cujus non legimus genus. In cujus aquæ injuriâ, *&c. Affinitas τῶ* genus *cum ultimis præcedentis vocis ſyllabis, cauſſa, ut ſolet, ejus omittendi fuit; quo ſemel omiſſo, ut aliqua tamen ſententia, aut ſi non ſententia, ſaltem Latinitas exprimeretur, pro,* cujus, *factum*, quam. *poſtea cùm illud*, non, *ſententiæ obeſſe videretur, & qualiſcunque ſententia, quàm nulla placeret, etiam & illud ſede ſuâ deturbatum, & expulſum eſt. Ad rem ipſam quod attinet, neſcio an ſit alicujus momenti dicere, aquam* ἀρχὴν τῶν πάντων *apud Diog. Laertium à Thalete Philoſopho conſtitui; aut Plutarchum de Iſide, & Oſiride, commemorare, etiam Homerum ita credidiſſe, & utrumque affirmare ex Ægyptiorum philoſophia hauſiſſè. De Thalete teſtatur etiam Ambroſius, ad ridiculum illud*, aquam à quo omnia, *ut videtur alludens, initio Hexaem.* Qui cum ex aqua nomen acceperit, non putavit tamen dicendum, quod ex aqua conſtarent omnia, ut Thales dixit.

Illud

Illud noſtra magis refert, & Optati, fuiſſe olim, qui tale quid, quale videtur hic Optatus innuere, ex creationis hiſtoriâ colligerent; aquas nempe, quod earum creationis Scripturæ diſertis, ut illi colligebant, verbis, non meminiſſent, ante omnia; *imo æternas,* Deo coæternas *fuiſſe. De primo, vetus author, qui Iunilij nomine circumfertur, in Geneſin, Pariſienſis editionis,* 1556. *fol.* 41. Neque enim aquas ad omnia (*lege,* ante omnia:) factas credere fas eſt. Quod etſi hic ſcriptura palam non dicit (*creatas eſſe ſcil. aquas, cùm & cætera creata ſunt; unde contra ſentientibus os obturari poſſit.*) palam tamen ſignificat, cùm has à Deo illuſtratas, atque ad juſſum ejus ordinatas inſinuat. Sicut & Pſalmus dicit apertè, *&c. Idem videtur Optatus dicere lib. 6.* ô aqua, quæ dulcis à Deo creata es, ſuper quam ante ipſius natalem mundi, ſanctus Spiritus ferebatur, *&c. ſed fortaſſe non aliud eo loco voluit Optatus, quàm quod Tertull. de Bapt. lib. 3°. ubi inter cætera, quæ in laudes aquarum comminiſcitur, etiam inde celebrat, quod* Chaos *illius, unde Mundi* digeſtus *poſtea, pars illæ fuerint, nec pars tantùm, ſed præſtantiſſima pars, & ſola conſummata & perfecta: terram enim, & cælum, & reliqua*

adhuc omnia informia, & inculta fuiſſe; aquis autem nihil defuiſſe, quô magis ornarentur, aut perficerentur; ſed in primo creationis ſtatu permanſiſſe. Ita intelligo Optatum, cùm ait aquas ante ipſius natalem mundi extitiſſe; ut mundus hic propriè κόσμος ſit; ſive mundus digeſtus, & ornatus, quod Tertull. mundi ſuggeſtum appellat. Ante hunc mundi ſuggeſtum, neque mundus, neque κόσμος propriè; ſed merum Chaos, rudis, indigeſtaque moles, ut poeta loquitur. Aquæ igitur ante mundum; nec tamen increatæ. Aliquantò plus difficultatis in hoc altero Optati loco, quod cùm comparationem Dei, & aquæ, ad genus quidem quod attinet, ſubtiliter inſtituat, æternitatis Dei dum meminit, æternam quoque ſive coæternam aquam ab eo conſtitui, propoſitæ comparationis ratio requirere videatur. Nam & illud ex ipſâ Moyſis hiſtoria quondam fuiſſe qui colligerent, ſatis innuit Auguſtinus; cujus verba quòd noſtram correctionem maximè confirment, ſubyciam. Confeſſ. lib. 12. cap. 22. Vnde ſi aliquid Geneſis tacuit Deum feciſſe, quod tamen Deum feciſſe, nec ſana fides, nec certus ambigit intellectus: Nec ideo ulla ſobria doctrina dioere audebit, iſtas aquas coæternas Deo, quia in libro Geneſeos commemoratas

memoratas

memoratas quidem audivimus;ubi autem factæ sunt,non invenimus: Cur non informem quoque illam materiam, *&c. Hoc idem Eucherius Lugdunensis Episc. (fidem sequor antiquiss. ac omnium primæ editionis:) Difficil. Quæst. in Genesin Quæst.* 3. *Sed verbis tam expressis & oppositis, ut clariorem aliunde lucem huic Optati loco fænerari minimè necesse sit. ita igitur ille, antiquiss. illius editionis fol.* 25. Aquas ubi legimus (τὸ legimus, *ut & proximum*, lectionis, *diligenter observari velim:*) à Deo factas? Etsi factas eas in exordio creaturarum non evidenter divinæ lectionis textus expressit, à Deo tamen factæ sunt, *&c. Quid si igitur & Opt. scripserit, (quod tamen eodem planè redibit:)* quam non legimus à Deo factam? *Haud dubium autem postrema Opt. verba, quæcunque fuerint, quod horridior eorum sententia videretur, ab aliquo erasa & expuncta esse. quod sæpe in veterum scriptis accidit. Sed quum hanc rem non hîc ex proposito tractet Optatus, condonandum ipsi est, si* [illegible]*, minùs cautè locutus sit; quemadmodum & multa alia, vel in optimis scriptoribus, haud ferenda tamen alioquin, interdum toleramus, & excusamus. Nam rectè ipsum sensisse, cum nemo*

eo nomine heterodoxias illi dicam impegerit, notatis tamen illis & in censum hæreticorum ab Augustino de Hæresibus cap. 75. & aliis relatis, qui hoc idem aquas nempe à Deo non esse creatas, sed ipsi Deo coæternas esse, asserebant, quis omnino potest dubitare? Sed neque omnia in his comparationibus nimis morosè sunt exigenda. Etsi enim cùm Deus genus non habere dicitur, æternus intelligitur; satis tamen ad institutam comparationem, si aquas quocunque modo genus non habere probet Optatus. quod vel ita potest intelligi, ut quemadmodum Melchisedec Christi typus fuisse à multis creditur, non quod reverâ ἀπάτωρ & ἀμήτωρ fuerit, ut antea dicebamus; sed quod ejus progenies non enarrata sit: ita & aquæ ideo genus non habere, dicantur, quòd earum creationis exertè & nominatim Scriptura non meminerit; vel ita, ut ideo genus non habere dicantur, quod primæ illius materiæ ex nihilo creatæ ex quâ cætera quæcunque formata sunt, pars fuerint; ut modò ex Tertulliano, & altero Optati loco disserebamus; quæcunque autem ex nihilo creata sunt, genus non habere, rectè dici possunt. Etiam illud monebo Lectorem, elegantiarum Latini sermonis non incuriosum, quod Optatus proximis verbis aquæ repetat,

tat,

tat, cum pronomen sufficere potuerit (quæ Hieronymo alicubi, sed immeritò Ruffinum incessendi materia fuit:) id Optatum more suo facere, & habere sui moris auctorem, & assertorem locupletissimum, eloquentiæ, & omnis humanioris litteraturæ inter Latinos facilè principem M. T. Ciceronem. Ita paulò ante, Solvistis singulare Baptisma, ex quo Baptismate, *&c. lib. 2°.* Quem precibus rogastis, ut reverti possetis; quas preces, *&c. Et eodem libro,* Pestilentia enim morbis extinctos homines ad inferos mittit. Qui inferi portas suas habere noscuntur; contra quas portas, *&c. Quo modo ita sæpe loquitur, ut potius affectasse, quam imitatus esse videri possit. Atque hoc ut hîc monerem eò libentius à me factum, quod cum hoc ipso loco aliquid supplere, necessarium fuerit; minimum tamen esse, quod deerat, ex ipsâ verborum serie, & proprietate locutionis, quam amat Optatus, Lector intelligeret; atque ex illo quoque coniecturæ nostræ aliquod pondus accederet. Sed nec illud dissimulabo, in primâ omnium Editione Cochlæana hunc locum ita scribi,* Similis est & aqua, quam modò legimus, *&c. quod erunt fortasse qui malint retinere; ut nempe τὸ* legimus, *non ad Creationis historiam, sed ad prophetæ verba*

ba modò citata pertineat. Vtcunque legas, idem tamen erit ſenſus. Sed mihi durius hoc videtur, ut Optatus ἁπλῶς *& abſolutè Deo æterno &* ingenito, *aquas comparaverit.*

pag. 77. lin. 21. Denique non ait in Sion] *Prolixum Eſayæ prophetæ locum contra Donatiſtas prolaturus Optatus ne nihil dicere videretur, probato primum,* per filiam ſui generis, *aquam à Deo intelligi, pergit porrò, & oſtendit illum Sion, qui ut ſubiectum præponitur huic prophetiæ, non de* corporali (*ut loquitur ipſe*) *monte, peculiari illâ Sion, quæ fuerat; ſed de ſpiritali, quæ tunc erat Sion, totâ nimirum, atque univerſali Eccleſia accipiendum eſſe. Verſio quâ uſus eſt Optatus, ex Græcis expreſſa erat, qui quod in Hebr.* Onus vallis viſionis, *reddiderunt*, Τὸ ὅραμα τῆς φάραγγος Σιών: viſio vallis Sionis. *Cæterum,* Celebrata *ſubaudi* iſta, *vel* judicia *ut mox,* ubi nulla lis audita eſt, nec ab aliquo celebratum judicium, *&c. atque iterum lib.* 7. nullum judicium celebratum eſt, ſed ſententiæ eſt operatus affectus. *niſi fortaßè pro* ſunt *ſcripſerat Optatus* ſententia; *quod cum primum compendioſa ſcripturâ contractum eſſet, poſtea mutatum eſt in* ſunt. *Nam etiam infra hoc ipſo libro* actionem

ce-

celebrare; *ne de solo* judicio *dici putes*.

per omnem orbem Romanum, caput tulit] Per omnem orbem Romanum *quid hic Optatus intelligit*, *tum proxima*, sub toto cœlo, *& quæ post pauca sequuntur*, quæ est in toto terrarum orbe, *satis indicant*. Orbem *igitur* Romanum *dicit*, *quem nos universum: ut apud Lamp: in Alex. Severo, cum consulti vates respondissent*, Te manet imperium cœli, terræque marisque, *Imperium Romanum inde ipsi portendi intellexerunt; & quem ibi Lamprid: ipse Romani Imperij* Principem, *mox vocat* Principem humani generis. *Neque tamen inde quis colligat ad omnes omninò nationes jam tum Evangelium penetrasse, aut id Optatum affirmare de suâ ætate, quod aliquantò posterior Augustinus præcisè negat de sua, Epist.* 80ª. *quâ de supremo mundi die egregiè disputat: non magis quàm ex illis Apostoli* καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, *ad Coloss.* 1. *versu* 6. *& vers.* 23. τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, *alijsque similibus locis, jam tum Evangelium, sive per ipsos (quod nonnullos credidisse testis Augustinus:) Apostolos, sive per alios, per totum terrarum orbem, prædicatum fuisse. Nam neque Romanos, si præcisè loquendum, orbis, ne tum quidem noti, totius, Dominos fuisse,*

pag. 76. lin. 11.

fuiſſe, nemo neſcit. Vide vel Tertullianum adverſus Iud. cap. 7. Alibi autem, Orbis Romanus, *non eſt ut hic, univerſus orbis: ſed qui propriè* Barbariæ *opponitur, ut docet ὁ μακαρίτης ad Lamprid: pag. 386. Ita noſter poſt unam aut alteram paginam*, inventa de Libano, id eſt, de Imperio Rom: ubi & ſacerdotia ſunt, & pudicitia, & virginitas, quæ Barbaris gentibus non ſunt: & ſi eſſent, tuta eſſe non poſſent. *Planum eſt*, Imp. Rom. *&* Barbaras gentes, *ſive, Barbariam hîc opponi, & his duobus membris totum orbem comprehendi. At illud non æquè planum, quo vel accipi, vel excuſari ſenſu poſſit, quod Optatus his verbis Eccleſiam Catholicam, ſui parum memor, ſi ita capimus, Orbe Romano, barbaris excluſis, includat. Nam ſanè fuiſſe, qui promiſſiones illas propagandi per gentes Evangelij, ad orbem Romanum reſtringerent, vel ex iſtis confutantis Auguſtini verbis ſatis conſtet;* Interiores autem *(de Barbaris Afris loquitur:)* qui ſub nullâ ſunt poteſtate Romana, prorſus nec religione Chriſtiana in ſuorum aliquibus detinentur. Neque ullo modo certè dici poteſt, iſtos ad promiſſionem Dei non pertinere. Non enim Romanas ſed omnes gentes Dominus ſemini Abrahæ, mediâ

quoque

quoque juratione promisit. Ex qua promissione, *&c. Quæ si fuit Optati quoque sententia, quoties* totum terrarum orbem *nominat, Romanum duntaxat intelligere eum non vicissim, dicendum erit. Ita tamen eum sensisse haud facilè admiserim, quicquid de uno aut altero ejus loco statuatur. Deinde quod addit Optatus*, Sacerdotia apud Barbaros, esse nulla, *neque*, pudicitiam, *aut* virginitatem, *quomodo illud accipiendum est? Nam de omnibus universìm Barbaris esse falsum, tàm certum, quàm quod certissimum. Qui enim Brachmanes, Gymnosophistæ, Druides, alijque antiquis memorati, quàm Barbararum gentium qualescunque sacerdotes? ut de* pudicitia *&* virginitate *nihil dicam, quod pari facilitate revinci potest. Posteriores Optato scriptores Afri, cum* Barbaros *nominant, Vandalos plerique intelligunt, qui per illa tempora in Africam irruperunt, atque omnia crudelissimâ vastatione miscuerunt. Queruntúrque adeo passim illius historiæ scriptores nullam eos sive rerum sive personarum rationem habuisse:* virgines sacras, & quosque continentes ubique dissipatos, *ab ijs Possidon: in vita August: cap. 28. mulieres autem ac virgines* contra jura naturæ *prostitutas, ac nudatas,*

Victor

Victor Utic: de Persecut: Vand: Sed neque illorum meminisse potuit Optatus tot annis prior; & illi utcunque in Africa fortasse victorum licentiâ contra Afros impotenter, & flagitiosè abusi sunt, eos tamen alioquin pudicitiæ non minùs, imò verò multò melius, quàm Romanos legibus suis consuluisse, prolixè docet Salvianus de Gubern: Dei, lib. 7. qui toto illo libro, insignem eorum castitatem, ac pudicitiam, mirè prædicat, & pudicos Barbaros *appellat. Superest igitur, ut* gentes Barbaras, *non nomine duntaxat tales, Romanis oppositas, sed reverâ ac planè barbaras ac feras gentes, ad instar pecudum potius quàm hominum, nullo aut jure aut republicâ viventes, intelligamus, quales vulgò* Sauvagios *vocamus. Quas fortasse & Augustinus intelligit Epist: jam supra laudatâ,* Sunt enim apud nos, *hoc est in Africa,* barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum Evangelium ex his qui ducuntur inde captivi, *&c.*

pag. 76. lin. 14. Gratulatur in psalmo secundo, dicens, Quoniam regem] *in prioribus edition. non* secundo, *sed* primo. *& valde vereor ne illa psalmorum tributio, quâ hodie utimur, doctiss. Bald. fraudi fuerit, ut mutandum putaret. Atqui olim psalmus primus & secundus, unus idem-*

idemque psalmus apud multos. apud illos nimirum, qui Act. 13. 33. *non ut hodie*, psalmo secundo, *sed ut olim, testibus Hieron. Hilario, & alijs antiquis extabat*, psalmo primo, *vel* ἐν ψαλμῷ, *simpliciter, legebant. Vide Erasmum in Acta, & Genebr. in psalmos.* gratulari *autem, ut alicubi Ambr.* David se dici filium, ipse Dominus gratulabatur. *Inde &* gratulatio, *pro* gratiæ *lib.* 5. ut pro humanitate exhibita gratulatio eis referatur. *Caterùm, haud dubium quin alij quoque numerorum errores in indicandis scripturæ locis irrepserint. Sed nos satis habuimus, si lectorem ubi aliquid difficultatis erat, moneremus, & Balduinianam editionem bonâ fide repræsentaremus.*

Per singulas provincias totius orbis, valles sing.] *singulas provincias totius orbis per valles singulas intelligimus montis, voluit Optatus proculdubiò; & scripserat fortasse; nisi pro,* per, *malit aliquis,* præterea, *reponere. Pergit enim in explicatione, aut applicatione potiùs verborum prophetæ, quæ mox descripturus est, & ad Donatistas pertinere contendit.* pag. 77. lin. 9.

Elamitæ latinâ lingua dicuntur chori castrorum] *Frustra se quisquam torqueat, ut* choros Castrorum, *vel aliquid affine ex* pag. 88 lin. 5.

Ela-

Elamita *extundat, & eliciat. Minori operâ, ausim dicere, aquam ex pumice. Quid autem illud fuerit, quod eos deceperit, qui primi ita sunt interpretati, si nobis ariolari fas est, ego, sed tanquam divinus, ita censeo. Cantico Cantic. Capite septimo, vers.* 1°. *ita legitur*, Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum: *in margine notata est diversa lectio*, Sulamite; *quæ Græcorum, & verior scriptura est, ut quæ ex prototypo sit expressa. Cùm igitur ista verba*, choros castrorum, *peregrinæ, quæ immediatè præcedebat, vocis interpretationem esse putasset* Optatus, *(nisi quis,* Optato *æquior, glossema malit esse:) postea memoriâ propter affinitatem vocum lapsus, quod de voce* Schulamite *legerat, aut legisse se falsò putabat,* choros castrorum, *nempe significare: id ad* Elamitam *majori errore transtulit. Ita ego conjicio; paratus amplecti, si quis quod magis certum sit, aliquid adferat.*

pag. 88. lin. 21. cujus veneficio videtur unitatis negotium esse commotum] fortè veneficium, *pro* beneficio: *obiter vir doctus in Notis. quod quomodo hic accommodari possit, utinam adjecisset. An* beneficium τῶν μέσων *erit, quod tam in malam, quàm bonam partem accipiatur; ut affinia* meritum, & mereri *passim?*

sim? An ἐμμανῶς, *aut* ἰοβόλον *pro maleficio? An ideo, quòd sequitur*, dum magnum se videri contendit; *quasi dicat, dum sibi placet, & ambitioni suæ servit,& velificatur Donatus? Si nihil horum placet, superest (quantum ego quidem video:) ut* veneficio *retineamus, &* veneficium *hic positum sit, pro maledicentia, ac impotenti procacitate. Nam & nos vulgò,* virus *linguæ dicimus, & in Scripturâ sacrâ* venenum labiorum, *passivum est. Donati autem maledicentiæ imputandum esse hoc Vanitatis negotium, hinc incipit, ac multis deinceps prosequitur Optatus. Quamvis &* veneficium [illegible] *pro* scelere, *ab Optato dici potuerit ; quemadmodum* veneficus *&* φαρμακὸς *haud raò pro scelesto , & sacro.*

O consulere miseris ! ô providere fuerat pauperibus ! ô pecc.] *Si abesset illud* fuerat, *nihil mutarem. Sed ut nunc habent verba,potius quam quicquam eliminetur, restituerim:* Hoc consulere miseris! hoc pro: *&c.* Ho, *pro,* O *sæpe scriptum scimus,etiam alicubi hic excusum, ni fallor. Vnde facile potuit accidere, ut* Ho, *pro* hoc *scriberetur; ac tandem omissâ aspiratione, fieret* ô, *pro,* hoc. *Mox,* apud Deum, *non de beatorum sedibus dixit, quasi & illæ schismaticos,qua-* pag. 80. lin. 22.

les Donatus ille, reciperent, sed de altero mundo seu sæculo q. d. uterque jam decessit, & vitâ functus est. paulò post, puto scrib: qualis futurus est, qui de levitate & furore laboravit tantis (*id est*, tot, *ut passim: sed fort.* dantes:) pauperibus impedire.

pag. 82. lin. 11. nisi Episcopo eum comparare] *corrigo*, nisi principi Episcopum, (*vel*, eum) comparare, *&c.*

ibid. lin. 16. de quorum oblationibus, nunquam dignatus est accipere. In qua re] *Totum hunc locum & obscurum nonnihil, & palam corruptum, sic lego ac distinguo*; de qu: obl. n. est dig. accipere. in qua re media est fides & Deus Christus. Hinc (*vel*, Inde) & querelæ mult: *&c.* In qua re, *pertinet ad superiora, quod hic cum sequentibus pessimè connexum est. Ita loquitur & lib.* v. Iam de Baptismate hoc loco dicendum est. in qua re, *&c. Ita & lib.* 1°. Sic igitur pax Christianis omnibus data est. quam rem Dei esse constat, *&c. Etiam lib.* 6°. manus vestras, quibus ante nos eosdem calices tractabatis. Eam rem tamen passim vendi jussistis, *&c.* Oblationes *autem, intelligo* Eulogias, *sive* panes fermentatos (*quos &* oblationes *nuncuparunt.*) unitatis gratia, *ut Paulinus ad Alypium, inter Epist. August.*

vel

vel ut idem Paulinus ad Augustinum ipsum, unanimitatis indicio, *ab amicis invicem mitti solitos. de quo quidem more, quæ in suis Annalibus Anno. 313. doctissimus Cardinalis fusè, ac multis capitibus inseruit, non tam ingrati, aut illiberales sumus, ut compilare sustineamus. Consulat eum Lector, cui hoc adhuc novum. Vt de illo* fermento *accipiam, non modò res ipsa suadet, sed & modus loquendi observatus, ac quasi solemnis. Vt hic,* dignatus accipere, *ita Paul: ad Sev: Epist:* 1. dignare accip. *& apud August: idem,* dignatio sumendi, *& Augustinus ipse,* dilectio accipientis: *quibus tanquam proprijs, ac usitatis verbis munus suum prosequuntur. Quod addit Optatus,* hac in re media esse fidem ac Deum Christum, *ad exaggerandum Donati superbum fastidium pertinet, qui,* Oblationem *in nomine Christi consecratam, &* in nomine Dei accipi *solitam, quo nomine etiam Paulinus ad Severum, commendat; In quâ præterea* Trinitatis soliditas continebatur, *ut loquitur idem Paulinus; dum superbè respuebat, eadem operâ & Christo & fidei renunciare videbatur. Quod autem pro,* ejus *rescribo,* Hinc, *vel,* Inde; *non dubito quin,* Iesus *(siquidem* Christum Iesum, *non minùs quàm* Iesum

Chriſtum *docuit nos ſacra Scriptura dicere:) aliquibus magis arrideret, quod id propius ad,* Ejus *accedat. ſed nos ſequentium rationem habuimus, quæ id requirunt.*

ibid. l. 27. rarò eſt appellatus Epiſc. ſed Donatus Carthaginis dicebatur] *Non id criminatur Optatus, quod Carthaginenſis Epiſc. Donatus,* Donatus Carthaginenſis, *ſit dictus; neque enim aliter Optatus ipſe loquitur, quoties Epiſcopos nominat; ſed quod Epiſcopus, quaſi quiddam majus eſſet ipſe, non libenter audiret. mox,* ideo quamvis non ſit auſus, *&c. aliæ edit: plenius,* Ideo quià quamvis, *&c.*

pag. 85. lin. 2. Nam cum & ordinatores tui, quorum nomina frater Parm:] *Tota hæc periodus, ad* Hic jam quid reſp. *&c. manifeſtâ* [illegible] *laborat: quæ tamen ab ipſo fortaſſe Optato. Res quidem ipſa & ſententia optimè ſic habet: ac proinde nec verba temerè ſollicitanda.* Preces *apud hos ſcriptores* libellum *valere, ſive,* libellum ſupplicem, *ut vulgò vocamus, non eſt quod moneamus.* allegare *autem* preces apud Iudices *quid ſit, IC*[ti]. *quos hic libenter, ſi præſtò eſſent, conſulerem, meliùs docebunt. Interim ſic exiſtimo: Preces illas ſuas, non ipſi per ſe, vel ſuos, &, ut vul-*

gò

gò loquimur, immediatè deferebant, ſed Iudicibus provinciæ commendabant, apud acta primùm ſubſcriptas, ac ſignatas coram Actuario, per quem in publica acta referebantur. Hoc, allegatio; *niſi me ratio fugit; hinc &,* geſta allegationis, *ſuper hac ipſa re tum Auguſtino contra Petilianum, tum Honorio in edicto quodam contra Donatiſtas memorata. Quod in alijs edition: reperimus poſt* allegarent, addendum Epiſcoporum actis, de quibus infra ſcriptum eſt. Datæ, *&c. ab eorum errore manaſſe puto, qui Optatum his verbis* in quibus, *aut quemadmodum ipſi legerunt,* de quibus infra ſcriptum eſt, *Lectorem ſuum ad* Acta *his libris quondam annexa (quod ſæpè facit Optatus:) reijcere putabant. ſed hoc ipſi viderint. Mox, pro* alio modo, *ſcribo,* aliquo modo. *Ait eos dum ſe libenter profeſſi ſunt de parte Donati, etſi non exertè, aliquo ſaltem modo de Eccleſia Christi non eſſe, confeſſos. Non diſplicebit etiam, ſi quis ita accipiat,* quid reſpondebunt in illo imminenti judicio divino, qui in hoc ſæculo alio, modò confeſſi ſunt, *&c.*

. qui pauperes ubique diſpungerent] ☞ pag.88. lin. 10.
diſpungerent *tantundem eſt, ac* conſolarentur, *inquit hic vir doctus; & addit eſſe mi-*

ram phrasim. sed mira est ejus Interpretatio. Quia nimirum pungere *non rarò pro,* urere *aut angere, ideò* dispungere *sit consolari. Sed virum doctum ratio fugit, dum non intellexit, aut non cogitavit saltem, à rationibus esse hoc verbum, quo frequenter eâdem aut simili, quâ hic Optatus, significatione Tertullianus utitur, ut cùm* honore & officio; *vel,* vitâ dispunctum *dicit. Quid mirum autem si dicantur dispuncti pauperes, quibus antea dixit eleemosynas à Constantino missas, quibus sublevati possent respirare, vestiri, pasci, gaudere? Neque enim necesse, ut de ipsorum ære alieno intelligamus; quanquam & illud quoque fortasse verum: sed elegantius, ut ipsa paupertas, quæ gravissimum, vel sola onus, dispuncta dicatur.*

ibid.l. 17. per omnes nundinas misit Circumcelliones] *Locus ita distinguendus est.* præcones per vicina loca, & per omnes nundinas misit: Circumcelliones, Agonisticos nominans, ad prædictum, *&c. ut & in Cochleanâ.*

pag. 89. lin. 8. & qui pro præstitis suis rogari meruerant] *vel pro,* Et qui, *scribendum* ut qui; *vel mox* impellerentur *positum, pro,* impellebantur.

ibid. lin. ult. per dealbatas aras, aut mensas poterunt

runt numerari] *Seneca, epist.* 86. In ipsa Scipionis Africani villa jacens, hæc tibi scribo, adoratis manibus ejus, & arâ; quam sepulchrum tanti esse viri suspicor, *&c.* de mensa, *Cicero de legibus lib.* 2°. *circa finem,* Sepulchris autem novis, finivit modum. Nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus digitis non altiorem, aut mensam, aut labellum, *&c. Huc etiam pertinet, quod locus ubi Cyprianus passus est, dictus est vulgò* mensa Cypriani. *Etsi enim alio loco passum esse, alio autem sepultum beatum illum Martyrem, & utrobique cultam ejus memoriam à Victore Vticensi de Persec. lib.* 1°. *discimus; priorem tamen illum locum ab arâ seu mensa, quæ aræ instar esset, ibi extructâ, ita indigitatum esse docet August: de diu: serm.* 113. *Quod* dealbatas *illas* aras *&* mensas *hic Optatus, si verè ac propriè* dealbatas, *ex religione colentium tanquam martyres, profectum puto. Album enim colorem mortuis, item puris, atque innocentibus defunctorum animis optimè convenire etiam Plutarchus docet in* Ῥωμαϊκοῖς, κεφ. Διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν *&c. tom.*10. *pag.* 482.483. *Quod si* dealbatas *pro albis aut candidis accipiamus, tum fuerit ille color proprins ejus terræ, sive loci, ubi sepulti sunt. Nam etiam*

trecentos illos martyres, quorum memoria 24. Augusti colitur, à fornace calcaria in qua paßi & consumpti sunt, Maſſam candidam *dictos eſſe sciunt omnes. Etiam illos* innumerabiles *martyres, qui sub Daciano Hiſpaniarum præside paßi sunt, quorumque memoria 3. Novemb. in Kalend: Rom. celebratur, non ab alia cauſſa, quam loci terræve, sive calcaria, sive alia quavis propria albedine, & ipſos* maſſam candidam *eſſe nuncupatos crediderim: quamvis aliam ab alijs ejus appellationis rationem reddi non ignorem.*

pag. 90. lin. 6. unde proditum eſt mandatum fuiſſe fieri, quod factum eſt] *Hanc, inquit, occaſionem Catholicos traducendi arripuerunt Donatiſtæ, quaſi cædis illius, ac ſtragis Circumcellionum fuiſſent impulſores, & auctores, quia cæſos in Baſilicis, ſepeliri poſtea non permiſerunt; quaſi idem eſſet, ſepulturam in Eccleſiâ negare, & vitâ privare. Obſervare nos hic jubet Balduinus, vetitam tum in templo, vel Eccleſiâ ſepulturam. Sed ſi ea mens Optati eſt, quod his negatum eſt, id publicâ lege, ac more negatum eſſe; non video quî hinc argumentum, vel leviſſimum, mandatæ à Catholicis ſtragis Donatiſtæ ducere potuerint, quod tamen innuere, cauſſamque hanc ſuſpici-*

ſuſpicionis, & calumniæ reddere videtur Optatus. Scio extare aliquot Canones, qui vetant, fortaſsè & aliquot Imperatorum leges. Id tamen in Africanis Eccleſijs non ultra obtinuiſſe ſuſpicor, quàm ut ſine permiſsione Epiſcopi non liceret. Quod tum hic Optatus, tum Auguſtinus, de Cura pro mortuis, *non obſcurè, meo quidem judicio, ſubindicant. Armogaſtes apud Vict. Vtic: lib. 1°. cùm Felicem rogaret moriturus, ut ſe ſub ſiliquæ arbore ſepelire dignaretur, reſpondit Felix,* Abſit à vobis confeſſor venerabilis; ſed ſepeliam te in una baſilicarum, cum triumpho, & gratia quam mereris. *In Vrbe autem intra muros, nefas fuiſſe, præter paucos, quos nexu communis legis ſpeciale privilegium exemerat, quenquam ſepelire per Romanas Leges, vel quæ extant hodie abundè fidem faciunt. quod etſi ſtatim poſt Conſtantini tempora cœpit exoleſcere, tandemque penitus legibus Imperialibus abrogatum eſt, diutius tamen multò alijs in locis, ut in Galliæ Civitatibus, etiam & Angliæ, ſervatum eſt. ſed hæc obiter. Quod autem Baronius Ann. Chr. 309. 4. ex libro de Rom. pontificibus elicit, Eccleſiæ Rom. à Maxentio, Maximiani filio, jam tum conceſſum fuiſſe, ut corpora Chriſtianorum Martyrum intra vrbem ſepelire*

pelire ipsis liceret, donec aliunde confirmetur, probabile mihi non videtur; tam recente adhuc Diocletiani, & Maximiani lege, quæ tam alijs omnibus, quàm Christianis interdicebat.

pag. 91. lin. 14. qui missi fuerant, cum equis suis, præoccupati sunt ab ijs] *Aliæ Editiones,* Qui m. f. cum equis suis, contusi sunt, ab ijs quorum, *&c. ex quibus haud dubito locum ita restituendum esse,* Qui missi f. c. equis suis præoccupati, contusi sunt ab ijs, quorum, *&c.* Præoccupatos *ait, quod seorsim tractati sunt eo modo pauci illi, qui præmissi fuerant, priusquam reliqui, qui non ita longo intervallo sequebantur, pervenire possent, qui eos periculo eriperent. Quos hic* contusos, *mox* vexatos, *quod tantundem. Non mediocris enim seu contumeliæ, seu iniuriæ verbum hoc esse* vexare, *sed gravi & atroci rei conveniens, à viris doctissimis A. Gellio, & Macrobio pridem observatum est: quæ ipsorum observatio in legendis scriptoribus Ecclesiasticis præcipui usus est. Iam quod sequitur*, quorum nomina flabello invidiæ, *&c. de quibus, aut quo sensu sit accipiendum, docet Optatus ipse alio loco,* Videamus quare Moyses tria millia hominum jussit occidi, *&c.* quare Macarius duos, quorum nomine quo-

quotidie (ut supra dixi:) flabello invidiæ ventilatis. *Non igitur ad nominum ipsorum odium aut iniuriam, sed ad faciendam alijs ex istis nominibus invidiam, eorum nomina qui Metatores præmissos, occupato cæterorum adventu, malè multaverunt, & ab iratis militibus postea occisi sunt, tanquam innocentium, ac martyrum usque jactabant, atque* invidiæ, *ut ait Optatus,* flabello ventilabant. *Atqui (ut bene excipit, ac subijcit mox Optatus:)* Ipsi magistri fuerant invidiæ suæ; & quid pati possent, ipsi prærogatis injurijs docuerunt. Injuriam prærogare, *inusitatum est. Apud Zenon: Veron. aliquoties* prærogare, *pro,* erogare, *&* prærogatio *pro* dono, *seu* beneficio. *sed planè eo sensu, quo noster, Collat: Carthag. p.394.* Quare nobis non rependitur, quod prærogavimus? *Proximâ autem sententiâ*, ad numeros suos, *dixit, ordines, aut commilitones intelligens, ut Tertull. Apologet: cap. 37.* Si enim & hostes exertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? *Ita & alij; sed hoc tritum est.*

Querelam per ordinem deponitis sub Leontio] Deponitis, *an* disponitis *legamus, haud magni refert. sed tamen verba ut* pag. 92. lin. 5.

aliter

aliter diſtinguantur, haud parum intereſt. Lege igitur, ut jam ab alijs eſt monitum, Querelam per ordinem deponitis: Sub Leontio, ſub Vrſalio injuriatos eſſe quam plurimos: ſub P. & Macario, aliquos necatos; à ſequentibus eorum neſcio quos; *&c.*

ibid. l. 25. Et tamen in ſapore, in lumine, etiam in ſancto Chriſmate] *Priores Editiones,* Et tamen liquor in lumine, etiam in ſancto, *&c. Cùm ſine ſenſus diſpendio utrumque poſſit ferri, conjungi verò & variari non uno modo verba poſſint, ſine ope ſcripti manu exemplaris difficile puto de verâ lectione ſtatuere, nec minus ineptum valde laborare. Sed cum de vino prius Optatus ſacrum duntaxat ejus uſum, quem habet in ſpirituali Eucharistiæ ſacrificio commemorarit, non puto eum olei uſum extra ſacra ullum attingere voluiſſe. quis autem olei ſit ſacer* ſapor *ignoro. Nam ut* ſapor *ſit hic* [illegible]*, quaſi* [illegible]*, vel tale quid vellet, ne id quidem facile conceſſerim. In* lumine *autem &* Chriſmate, *qui olim & quàm multiplex uſus olei, ſatis notum eſt. Sed non eadem ſemper in omnibus Eccleſijs conſuetudo fuit. In Africa autem Victor Vticenſis lib. 2°.* Lampades *&* cereos, *ut ſolitum Eccleſiarum* ornatum,

inter

inter alia meminit. Si quis ſubtilior eſſe velit per lumen, *Baptiſmum quem* φῶς *rectè dici docet ſanctus Pat. Greg. Naz.* ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, *poßit intelligere. Ejus varios ritus Dionyſ. Areop. Cyrillus Hieroſol: præter alios explicant. Aliter tamen ego cenſeo. Sed neque* τὸ Chriſma *quod hîc, proprie de unctione, quæ* κατ' ἐξοχὴν χρῖσμα, *de qua Cyrillus in Myſtagogicis ſingulari capite, ſeu* κατάχρισμα: *ſed in genere de quavis unctione ſacra, quæ olim à veteri Eccleſia uſurpata eſt.*

In primo libro regnorum unus Deus, pag. 93. lin. 9.
& duæ diverſæ voces] *Non poſſum ſatis admirari doctorum virorum patientiam, qui ineptißimam ſiquid ego video, lectionem, & quovis amandari dignam tandiu retinere ſuſtinuerunt. Quem enim ex his ſenſum eruamus! quem vel ſubodoremur, ut nunc habent? Quod ſi ineptißimum illud gloßema,* In primo libro Regnorum, *abjiciamus, nulla in verbis obſcuritas, nulla ſuſpicio remanſerit. Quæ tamen fateor abjicere facilius, & injuſta ſede deturbare, quam divinare, unde, aut qua primum occaſione irrepſerint. Mihi ſaltem hoc occurrebat: quia Phinees mox fit mentio, quod etiam nomen primò Regum non ſemel occurrit, oſcitantem lectorem Phineem Eliæ cum altero illo Eleazari filio confudiſſe,*

&

& cum Numeros debuiſſet, Regum, *ſive* Regnorum (*ut olim loquebantur:*) *primum in Margine poſuiſſe.*

pag. 95. lin. 11. Supprimite interim voces, quibus in Macarium dictat invidia] *Editiones aliæ*, quibus in M. dicta invidia recurrit, & primo ad alium proph:*&c. fortaſſe*,quibus in M.dicta invidia recurrit.Recurrite primò, *&c. vel ſi mavis*, quas in Mac. dictat invidia. Recurrite, *&c. Cæterum τὸ* primò,*pro*, prius; *nam ter repetitur.* Recurrite *autem*, *quia mox ad Macarium redituris, feſtinato opus erat. prius enim dixerat*, Macarium differte pauliſper,*&c.*

pag. 97. lin. 16. Et ſi cogitatum ſuum Petrus impleret in paſſione Chriſti videtur] *Scribe*, Et ſi cogit.ſ. Petrus impleret,in paſſione Chriſti videretur ſervus vindicari, non populus liberari. *Si, inquit Petrus executus eſſet, quod ſuus ei zelus dictabat, ut ſervum illum ſcil. occideret, potuit videri Chriſtus paſſus tanquam reus cædis, & homicidij à diſcipulo commiſſi potius, quàm innocens pro ſontibus.*

pag. 98. lin. 19. Et quia ad ſacra ſacrilega venire non poterat] *ſcribo*, Et qui ad ſacra ſacrilega venire non poterat,ubique thus ponere (*id eſt, adolere, thus offerre, & inde* thurificati

in

in illius temporis historia decantatissimi :) cogebatur. *Morbo vel ætate confectos &* ὰδύνατα *intelligit; quos sontica causa domi continebat. Vnde eleganter infert Opt :* Omnis locus templum erat ad scelus. *Quare miror quenquam adeò invenustum fuisse, qui veterem lectionem*, templum erat aut scelus, *præferret.*

Sub Macario pigri compellebantur ad Basilicam] *non hic* pigros *intelligit, qui negligentiùs Ecclesias, & cœtus Ecclesiasticos frequentabant, sed schismaticos, aliosque qui non negligentiâ peccabant, sed consulto consilio, aut certo potius furore, cœtus Catholicorum quasi impuros & inquinatos, vitabant, & aversabantur, in eóque religionis non minimam partem ponebant. Ita Donatistæ Catholicos,* pigros *& ipsi vocabant. Noster lib. 6.* & residentes in sinu matris Ecclesiæ, quasi pigros & tardos accusant, *&c. Vide & supra ad ista lib.* 2. inertia à confessione Dei delapsos thurificasse, *&c.* pag. 99. lin. 4.

Quod enim scissum est, ex parte divisum est, non ex toto concisum] *Subtiliter distinguit inter ista* scindere, *&*, abscindere; *quod tamen discrimen à quoquam observatum vix alibi reperias. Interim res ipsa dignissima, quæ diligenter animadvertatur.* pag. 101. lin. 16.

quid

pag. 103. lin. 3. quid nominas? Quod exterminasti? salutas de pace] *Scribe* Quid nominas, quod exterminasti? salutas de pace qui non amas? *Post hæc relinquendum erat aliquantum spatij. Pergit enim ad reliqua Prophetæ,* Hi ædificant, *&c. paulò ante pro,* semel, *erit fortasse qui* simul *reponendum putet. sed cum* semel *pro* simul *sæpe occurrat, non opus.*

pag. 104. lin. ult. qui comminatus est tempestatem, pluviam, lapides, & accusationem] Accusationis *quod hic sæpe repetit Optatus, tanquam ex propheta, neque in ijs, quæ ex eo profert hic, neque in toto illo, ut nunc legitur, Ezekielis capite ullum vestigium. Græci tamen quod Hebr.* ונפלה וכליתם בתוכה *transtulerunt, (saltem hodie ita legitur:)* καὶ πεσεῖται καὶ συντελεσθήσεσθε μετ' ἐλέγχων, *unde fortasse Optatus, aut Interpres potius, quem secutus est. Cætera etiam ex eodem capite, etsi magna varietas, fient tamen illustriora, si cum Græcis contendantur. Sed hoc jam aliquoties monuimus, neque semper inculcandum est. Iam etiam illud monuimus Optatum interdum verba aliqua sua interserere scripturæ verbis; ut mox,* Non sunt quæ dico de luto, aut pariete: *quod ipse quasi supplet. Quod autem sequitur,* Hoc verbo (*seducunt*) videte cui parti competat,

rat, *ita intelligendum eſt: vel hoc uno verbo conjcite, cui reliquus totus locus competat, alioquin*, hoc verbum, *dicendum fuiſſet. etiam paulò ante, quod hic,* ſed fundamentis ſuis ſe iterum reparavit, *mallem cum alijs Edit:* ſed de fundamentis ſuis, *&c.*

Quis eſt neſcio qui Angelus, qui nundinas facit animarum ?] *Malus utique, id eſt, Diabolus, qui animas nondum redemptas à Chriſto, poſſediſſe mox dicitur, An eò reſpexit, quod Chriſtus qui nos redemit*, Angelus fœderis, *Malac.* 3° ? *Fuiſſe etiam Hæreticos, qui* Angelos creatores eſſe animarum *aſſererent, docet Auguſtinus, ubi de Seleucianis, ſeu Hermianis Hæreticis. ſed illud huc pertinere non puto.* pag. 106. lin. 9.

proferrent illhic imaginem, quam primo in altari ponerent] *Hunc locum de* labratis *Imperatorum interpretatur quoque Baronius in Annalibus. nihil ille tamen aliud adfert, quàm quod Balduinus in Notis. Cæterum, qui plura de iſtis, ſeu ritu, ſeu voce cupiet, eaque certè, ſi quæ alia, ſcitu digniſſima, ſingulare hujus ætatis decus Claudium Salmaſium in Auguſtæ Hiſt: ſcriptores adeat. De ijsdem extat & integrum caput in libro Caroli M. contra Imagines, lib. 3. cap. 15. cujus argumentum eſt*, Contra eos qui di- pag. 108. lin. 17.

cunt, Si enim Imperiales Imagines & effigies emissas in civitates & provincias obviabunt populi cum cereis & thymiamatibus, non cerâ perfusam tabulam honorantes, sed Imperatorem: quantò magis oportet in Ecclesijs Christi depingi imagines Salvatoris nostri Dei, & intemeratæ matris ejus & sanctorum omnium? *pag.* 365.

pag. 109. lin. 6. Pax à Deo commendata, volentibus placuit] *Alludit ad ista Evangelij, quæ jam supra protulit,* Pax hominibus in terra bonæ voluntatis, *Lucæ.*2.24. Homines bonæ voluntatis, *Optatus,* (*quod est magis Latinum,*) volentes, *seu* volentibus, (*neque enim Hebraismi veniebat illi in mentem,*) *expressit. Malè igitur qui aliter explicant. Cæterum hanc veterum & Vulgatæ hodiéque lectionem non immeritò doctus Interpres, non modò laudat, sed & amplecti se paratum profitetur in Commentarijs.*

ibid. l. 18. quia & aliud & extra est, quod est visum. Et longè fuerat, quod videbatur auditum] *Non opinor aliud vult Optatus his verbis, quàm quod planiùs, & communiùs dicere potuit, aliud longè visum esse est, quàm quod auditum fuerat. Quod si quis tamen ultra magis acutum quicquam ex illo,* extra est,

eſt, *eruiturus eſt, quia priùs*, veritatem dulcedinem ſuam in ſe habere *dixit, minimè probibeo. Illud multò majoris eſt momenti, quòd cùm in his verbis finis libri tertij ab omnibus hactenus conſtitutus ſit, ego multa porrò deeſſe comparatis editionibus, quod nec Albaſpinæus omiſit, comperi. Et deſunt quidem omninò, in ſecunda hac & meliori Balduini editione; quod an conſulto conſilio ab eo factum ſit, an caſu acciderit, ex verbis ejus haud ſatis intelligas. Ait ille quidem, quod ex libro tertio temerè de cauſſa Macarij lib. 7°. repetitum erat deleuiſſe. quod ſane meritò ab illo factum eſſet, ſi modò tantùm deleuiſſet, quantum temerè repetitum fuerat, jamque ſuo loco extabat; tranſtuliſſet autem, quod alieno loco redundabat, proprio autem deſiderabatur. Cur autem quicquam omninò deleret, ut jam nullibi, neque tertio, neque ſeptimo libro pars eorum non pænitenda, quæ é 3°. in 7mum. malè traducta fuerant, conſpiceretur, cauſſa nulla fuit, vixque puto (quocunque caſu acciderit:) ab illo volente, ac prudente factum eſſe. Nam ſi ut adulterina rejeciſſet, hoc ſaltem monitum fuiſſe Lectorem oportuit, ac tam rigidi judicij cauſſas additas. Sed quas quiſquam cauſas adferret, cur adulterina ſuſpiceratur? Nullas omninò,*

nò, quod ſciam. Cur totus liber 7^{mus} *aliquandò ſuſpectus eſſet, hæc cauſſa fuit, quod Hieronymus in Catalogo ſex duntaxat Optati libros commemorat. Optatus ipſe præterea libro primo, ubi ſingulorum librorum argumenta proponit, non amplius ſex meminit. Atqui idem Optatus, cur plura quam initiò ſtatuerat, ſcribere coactus ſit, docet ipſe principio libri ſeptimi; ut nullius omnino momenti ſit hoc argumentum. Quod Hieron: autem ſex tantum meminit, ego quoque plures non fuiſſe perſuaſum habeo; & quem ſeptimum nunc vocamus, appendicem duntaxat ſexti & ultimi fuiſſe libri. nam* pauca *fore quæ additurus erat, prædicit ipſe ſtatim initio. Cum tamen hæc appendix, ſeu additamentum, in eam molem excreviſſet, quæ ex prioribus libris nonnullos æquaret, imò ſuperarat, hinc puto factum, quod & ipſum libri nomen obtinuerit. Sed ne hoc quidem magni momenti, ſive librum, ſive appendicem libri vocemus, modò conſtet eſſe Optati: de quo neminem, qui Optatum ſedulò legerit, & utrumque diligenter contulerit, dubitaturum exiſtimo. præcipuè cùm cauſſas, cur quis fingeret, & falſo, non dico nomine (quod facile potuit accidere:) ſed ſtylo, & imitandâ, tantâ curâ & ſolertiâ, orationẽ mentiretur, ac falleret,*

ret,

ret, (quod non æque fuit facile,) nulla fuerit. Nam Donatistas, quos unos suspicari non immeritò possemus, cùm quod hinc accipere, quóque suam causam juvare possent nihil omninò sit; cùm toto libro nihil tale, quod ab ijs proficisci potuerit; quis sanus illos suspicetur? si autem non illos, multò minùs alios, quorum multò minùs interfuit. Cum igitur septimum librum Optato etiam Balduinus asseruerit, hoc tertij libri ἀποσπασμάτιον *septimo libro temerè assutum, non fuit cur eo nomine repudiaret. Omninò igitur non debuit prætermitti. Quia tamen Balduini editionem exhibituros nos promisimus, maluimus quod in illâ malè prætermissum est , Notis hisce nostris inserere, quàm illam quoquo modo interpolare. Post ista igitur verba,* & longè fuerat quod videbatur auditum, *hæc quæ sequuntur, ut pars hujus libri tertij inserenda, & loco suo restituenda sunt.*

Sed ut ad paulò ante dicta redeamus, jam ad illum locum invidia vestra dilabitur, ut dicatis Macarium post illa facta communioni non debuisse misceri: sed magis à Catholicis Episcopis abstineri. Primò, communionis unum est nomen, sed diversi sunt actus. Aliud est communicare Episcopum cum Episcopo: & aliud

communicare laicum cum Epiſcopo. Tunc erat grave, ſi Macarius quod feciſſe dicitur, ſua voluntate feciſſet: quod qui faciunt, factum judicijs publicis, & Romanis legibus vindicatur. Ille eſt enim homicida, qui nulla neceſſitate cogente, nulla juſſione, nulla poteſtate, ſed furore adactus, de voluntate ſua fecerit, quod prohibent leges. Cæterum Macarius quod feciſſe dicitur, vobis provocantibus fecit: nec Epiſcopus fuit, nec in officio Epiſcopi verſatus eſt, nec manum alicui impoſuit, nec ſacrificium obtulit. Vnde cùm eum conſtet alienum fuiſſe ab Epiſcoporum actibus, nullus Epiſcopus ab eo qui cum Epiſcopis non obtulit, videtur eſſe pollutus. Reſtat ut dicatis eum cum populo communicaſſe. Et locutum eum eſſe aliquid in populo conſtat; ſed inſinuandi alicujus rei gratia, non tamen tractandi, quod eſt Epiſcoporum. Ille enim nudè locutus eſt, ſi quid loqui potuit. Contrà, Epiſcopalis tractatus probatur ab omnibus ſanctitate veſtitus, ſalutatione ſcilicet geminata. Non enim aliquid incipit Epiſcopus ad populum dicere, niſi primò in nomine Dei populum ſalutaverit. Similes ſunt exitus initijs. Omnis tractatus

in

inEcclesia à nomine Dei incipitur,& ejusdem Dei nomine terminatur. Quis vestrûm audet dicere, Episcoporum more Macarium populum salutasse? Igitur cum nec salutaverit antequam aliquid loqueretur; nec salutare ausus sit, postquam locutus sit, nec manum imposuerit; nec sacrificium Deo ritu Episcopali obtulerit; quid est quod dicitis, pollui potuisse Episcopale collegium, cùm ab omni Episcoporum officio Macarium videatis alienum? Vestigio veritatis hoc loco calcata, iterum vestra caput levare videtur invidia. Dicitis enim, nec inter laicos eum communicare debuisse. Equidem constat eum, ut Paulus Apostolus probat, ministrum fuisse voluntatis Dei. Et quid mirum si sint & judices pagani? ministri voluntatis Dei æstimari meruerunt, Apostolo dicente: *non sine causa judex gladium portat. Est enim minister voluntatis Dei.* Nam & Macarius in suo, judex fuisse videbatur. Quod si non erat judex, in eo quod fecit, secundum leges Romanas, à judicibus in eum debuit vindicari. Aut si dicitis, nec sic eum communicare debuisse: nos tamen non videmus quia debuit abstineri, qui id tale fecit, quod factum est a Moyse; quem

post tria millia hominum occisa, Deus non contemnendo abstinuit, sed ut secum loqueretur iterum invitavit. Nos non videmus abstinendum fuisse eum, qui fecit quod Phinees, quem paulò antè memoravi, qui ab ipso Deo pro homicidio laudari meruit. Non videtur nobis magis abstinendus fuisse is, à quo id factum est, quod ab Helia propheta, qui tot falsos prophetas occidit. Nam & illos falsos vates fuisse, jam supra probavimus. Sed ut hæc exempla sileantur, dicamus & nos quod dicitis; reum fuisse Macarium: quod si fuit, accusatore silente, à nobis non licuit abstineri. Scriptum est enim, ante cognitam causam neminem esse damnandum. Dicite, quis eum accusavit, & auditus non est? Dicite Macarium confessum esse culpam, & nostram siluisse sententiam? Sumus enim qualescunque judices in Ecclesia, quod & ipsi non negatis, quod nos judices severos debere fuisse contenditis. Non enim possumus facere, quod non fecit Deus, qui in judicio suo personas separare dignatus est; nec eundem voluit esse accusatorem & judicem. Non enim potest quis in una causa, eodem momento, duas portare personas, ut in eodem judicio, & accusa-

accuſator eſſe poſſit & judex. Quod Deus nec per omnipotentiã fecit, ut nobis judicandi formã oſtenderet. Docuit reum ſine accuſatore non debere damnari; aut accuſatorem eum eſſe, qui judex in eâ cauſa futurus eſt. Denique inter ipſa principia ſæculorum, dum hominum eſſet renovellata nativitas: dum à Cain frater Abel eſſet occiſus, lectum eſt. *Et vocavit Deus Cain, & interrogavit eum, ubi eſſet frater ejus.* Ille peccatum duplicans, quaſi ignorantem faceret Deum, neſcire ſe dixit. Et quando poſſet neſcire aliquid Dominus, ſub cujus oculis & vultu ſunt omnia quæ geruntur? & tamen Deus ſine accuſatore non judicat: & interrogat utique quod noverat. Et vos vultis ut abſtineremus, quem non vidimus aliquid mali facientem, & qui nullum habuerit accuſatorem. Video hoc loco quod invidia ſubmurmuret veſtra. Dicitis enim non nos latuiſſe quod factum eſt. Fatemur nos audiſſe: ſed peccatum erat damnare eum, quem nemo auſus eſt arguere. Sed ſi dixeritis quia non nos latuit factum, dicite Deo, quare interrogavit, qui viderat parricidium. Nec illud à nobis fieri oportuit, quod Deus facere noluit, qui ſententiam noluit dicere, niſi

nisi reo redderet accusatorem. Alioquin non posset justa esse sententia, si ipse qui judicaturus erat, accusaret. Ideo ait: *Ecce sanguis fratris tui clamat ad me de terrâ.* Quare & vos cum minimè probare possitis ab aliquo apud nos accusatũ esse Macariũ, nostrũ non potestis damnare judiciũ.

non tamen tractandi, quod est Episcoporum] *Quid ergo Presbyteri, non & illi concionari soliti? Ita video hodie à multis credi, solos olim Episcopos docendi jus habuisse; sed magno, ni fallor errore. In Africanis Ecclesijs diu obtinuisse, ne Presbyteri* præsente *ut Hieronymus ad Nepotianum,* Episcopo loquerentur, *vel ut Possid: in vitâ August:* coram Episcopo prædicarent, *sive,* tractarent, *non negamus. Quod tamen colligunt inde viri docti, inter alios Baronius, non omnino licuisse Presbyteris prædicare in Africâ, non video cur necessariò sequatur. imò verba Possid. planè inspecta contrarium videntur innuere; ut & Hieronymi; cum neuter ἁπλῶς & planè dicat, non solitos; sed præsente Episcopo non solitos. August: etiam Epist: 77. ubi Aurelio abrogatæ hujus consuetudinis nomine gratias agit, ac lætatur, non ita loquitur quasi Presbyteris tum primùm* sermonum *facultas esset concessa; sed*

ſed quod ipſo præſente *jam liceret eis; quod jam ipſe* Dominum per eos loquentem non dedignaretur audire. *Iam quæcunque fuerit hæc Africanarum Eccleſiarum conſuetudo, quæ vivente adhuc Auguſtino abrogata eſt, univerſalem eam Eccleſiæ Catholicæ conſuetudinem minimè fuiſſe, vel ex Hieron. conſtat, qui ait in* quibuſdam duxtaxat Eccleſijs *id fieri; & Poßid. qui aliam Orientalium Eccleſiarum conſuetudinem fuiſſe, & illarum imitatione ſublatum ab Africanis Eccleſijs illum morem teſtis eſt locupletißimus. Antiquos Canones, qui tale quid exertè ſtatuant, nullos reperio. Nam illorum interpretes nihil moror, qui ſibi ſatis conſtare ſuper hac re non mihi videntur: Balſamon ſanè ad Can. ſecundum Synodi Conſtantinopolitanæ* τοὺς ἱερεῖς μὴ εἶναι διδασκάλους. *& ad* 19. *ſynodi in Trullo* ὅτι τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν μόνοις ἐκδέδοται τοῖς ἐπισκόποις, *apertè definit. Idem autem in Canones qui vocantur Apoſtolorum; ad Canonem* 58. *ſynodi in Trullo (ubi tamen Græca deſunt:) planè contrarium ſancit. Sed nonne & Ancyranæ ſynodi Can: primo,* τὸ ὁμιλεῖν, *quod Balſamon* διδάσκειν *interpretatur, ut ſimiles alios omittam, inter propria Preſbyterorum munera? Quod ſi aliquibus in locis interdum factum eſt, ut Epiſcopi aut* ſtimulante invidiâ

diâ (*ut Hieron: alicubi*) *aut legitimâ aliqua caussa impellente pro sua Episcopali authoritate, & potestate, sive uni alicui, sive pluribus simul Presbyteris silentium imponerent, non rectè tamen inde concludas, olim Presbyteris non licuisse concionari. Quid enim Presbytero licitum, non permittente, aut prohibente Episcopo? Pari jure concludas, neque solitos baptizare, aut Eucharistiam administrare. Quando enim non obtinuit illud Ignatij ad Smyrnenses,* μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου, *&c.* In Ecclesia cuiquam sine veniâ Episcopi nihil licere! *Qui etiam hoc addit,* Οὐκ ἐξὸν ἐστὶ χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν προσκομίζειν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν. *&c. Vide & Apostolorum qui dicuntur Canones, Can. 39. Nam Balsamonis interpretationem planè contra mentem Canonis esse, vel Ignatio fretus, ausim asserere. Tertullianus quoque jus baptizandi soli Episcopo propriè competere, & quibus ab Episcopo permissum sit, sciscit, de Bapt: cap.17. Quod autem etiam & Diaconis* tractandi *seu prædicandi munus incubuisse viri quidam docti credidere, inter alios Bellarm: de Cler: lib. 1. cap. 13. vereor ne non satis firmo fundamento nitatur illorum opinio. Nam si exemplis res agenda est, non desunt in veteri historia & illorum exempla, qui longè in-*

infra Diaconos, nullis omninò ſacris ordinibus initiati, populum in morem concionantium allocuti ſunt. At Gregorij verba quæ proferunt, an rectè ab illis intellecta ſint, non ſine cauſſa dubitemus. Ait Gregorius illo loco, qui eſt Epiſt. lib. 4. Edit. Rom. Epiſt. 44. iniquum eſſe, ut in Diaconatus ordine conſtituti, modulationi vocis inſerviant, quos ad prædicationis officium eleemoſynarumq; ſtudium vacare congruebat. *Ibi per* prædicationis officium *putant à Greg. tractandi ſeu concionandi munus indicari. Sane Hieron. diſtinct.93. cap.23. Diaconos* prædicare *ſolitos, & ipſe confirmat; & iiſdem, in priſcis Canonibus* τὸ κηρύσσειν, *interdum tribuitur. Sed ibi docent interpretes aliam vim ejus vocis cùm Diaconis, aliam cùm ſacerdotibus tribuitur, quibus & nos aſſentimur, & Hieronymi, ut & Gregorij de eâdem aut ſimili, non ſacerdotali prædicatione accipienda contendimus. Ipſe Gregor. quod* prædicationis officium *dixerat, idem mox* Evangelicæ lectionis officium *indigitat. Nam alioquin etiam & Lectores* prædicaſſe *pari jure concludamus, cum & illos Iſidorus Diſt.21. Can.1.* populis quid ſequantur, prædicare *perhibeat. Quâ ratione etiam* Paſtores *eos nuncupari poſſe cenſet Ambroſius, in Epiſt. ad Eph.*

cap.

cap. 4. quod ut ait ille, Lectionibus populum audientem saginent. *Quis enim neget nisi fanaticus, & novitatis æstro percitus, verbum Dei non minus prædicari, cum purum putum a quoquam legitur in Ecclesia, quam cum ex ambone pro captu sacerdotis enarratur? At Cyprianus (quod longè majoris apud me ponderis est:) etsi non ille Diaconos ullibi solitos esse prædicare, dum tamen eos ait eo functos esse munere*, ut ad carceres commeantes martyrum desideria consilijs suis, & sacrarum Scripturarum præceptis regerent, atque gubernarent, ac circa Evangelij Legem plenissimè eos instruerent, *tales mihi videtur describere, qui non indigni, quorum prudentiæ, ac sapientiæ maximi res momenti crederentur. Verum de his plus satis hoc loco. Quod igitur hic Optatus, Episcoporum esse* tractare; *quod à Cypriano, & alijs* tractantes *nuncupantur* Episcopi, *non aliud inde colligi posse puto, quàm Episcopis, ut summis Sacerdotibus, ac supremis Ecclesiarum moderatoribus (de Ecclesiasticis hic loquimur:) nec minùs doctrinâ plerunque ac meritis, quàm dignitate ac potestate cæteris antestantibus, id munus, ut omnium gravissimum, & verè, ut poeta alicubi de Atlantis onere*, ἄχθος ἐν ἰσώγχεσιν, *præcipuè incubuisse; & aliquando nefas fuisse*

isse Presbyteris, Episcopis verò inglorium ac probrosum, ut ipsis præsentibus inferioris gradus Sacerdotes populum adorarent, ac docerent: non ut Presbyteros, etiam absentibus iis, concionari præter fas aut mores fuerit; aut id muneris extra aut supra ipsorum limites officii, crediderint antiqui.

probatur ab omnibus sanctitate vestitus, &c.] Vestitum *cave hic pro vestimento accipias. Non enim de vestitu Episcopali hic agit, sed ait, omnes sive quosvis adstantes tractatum Episcopalem sanctitate vestitum ex duplici salutatione agnoscere, & intelligere. Ideo autem usus est hac metaphora quod antea de Laico dixerat,* nudè locutus est. *Caterùm, ab hac Solemni* salutandi *consuetudine fluxisse videtur, quod, ut ad Propertii* 4. *observavit Illust. Scaliger, locus ipse unde populum olim alloquebantur Episc. Lat.* salutatorium, *& Gr.* ἀσπαστικὸν *dictus sit.*

Si sint & judices pagani ? &c.] *Scribe,* si sic & Iudices pagani ministri voluntatis Dei, *&c. Sed Lectorem monemus, plura fuisse paucis hisce paginis errata id genus, quæ in ipso Textu corrigenda curavimus.* mox, *nam* & Macarius in suo, *mallet aliquis fortasse* Mac. in facto suo, *vel* Mac. in sæculo; *nam postea sequitur,* judices in Eccle-

sia,

ſia, *ſed ego nullâ mutatione opus eſſe cenſeo.*

ſumus enim qualeſcunque judices in Eccleſia, quod &, &c.] *Quia ſuperioribus verbis de Macario, tanquam ſententiæ Epiſcoporum obnoxio locutus erat, ne nimium Epiſcopis in Legatum Imperatoris juris tribuere videretur, quod abſolutè dixerat, reſtringit jam ad ſententias & cenſuras Eccleſiaſticas, quarum vis, & vigor ad omnes Chriſtianos extendit. Dixit autem* qualeſcunque judices, *quia* Iudicis *vox ipſa, non minùs apud illos propria magiſtratibus ſæcularibus, quàm* Epiſcopi *ſpiritualibus : utcunque vim vocis utriuſque utriſque in ſuo genere competere nemo negaverit. Cæterùm, juriſdictio Epiſcop. in Laicos, & cauſſarum cognitio ab Eccl. quàm nota & uſitata res in Africâ fuerit, vide vel Auguſt. de Opere Monach. ca. 29.*

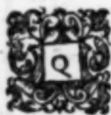
Denique inter ipſa principia ſæculorum, dum hominum eſſet renovellata nativitas, &c.] *Notæ Lugd. ſiue Barthianæ ſunt dicendæ, ad iſta primi libri,* Hoc modo iterum renovellatæ ſunt partes, *renovellare (inquiunt)* pro, redintegrare, à vitibus ductum. Sic loquitur auctor Lib. 7°. Dum hom. eſſet renovellata nativitas. *Sed quo, quæſo, ſenſu prima Generis humani creatio, eius* redintegratio *potuit ab Optato dici ?*

Fefellit

Fefellit virum doctum præpositio re, *quam hic vacare, ut & in multis alijs, quibus iſta ætas majorem in modum delectata eſt, non animadvertit. Inde* repromittere *pro ſimplici* promitt: *&* terram repromiſſ. *vulgò appellabant, quam nos* promiſſionis. *Ita* remittere, reddere, *& innumera alia, quorum etiam apud meliores ſcriptores non deſunt exempla. Vt cauſſæ non fuerit, cur S*tus*. Pater, ac vir longè doctiſſimus Hieron: tam acriter, ac ſeverè in Ruſino æmulo ſuggillaret, quod ille* refeſtinare, *pro ſimplici* feſtinare *poſuiſſet,* ſordidiſſimæ *ut Hieronymus iudicat,* elocutionis περισσολογία. *Eſt igitur* renovellare, *non aliud quàm,* novellare, *id eſt,* φυτεύειν, *ut in antiquo Gloſſario legimus, &* novelletum νεόφυτον: *quod hic niſi valde fallor, convenit multò melius, quam* τῷ redintegrare *ſignificatio.*

IN LIBRVM QVARTVM.

Vadrageſimo nono pſalmo, ſub ſecundo diapſalmate] *Quod in Hebr.* סלה *Græci plerumq;* διάψαλμα. *id autem alterius quaſi ſenſus exordium, multi credidere, teſte Hieronymo.* pag. 112. lin. 12.

quod & August: in Psalm. 4. *aliique testantur. inde aliquando pro parte psalmi, quamvis in toto nullum* סלה *aut* διάψαλμα. *Hîc tamen hodiéque in quibusdam exemplaribus* τὸ διάψαλμα *reperiri, testantur viri docti. alterum autem cùm jam versu 6. (non enim sequendi qui tollunt, cùm sit & in Hebr.) præcesserit, ideò fortasse dictum ab Opt. hic est,* sub sec. *&c.*

Tu repudiasti pacem, non est contemnere disciplinam? Item in Psal.] *Auctiores hic priores editiones integrâ periodo,* In Evangelio legitur, Pax hominibus in terra bonæ voluntatis. Tu nec voluntatem bonam vis habere, nec pacem: non est contemnere disciplinam? Item in Psal. *&c. Haud dubium, quin sit Optati; neque difficile est conjicere, quæ caussa fuerit omittendi.*

pag. 114. Electi estis, qui sedentes populum do-
lin. 22. ceatis] *Scribe,* Lecti estis: *quod valet, Scriptum porrò est de vobis, aut aliquid simile.* Lectum *enim pro* scriptum *cùm de sacris scriptoribus loca proferuntur; &* lectio κατ' ἐξοχὴν, *pro quavis S*[tæ]. *Scripturæ* περιοχὴ *sive* περικοπὴ (capitulum *vocant Tertull: & alij:*) *tam frequens est in his, & similibus libris, ut nihil frequentius esse possit. Notum ac tritum est*

est quid Neh. 8. 8. non pauci מקרא *exponant, vel quid eâ voce Hebræi doctores vulgò designent. Eâdem ratione & Alcoranum dici, multi autumarunt. Sed Thomas Erpenius, in cujus excellentissimi viri immaturâ morte tantam fecerunt jacturam literæ Orientales, quantam ullæ unquam in unius hominis morte literæ, doctissimos quosque Arabes dissentire & ab altâ, quamvis ejusdem radicis significatione derivare, notavit in Notis ad historiam Iosephi Patr. Hanc sententiam doctissimus Salmasius in admirando Plinianarum Exercitationum opere, non laudat modò, sed & Græcorum testimonijs ita confirmat, ut res minimè jam controverti debeat. Sed quia admirandi illius operis mentionem me contigit hic facere, ingratus sim nisi hoc ipso loco ejus auctori, viro humanissimo, & de totâ republicâ literariâ meritissimo, gratissimas agam gratias, cujus munere tanti thesauri compos sum factus. Sed ut ad Optatum redeamus, ut hic* electi *pro* lecti, *etiam in hâc optimâ; ita inprioribus editionibus eodem errore,* electum, *pro* lectum, *legebatur. Vbi enim antè unam aut alteram paginam.* Si enim postquam lectum est; *priores ultimâ Balduinianâ exhibebant*, Si enim post electum est; *Et quia de militibus nescio quid sequitur, pro*

electum, delectum, *corrigi eo loco voluerunt nonnulli, & mira nescio quæ de* delectu militum *comminiscuntur: quorum ineptijs optimè carere potuimus, si per N. L. & typographos Parisienses liceret. Quod autem ait Opt.* Lecti estis qui sed p. d. *non ita intelligendum, quasi hoc ipsum de ijs ac totidem verbis esset scriptum. More enim suo quasi supplet & interpolat verba Script. ut proposito suo accommodet. q. d. Lecti estis, qui* sedentes *(quando nempe populum docetis & concionamini, quod sedentes utique pro more tractantium facitis:) detrahitis nobis, &c.*

ibid. lin. ult. ne nos salutent, ne à nobis dignationem accipiant] Dignatio *quid olim fuerit, non opus est dicere. à posterioris ævi, & cum ævo declinantis Latinitatis scriptoribus, pro* humanitate, *seu* facilitate *solet accipi. Vnde quod à veteris & germanæ eloquentiæ principe dictum est,* Qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis videtur, *à Sidon. Apollinare ita expressum est,* dignitate clarus, dignatione communis, *lib. 1°. Epist. 9ª. & Epist. 3ª. lib. 7. ad Fontelum Papam, sive Episcopum:* Cum sitis opinione magni, gradu maximi, non tamen estis vos amplius dignitate, quam dignatione laudandi. *Hinc & de quovis officio, quod testandæ*

testandæ humanitati invicem præstamus, & exhibemus. Symm. lib. 9°. Epist. 63. Sed licet me officij ordine & dignatione præverteris, in posterum tamen nequaquam residem iudicabis, *&c. Sanctus August: Confess: lib. 6. cap. 2. de Matre,* Sed illa cum attulisset canistrum cum solemnibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quàm unum pocillum pro suo palato satis sobrio temperatum, unde dignationem sumeret, non ponebat: *alij ediderunt,* indignationem sumeret, *quod verius esse puto, si disiunctim legatur,* in dignationem. *Noster hoc loco, ni fallor, pro* osculo; *ut ipse videtur post aliquot lineas exponere, ubi hæc iterum pluribus verbis.*

non ad populum, qui in Ecclesiâ non habet sedendi licentiam:] *Aliquandiu fateor torsit me hic locus. Nam si quis hinc ἀπλῶς iret conclusum populo olim, sive Laicis in Ecclesia non licuisse sedere, multa in mentem veniebant, quæ possent opponi. Tandem commodè occurrit Augustini locus, qui ut mihi, ita spero Lectori abundè satisfaciet, & omnes ex Optato tenebras dispellet. Augustinus igitur de Catechis: rudibus cap. 13. ubi,* oblatâ sessione tædio audientis succurrendum *suasit, addit mox,* Quanquam sine du- pag. 115. lin. 19.

 bitatione

bitatione melius fiat, ubi decenter fieri potest, ut à principio ſedens audiat. Longéque conſultius in quibuſdam Eccleſijs tranſmarinis non ſolum antiſtites ſedentes loquuntur ad populum, ſed ipſi etiam populo ſedilia ſubiacent, ne quiſquam infirmior ſtando laſſatus, à ſaluberrimâ intentione avertatur, aut etiam cogatur abſcedere. *& mox iterum,* Quis enim ferat arrogantiam noſtram, cùm viros fratres noſtros, vel etiam quod majore ſollicitudine curandum eſt, ut ſint fratres noſtri (*audientes, ſeu, Catechumenos intelligit.*) coram nobis ſedere non facimus, & ipſum dominum noſtrum, cui aſſiſtunt Angeli, ſedens mulier audiebat? *Tam claræ luci non eſt quod addam. Illud modò ne quis hæreat,* tranſmarinas Eccleſias *appellari ab Auguſtino Afro, quæcunque tum erant Occidentis Eccleſiæ. Optatus lib: 2. univerſi Orbis populos in Africanos, Orientales, ac tranſmarinos dividit. Plura de hujus vocis uſu congeſſit eruditiſſimus Iuſtellus ad Can: Eccleſ: Afric: pag. 42. &c.*

ibid.l. 23. Vnam matrem nos habere jam toties comprobavi. Nec vos negare poteſtis qui] *Scribe,* Vnam m. n. h. jam t. comprobavi, nec vos neg. poteſtis: qui contra,

tra, &c. *niſi tamen melius*, Vnam m. nos h- lam t. comprobavi; nec vos negare poteſtis, quin contra nos ſc: *&c.*

Talis ſermo eſt, & Corpiani hæretici, qui negabat debere eſſe martyria] *Qui fuerint Hæretici qui martyria negabant, præter alios docet Tertull: qui adverſus Gnoſticos eo nomine infames librum conſcripſit de bono martyrij. Sed illi Hæretici cur Optato* Corpiani, *non æquè in promptu eſt. In codice manu ſcripto* Scorpiani, *non* Corpiani *ſe repeperiſſe teſtatur Balduinus. Quod ſi hæreticos ſimul plures ita vocaret Optatus, vel* Scorpiaci. *eum ſcripſiſſe putarem, (Scorpiacum enim librum ſuum vocat Tertullianus quem contra Gnoſticos ſcorpijs, ut interpretatur ipſe, ſimiles ſcripſit:) vel* Copriani *à* κόπρου *aut* κοπρία *formaſſe, cùm qui Gnoſtici, eoſdem* Borboritas *ob obſcænitatem tam morum quam doctrinæ nuncupatos conſtet; vel denique* Coddiani, *quod fuit & illorum nomen, ut antiqui tradidere. Sed cum* Corpiani hæretici, *ut unjus ac certi cujuſdam, cuius hoc proprium nomen fuerit, Optatus meminerit, haud temerè quicquam aſſeverem; niſi ſit fortaſſe ſingularis pro plurali; aut ipſe Optatus in nomine minùs noto impegerit. Ait autem Auguſtinus Gnoſticos, quoſdam à Nicolaitis,*

pag. 116. lin. 21.

 laitis,

laitis, quosdam verò à Carpocrate hæretico derivare. Verùm hoc nihil ad Corpianum *de quo quærimus, cuique proprium hoc dogma adscribit Optatus noster, quod martyria negaret. mox*, de Arrio qui conabatur docere filium Dei ex nullis substantijs factum esse, *id est*, ἐκ τῶν οὐκ ὄντων, *unde & Exoucontij dicti.*

pag. 119. lin. 24. Hoc est, videbas furem, & concurrebas cum eo,& cum mæchis] *Scribe*, Hoc est, Videbas furem & concurrebas cum eo; *& aliquantulo spatio interposito*, Et cum mæchis, *&c. Ita enim sæpe solet Optatus testimoniorum, sive ut ipse appellat, lectionum singula verba percurrere, ac persequi, solo spatio ad indicium transitus, ac novæ quasi materiæ interiecto. Horum intervallorum omißio, & neglecta observatio in Optati Editionibus, multum caliginis multis locis offudit. Dixißet alioquin Optatus*, Sequitur, Et cum Mæchis, *&c.*

pag. 120. lin. 20. Quia proph: timuit oleum peccatoris, à Samuele jamdudum] *Distingue*, Hæc tu non int. dixisti, quia proph. tim. ol. peccatoris. A Samuele jamdudum puer unctus fuerat, qui cantabat. (*i.* ὁ ψαλμῳδός). Non fuit ratio ut iterum ungeretur. Ergo, *&c.*

Ra-

Rationem veritatis, frater Par. vel ſerò pag. 112. lin. 11. addiſce, quoniam nunc tempus eſt inveniſti diſcendi] *Aliæ editiones*, quoniam nunc tempus eſt invenire diſcendi. *Ego ſcribo*, quoniam non tempus (*vel*, nunc non tempus) eſt, iuvenile diſcendi. *Prius enim* vel ſerò: *quaſi diceret, præſtat ſerò, quàm nunquam.*

Si enim putas per prophetas ſic dicta pag. 113. lin. 12. eſſe omnia] *Hoc quidem verè, & graviter Optatus; quod utinam ſibi dictum putaſſet.*

Ideo perennis Majeſtas exundat, ſicut ibid. l. 19. in fontem aqua larg:] *Adferunt & hanc hujus editionis ſcripturam, laudant tamen N. L. Barthij conjecturam, qui emendat,* In deo perennes mare deteſtantes exultant: *cùm legeretur antea,* Ideo perennis male deteſtans exultant. *Sed ego longè præferendum puto, quod hic eſt, & è melioribus M*[tis]. *depromptum minimè dubito; modò tamen ut pro,* Ideo, *corrigas* in Deo, *& ita diſtinguas,* In Deo perennis majeſtas exundat, ſicut in f. aqua larg. deſl. venis exuberat. Majeſtatem, *iterum poſt pauca: & rectè, meo judicio, &* ἐμφατικῶς. *verbum magnitudinis & amplitudinis* (*quale eſt illud,* majeſtas:) *Idolorum vanitati & inanitati oppoſuit.*

In

Ibid. l. 16. In Idolis virtus nat: nulla eſt, ſed hom. err. adi. & applicatur, Æſtimatur in Idolo virtus. Quæ illic nata non eſt] *Corruptiſſimus eſt hic locus; imò ad finem uſque libri hujus, Balduini optima editio, non eſt optima, ſed prioribus magis depravata, ac manca. Deſcribemus igitur totum hunc locum ex prioribus edition. tum, quid nobis videatur exponemus. Ita igitur ille.* In Idolis virtus naturalis nulla eſt, ſed hominum errore adjunguntur, & applicantur, æſtimentur Idola virtus. Vox quæ illic nata non eſt, lacus eſt arte detritus, cujus fabrica vitiata eſt, aquam nec habeat, & acceptam continere non poſſit. Sic & Idolum, nec de ſe eſt aliquid, & dum colitur nihil eſt. Hoc eſt, quod dixit Deus, *&c. Optati ſcopus hic eſt, ut verba prophetæ de lacubus effoſſis, & detritis, de Idolis interpretanda eſſe vincat. Hoc ut aſſequatur, ſingula prophetæ verba more ſuo percurrit, & expendit. Oſtenſo igitur, Deum eſſe* aquam vivam, *de quâ Ieremias hoc loco; pergit porrò, & diſputat, qua ratione* Idola, *lacus primò; deindè,* detriti, ac defoſſi lacus, *dici poſſint. Ad primum quod attinet,* Idola *inquit ille,* ſi non fiant, non ſunt: & lacus niſi fodiatur, ſinus capaces habere non poteſt. Lacus ſine arte

te & ferramentis cavari non poteſt: nec Idolum ſine arte fieri poteſt. In Idolis virtus naturalis nulla eſt, ſed hominum errore adjungitur & applicatur: æſtimatur in illo virtus aquæ, quæ illic nata non eſt. *Hactenus comparatio Idoli, & lacus, abſolutè. Comparat jam Idolum cum* lacu detrito, ac defoſſo (*ſumptis ex propheta verbis:*) qui non poſſit aquam continere. Lacus, *inquit*, eſt arte detritus (detritus *hîc, idem quod* effoſſus; *mox conjungit*, effoſſos, ac detritos ſibi fecerunt lacus:) cujus ſi fabrica vitiata eſt, aquam nec habeat, & acceptam continere non poſſit. Sic & Idolum nec de ſe eſt aliquid, & dum colitur nihil eſt. *Poſſis etiam ita legere, quod cum* [illegible] *multò melius congruit:* Lacus eſt iſte detritus, cujus fabrica uitiata ita eſt, ut aquam nec habeat, (*cui reſpondet*, Idolum nec de ſe eſt aliquid:) & acceptam continere non poſſit: *de Idolo pariter*, & dum colitur nihil eſt. *Atque ita corruptum ac detritum de detrito lacu locum non planè infæliciter, ſpero, reparavimus.*

Intelligeris enim ſtudio criminandi ſic palpaſſe legem, ut ubicunque] *Locus mihi ſuſpectus. Niſi tamen ideo dicit eum* palpaſſe legem, *quod ſuis Parmenianus præſti-* pag. 124. lin. 17.

gÿs

giis & argumentorum calliditate effecerit, ut Lex iniquior Catholicis, & eorum cauſſæ; ipſi autem plus æquo favere videretur: dum nimirum, ſola promit ex illâ, quæ ſaltem in ſpecie ipſi commodabant; quæ ipſum autem planè jugulabant, & adverſarios apertè juvabant, omnia malitioſè ac ſubdolè reticet.

ibid. lin. 26. Aqua enim Baptiſmatis res Dei eſt, non Deus. Quare vides] *Etiam hic integrâ periodo pleniores veteres editiones, quam cur Optatus pro genuinâ non agnoſcat, aut cur nos agnitam, & liberali aſſertam manu illi non reſtituamus, cauſſam non video. Ita igitur ille:* Aqua enim Bapt. res Dei eſt, non Deus. Et ſi putatis deſertos eſſe, quando (*lego*, deſertos vos eſſe: Quando, *&c.*) apud vos fuerunt, qui apud nos baptizati ſunt, ut meritò veſtri deſertores, ad nos venire viderentur? *Atque hic debuit deſinere liber quartus. Quæ ſequuntur periodi, altera ad finem libri tertii, ut rectè in nuperâ Pariſienſi reſtitutum eſt; altera ad ſequentis libri initium pertinet, ut mox à nobis probabitur.*

IN

IN LIBRVM QVINTVM.

QVi fuerint Traditores, & auctores schismatis, in primo libro] *Aliæ editiones sic incipiunt*, Iam & qui fuerint Traditores, *&c. quod verum esse, & sine caussa expunctas illas voculas, quovis pignore contenderim. Expungendi autem hæc caussa fuit, quod ridiculum videretur librum ab ijs incipere. Sed non viderunt viri docti, verba illa libri* 4[ti]. & intelligendi tibi aditus clausit; *vel potius illa*, vestri desertores ad nos venire viderentur; *postrema libri verba esse, eumque claudere. Initium libri quinti fecerat Optatus in istis*, Probatum est ergò te non contra nos, *&c. Nam alioquin manca esset quæ mox sequitur superiorum librorum recensio, &* [illegible]*, quâ cùm* primi, secundi, tertijque *libri meminerit, nullam facit quarti mentionem, nisi his verbis, quæ quinto vendicamus. Sed & confer singulorum librorum initia; ut tertij*, Satis, ut arbitror in secundo libello de Ecclesia, *&c. Ita & reliquorum; in quibus, ut hoc quinto, à proximè præcedentis argumento sumit initium. Erroris,* pag. 125, lin. 12.

ris, si quæris, hæc, ni fallor caussa fuit. Scripserat Optatus, Probatum est ergo, *&c.* de oleo & sacrificio peccatoris libro quarto. *Pro ,* libro quarto *malè descripserat aliquis* libro quinto, *aut lib.* V. *pro,* IV. *quod postea pro sequentis libri titulo, qui, ut sæpe in Mtis. omissus fortasse fuerat, acceptum est. Ita igitur debet hoc initium restitui.* Liber Quintus. Probatum est ergo, te non contra nos dixisse, quod ante dictum est (*an potius* à te, *ut supra non semel; nisi hoc nimis putidum,* te dixisse quod à te dictum est:) de oleo & sacrificio peccatoris, lib. quarto. Iam & qui fuerint Traditores, & authores schismatis, in lib. primo manifestis documentis, *&c.*

pag. 126. lin. 8. principium sermonis tui insipienter perstruens ordinasti] *Alij* insipienter præstringens ord: *Scio defendi posse quod hîc est. Puto tamen Optatum scripsisse* insipienter præstruens ord: *Cum duas, inquit, aquas in processu tractatus tui inducturus esses, proposito tuo infæliciter præstruxisti, dum unica circumcisionis fundamentum jactas, &c.*

ibid. l. 15. Et enim in progressu tractatus tui, alterum te inanire professus es] *Aliquot hîc lineas mendo laborare, res ipsa clamat. Ego ita scribenda hæc, ac distinguenda puto ;* Et enim

enim in progressu tract: tui, alterum te inanire professus es, ut alterum replere videreris, extra hæreticorum Baptismata, dum dicis alterum; & alterum, & alterum, licet diversa ostendere conatus sis, non possis negare, quia duo sunt: ex quibus dum conaris auferre alterum, laborasti ut de secundo, quasi primum facere videreris. Circuncisio, *&c.*

Semel enim factum seruat salutem] *Salutare est? sensus requirit, sed verba non ferunt. an salutarem vim retinet! sed quid hoc? Puto legendum*, servit ad salutem. pag. 127. lin. 10.

Pro utrisq; illud est, quod & nobis cõmune est, ideo & vobis] *Possis legere* quod & nobis cõmune est, ideo & vobis, quia ex nobis. *Ego tamẽ Optatũ puto scripsisse*, Pro utrisque illud est, quod & nobis commune est & vobis. Ideo & vobis, quia ex nobis existis. *Suprà lib. primo*, Vt quid à te memorati sunt isti, apud quos non sunt sacramenta, quæ nobis & vobis videntur esse communia? *Nusquam autem sæpius à cribis peccatum esse, quàm ubi eædem voces proximè repetitæ sunt, aut geminatæ, jam aliquoties monuimus.* pag. 128. lin. ult.

In laude aquæ de Genesiorum l. d. aquas primum vivas a edidisse] *Victor V-* pag. 129. lin. 23.

tic.

tic. lib. 2. Superferebatur Spirit. Dei super aquas, ut-pote creator virtute potentiæ suæ continens creaturam, ut ex his viva omnia producturus ipse rudibus elementis ignis proprij fomenta præstaret, & jam tunc mysterio emicãte baptismatis virtutem sanctificationis liquoris natura perciperet, primaque ad vitam corpora animata produceret.

pag. 131. lin. 26. Et qui in tumulo quiescit, taciтis de tabulis loquitur vivus. Is cujus] *Priores editiones,* Et qui tumulo quiescit, tacitus de tabulis loquitur: Vivus cujus, *&c. Scribe,* Et qui tumulo quiescit tacitus, de tabulis loquitur vivus. Is cujus, *&c. Totum hunc locum quomodo S^{tus}. Augustinus imitatus sit, videbis in Balduini notis, qui locum profert. Quod hic autem Optatus,* Qui tumulo quiescit tacitus, *Augustinus;* Ille sine sensu jacet in monumento, *&c.*

pag. 132. lin. 23. Christi enim vox est, Qui semel lotus, non habet iterum necessitatem lavandi] *Non primus Optatus, dubium in re magis an verbis falsus, hoc loco ita abusus est. Iam pridem Tertullianus de Bapt. cap.* 12. *planè similiter usus fuerat. nisi quod Tertull. (quod tamen eodem redit.) ita vertit,* Qui semel lauit, non habet necesse rursum. *In a-*

lijs

lijs Edit: integer locus adfertur, Qui semel lotus est, non habet iterum necessitatem lavandi, quia est mundus totus: *ut & Victor Utic. citat, extremo libro; nisi quod ille* lavari, *quod hic* lavandi.

Vna fides hoc loco, ab hæreticorum erroribus, & ab eorum varia fide, fides unica separatur] *Scribe,* Vna fides. Hoc loco ab hæreticorum erroribus, & ab eorum varia fide, fides unica separatur. *Proximè citati loci singula percurrit. Iam de* uno Deo; uno Christo: *sequitur;* una fides. *De hac quoque postquam egit, addit,* Deinde sequitur, unum Baptisma: ut quia quod unum est, *&c.* pag. 134. lin. 13.

Et cum ab accipientibus Baptisma desiderari debeat, vos desiderãdos esse proponitis] *Baptisma est, quod ab accipi. desiderari debere dicit, non Trinitas aut fides; ut quidam hic ineptissimè; non advertentes illud* desiderare, *proprium sacramentis nostris, Baptismo, & Eucharistiæ, verbum olim fuisse: de quo multa* [illegible] *Pater in Exercitationibus ad Baron. Exercit. 16. sectione* 45. pag. 135. lin. 23.

Nec enim unus homo est, qui semper aut vbique baptizat in hoc opere. Iamdudum] *Lege,* Neque enim u. homo est, pag. 136. lin. 10.

qui s. aut u. baptizat. In hoc opere jamdudum alij fuerunt, modo alij, postea alij futuri sunt. Operarij mutari possunt, Sacramenta, *&c.*

pag. 139. lin. 10. jam Ch.præ.oper.servus,& vocabat D.] *Pro,* vocabat,*putet aliquis fortaße,* vacabat, *esse reponendū,quòd & hic non malè cōvenire videatur, & postea sæpius ingerat; opponat etiam τῷ* operari, *quod hic:* Et ut ostenderet filius Dei se vacasse, fidem tantummodo operatam esse, *&c. Potest tamen retineri quod hic est, cum illud quoque sententia, locoque bene congruat, idemque alio loco repetere videatur alijs verbis*, Cui creditur ipse dat, quod creditur, non per quem creditur: *etiam operandi verbo usurpato in sequentibus*, Operantibus cunctis humana sunt opera, sed Dei sunt munera.

pag.142. lin. 21. Et si Deus vacat, & apud vos est omne quod dandum est, ad vos sit conversio] *Quæso te, Lector, ecquid ab Optato clarius dici potuit ? non res ipsa clamat, ut propriè de conversione ad Deum locutus sit ? Sunt tamen qui ad nescio quam baptizandorum* conversionem, *quam neque probant, (nam quod fidem professuri ad Orientem converterentur, non magis ad baptizandos pertinet, quàm alios quoscunque:) & si probarent, tamen huc* per-

pertinere minimè concederem. Breviter moneo te, Lector, triplicem ejus vocis usum apud veteres scriptores frequenter occurrere. cùm de conversione *Gentilium, seu hæreticorum* ad verum Dei cultum, *seu* veram religionem; *cum de scelestis, & impijs Christianis ad veram pietatem conversis loquuntur; ut hodieque vulgò: cum denique de maritis continentibus. qui olim non minus vulgaris ejus usus fuit. Loca multa congessit eruditiss. Filesacus in Selectis; sed addi multa possunt. Insignis hic Saluiani de Gubern: lib.* V. Sicut etiam illi de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à conjugibus proprijs abstinentes, à rerum alienarum peruasione non abstinent, *&c.* Novum prorsus conversionis genus; licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapinâ, *&c.* præposterum est quod agitis, non est hoc conversio, sed aversio, *&c.*

Cum preciosus inficitur color, natura sæpe convertitur, Dum convectione] *Prò,* convectione, *legendum esse* confectione, *jam pridem monuit Radulphus Fornierius, Rerum Quotidianarum lib.* 2°. *cap.* 6°. *Quod etsi improprium sit,* (infici *enim lana propriè dicitur, non,* confici, *quod aliud est*:) *Optati* pag. 144. lin. 5.

 tamen

tamen esse certissimum est, cum postea quoque paucis interjectis repetatur. Totum autem hunc locum ita puto distinguendum; Cum preciosus inficitur color, natura sæpe convertitur, dum confectione vellus candidum purpurascit. Sic alba lana regalem transit in purpuram, quomodo Catechumenus in fidelem. Vtique dum incipit, *&c.*

pag. 146. lin. 12. aquam inducere potest, imperare ut teneat non potest. Est enim] *Quid ista verba sibi velint,* imperare ut teneat, *aut quo sensu ad vineam, de qua hic agitur, pertineant, non satis intelligo. Optatus quid velit, satis liquet. in cultore vineæ non esse, ut illa maturescat, seu,* tenerescat, *ut de arboribus in genere Tertull. fructumque edat; sed totum hoc à Deo pendere. Ego sic sentio. verba illa,* ut teneat, *glossema inepti alicujus esse, qui elegantiam ac proprietatem vocis* imperare, *non assequebatur; &, quod* aquæ *proximè mentio facta esset, ita hunc locum supplendum putavit. Nam & Optatus antea haud absimilibus verbis usus est, cùm* eum detritum esse lacum *dixit, qui* aquam nec habeat, & acceptam continere non possit. *Caterùm,* imperare arvis, *dictum Virgilio Georgic. lib. 1°. & Seneca de Tranquill. animi,*

mi, cap. ultimo. Sed Seneca locum in tyronum gratiam proferam, qui vim verbi non omnibus noti egregiè explicat. Vt fertilibus (*inquit ille:*) agris non eſt imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fæcunditas: ita animorum impetus, aſſiduus labor frangit. *Ad vites & vineas propriè, Plinius libro* 17. *cap.* 22. Temerarium eſt, ante craſſitudinem pollicarem viti imperare. *Columella quoque de re ruſtica libro Quarto cap.* 24. Poſt largos fructus parcendum eſt vitibus, & ideo anguſtè putandum; poſt exiguos imperandum. *Poßis etiam legere,* imperare vineæ non poteſt.

Operarij inter alios eſtis intrante ſole, hoc eſt finito ſæculo poteſtis] *Scribo,* Operarij inter alios eſtis. Intrãte ſole, hoc eſt finito ſæculo, *&c. Math.*20. 8. Ὀψίας δὲ γενομένης, *&c. quò hæc pertinent. Ex Hebr. idiotiſmo fluxiſſe videtur, qui ſuum* בוא *venire, ingredi, de Occidente Sole uſurpant; ut &* יצא *exire, de Oriente.* ibid. lin. 25.

Et curatus eſt p. in illa horâ. Certè dantis eſt, non accipientis] *Idem poſt pauca repetitur. atqui utrobique videbit Optati menti repugnare, qui attentus inſpiciet: ut potius dicendum fuerit,* Certe dantis non pag. 148. lin. 27.

eſt, ſed accipientis. *Reſpondebit aliquis fortaſſe, Optatum non tam verborum ipſorum controverſiam moviſſe Donatiſtis, quàm impiæ ſententiæ, quâ ipſa proferebant. nihil igitur vetare, quin eorum verbis uti potuerit, ſed aliâ, quàm ipſi mente. antea enim cùm hæc illis verba obijcit, ſtatim ſubijcere*, Et utinam hoc de Deo diceretis, qui hujus rei dator eſt. Sed quod ſtultum eſt, vos dicitis eſſe datores. *non igitur hic Optatum id agere, ut* accipientis eſſe, *contra Donatiſtas probet, ſed ut probet eſſe* dantis, *non ejus quem illi volebant*, miniſtri *ſcilicet, ſiue* operantis; *ſed ipſius Dei. quod autem* fidei *tribuit, nihil obſtare, quin & Deo vendicet, cùm quicquid impetratur à Deo per fidem in Deum, id rectè dici poſſit à Deo totum proficiſci, & illi uni acceptum ferri. Hoc etſi verè dici poſſe non negamus, cùm tamen Optatus exertè*, Deum vacaſſe, fidem tantummodo operatam eſſe; nihil de virtute ſuâ promiſiſſe, ſed poſt fidem alienam interrogaſſe; *eam eſſe Optati mentem non puto. An igitur hoc* certè, *quaſi ironicè concedentis eſt?* certè. dantis eſt, *&c. an*, certè? *q. d. ain tu?* dantis eſt, non accipientis?

pag. 150. lin. 18. In qua non legitur aliquis leproſum illum

lum Syrum vel jussione Helisæi] *aliæ edit:* In qua non l. al. illum lep. Syrum ante dictum, vel jussione Helisæi, *&c. scribo,* In qua non l.al. illum lep.Sy: ante dictum vel jussionem Helisæi, *&c. Videtur idem mox iterum dicere. Possumus tamen à tautologiæ vitio defendere, si, ut suadent ejus verba diligentius expensa, ita distinguamus: Non omninò legitur aliquis illum lavisse, unde colligamus ideo iterum illum lavatum, ut melius lavaretur. Sed neque hujus collectionis ea necessitas est, ut sufficiat vobis, si prius illud legeretur, nisi & illud quoque expressum esset, ideo iterum lotum eum esse, quod prima lotio nihil profecisset. Quod tamen & ipsum si legeretur, ne sic quidem caussam obtineretis, cum si contigisset, ideo contigisset, non ut personarum, sed ut aquarum discrimen fieret, idque ad fidem futuræ aliquando Iordanis fluvij præ cæteris excellentiæ.*

Cum filius Dei ipse Christus sit sponsus. Et vestis & tunica natans in aqua, quæ multos vestiat] *Cave tibi imponat illud,* cum, *quasi caussæ præiret. non enim caussam reddit superiorum Optatus, sed idem prosequitur, additâ obiter vestis illius descriptione, & mystica designatione, quæ nimirum Christus ipse, &c. Ita autem puto legendum,* pag. 151. lin. 10.

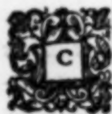
Nihil erat quod iraſcatur veſtem nuptialem non habenti: cùm filius Dei ipſe ſit ſponſus, & veſtis, & tunica, natos in aqua (*i,* baptizatos, *ut mox interpretatur: quos & natos alibi quoque non ſemel:*) quæ multos veſtiat & inf: *&c. Ita præter alios loquitur & Victor Vtic. de perſec. Vand. lib.* 3°. *de Elpidoforo quodam apoſtatâ.* Hic enim dudum (*inquit ille:*) fuerat apud nos in Eccl. Fauſti baptizatus, quem venerabilis M. diac. de alueo fontis ſuſceperat generatum. *Cujus eò libentius memini, quod vellem ejus verba cum Optato conferri, cùm non gemina ſolùm, ac amplior parabolæ illius de veſte nuptiali, quæ mox in Optato ſequitur, explicatio, apud illum extet; ſed & ſabanorum, ſive linteaminum, quibus recens baptizatos cingere & tegere mos olim, mentionem faciat; quæ & ad ejuſdem parabolæ interpretationem pertinere videntur.*

pag. 152. lin. 12. Amice, hoc eſt dicere cognoſce te, cum aliquando renunciaveras] *Nihil confuſius aliquot hiſce lineis ut hic edita ſunt, & vulgò eduntur. Sed & mendo non carent. Scribe igitur me ſpondente,* AMICE: hoc eſt dicere, Cognoſco te (*ideo &* amicum *compello ſcil.*) cum aliq. ren. Diab. & ad me converſus fueras, & dederam tibi veſtem nup-

nuptialem. VT QVID SIC VENISTI NON HABENS VESTEM NVPTIALEM: hoc eſt dicere, Quare non habes quod tibi dedi? Nemo enim iraſci poteſt non habenti rem, quæ data non ſit. Veſtem nuptialem, &c.

IN LIBRVM SEXTVM.

CAlida de fragmentis altarium facta eſt] *De uſu calidæ apud antiquos, tam mixtæ, quàm puræ, jam multi multis. Quia tamen non deſunt viri doctiſsimi, qui calidam aliter interpretentur, & aquam aut non omnino, aut non niſi in ægrorum, aut infirmiorum gratiam calefieri ſolitam ab antiquis aſſerant, dignus hic locus qui obſervetur à lectore; qui vel unus refellendæ iſti opinioni ſufficiat.* pag. 154. lin. 9.

Si enim non licuit, ſicut inter vos placuit, rectè videtur fregiſſe] *Scribe*, Si enim non licuit; ſi ut inter vos placuit, rectè videtur, &c. *Hic quoque videtur ab Optato quædam* παρονομία *admiſſa, quam parva mutatione tollere perquam facile. ſed quædam tolerare interdum ſatius, quàm in alie-* pag. 155. lin. 25.

nis

nis ſcriptis nimis acutos eſſe. In proxima periodo miror quomodo majeſtatis, *pro* vetuſtatis, *quod antea erat, irrepſerit in hanc editionem. nam Balduinum apage ut credamus tam obeſæ naris fuiſſe, ut non perceperit ab hac una voce haud vulgaris acuminis ſententiam totam pendere. Etſi autem quod vulgò dicimus*, Majores noſtri, *ab aliquibus, ut Varrone in Satyra, quæ* περὶ Μανίων *inſcribitur*, antiqui noſtri, *dictum ſit; haud puto tamen unquam fuiſſe, qui* majeſtatem, *pro* antiquitate, *aut* vetuſtate, *dixerit; aut id illis in mentem veniſſe, per quos factum ut* majeſtas *hoc loco, pro* vetuſtate *legeretur.*

pag. 157. lin. 9. Paſſi eſtis etiam comburi manus veſtras, quibus ante nos] *Conjiciebam*, Paſſi eſſetis etiam, *eodem ſcilicet igne, quo ſacra vaſa ſunt conflata, veſtras quoque manus expiari, &c. Sed cum jam antea dixerit*, Dum impiè perſequimini manus noſtras illhic, ubi c. Chriſti habitabat, feriſtis (feritis? *an* ferîſtis, *per craſin pro* ferijſtis?) & veſtras: *Infra quoque*, Altaria, & vaſa ſupra memorata, & in manibus veſtris jamdudum fuerant, & in noſtris. Si infamatis manus noſtras, quare illhic damnatis & veſtras? *etiam hic fortaſſe idem voluit.* & inconſideratè *quod paulo ante, idem quod* paſſim, *quod mox*

mox ſequitur; *ſive ut idem Optatus,* non electo emptore; *nullo emptorum, piorum aut impiorum, paganorum an Chriſtianorum, diſcrimine habito.*

pollui homines poſſunt fumis ſacrilegis nidoribus, ſacrificijs, ſanguine] *Priores,* Pollui hom. poſſunt fumi nidoribus, ſacrilego ſanguine. *Puto Optatum ſcripſiſſe,* Pollui hom. poſſ. fumi ſacrilegis (*vel,* ſacrilegi:) nidoribus, ſacrilego ſacrificij ſanguine, *&c.* ibid. l. 16.

ut jamdudum profeſſæ, ſigna voluntatis capitibus, poſtea vobis jubentibus immutarent:] *Fallor aut Optatus ſcripſit,* ut jamdudum profeſſæ, ſigna voluntatis capitibus impoſita, vobis jubent. immutarent. *Nam* profiteri, *&* profeſſæ ἁπλῶς, *vulgare eſt. ſed,* capite profiteri ſigna voluntatis, *mihi non obſervatum quenquam ita loqui.* Capiti *autem* imponere, *de his ipſis mitellis iterum Optatus poſt unam aut alteram paginam. Sequitur in hac editione Balduiniana;* ut mitrellas alias proijcerent, alias, *&c. quod antea legebatur,* ut mitellas aureas proijcerent, alias, *&c. quod & nuperis editoribus magis arriſit. Sane purpureas fuiſſe mitellas illas, Optatus ipſe docet in ſequentibus. ſed* aureas *quoq;* *fuiſſe, vix ipſi Optato crediderim.* pag. 150. lin. 13.

rim. Quod hic autem mitrellas, *in aliis magis Latinè* mitellas; *quamvis &* mitrulas *à Iulio Solino formatum non ignoramus.*

pag. 162. lin. 23. quæ contra raptores, aut petitores videntur inventa] *Cod. Can. Eccl. Afric. pag. 321. De virginibus etiam minoribus velandis.* Item placuit, ut quicunq; episcoporum necessitate periclitantis pudicitiæ virginalis, cùm vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur, *&c.*

pag. 163. lin. 7. non repetitur illa temporalis festivitas, non in altum tollitur] *Proprios Africanorum ritus in nuptiarum sine* festivitatibus, *ut hic Optatus, & Sidon. Apoll. Lib. 1°. Epist. 5. sive* festis, *ut Aurelius Victor, idem Sidon. Apoll. Symmachus, aliiq; ab Optato hic tangi, cum Balduino censeo. Quamvis enim etiam in Romanorum ritibus aliquid simile, illud tamen huc referri minimè deberi rectè mea sententiâ judicavit vir eruditissimus Pet. Pithæus Advers. lib. 11. cap. 6. Etsi autem eadem aut similis* in altum levatio, *Gothis quoq; & Longobardis in usu fuerit, ut docet idem vir doctissimus, nec inde tamen, quod ille velle videtur, rectè concludas Gothicum hunc, & Longobardicum morem fuisse, de quo loquitur hic Optatus. Nam & illud quod paulò ante,* Virgines quasi secundas coegistis ad nuptias

tias

tias, ut crines iterum ſoluerent imperaſtis, *non alienum videtur ab eorum moribus, cùm in eorum legibus*, in capillo puella, *de virgine, ſeu quæ nupta non ſit, uſitata ſit locutio. Sed quid Afris tum, cum hæc Optatus, cum Gothorum aut Longobardorum inſtitutis, quorum neſcio ſi vel notum tum nomen in Africâ vel auditum? Cæterùm, quæ ſeorſim Optatus hic* feſtivitas *&* frequentia; *conjungens Arnob. lib.* 4to. *dixit* feſtas frequentias: Et quid de ipſis conjunctionibus loquimur, *inquit*, quando & quoſdã nuptias celebraſſe, & feſtas habuiſſe frequentias, *&c.*

ut ſecundam mitellam acciperent, coegiſtis] *Legebatur antea*, ut ſec. m. acc. coegiſtis, cum de primâ lectione recitari non poſſit. Et illud, *&c. quæ valde vereor ne Bald. expunxerit, quod quò pertinerent, non intelligeret. Atqui jam illud Optatus antea diſputarat*, de mitella nihil eſſe mandatum *&*, voluntatis rem eſſe, non neceſſitatis. *hoc idem fortaſſe repetebat his verbis*, cũ de primâ lectio (*ita enim corrigendũ eſt;*) recitari non poſſit. Lectio *pro* ſcriptura, *ſeu, certo aliquo ſacræ ſcript: loco, jam antea monuimus.* pag. 164. lin. 2.

executione officiorum à pluribus eripienda eſſe dixiſtis] *Quid ad rem quid dixerint, cum re ipſa, quod multò gravius, extorſerint,* ibid. l. 7.

ſerint, ut docet Optatus? *An* edixiſtis? *non aptum hoc neq; verbis, neq; ſententia. ſcribo,* duxiſtis. eripienda duxiſtis, *id eſt* eripuiſtis; *ſæpe enim redundat hoc verbum, ut & ſynonyma,* puto & credo, *in his ſcriptoribus.* Officia *autem pro* Officialibus, *ut* miniſteria *pro* miniſtris, *& ſexcenta hujus generis. Quod mox ſequitur,* velamina & inſtrumenta Dominica extorſiſtis, *puto cum Cochlæo pro* velamina *ſcribendum eſſe,* volumina. *quam quam* aulæis & velis *ſive* velam. *decorari & ornari ſolitas Eccleſias non ignorem. Qui putant horum aulæorum uſum proprium Baptiſmi ſolemnibus, & ideo* alba *quod is color Baptizandorum puritati maximè conveniret, quæ doctiſsimi Vicecomitis videtur eſſe ſententia, vel his Paulini Victoriſq; teſtimonÿs convinci poßint. Paulinus enim diſertè in natali Martyris,* Aurea nunc niveis ornantur limina velis. *Victor autem,* ſolitū *ut ait ipſe,* Eccleſiæ ornatum *deſcribens (ubi tamē* ſolitum, *non quotidianum, ſed ſolemnioribus quibuſuis occaſionibus, & temporibus duntaxat uſitatum, interpretor:) etſi non exertè cujus coloris velamina fuerint indicat, dum tamen* candorem fulgoris, *tàm velaminibus, quàm cereis &* lampadibus *tribuit, ſatis colorem eorum mihi videtur innuere.* Pallas *quod mox ſequi-*

ſequitur, ſuſpicor irrepſiſſe pro, pallia. pallas *enim eo ſenſu, quod ego meminerim, vix reperias apud antiquorum aliquem, qui certæ ſit, & indubitatæ antiquitatis. Nam quæ à Decretorum collectoribus laudantur Clementis Epiſtolæ, in quibus* pallæ *non ſemel fit mentio, cujus ſint illæ apud doctos authoritatis, nemo neſcit.* Pallia, *autem pro quovis operimento ſacro, non rarũ apud veteres. Inter alios Victor Utic.* Velaminum pallia *lib. 2do. &* pallia altaris *exertè, lib. 1°. de perſecut. Vandalicâ.*

Etiam parietes lavare voluiſtis, & incluſa ſpacia ſalſâ aquâ & ſpargi præcepiſtis] pag. 165. lin. 3. *Cum jam prius* aſperſos cineres *cum* ſalſâ aqua *conjunxerit, etiam hic fortaſſe* & cineribus *reſtituendum; aut diſtinguendum,* Etiam par. la: vol: & incluſa ſpacia ſalſâ aqua, & ſpargi(*ſpargiq;*)præcepiſtis. *Non diſplicebit etiam, ſi(quod viris doctis in mentem venit:) pro* & ſpargi *ſcribas* aſpergi. Incluſa *autem* ſpacia *vel quæ intra* [illegible] *altaris, vel in genere, quodcunque parietibus incluſum, nempe pavimentum ipſum, ſive ſolum; quod fortaſſe quod ſtratum omninò non eſſet, (ut erant iſto tempore Eccleſiæ pleræq; non adeo ſplendidæ:) ideo & lavari ſicut parietes non poterat.* Locum *poſtea vocat.* quid vobis fecerat locus, quid ipſi parietes, *&c.*

Præ-

ibid.l. 13. Præſentia Moyſi in te amaritudo moritur, & à ſchiſmaticis hodie] *An hic* præſentia M. *pro* tempore M. *ſeu* vivente M? *Durius mihi videtur, niſi alio aliunde exemplo molliatur. Interim ſcribendum exiſtimo,* Prece antea Moyſi, *&c.* τῷ antea *reſpondet mox,* hodie; & à ſchiſmaticis hodie, cum Cath. turba dulcedo tua vexatur. *De* Moyſis *autē* prece *Exo.* 15. *verſu* 25. At ille clamavit ad Dominū, qui oſtendit ei lignum, *&c.* Moritur *verò pro* mortua eſt, *ut ſæpe; ne dicam ſemper.*

pag. 166. lin. 4. Eadem nos & vos lavacra pariter abluerunt] *de uſu balneorū etiam inter Chriſtianos f. m. parens ad Spartianum pag.* 75.

pag. 167. lin. 5. quia ad hoc B. invadere voluiſtis, ut vobis ſolis Cimiteria] *Scribo,* qui ad hoc B. invadere voluiſtis, ut vobis ſolis Cimiteria vendicetis, non perm: ſepel. corpora Catholica. Vt terreatis (*vel ut in alijs,* terreretis:) vivos, malè, *&c.*

pag. 169. lin. 6. Alias aves clauſas portat in cavea viſcerata, alias ad imaginem viventium] *ſcribe,* Alias aves clauſas portat in cavea, & viſceratas alias ad imaginem, *&c. quæ principis editionis ſcriptura eſt.* Viſceratas, *id eſt,* fartas *&* diſtentas; *cujus contrarium ſit* eviſceratas. *Notum eſt, ſolere ita aves, & rariora* quavis

quævis animalia extractis visceribus, & omni corpore, solâ pelle relicta, eaque demum fœno, aut furfure, scrutis ac titivilitijs cujuscunque generis repletâ, ac extrusâ, conservari. Potest & evisceratas ferri.

Tales sunt quos aut rebaptizatione, aut pœnitentia sociastis] *Qui volet hoc retinere, per me licebit illi. Cum tamen de* perditis *hic loquatur & in perniciem suam seductis, jamq; lib.* 2°. de pœnitentia sauciare, *super hac ipsa re dixerit, fallor aut hic etiã,* sauciastis, *quàm* sociastis *verius est. Sui tamen quisq; fruatur libertate judicij. Favet tamen nobis quod in principe editione,* saciastis, *non* sociastis. pag. 169. lin. 19.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

ILli namq; si illo tempore bono pacis, unitatem facere debuerant] facere debuerant *id est*, fecissent, *facere voluissent. Ita Coll. Af. p.* 83. Vt prius de mandatorum numero constet, & de partibus meis quanti mandaverint, vel quanti sint mandaturi (*ait Petilianus Episc.*) id primum peto de nobilitate tua, ut superfluum non sit, de numero utriusque partis ferre debere judicium celsitudinem tuam. *Quibus ex verbis, quam redundantibus, ac superfluis supra modum vocibus æ-* pag. 171. lin. 9.

tas illa delectata sit, facile discamus. Hoc enim volebat, Peto de nob. tua, ut de numero utriusq; partis judicet tua celsitudo. *Eâdē Col. p.*2. adesse debere, *pro* adesse. *Et Can. Eccles: Afr. Ed. Clar. Iustelli p.*45. mittere dignetur, qui debeant perferre, *pro* qui perferant.

pag. 173. lin. 16. Deniq; Moyses post tabulas sparsam legem, & cōminatam non.d.] *Scribo*, Deniq; Moy. post t. sparsas legis, & cōminutas, cū non d. *&c. mox quoq*; prodijt, *lege*, prodidit.

pag. 174. lin. 4. Lex in Deo sana fuit & postquam ab homine cū tabulis lapideis fracta est. devotio] *ita correximus quæ antea legebantur*, Lex in Deo sana fuit, & postquam ab homine cum tabulis lapideis facta est devotio quæ ab homine d. *&c.*

ibid. l. 10. quod in præceptis exemplo potuit impune committi] *Pro*, præceptis, *malit aliq. fort.* præsenti, *vel*, præcedenti ex. *sed ego potius illis assentior, qui*, præcepta, *tabulas* x. *præcepta continentes*, *intelligunt*.

pag. 177. lin. 15. unde apparet te parentes tuos quamvis per ignorantiam] *Nisi Optatum interdum parum cautè loqui & alia testarentur, vel eo potissimùm nomine abjudicandum ab illo putarem septimum hunc librum. Parum enim solida est tota hæc disputatio, nisi commodâ & benignâ interpretatione leniatur.*

ibid. l. 26. Quanquam etsi illorum unitas fieret ad Eccl:

Eccl:Cathol: ſponte ven] *Scribo*, Quanquã & ſi illorum u.f. & ad Eccl. C. ſponte venirent, *&c.*

Nam non pertinuit ad Seth filium Adæ patris admiſſum] *Auguſt: de Hæreſibus cap.* 19. Sethiani nomẽ acceperunt a filio Adæ, qui vocatus eſt Seth. Eum quippe honorant, ſed fabuloſa, & hæretica uanitate, *&c. Addit Tertull: eos Chriſtum non alium crediſſe, quam Seth. Omitto quæ alij de ijſdem. Ad Optati verba quod attinet, non ego is ſim, qui gravius quicquam de viro ſancto pronuntiaverim. Id tantum dicam, vereri me, ne imprudenti, & incauto illi hic exciderint, quæ ſeverioris examinis acrimoniam ægrè ſuſtineant. quare hanc alijs provinciam relinquo libens.* pag. 178. lin. 17.

Impedit igitur neceſſitas vires ſuas] *ſcribe*, Impẽdit igitur, *&c. id eſt, quod & mox ſequitur*, neceſſitas operata eſt. *ſequitur*, quaſi non damnantur aliqui negl. *ſcribe*, quare non d.al. negligentes? Non eſt longè, *&c. ſed ejuſmodi non pauca ſequebãtur, quæ ne putidiores eſſemus, in ipſo textu correximus.* pag. 181. lin. 23.

Qui Antiochus ne aliquid primit. pop. nocuiſſe videretur] *an* primit. pop. *vocat* τοὺς ἀρχαίους? *an quem ſacra hiſtoria* primogenitum *aliquoties? ſed &* primitiva *pro* primogenitis *alibi quoq; uſurpat Vulgatus Interpres. Cæterum quàm multa in paucis citra omnem* pag. 183. lin. 17.

hiſtoriæ fidem miro incogitantiæ exemplo ab Optato noſtro hic dicantur, nemo tam oſcitans, aut ignarus, ut non ſtatim animadvertat. Ea pluribus exagitare, neq; noſtri officij, neq; boni fortaſſe moris fuerit. Illud ſaltē Lectorē ut obſervet monere viſum eſt, quod 11. *Macchab.* 8, 23. *in Latinâ vulgatâ* Eſdras *legatur pro* Elehazar, *quod eſt in Græco, & cum ſequentibus verbis ſecus quàm in Græcis, & ipſa ratio ſuadet, conjungatur; non id hodie & heri cepiſſe, aut recentiorū librariorū incuriâ accidiſſe, ut optinati ſunt viri docti; ſed jam olim ita lectum eſſe, & antiquiſſimæ ut ita dicā, antiquitatis errorem eum eſſe. Non enim dubium quin huic noſtro tot hallucinationum, in quas paucis lineis impingit, fons illhinc & origo fuerit.*

pag. 186. lin. 13. & ſemina ſua creſcere: & aliena poſt crementa communia] *Fuerunt qui ex his Optati verbis neſcio quam elegans, novū certè mihi* poſtcrementi *verbū cuderent, & dicerent, ita à noſtro appellari,* quæ poſt creuerunt. *Sed de verbi elegantia non quæro. Optati certè verbum non eſt; quem ſcripſiſſe mihi conſtat,* & ſemina ſua creſcere, & aliena. Poſt crementa communia vent: *&c.* Crementi *vox (ſi quis dubitat) ab idoneis patronis, Tertull: Cypriano, alijs, ſi opus, aſſeretur.*

pag. 187. lin. 19. Dum nollet ſe negari, prom] Promiſit, *pro,* minatus eſt; *ut apud Lucif. Cal. pro S. Ath. lib.*

lib. 1°. ſicut promittit ſpernentibus ſe Dominus; *& iterũ paucis interſertis,* Si hæc Heli ſunt promiſſa propter delictũ filiorũ, *&c.*

quia mors eſt peccatum, quod non habet indulgentiam, Scriptum eſt] *Diſtinguo,* quæ pereuntes exterminant. Quia mors eſt peccatum, quod non habet indulgentiã, ſcriptum eſt, Quia qui peccaverit, *&c.* τὸ, quia, *è ſuperiore fortaſſe verſiculo repetitũ, ubi,* Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι, *&c. Quò pleniùs probet Opt. verba illa de muſcis morientibus ſuavit. olei exterminantibus in Donatiſtas cõpetere, poſtquã jam probavit illos ſuavitatẽ olei corrumpere dum ritè baptizatos rebaptizabant, etiã in eo muſcas imitari addit, quod & ipſi* morientes *id agant. Quare autem* morientes, *aut* morituri? *quia peccatũ quod rebaptizantes admittunt,* non habet indulgentiam; *i. eſt irremiſſibile. peccatum autẽ quodcunq; eſt irremiſſ.* mortem *eſſe, inde cõſtat ſcilicet,* quia ſcriptũ eſt, ὅτι *&c. Sed quid hinc elicias, niſi peccatũ in ſpir. ſtum eſſe irremiſſibile? quod autẽ eſt irremiſſ.* mortem *eſſe, nemo dubitat; ſed tamẽ hinc non magis liquet, quàm ſi nihil adduxiſſet, quo probaret. Deinde, quî potuit Opt. dicere, rebaptizantium Donatiſtarum peccatum condonari non poſſe? Quare, niſi commodior aliqua interpretatio horum verborũ poſſit excogitari, expungenda iſta omnia putaverim tanquã ſpuria,* Scriptum eſt

pag. 194. lin. 13.

Quia qui p.in ſp.ſ.non rem.ei nec hic nec in fut.ſæculo. *ut iſta ſit Optati verborũ ſententia;Rebaptizantes contra divina præcepta,graviſſimè peccant.peccatum autem,*quod non h. indulg. *(id eſt,quamdiu,ſeu quodcunq;non eſt expiatum,& remiſſum,)* mors eſt. *Ergo vos non ſine morte veſtra,&c. Non mirum autem, ſi Lector, qui verba iſta* quod non habet indulg. *de peccato* ἀνεξιλάστῳ *&* ἀσυγχωρήτῳ *acceperat, locum Scriptæ. qui eò pertinebat, in margine notaverit. in margine autem ſemel notatũ, poſtea in ipſum textũ receptum eſſe,multò minùs eſt quod miremur. Et de iſtis q. Scrip. verbis planè ita ſentio,locũ hic habere non poſſe.iſtorũ autẽ Optati verborũ alium eſſe ſenſum,aliamque fuiſſe Optati ſententiã,quàm,quam mallemus, ac lectori libenter cõmendaremus, Opt. ipſe docebit,lib.5.p.133.*Abſit ut in ſp.ſ.*&c. Vide & incerti auctoris* Brevia. fid. *contra Arr. a V. Cl. nuper vulgatum, circa finem,* Nam quicunque, *&c.*

pag. 195. lin. 17. Numq.p.app.m.in ipſa l.quæ c.inter i.p? Con.ord.rerũ] *Vt hæc ſcripta,imo quomodocunq;ſcribas, aut mutes, ne Oedipus q. aut Apollo ipſe quicquam ſani ex iis eliciat, aut integritati reſtituat. Quare longè eſt arceſſenda huic loco medicina; ſed ea tamen certa, ac minimâ,imo omnino nullâ,niſi punctorum diſtinctioni ſervientium,mutatione.Sciat igitur Lector*

ctor

ctor multas retrò periodos, etsi non eadem obscuritate, eodem tamen falsæ distinctionis vitio laborare, quo hæc; quæ restituere, nisi illis rectè constitutis, non possumus. Totus igitur locus ita concipiendus est. Si ita est, *(hinc enim depravationis per aliquot sententias cōtinuatæ origo:)* quæ apud vos veritas inveniri potest, cui Cathol. videtur obsistere; aut quod apud nos esse mendaciū poteris approbare? In una cōmunione esse cum toto orbe terrarum, nunquid poteris approbare mendacium? Symbolū verum et unicum retinere & defendere, nunquid poteris appr. mendacium? Cathedram Petri & claves regni cœl. à Ch. concessas, ubi est nostra societas, nunquid poteris approbare mendaciū? In ipsa lectione quæ (*f.* quam:) commemorasti, inter ipsas personas considera ordinē rerū: qui fuerit prior, attende. Vtiq; *&c.*

Sunt enim aliqui ex vobis, qui obl. aut ign. præter. temporum, eos jamdudum qui de Cath. lapsi M. ordinaverunt; illi scil. auctores schism. & traditionis, Cum adhuc] pag. 196. lin. 3. *Aliquid hic deesse primo statim intuitu facile quivis agnoscat. Haud multū tamen esse, quodcunq; deest, ex attentâ totius loci ad finem usq; consideratione volenti ac diligenti liquebit. Sententiæ certè haud ulla esset, nexusve iactura, etiamsi plura abessent; ista nimirum omnia,*

 Sunt

Sunt.en. al.ex vo. qui obl.aut ign. præt. t. eos jamdudum: *atq; inde periodus inciperet*, Qui de Cathol: *vel*, Illi jamdudum qui de Catholica,*&c.Præcedentium enim verborum sensum & materiam postea repetit, neque hic præmitti necesse fuit. Ego sensum ita expleo; (nam verba per me liberum sit unicuiq; prout ipse maluerit:)* Sunt enim aliqui ex vobis, qui obliti, aut ignari præteritorum temporum in nos jam dicunt, quæ pertineant ad eos jamdudum, qui de Cath:lapsi, M^m^. ordinaverunt. Illi scilicet auctores schismatis, & tr. cum adhuc retin; *&c. Quid si legas*, sunt n.al.ex v.qui obl.(sunt *scil.*)aut ign.p. temporum;eos jamd. qui de Cath.l.M.ordinaverunt:illos scilicet (*vel*, fuisse:) auctores schismatis & traditionis. Illi scilicet auctores schismatis & tradit.cum adhuc,*&c. Sanè qui Optati priores cum hac meliori ac secunda Bald: editione contulerit, reperiet hanc potissimũ omnium,eorumq;plurimorũ hiatuum ac lacunarum hoc in libro segetem fuisse,quoties eadem syllabæ,vel verba, vel deniq;versus integri proximè repetiti consequebantur. Sed sententiæ si nihil deesse impetro,in verbis restituendis ingenium suum, qui volet, exerceat.*

FINIS.

Qui se sanctos putant. Luc. 18.
Vos dicitis sanctos, et nos
peccatores. l. 5. p. 143. / m. 6a. 61. /
catholicos vocant pollutos 158. 60
m. 8 fin

Signum unitatis. 46. 47. /

Scismaticus est ramus fractus ab
arbore; abscissus palmes a vite
rivus concisus a fonte. 47. /

Invocatur Spiritus 105

Trinitas 47 48 147

Legitimum in sacramentum

mysterio vid. 50 ... in

formata 39 59

unitas summum boni 92

... solito solemnis consuetudo prospecta...

nihil additur et ablatus divinis sacrifi.

— 109 —

in nomine P. F. et S. credidit 107

interrogationes in baptismo 143

caelestis munus a Trinitate confert — 130

operata e ibid —

orandi mandata 111 — missionis locus —

Christus instruit ita orare

professio fidei ap. acta ange

lorum conficit. 48 —

Interrogatio p. 31 vid. not. —

dotes 49. 11

In oratione dominica dicentes

dimitte. 185 63 fin.

An populum fideles deceat in templo 330.